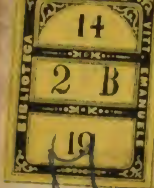
POLITIA REGIA: IN QUA TOTUS IMPERIORUM MUNDUS, EORUM ADMIRANDA, CENSUS, AERARIA, OPES, ...

Giovanni Botero, Justus Reifenberg, Giovanni Battista Coccini

BIBLIOTECA VITT. EMANUELE
14
2 B
19

POLITIA REGIA:

IN QVA

TOTUS IMPERIORUM MUNDUS, EORUM

ADMIRANDA, CENSUS, ÆRARIA, OPES, Vires, Regimina, & fundata stabilitaq; Magnitudo, copiosiùs, accuratiùs edisseruntur.

JOHANNES BOTERUS recensuit, edidit:

JUSTUS REIFENBERG, JCtus, emaculavit, exposuit, auxit, Notis deniq; illustravit.

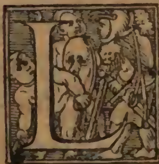

MARPURGI, Typis Pauli Egenolphi.

cIↄ Iↄ c XX.

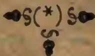

LECTORI.

IBRI Johannis Boteri Benesii, Canonici Romani, *Politicorum coryphæi, cui titulus*, RELATIONES UNIVERSALES, *eam partem, in quâ vires, opes, regimenq́ Principum* EUROPÆ, ASIÆ, *&* AFRICÆ, *aliorumq́, quos* UNIVERSALES *appellitat (quòd in tribus illis* ORBIS *partibus ditiones teneant) edisserit, ex Italico idiomate in Latinum transtulit* Guido du Bruecqs. *Alterius Itali cujusdam Relationes de ditionibus Ducis Sabaudiæ, Magni Ducis Etruriæ, Ducis Vrbini, & Civitatis Venetiarum, ejusdem argumenti materiam, addidit, volumenq́ confecit, quod* Mundus Imperiorum *hodie dicitur. Illud ipsum cùm Regibus, viris Principibus, Dynastis, magnisq́ ævi Heroibus, gratissimum accidat, eorumq́ studium periclitetur, accuratiore limâ perpolitum auctumq́* REGIAM POLITIAM *inscripsimus, & propriâ industriâ illi aliorum etiam Imperiorum, Regnorum, Provinciarum, limites adsignavimus. Stilum ipsius Guidonis præterea (quod quidem leviculum est) ad leges Latini sermonis in quibusdam revocavimus, sed parcius. Dictatoriâ enim aut Tribunitiâ potestate non utimur. Marginem quoq́ libri integrum servavimus, Notasq́ uberiores ad calcem retulimus, ut hæc nostra cum aliis authoribus diligens lector conferre optimè & æquissimè possit. Qui bonus & serius Politicorum magister es, plausum dabis, & luculenter favebis.*

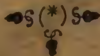

TABULA IMPERIORUM, REGNORUM, PROVINciarum & Dynastiarum, quibus POLITIA *hac* REGIA *eminet.*

IN EUROPA.

IN ASIA.

IN AFRICA.

EPISTO-

EPISTOLA NUNCUPATORIA.

ILLUSTRISSIMIS ET POTENTISSIMIS

ORDINIBUS UNITARUM BELGII PROVINCIARUM,

Dicat sacratq;.

SOLENNE *cœpit esse pauca verba facere ad viros illustres, & claritudine virtutum ad summum fastigium delectos. Sacro enim silentio, magnâ religione, ingentia animi facinora, præclara trophæa prosequi par est. Seculi mores, studia & conatus longiùs à priscâ fortitudine, à priscâ nobilitate abeunt. Qui itaq; ævi mortalitatem imbecillitatemq; invicto animi fortunæq; robore excedunt, næ illi religiosæ venerationis cultu, & perpetuâ tacitâq; facinorum memoriâ ab aliis secernendi sunt. Certe Illustrissimi Ordines, verba facere ad vos verecundor, eandem dicendi provinciam, quâ modo defunctus sum, repetere nimis arduum existimo. Magni, potentes, Felices estis, & hoc nomine publica famæ præconia vos vehunt*

——trans æquora, transq; remotas
Tethyos ambages, Atlanteosq; recessus.

Magnitudinem Reipublicæ vestræ magnis suffragiis viri magni extollunt: Potentiæ exquisitissimum robur ipsa potentiæ fulcra celebrant: Felicitatem summam felicissimi mortalium prædicant. Ego quid dicam, dictisve addam? Nihil. Nihil planè. Verba majestatem non capiunt,

piunt, illud tanto ordine & Politiâ tot per annos nixum fastigii regimen stilo etiam uberiore dici abnuit. Consilii tantùm institutiq; hujus rationem expediam, & vobis arbitris, hominum summis, causam libri probare adnitar, non aliquo sermonis lenocinio aut pretio, sed tutâ & sincerâ cultus, imò obsequii fide; quosq; limites jam ante mihi signavi, anxiè colam, & de HEROIBUS *cum venerationis & silentii testificatione breviter loquar. Quis verò in publicâ aliquâ civilis administrationis parte constitutus, admiranda, quæ vocant Politica, non cognovit, non pervidit? Ea Politiarum fundamenta, fulcra & ardua subsidia sunt. Tolle hæc vincula & fœdera, Respublica truncus erit, corpus sine capite, statua sine cultu erit. Quâ quidem in re percolendâ, istusq; arcanis (quæ verè* κρύφια *sunt) exquirendis & custodiendis, vos Illustrissimi Ordines Europam provocare valetis. Vos fortia hæc Imperiorum Regnorumq; robora certiùs cognoscitis; qui Reipublicæ clavum ex usu publico temperatis, non inter remiges aut navales socios sedetis, sed ad ipsa gubernacula, hæc promptiùs pervidetis. Forma gubernationis placuit, quam vetustissimo seculo sapientes laudarunt, civitates amplissimæ, Respublicæ florentissimæ conspirante consensu receperunt. Opes placuerunt, sed innocenter partæ, innoxieq; habitæ, quæq; in reipublicæ uberrimum incrementum recidunt, non privatis usibus deserviunt, aut minuuntur. Potentia placuit; sed quæ pietate, justitiâ eminet, quæ vim ulciscitur, afflictæ rei vires devovet, patrocinium bonis præstat, Concordiæ viribus nititur, libertatem defendit & tuetur. O Phœbum Politiarum, ô lucem longè lateq; radios spargentem! Vident viri magnates, viri Principes hos publicæ rei thesauros, uniones, & candentes gemmas esse. Sileat vetustas miracula, sileat Mausolea, arcus & triumphos. Admiranda ætas nostra loquitur, arcana loquitur. Et hæc ipsa in hac vel illâ Reipublicæ Politiâ luculentiora & auctiora sunt. Author noster Boterus quorundam miram altitudinem & potentiam extollit, cœlóve infert. Scribere non veretur, Papalem jurisdictionem*

hori-

horizontem non agnoscere, nec ullos terminos sive montium, sive marium; sed se extendere extra anni solisq; vias; adeò, ut si plures essent mundi, quàm somniavit Democritus, hi omnes ei subessent. *Alios aliis laudibus, titulis & praeconiis magnos facit; de quorum veritate anxius esse nolui; nec jus mihi sumam expungendi genuina & germana authoris verba. Cordatissimorum judicio multa datâ operâ hic submitto. Iactet ille in multis quibusdam Romanae Ecclesiae columina, jactet lumina. Ego quoque, quos in exemplum dicere possum, habeo. Cum summâ veritatis testificatione in publicam Europaei orbis lucem produxi vestram Rempublicam, magnam Concordiae studio, majorem libertatis, maximam religionis studio. Illa, illa post hominum memoriam optima Maxima est, quae tot bonis, tot opibus, tot divitiis affluit, tantâ bellicarum virtutum & fortitudinis laude*

———ab ortu
Solis ad Hesperium cubile meritissimè celebratur.

Reges & magni orbis Principes illi favent, benè illi volunt, amicitias cum illâ firmant & stabiliunt. Quid legationes gentium loquar? nec eae desunt ex noto ignotoq; orbe. Tanta diffusio hujus Magnitudinis est. Cum proceribus & populis Indiarum, Regibus illis exteris & barbaris jura vobis intercedunt. Agite Illustrissimi Ordines, illam illam gemmã Reipublicae gnaviter servate, illud illud fastigii regimen gnaviter sustinete, & literarum studia, quibus Heroës melioris aevi ab oblivione vindicantur, altiùs etiam curate. Facitis illa, quae dixi, singulari & rarâ laude: ut perseveretis animitùs voveo, animitùs opto. Studia cumprimis, aliis alia agentibus, & longo voto quaerentibus, vos patronos adoptant ante omnes Mercurios & Apollines, adopto vos calore devotionis ipse postremus forsan eorum, qui Gratiis Musisq; inter leges & jura sacrificant. Date manum Illustrissimi Ordines, literas, sine quibus ulla Respublica parum ornata aut instructa fuit, insulis commendate, & me veterem earum alumnum commendatissimum habete, pa-

te, patrociniumq; quod duplici nomine pactus sum, gratum ratumq; putate. Sic ingens vestra Respublica Magna civitas, communis Patria, bonorum certissimum asylum, doctorum virorum delitiæ, eorundem receptus & tutela immortali laude audiat & perennet: Felix Fortis perennis in annos obduret. Dab. Herbornæ Nassoviorum, V. *Eid. Decemb. Anno* CIↃ DC XIX.

Illustrissimo Vestro Consessui

Submississimæ devotionis cliens

JUSTUS REIFENBERG.

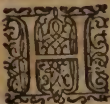
UNITÆ

UNITÆ BELGII
PROVINCIÆ.

ISTORIÆ lumen atq; anima Veritas est. Illa nempe, quæ splendore liquidissimo abdita luculentiùs promit, incognita certiùs eloquitur, sine fuco, sine paraturâ. O vim veritatis! ô conscientiam! ô indolem! quam tot Historicorum optimi & exactissimi presso semper pede triverunt, atq; etiamnunc terunt. Ego ordini & classi isti altiori nomen non aggrego, non accenseo: niveâ tamen & canâ illa fide è certis scriptorum monumentis dicam atque edisseram Fœderatæ Reipublicæ Belgicæ Magnitudinem, ejus Opes, Vires, Regimen, & totam, uno veroque verbo, laudatissimam Politiam. Relationem nempe instituam, oratione supersedebo. Amat Veritas simplicem verborum sententiam, nudum dicendi genus amplectitur. Et cujus, quæso, facundia tanta tamq; operosa est, ut alto cothurno omnia quæ ætatem, ætatis memoriam, ipsam denique fidem excedunt, chartarum angustiis comprehendere conetur. Magna, Felix, Fortis, Locuples Respublica ista ultimos terrarum tractus ambitusque excessit; Reges, Principes, Dynastas in se convertit, Orientem, Occidentemq; stupore perculit. Hærent Proceres in ejus admiratione defixi, populi venerationem & cultum illi deferunt, amicitias ambiunt, fœdera sanciunt. Ergò sacro silentio hujus Reipublicæ gloria & majestas æstimanda fuerat, non hominis eulogio prædican-

da. Sed cùm posteritatis, cùm hominum intersit, seculi gloriam cognoscere, & magnanimitatis fortitudinisq; exemplum sequi, operæ pretium facturum me ratus sum, si ipsis authorum monumentorumq; publicorum verbis & conceptis sententiis germana, vera & sincera de culmine Unitarum Provinciarum proderem & perscriberem. Dictum. Ipsum nunc stilum capio, & rem à natalibus expedio.

Causa Politiæ Belgicæ.

Forma Politiæ Belgicæ fluxit ab intolerabili sævitiâ eorum, qui sub largo Regiæ authoritatis prætextu inclementiùs se gesserunt, quàm generosa Belgarum ingenia mollioribus assueta Imperiis, & qui non bello domiti in ditionem & potestatem Burgundicæ vel Austriacæ domus venerunt, ut leges arbitrio victoris accipere debuerint, concoquere potuerunt. Accessit ad exuendam obsequi reverentiam violatio privilegiorum, neglecta sacramenti fides, contempti mores & instituta majorum, fas omne ruptum morte Legatorum, quos patria nefandis malis oppressa pacem oratum miserat, flos nobilitatis subjectus gladio carnificum, provinciæ rapinis & injustis exactionibus afflictæ atque exinanitæ, civitates in deditionem acceptæ, nefariis cædibus penè ad internecionem deletæ ac desolatæ. Sed nullum acrius audendi telum exstitit quàm sacer obtentus religionis. Cœleste enim Dei verbum conscientiis, animis fortium & piorum hominum tyranni evulsum satagebant. *Dominicus Baudius in præfat. libr. de induciis belli Belgici. Daniel Heinsius in libertate sauciâ. Alii in assertion. & defens. Fœderatorum inferioris Germaniæ, Meter. lib. 4. histor. Belg.* ubi catalogum facinorum crudelium Albani texit. Et autor libelli de jure belli Belgici refert, eum paucis illis annis, quibus præfuit illi bello 18000. hominum & 600. in utroque sexu, tum palàm, tum

tum clanculum furialibus carnificinis sustulisse. Quo itaque flagitio & scelere insigni isti histrioni Surio, quem Tholoz. in Politicis mirè sequitur, aliam causam, eamq; minoris momenti affingere libuerit, non hîc disputo. Conscientia tua quovis tortore pejor te exagitet, atrate Suri. Causa optimâ lege subnixa, & in Ordinum solenni consessu in Unione Ultrajectensi decretum est, ut armis repeti ac retineri possint, quæcunque loca viribus armorum expugnata, vel fraudibus circumventa se à communi causa distraxerint. Hujusce consulti authoritate gravissimis & justissimis de causis renunciatum est dominationi Regis Hispaniarum, statutumq;, ut cives harum provinciarum soluti legibus externorum Principum viverent, & pro libera Republica censerentur. Hoc decretum rectè vocatur pignus Imperii, Palladium publicæ securitatis, multorum civium & fortissimorum militum sanguine obsignatum. Eo enim pacto, ut *Baudius lib. 3. de induc. Belg.* rectè putat, provisum est, ne seorsim à communi consensu singulæ privatam gratiam captarent, aut adoptando sibi patronos, aut ineundâ reconciliatione cum Rege Philippo. Et cogente ineluctabili telo ultimæ necessitatis, ventum est ad illud extremi perfugii remedium, decretumque authoritate publicâ, quum satis superque manifestum esset, fas omne divinum humanumq; indignis modis ruptum esse ac violatum, jura majorum, immunitates, privilegia Belgis concessa, quorum in verba jurant Principes, quum Imperii gubernaculo admoventur, exposita contemptui ac ludibrio eorum, per quos maximè tutanda erant, nihil reliqui factum ad summam impotentiæ, rapacitatis & violentiæ, sævitum in corpora & conscientias miserorum civium, quumque omnia

4. Kal. Februar. 1579.

7 Kal. Sextil. 1581.

 nec-

necquicquam tentata ſint remedia, quibus regium pectus moveri poſſet, ut tantis acerbitatibus & ærumnis mederi dignaretur, ad moderatiora conſilia mentem flecteret, officii religionem coleret, promiſſi fidem ſervaret, commune gentium ne adſpernaretur, tandem unanimi conſenſu, publico conſilio, ſolenniq; decreto ſancitum eſt, Regem ipſo jure excidiſſe dominio & proprietate Belgicarum provinciarum, civesq; & incolas nullis obſequii legibus ultra teneri, ſolutosque eſſe omni ſacramento fidelitatis & reverentiæ, quam ſubditi Principibus debent, *Baud. lib. 1. de induc.* Sic ingenti documento compertum eſt viris fortibus & extrema paſſis nihil impervium eſſe, nihil inacceſſum. Sacrum bellum, quod libertatem conſcientiarum & religionis tuetur, pertinaciſſimum eſſe. Populo ad decus omne nato tam degenerem animum non eſſe, ut velit tam afflictas vires, ut cogatur diutiùs quàm neceſſe ſit permanere in eâ vivendi conditione ac fortunâ, cujus eum pœniteat.

Quamdiu autem hæc unio inter eos, & pacta fœdera cum vicinis Regibus ac Proceribus Imperii ſancta & inviolata conſervantur, Regem non facilè timebunt.

Politia Provinciarum. Hac jactâ aleâ Politia conſtituta, & ſolenniter ſancita cœpit. Eraſmum in Chiliadibus affirmantem audio, non inveniri aliam regionem (de Belgio loquitur) quæ ſimili ſpacio tantum oppidorū contineat, mediocri quidem magnitudine, ſed incredibili Politiâ. Laudes unitarum Belgii provinciarum hîc agnoſco.

Forma autem adminiſtrationis eſt Ariſtocratica. *Meter. lib. 19. hiſt. Belg. in fine,* diſertè ſcribit, fœderatarum Belgii Provinciarum regimen non eſſe Democraticum, ut quidem ab illis, qui Reipublicæ hoſtes ſunt, ineptiſſimè ſpargatur.

In

In Hollandia, quæ provinciarum ſociarum potentiſſima eſt, duo ſunt Ordines, penes quos eſt omnis Reipubl. poteſtas: Nobilitas & civitates, ſeu ordo Equeſtris & civitatum. Eccleſiaſticum ordinem non agnoſcunt. Et illi duo Ordines totam provinciam repræſentant, *Meter. lib. 19. de geſtis anno 1598.* Hollandia

Ipſa propter amplitudinem ſuam, & jura inſtitutaq; diverſa ab aliquot jam ſeculis in regiones diviſa eſt duas, Hollandiam ita propriè dictam, & Weſt Friſiam.

Habet duo Collegia provincialia, quæ Deputatorum nominantur: Hollandicum & Weſt-Friſicum.

Hollandicum conſtat è Nobilitate & civitatibus primariis. Weſt Friſicum ex ſolis civitatibus ejus regionis.

In universâ Provincia civitates numerantur 33. hodie mœnibus cinctæ, præter fora egregia civitatum inſtar, ſed à mœnibus vacua.

Ad Comitia convocantur 19. quarum in Hollandia 11. in Weſt-Friſia 8. ſunt. Cæteræ, ſi id petant, utiq; admittuntur ad Comitia, ſuffragia tamen non ferunt.

Ex civitatibus, ſecundùm Ordinem Equeſtem, jus primo loco ſententię dicendæ à longâ temporis memoriâ competit *Dordraco*, ſecundo loco ſententiam dicit *Harlemum*, tertio *Delphi*, quarto *Leyda*, quinto *Amſtelodamum*, ſexto *Gouda*, ſeptimo *Roterodamum*, octavo *Gorichium*, nono *Schidamum*, decimo *Schoonhovia*, undecimo *Briela*, duodecimo *Alcmaria*, decimo tertio *Horna*, decimo quarto *Enchuſa*, decimo quinto *Edamum*, decimo ſexto *Monachodamum*, decimo ſeptimo *Medemelaca*, decimo octavo *Purmerenda*, & ſic deinceps.

Ad Comitia quomodo vocentur, quoties, quomodo

 capi-

capita Advocatus quîs de in Comitiis agendum mittat, quomodo interſint illis, ſuffragia ferant, obtineant, de quibus rebus in medium conſulant, & quî omnia peragantur, executioque fiat, docent *Meter. libr. 19. in fin. Althuſ. in Polit. cap. 32.*

Selandia. Eadem ratio penè in Selandia, aliisq; Provinciis valet. Interea in unaquaq; Provincia qúælibet civitas αὐτονομία, id eſt, prærogativâ quadam ſuâ gaudet à majoribus accepta, cui Comitia derogare, è certâ conteſtatâq; ſententiâ, *Meter. d. l.* non poſſunt.

Friſia. *Vbbo Emmius* ſcripſit librum de agro Friſiæ, inter Amaſum & Lavicam, & civitate Groninganâ, in quo doctiſſimè de Collegiis, quæ domi in Friſia habentur, diſſerit, omnemq; hujus rei hiſtoriam explicat.

Provinciæ autem omnes, quæ numero ſeptem nunc ſunt, Concilio Generalium Ordinum inter ſe devinciuntur.

Concilium Ordinum. Concilium illud honore & poteſtate ſummum, totius fœderis & Reipublicæ caput eſt, à quo cætera pendent, & leges accipiunt, longè lateque inclytum, haud diſſimile Concilio Achaico veteri, aut Ætolico in Græcia, aut Panionio in Aſia, ſed perpetuum. Sedes ei Hagæ Comitum, quod obeunt viri ſummi ex omnibus provinciis ſociis, qui ſupremam poteſtatem in omnes confœderatas provincias & cætera Collegia obtinent. Ejus munus auguſtiſſimum eſt, belli & pacis conſilia tractare, legationes ſocietatis nomine decernere, literas & legatos Regum, Principum, civitatum accipere & audire, iisque reſpondere, cum exteris fœdera ſancire, controverſias inter ſocios cognoſcere & componere, tributi modum in uſum belli & rerum aliarum communium definire, rem monetariam ſtatuto numorum pretio ordi-

ordinare, denique curare omnia, quæ ad conservandam & tuendam totam societatem, & singulas ejus partes accuratissimè pertinent. Constat viris amplissimis & spectatissimis, quos singulæ provinciæ mittunt. Civitas Groninga, quem adsessorem è suis, itemq; quem ager è suis mittat, & quo honore polleant adsessores, expedivit jam olim *Ubbo Emmius d.l.*

Suffragia verò feruntur non secundùm adsessorum capita, sed ita, ut singulæ provinciæ unum solummodò habeant suffragium. Præsidendi, id est, proponendi, sententias rogandi, suffragia colligendi, concludendi, & similia agendi, jus omnibus provinciis par est, eo modo, ut vicissim per singulas septimanas sibi invicem provinciæ in hoc munere succedant, *Althus. è Meter. in Polit. cap. 33.*

Est & Senatus Ordinum.

In Ordinum consessu, qui Consilium Status appellatur, jus dicendæ sententiæ habet etiam ordinarius Britannorum Legatus, *Domin. Baudius lib. 3. de induc. belli Belgici.* *Consilium Status.*

Senatus autem Ordinum bellica potissimùm, & ærarii negotia curat, dignitate & potestate proximus Conventui Generalium Ordinum, qui quoties res ardua & magna incidit, quæ Consilio decretoq; habet opus, in partem curæ & consilii vocatur, & nunc seorsim deliberat de ea, sententiamque suam ad Collegium superius refert, nunc cum eodem in deliberando conjungitur. Eodem quippe loco, eadem in arce sedem habet, quò expeditior sit conjunctio.

Tertium Concilium Admiralitatis & ipsum illustre est, maritimis rebus, quæ opulentissimæ maximæque in Belgio sunt præfectum, distinctum in Collegia minora, velut membra *Tertium Concilium.*

bra totius. Illorum ſedes & natales attingit *Vbbo Emmius loco relato, Iohan. Iſacius Pontan. lib.3. cap.8. hiſtoria rerum & urbis Amſtelodamenſium,*

Hæc nunc illa eſt Politia Provinciarum fœderati Belgii, quæ optimâ lege & causâ ſubnixa inconcuſſa hucuſque ſtetit, & jura, terræ, mari poſuit, ſeque conſpicuam Orienti atq; Occidenti exhibuit, gratiſſimam magnis amicis reddidit, hoſtibus verè admirandam, & multis modis ſtupendam: atque hoc nomine Pacificatio Gandavenſis, quæ non optimâ fide ab illis ipſis ſervata fuit, utilis Hollandiæ Selandiæq;, aliisq; Ordinum provinciis exſtitit, ut per hanc occaſionem conſtituere potuerint certam Reip. formam, *Domin. Baud. de induc. lib.3.*

Amſtelodamum.

Amſtelodamum opulentiſſimum non Bataviæ ſolùm, ſed haud falsò dixerim totius Europæ emporium, magnæ in Republ. authoritatis & dignationis eſt, etiam ob ignotum argenti & auri pondus, quod in commune contribuunt, *Baud. d. loc.* Et illorum haud poſtremâ curâ, rectisq; conſiliis ærarium publicum, & bello nervi ſupeditati ſunt, *Iohan. Iſacius Pontanus in præfat. hiſtoria rerum & urbis Amſtelodamenſium.*

Ærarium.

Amſtelodami theſaurarii publicas pecunias ſibi concreditas habent, quæ utplurimùm ex urbis reditibus, vectigalibus, ædium locationibus, cenſu atque ambactu agri contermini more majorum per publicanos, aliosque colliguntur. Eæq; pecuniæ cùm ingentem auri vim conficiant, conſtituti ſunt ſeorſim *Rationarii, Pontan. d. loc. tertio libro, c.2.* Illas autem pecunias Ordines intra urbis pomœria accipiunt. Unde & expenſi acceptique rationem non urbi, ſed provinciæ Quæſtores reddunt. Nec ex vectigalibus modò,

ſed

ſed oneribus etiam & locationibus ædium nummus circiter quinquageſimus ad publicam provinciæ rationem redit.

Qui navium merciumq; omnium portoriis colligendis deſignantur, *Convoymeeſters*, quaſi publici commeatus Præfecti appellantur, quòd hiſce pecuniis, maritimarum expeditionum onera omnia, tum & prætoriæ illæ naves, quæ ad perducendos in tutum receptum negotiationes, navigiaque cætera, inſtrui atq; apparari ſoleant, *Pont.lib.3.c.8.*

Curię Amſtelodamenſi proximum ædificium LIBRA eſt. Vectigalia & reditus, qui in urbis totiusque provinciæ commodum hinc cedunt, maximi ſunt. Urbis vectigal *excisa* (ſive cenſus potius eſt) communiter appellatur, quotannisq; à publicanis certo pretio de novo redimitur. Provinciæ quod cedit, *impoſtam* ſive *impoſitionem* nominant, ſingulisque ſemeſtribus elocatur quàm maximo licitantibus. Unum hoc oppidi vectigal annuum, aliquando florenorum 43800. ſummam excedit: eamque ſummam Provinciæ, quæ debetur, colligiturq; *Impoſitio* ſemeſtri uno longè ſuperat.

Nam ſæpenumerò, æſtivis præſertim ſemeſtribus, quinquaginta florenorum millibus redimitur: hibernis verò 48300. & circiter ferè, *Pont.lib.2.c.12.*

Opes Unitarum Provinciarum facilè quis metietur è ſumptibus ordinariis menſtruis, quos bello impenderunt. Eorum ſummam conficit *Meter.lib.25.de geſtis anno 1604.*

Geldria & Zutphania contulit	28286.	5.	7.
Hollandia	337646.	4.	8.
Selandia	83029.	4.	5.
Ultrajectum	35131.	18.	7.
Friſia	69721.	16.	11.

TransIſalania	16770.	1.	8.
Groninga	39271.	16.	2.
Drentia	5365.	4.	
Linga	2722.	6.	8.
Wedda	350.		
Summâ unâ	618365.	0.	8.

Extraordinariæ impenſæ belli huic numero non aggregantur.

De cenſu & publicâ opum vi ſpecialiùs plura promere poſſem: ſed cùm generalis noſtra harum rerum θεωρία ad ſingularum urbium æraria & vectigalia ſe non proferat, manum tollo de tabulâ. Hîc tamen urbis Amſtelodamenſis fora, quídve publici vectigalis provinciæ ipſi urbi conferant, imò quam ſummam naulum vectationis pro advecto frumento, aliisque rebus aliquando (ingens ea eſt) conficiat, egregiâ laude memorat *Pontan. in hiſtor. Amſtelodam. lib 2.* ubi & annuas expenſas opesq; Orphanotrophii, Gerontocomii ediſſerit.

Alecum piſcatio quantum operæ pretium, quantum Reipubl. inprimis Hollandicæ & Selandicæ utilitatem præſtet, vide *Mercat. in Atlante de Belgio,* ubi addit, piſcis *Salmonis* in Hollandiâ & Selandiâ tantam ſale condiri copiam, ut collectum in caput fœnus annuum 200000. coronatorum excedere credatur. Certè memorant haleces circa Scioniam, è quorum captura Rex Daniæ maximos proventus habuit, inde migrare Hollandiam verſus.

Commerciorum ratio. Commercia opulentiſſima in fœderati Belgii opulentiſſimis provinciis, quo ore efferam aut ſtilo? Paucis ea indigetabo ſaltem, cùm copiam omnis eloquentiæ fruſtrentur.

Igno-

Ignota antea negotiandi commercia Unitarum Provinciarum auſpiciis primùm cœpta, novorumq; itinerum ad Chinas & Mollucas aperiendorum pericula atque expeditiones ſuſceptæ ſunt: & poſtremum rectâ & uſitatâ per Atlanticum mare velificatione ad ipſos Orientis Indos enavigatum: eaq; cum incolis ac Regibus earum regionum inchoata, ac novis ſucceſſibus ſtabilita fœdera ſunt, quæ nunc in maximũ omnium Unitarum Provinciarum uſum cedunt. Sed hæc è *Iohan. Iſacii Pontani libris, quos de hiſtoria rerum & urbis Amſtelodamenſium ſcripſit, & Meter.* ſuo quæq; loco per annorum ſuccedentium ſeriem, veluti in areolas digeſta, luculentiùs intelligentur. *Domin. Baud. lib. 1. & 3. de induc.* memorat Hollandos claſſibus omni apparatu virorum armorumque, & commeatu munitiſſimis negotiari cum auroræ populis, unde ignota vis aromatum aliarumque mercium devehatur. Navigare ad eam Indiam, quæ ſpectat occaſum Solem, ad fretum Gaditanum, ad oras Barbariæ, circa mare Mediterraneum, ad Inſulas, quæ *fortunatæ* appellantur, &c. Hinc tanta navium copia, quid in Republ. commodi provehere poſſit, non eſt in incerto. *Idem Baud. lib. 2. de induc.* literis conſecravit, tempore induciarum peragendarum, ſocietatem mercatorum, qui commercia exercent cum Indis ad Orientem ſitis, habuiſſe naves quadringenta bellico apparatu, omnique ad victum annonâ inſtructiſſimas, quarum unaquæque æſtimabatur 25. millium aureorum, ineratque magna vis æneorum tormentorum, viriq; nauticarum rerum experientiſſimi, laborum tolerantes, & ſummi periculorum contemptores, ubi ſpes lucri adfulſerit, ad 5. millia. Guinea tellus abundans auri metallo, plerumque frequentatur appulſu 20. navium, quibus nihil deeſt, quod

ad belli & itineris usum requiratur. Tum quæ ad Insulam sancti Dominici, tum quæ ad Cubam, aliasq; navigant. Ita Respublica ob tantum etiam apparatum Regi Hispaniarum formidabilis meritò dicitur, quam rectè dixerim, exemplo Venetorum, maris dominium sibi despondere. *Iosephi Scaligeri* de istis miraculis terræ Hollandicæ elegans Epigramma est in hunc sensum:

Ignorata tuæ referam miracula terræ
Dousa, peregrinis non habitura fidem:
Omnia lanitium hìc lassat textrina Minervæ:
Lanigeras tamen hinc scimus abesse greges:
Non capiunt operas fabriles oppida vestra:
Nulla fabris tamen hæc ligna ministrat humus.
Horrea triticeæ rumpunt hìc frugis acervi:
Pascuus hic tamen est, non Cerialis ager.
Hìc numerosa meri stipantur dolia cellis:
Quæ vineta colat nulla putator habet.
Hìc nulla aut certè seges est rarissima lini,
Lanifici tamen est copia major ubi?

Hic

Hic mediis habitamus aquis: quis credere poßit?
Et tamen hìc nullæ, Dousa, bibuntur aquæ.

Sic cùm bella Fœderati Belgii provinciæ ducere possint perennibus ærarii fontibus, fundata certè & stabilita est Reipub. magnitudo, quam potentissimus Hispaniarum Monarcha convellere non potuit hactenus, neque unquam, Deo causam Reipubl. agente, convellet. Et gentis ingenium tale est, ut sit bellicosissima & pugnacissima, postquam bello Hispanus eam exercuit, quod ne fieret, Carolus V. Philippo filio suo consuluit. Verè dixit Lipsius ille, cùm nondum animus illius auri Indici veneficio corruptus esset: *Europæ libertas corruit, si semel hoc vallum.* Vero utiq; verbo, nam pax gentium & publica libertas incolumitate illustrium harum Provinciarũ firmatur. De Belgis bello nobilibus vide etiam *Meter. in historia Belgicâ.*

Parum feliciter etiam bella gerit Rex Hispaniarum adversus Unitas Provincias, licet amplitudine tractuque immenso terrarum omnium Regum facile Princeps sit, cùm regnorum, quæ obtinet, nimis vastum & ingens corpus sit, diffusum in varias partes, locisq; sejunctas, ut se toto uti non possit.

In his confœderatis Belgii Provinciis, quomodo orphanorum pupillorum, pauperum domi sedentium ratio habeatur, nosocomia, ptochodochia, gerontocomia, erga- *Opera publica.*

ſteria marium(Zuchtháuſer)ergaſteria fœminarum(Spinnháuſer) laudatiſſimo exemplo inſtituta ſint, & tota Politia adminiſtretur, legatur attentiùs & diligentiùs *rerum & urbis Amſtelodamenſium hiſtoria*, in quâ Hollandiæ primùm, atq; inde Amſtelandiæ, oppidique natales, exordia, progreſſus, privilegia, ſtatuta, eventaq; mirabilia, cum novis urbis incrementis commerciisque ac navigationibus longinquis, aliaq; ad Politiam ſpectantia, additis ſuo loco tabulis æri inciſis, ad hæc uſque tempora, obſervatâ annorum ſerie accuratè omnia deducuntur, auctore *Ioh. Iſacio Pontano*. Liber totius Politiæ in fœderati Belgii Provinciis idea eſſe poteſt.

Illud hîc addo, permitti hîc interdum Comœdias & ejuſmodi ſpectacula publicè exhiberi, ſed ita, ut cùm Quæſtor Comœdorum ſtans ab una parte pecuniam pro Comœdis recipit, alius aliquis nomine Reipubl. ſtet ab alterâ parte, qui ab iiſdem ſpectatoribus pecuniam accipiat pro pauperibus, ut ſimul hac ratione curioſis hominibus indulgeatur, & publicæ rei inſerviatur.

Clariſſimas Academias Provinciæ hæ ipſæ ſtupendâ laude erexerunt Lugduno Batava inter tubas, galeas & enſes, inter impetus hoſtiles, & conflictus cruentiſſimos, inter ipſa libertatis diſcrimina cœpit. Ejus hiſtoria & Icones publicè extant. Franckeranam & Groningam quoque ſtudiis devoverunt. Illuſtres alias ſcholas hîc prætereo, in quas maximi ſumptus fiunt. Macte illuſtres Provinciæ, pretia & præmia ſtudiis ponite, conferte. Reipublicæ lectiſſima ingenia dabitis, aliis in ineptis hominibus omnis rei ſummam præpoſterè ponentibus.

Academia publica.

Hæc

Hæc Reipublicæ forma & magnitudo, cùm omnibus numeris ſtabilita fundataque ſit, Regem Hiſpaniarum longè lateque dominum commovit, ut prior tentaret vias paciſcendi fœderis cum populo, quem olim juri ſuo ſubjectum, & ad omnia legitima obſequia paratiſſimum habuiſſet, ut, inquam, cum ſuis olim ſubditis æquo jure paciſci non adſpernaretur. Videbat enim immenſas opes nequidquam abſumptas, nec aliud effectum ſæviendo in cives ingenuos, quàm ut populus antea quietis amantiſſimus, diuturno armorum uſu vires ſuas intelligeret, quod eſt imperitantibus maximè formidoloſum.

Induciæ belli Belgici.

Et periti rerum, & qui veræ gloriæ guſtum habent, in argumentum Batavicæ magnitudinis interpretantur, quòd maximis rebus geſtis, ipſe Dux militiæ Ambroſius Spinola ex Imperatore factus eſſet Orator, & pacem petere non dedignaretur. *Dominic. Baud. lib. 2. de induc.* qui totam hiſtoriam Belgicarum induciarum, more majorum, & exemplo probatiſſimi cujuſq; ſcriptoris tribus libris complexus eſt.

Et nos ſic Politiam Unitarum BELGII Provinciarũ complexi breviter ſumus. Quis ille ingenii Princeps, qui ad amuſſim & laudis veræ modum omnia certiùs expreſſerit? Faſtigium in humanis Politia excedit. Ingenii vires deficiunt, & pro copiâ nemo mihi omnia dixerit. Gaudete illuſtres Fœderati

Bel-

Belgii Provinciæ, & diu hoc publicæ libertatis vallum fortiter constanterq́; propugnate. Deum ex intimo animi affectu quæso venerorq́;, ut quamcunque in partem sese Consilia Illustrissimorum Ordinum flexerint, ea Patriæ, Libertati, Ecclesiæ & Concordiæ salutaria Deus Optimus Maximus esse velit.

Nunc Joannem Boterum τὸν πολιτικώτατον *dicentem audire placet.*

JOHAN-

JOANNIS BOTERI POLITIA Imperiorum, Regnorum, Rerumpublicarum, emaculatior, auctiorq;.

REX FRANCIÆ.

ABET Francia pro terminis Alpes, qui ipsam ab Italia dividunt: Rhodanus saparat ipsam à Sabaudia: Araris à Sebusianis & Heduis: Mosella fluvius à Lotharingia, & Ducatu Lucemburgensi: Aa rivulus Flandriæ, à latere Occidentali est: Franciæ ad Meridiem mare Mediterraneum est, & Pyrenæi montes: ad Occasum Oceanus: ad Septentriones, mare Britannicum. Extendit se in latere Meridionali Septentrionem versus, à Lotharingia Caletum usque, spacio quasi 200. leucarum Francicarum, dilatatq; se paulò minus inter Ortum & Occasum, à flumine Varo, ad Paurum usq;: restringit se tamen tantò magis, quantò plus Septentrioni accedit. Ejus minima latitudo est inter Caletum & Britanniæ promontorium. Figura ejus inter quadratum & rotundum est, ideoq; multò capacius, quàm quispiam arbitretur. Continet Provincias amplissimas, sed præcipuæ sunt Picardia, Normannia, Britannia, Francia, Campania, Burgundia, Arvernia, Delphinatus, Provincia: nec sunt tamen contemnendæ Bria, Beelsia, Turonia, Andegavensis Ducatus, Santonia, Biturigum Ducatus, & aliæ. Initium ejus est in 42. gradu, experiturq; talem aeris diversitatem, ut pars quæ ad mare Mediterraneum est, (ubi sunt Languedocia & Provincia) producat omne fructuum genus quod dat Italia. Ea autem quæ ad mare Britannicum est (ubi sunt Britannia, Normannia, & Picardiæ pars) vinum non profert: reliquum regni abundat, plus quàm credi possit, omni Eu-

ropæ fructuum genere, exceptis olivis, ficubus, & similibus. Aëris benignitas, bonitati terræ, & fluviorum oportunitati conjuncta, adeò propitia commodaq; est productioni frugum, omnisq; generis animalium, ut ea in re Francia omnes alias Europæ partes superet. Inter montes enim Averniæ & Delphinatus, & nostrum mare, aër adeò temperatus est, frigore montium, perpetua ferè nive opertorum, & leni aura marinâ, ut ob oculos ponat cœli benignitatem, qua gaudet ora Genuensis. Ab alia autem parte sunt montes Pyrenæi valli loco, adversus frigus, quod retunditur perditq; suam rigiditatem. Ipsi montes abundant undiq; balneis & venis aquæ calidæ. Venti Septentrionales, qui, sicut communis opinio fert, aërem refrigerare deberent, nõ sunt ibi adeò gelidi, sicut aliis locis: capiunt enim venti partem naturæ locorum, per quæ transeunt. Si transeunt per montes nivosos, adferunt secum frigus illorum montium: si per stagna, inficiuntur: si per sylvas, corrumpuntur: si per regiones arena obsitas, incalescunt: si per lacus aut mare, refrigerant. Accidit hinc, ut venti Panormi in Sicilia sint extremè calidi. Antequam enim in eo perveniunt, verrunt campos Siciliæ, accipiunt eorum calorem, feruntq; eum in dictam civitatem. Notus est frigidus Genuæ, quod antequam eò pertingat, mare transit, nec attingit terram, recipitq; maris frigiditatem. Aquilo autem, qui per Franciam spirat, venit à mari, quod sua salsitate caloris aliquid habet, nec impingens in montes glacie aut nive obductos, exerit se, curritq; per campos Normanniæ, Campaniæ, Franciæ, aliarumq; Provinciarum, ad montes Arverniæ usq;. Aptior itaq; est Aquilo temperandæ montium frigiditati, quàm ut perdat suam temperiem. Ii montes itaq;, à ventis Meridionalibus ab uno, & à ventis à Septentrione flantibus, ab alio latere excalefacti, producunt undiq; optima pascua, aluntq; magnum armentorum & gregum numerum: herbas quoq; medicinæ commodas, & simplicia perfectissima. Inter multos illorum montium ramos est unus, qui mons Aureus dicitur, propter herbarum copiam, & simplicium nobilitatem. Horum omnium nos Anglia certos reddit. Quamvis enim ipsa magis ad Septentiones vergat quàm

Fran-

Francia, quod tamen nullos montes, mare autem undiq; habet, est ibi aër satis temperatus. Multò autem temperantior est Francia, quod à Polo longius absit: docent id vites, qui in Anglia non maturescunt. Reddunt autẽ vites in Francia vina perfectissima, acciditq; sæpè, ut ventus marinus à Septentrione aut ab Occasu exorsus, hyemem in ver mutet, vireantq; campi lætis floribus, vestiantur horti, renovetur tota ferè natura, ita, ut habitatores Turoniæ, Pictaviæ, Insulæ Franciæ, Limaniæ (non solùm Provinciæ, viciniq; populi) nec lacui Benaco (qui nunc lago di Garda dicitur) ne locis amœnioribus invideant. Terra Franciæ tota fertilis & fructifera est. Apenninus autem occupat ferè quartam Italiæ partem, estq; utplurimùm asper, redditq; paucos fructus, sed fundus Franciæ undiquaq; omnis boni dives est. Montes Averniæ (qui tamen multi non sunt) habent multa bona oppida, multa opulenta fertiliaq; loca, in quibus ars pecuaria exercetur, instruuntq; carne, butyro, & caseis excellentibus bonam regni partem. Regni ferè reliquũ explicatur in latos campos, feracibus colliculis, herbosisq; vallibus distinctos. Vndiq; copia cum varietate: fertilitas cum delitiis, situs utilitas cum pulchritudine regionũ contendit. In hoc absq; dubio cedit Franciæ Italia. Quamvis enim in aliquo ejus angulo, amœnitas singularis, & excellentia situs perspiciatur, qualis est, quæ vulgò Pieve Incini: Riviera di Salo, Conrado Vicentiæ, appellantur Campania felix, Territorium Crotoniense, & Tarentinum, aliquarumq; aliarum civitatum Calabriæ. Sunt ea hic singularia, in Francia communia, præcipuè in Burgundia Bria, Insula Franciæ, Turonia, Andegavi, Santonia, Languedocia, ubi apparet situs à natura distinctos esse, & compartitos sua manu, aliquos Cereri, alios Baccho, alios Pomonæ, aliquos Palladi, dicatos. Sed alia res visu & consideratione dignior in Francia non est, quàm multitudo, & amœnitas fluviorum navigabilium, quorũ pars eam cingit, sicut Araris, Rhodanus, Mosella, Soma: pars mediam percurrunt eam, sicut Sequana, Ligeris, Garumna. In hæc tria flumina influunt partim ex regni extremitatibus, partim ab ejus meditullio, tot alia flumina, ut totum regnum su-

pra modum mercatile, communicationiq; rerum aptum reddant: ita ut propter incredibilem commoditatem, quam præbent vectura mercium, populorumq; commercio, dici possit, populis illius regni omnia communia esse. In solo Ducatu Andegavensi numerantur 40. flumina, magna & parva, unde Catharina Medicæa regina Franciæ; solita erat dicere, in eo regno plura navigabilia flumina esse, quàm in cætero Europæ. Hyperbole sanè, quæ à veritate non longè discedebat. Terræ fertilitas & commoditas, quam flumina vehendis devehendisq; mercibus præbent, faciunt quòd tot urbes & oppida in Francia sint, quæ utplurimùm in ripis fluviorum sita sunt. Quamvis Franciæ multi boniq; portus non desint, meliores tamen civitates non ad mare, sed in locis Mediterraneis situm obtinent. Ex eo colligitur, ipsarum amplitudinem non extrinsecus venire, sed quasi domesticam esse. Sunt enim civitates maritimæ, ibi mediterraneis maiores, ubi plus auxilii sustentaculiq; à mari, quàm à terra recipiunt, ut Genua, Venetiæ, Epidaurus, quæ vulgò Raguzæ dicitur. Sed ubi civitatum magnitudo & amplitudo essentialiter solumq; dependet à terra, ibi civitates mediterraneæ excedunt maritimas: talis est Mediolanum, & alia Longobardiæ, Flandriæ, Germaniæ & Hungariæ oppida. Cùm autem terræ oppulentia communis toti Franciæ, & fluviorum oportunitas generalis sit, accidit inde, ut excipiendo Lutetiam Parisiorum (cujus amplitudo procedit à sede Regis, Curia, Academia, quibus accedit fluviorum vicinitas) civitates & oppida Franciæ, utplurimùm mediocria aut parva sint, oportuna tamen & pulchra frequentissimaq;. Scribit Iohannes Bodinus, descriptione tempore Regis Henrici II. facta (in qua non comprehensa fuit Burgundia) numeratos fuisse 27. mille pagos campanalibus instructos: alia autem descriptione, quæ règnante Carolo IX. facta est, repertũ fuisse, quòd habitatorum numerus 15. milliones excederet. Sicut autem Franciæ civitates & oppida favorem fluminũ experiuntur, ita & arcibus villisq; nobilium privatorum parvi lacus, stagnaq; favent. Quamvis hujus Provinciæ lacus, Italiæ & Helvetiæ lacubus conferri non possint, sunt tamen in ea tam

multa:

multa stagna optimis piscibus plena, ut eorum frequentia suppleat magnitudinem. Idem de sylvis dici possit, quæ nõ adeo spaciosæ, sed frequentes ibi sunt, ex quibus percipiebatur quondam bona census regii pars, sunt autem nunc prorsus oppignoratæ. Habent quoq; nobiles magnos reditus ex suis sylvis, propter copiam lignorum pro focis, sed multò majores ex ligno ad fabricas faciendas: nam ob defectum calcis fit maxima ædificiorum pars ex ligno.

VIRES.

REgnum Franciæ tantam habet commeatuum copiam, ut qualemcunq; exercitum in campis nutrire sustentareq; possit: commeatus enim propter fluminum commoditatem, facillime ex uno loco in alium conduci possunt. Quando Carolus V. ex Provincia, & deinde ex Campania ingressus est Franciam, sustinebat ea plus quàm 150. militum millia, ultra Præsidiarios regnante Carolo IX. & nostris temporibus, fuerunt in eo regno 20. equitum, & 30. peditum extraneorum, 15. equitum, & centum peditum indigenarum aut naturalium millia, nec tamen regnũ caritate laboravit. Sunt deinde in Francia quatuor Magnetes, qui foris ad se pertrahunt pecuniam: Frumenta, quæ inde in Hispaniam & Portugalliam vehuntur: vinum, quod in Flandriam & Angliam, & ad maris Balthici accolas mittitur: sal, quo toti regno & regionibus vicinis prospicitur: Provincia quoq; sal coquit in mari Mediterraneo, idq; conficit Santonia ad Brovagium, ubi Solis virtus generandi, faciendi & coquendi sal ex aqua marina cessare, nec ultra Septentrionem versus transire apparet. Ex aqua maris dico, quia ulterius reperitur sal ex aqua fontium, ut in Lotharingia: & ex fontibus & minæris in diversis locis Poloniæ, Angliæ, Germaniæ, ex minæris quoq; effossum fuit in Suecia, quamvis nunc cesset. Tribus dictis minæris additur quarta, Cannabis & Telæ, quæ quanti census sint, vix credi queat. Is autem de eo judicium facere poterit, qui scit quanta ejus copia instruendis classibus, Vlysipponensibus & Hispalensibus evehatur, & quantum in vela & funes, qui ex cannabi conficiuntur, insumitur. Sunt ibi quoque glastum, crocus,

aliaq́; res minoris momenti, quæ quamvis singulæ res suprà dictas non æquent, aut rebus suprà dictis pares non sint, omnes tamen simul junctæ ad bonam, (& quæ regnum ditare possint) summam ascendunt. Propter has omnium bonorum divitias, dicebat Ludovicus XI. Franciam pratum florens esse, quod ipse metebat, quoties lubebat. Maximilianus Imperator solebat dicere, Regem Franciæ esse pastorem ovium cum velleribus aureis, quas tondebat, quoties ei opus esset. Certum profectò est, Reges Franciæ adeò potentes fuisse, ut si ingenio & prudentia, quantum viribus facultatibusq́; valuissent, in ipsorum arbitrio res Europæ sitæ fuissent. Sed rarò accidit, ut vires comitem habeant prudentiam, eamq́; ob rem finxerunt Poëtæ Herculem furiosum, Ludovicus Ariostus Rolandum fatuum, Virgilius Daretem insolentem canunt. Græci autem Barbaros dixerunt omnes populos, qui doctrina & artibus carerent. Homerus Achillem iracundum, Martem incautum, ipsumq́; reti Vulcani constringi canit. Quæ res enim plus metuenda, aut quæ potentia magis horrenda esse posset, quàm regni, quod intra suos limites abundè pascit 15. hominum Myriades, tantumq́; adhuc commeatuum habet, quantum ad pascendum sustentandumq́; magnum exercitum opus est. Abundantia enim populi & commeatuum sunt maximè cujuscunq́; regni vires. Romani tribum rusticam maximi fecere ob hominum frequentiam, & alimentorum copiam. Quod ad Reditus attinet, Ludovicus XII. percipiebat ex regno Franciæ myriadem & semissem. Franciscus I. pervenit ad tres myriades, Henricus II. ad sex, Carolus IX. ad septem. Henricus II. Carolum Imperatorem superare volens, sumensq́; ab unoquoq́; pecunias fœneratitias ad 16. per centum, reliquit filios obligatos ære alieno ad 30. myriades aureorum, nec mercatores ei quadrantem credidissent. Vnde Carolus IX. & Henricus III. ejus filii, magis tamen hic quàm ille, non solùm populum, sed & Clerum gravare maximis impositionibus coacti fuere: unde videri potest divitias Principis non æstimari debere à magnitudine Redituum, sed à bono regimine. Franciscus enim I. minoribus reditibus gessit majora bella, reliquitq́; fidem

apud

apud mercatores, & paratā pecuniam filio. E contrario Henricus longè minora bella gessit, reliquitq́; regno debita & calamitatem. Dictis reditibus aluere Reges prædecessores 1500. lancearios, & 4500. sagittarios, quamvis nomine fuerint 4. lancearum, & sex sagittariorum millia, perpetua stipendia merentium. Hic equitatus nervus inter Christianos pro unico aut solo habendus est. Vna lancea trahebat secum sagittarium & semi, & ex consequenti una turma lancearum, aliam turman sagittariorum, quæ solo signo distincta erat. Eorum enim signum, vulgò Guidon dicebatur, unus enim capitaneus ambabus præerat. Conficiebant itaque centum lanceæ, 250. sagittarios, præter ipsas lanceas. Impendebatur in hanc militiam una myrias, & trecenta aureorum millia annuatim. Lancea enim recipiebat 250. aureos, sagittarius octoginta, signifer ter centum, legatus 480. capitaneus 820. Hanc militiam ad perfectionem reduxit Carolus VII. qui determinavit numerum, stabilivit stipendium, in ordinem redegit eam exercitiis, disposuitq́; eam in locis limitaneis, sub capitaneis, vicariis, signiferis, vexillariis. Divisit quoq́; eam militiam in cataphractos & sagittarios: adjunxit ei scutiferos, designatores diversoriorum, diribitores, solutores, commissarios, ejusq́; militiæ curam commisit Connestabili, Marescallis, & præcipuis regni dynastis, Non multum utebantur peditatu domestico, præ metu tumultuum & rebellionum. Carolus VIII. cognoscens quàm necessarius esset peditatus, instruit phalangem quinquies mille peditum Francicorum, cum numerum Franciscus I. ad 50. millia auxit, sed ea institutio in fumum abiit, propter malum regimen. Ludovicus XI. ut pro libitu populum Franciæ tondere, imò excoriare posset, eum inermem reddidit, conduxitq́; stipendio Helvetios, quam rem imitati sunt ipsius successores, Franciscus & Henricus, usiq́; sunt magno Germanorum numero: sed fallit seipsum, qui suum populum imbellem fore sperat, si milites extraneos in suam ditionem introducit. Vsu enim armorum & periculorum belli, paratur audacia, usus & experientia autem in suo regno militibus & populo communis erit, fientq́; illi pugnaces, si se milites esse profitentur: hos defendendi

dendi

dendi necessitas bellatores faciet. Sicut enim conversatio cum bonis facit bonos, ita & frequentatio militum facit homines pugnaces. Sunt præterea multa negotia, quæ extraneis committi non possunt, quia non habent locorum notitiam. Multa quoque eisdem ob negotii pondus credi non debent. Quare necesse est, ut populi, in quorum patria diu manet bellum, partim per necessitatem, aut suam, aut Principis, partim propter usum & experientiam rerum belli, quæ ipsis quotidie accidunt, fiant bellatores, sicut Franciæ accidit, quæ facta pace cum Hispanis (quamvis Helvetii & Germani abivissent) remansit plena militibus Francis, qui in ea omnia sursum deorsum volverunt. Quod ad munitiones attinet, non alia est regio, in qua earum major numerus sit, quod ex pluribus causis fit: una est, quòd cùm regnum in plura dominia & Principatus divisum erat, nempe Burgundiam, Britanniam, Andegavensem Ducatum, Normanniam, unusquisq; suos fines muniverit. 2. Crevit numerus munitionum bellis Anglorum, qui magnæ Franciæ parti imperarunt. 3. Situs & natura locorum, fortificationi oportunorũ, nec minus 4. diligentia & aptitudo populi ad has res, reddit faciliorem locorum munitionem. Non alia natio est magis industriosa in minuendo, & quæ labori & sumptibus minus parcat: nec Francia minus fortis est intus, quàm in extremis finibus: Bellovacum, Trece, Aurelia, Andegavum, Biturigum civitas, quæ vernaculè Bourges dicitur, Limogia, San Florum, Carcassona, Suessionum, non cedunt fortitudine Caleto, Peronæ, Narbonæ, & aliis locis limitaneis. Aptaq; est unaquæq; hujus regni pars, ut reliquo regno pro limite sit.

REX ANGLIÆ.

NTER *Europæ Insulas tam magnitudine, quàm potentia, primum sine dubio locum obtinet illa, quam antiqui Britanniam nuncuparunt. Ejus ambitus mille & sexcentis miliaribus patet, divisaq; est in duo regna, quorum unum Scotia, alterum Anglia dicitur. Causa divisionis est fortitudo Scotiæ, quæ adeò aspera, mon-*

tosa,

tosa, impeditaq; multis lacubus & sylvis est, ut nec arma Romana eam unquam planè domare potuerint. Imp. Severus amisit in ea maximam sui exercitus partem: Reges Angliæ (quamvis viribus multò superiores, & multis prœliis victores) nunquam potuerunt eam sui juris facere. Lacus, sylvæ & paludes, (quæ in planicie stagna efficiunt) sunt ei pro vallo aggereq;, quibus natura eam munivit, fortemq; reddidit. In verticibus montium non desunt planicies herbidæ, pascuis pecudum commodæ, & densæ sylvæ feris abundantes, hæc regnum optimè muniunt. Cùm enim dicta loca scopulosa, montosaq; sint, & nihilò minus pascuis & sylvis copiosa, nunquam timuerunt aut impressione cogi, aut si obsiderentur, fame premi. Defendit enim eos contra vim hostium asperitas montium, & sylvarum amplitudo. In obsidionibus sustentant se armentis & venatione, quæ nunquam deficere possunt. His accedit frequentia populi, armorum usu, & animorum ferocia præstantis. Possunt enim necessitate postulante, colligere 25. aut 30. hominum millia, ut hostibus resistant. Confisi fortitudini situs locorum & armorũ usu, non dant operam muniendis civitatibus aut portubus, qui satis frequentes sunt in hoc regno, cùm mare ibi admodum sinuosum sit, ita, ut in tota Scotia domus non exstet à Salo plus quàm 20. milliaribus distans. Scotiæ Rex imperat quoq; Hebudibus, quarum 42. & Orcadibus, quarum 32. sunt. Cùm autem nec Scotia, nec dictæ Insulæ annonæ copia, quam eis ad victum opus est, superabundent, nec populi multum artificiis addicti sint, commeant eo pauci mercatores, estq; populus pecuniarum indigus. Reditus regii non sunt centum aureorum millium. Anglia autem, de qua nunc incidit sermo, dividitur in tres magnas Provincias, Angliam, Cornubiam, Walliam. Anglia extendit se ad mare Germanicum: Cornubia est in opposito Galliæ: Wallia contra Hiberniam: capit hoc nobilissimum regnum duos Archiepiscopatus, Cantuariensem & Eboracensem, 20. Episcopatus, & 136. oppida. Tempore Henrici Regis, & Eduardi ejus filii, fuisse recensentur 40. Parochiarum millia, quæ occupatione bonorum Ecclesiasticorum ad ejus numeri circiter dimidium redactæ sunt. Cornubia

& Wallia sunt satis asperæ, victitatq́; populus in partibus Mediterraneis lacticiniis & avena, maximè in Wallia, quamvis natura ibi locarit insulam Monam, quæ vulgò Anglesëii dicitur, estq́; frugibus & pecudibus adeò fertilis, ut meritò Walliæ mater dicatur. Cornubia, quam alii Cornwalliam dicunt, est abundè dives fodinis præcellentis stanni, & plumbi quoq;. Anglia amplitudine, divitiis & fertilitate, multum dictas duas Provincias superat. Et quamvis aliquantulum septentrionalior sit, nihilominus maris beneficio, aut occulta siderum virtute, aër ibi benignus temperatusq́; est, potiùs densus & humidus, quàm rigidus & frigidus, quod demonstrant lauri & rosmarini, qui virent florentq́; feliciter. Estq́; res verta, quòd Flandria & Brabantia plus à frigore & glacie infestentur, quàm Anglia, in qua terra utplurimùm plana est, amœnis & fertilibus colliculis distincta, qui adeò placidè & paulatim assurgunt, ut eos è longinquo intuentes, à planicie non distinguant. Præcipua hujus regni annona sunt frumenta, pecudes & pisces, quorum abundantia, bonitas, perfectioq́; tanta est, ut Franciæ non invideat, imò nec aliæ regioni vicinæ. Inter alias res, caro maximè porcorum & boum, pisciumq́; Luciorum & Ostrearum, est ibi magis sapida, quàm in aliqua alia Europæ parte. Anglia non producit mulos nec asinos, sed equos infinitos. Opes Angliæ consistunt in venis nunquam deficientibus stanni & plumbi: sunt in ea quoq; venæ æris & ferri: habet quoq; maximam abundantiam lanæ tenuissimæ. Ferè in toto regno, præcipuè autem in Cornwallia effoditur stannum tantæ excellentiæ, ut ipsi non multum ad qualitatem argenti deesse videatur: ejus similiter & plumbi evehitur ex hoc regno, pro aliquot centũ mille aureis. Lanæ habent hic suam bonitatem, propter colles, quibus regnum plenum est. In iis assurgit herbula parva tenuisq́;, quæ nec irrigatur fontibus aut rivulis, nec stercoratur, sed ipsi hyeme aeris vapor, æstate ros sufficit, estq́; ovibus adeò grata, ut ferant vellera singularis tenuitatis & mollitiei. Cùm insula non generet lupos, nec aliud noxium animal, vagantur greges interdiu noctuq́; per colles, valles & agros tam privatos, quàm publicos, sine metu aut periculo.

riculo. Ex lanis texuntur panni delicatissimi, qui magno numero in Germaniam, Poloniam, Daniam, Sueciam, & alias regiones evehuntur, ubi magno in precio sunt. Æstimatur quòd in lanificio & metallis, evehitur ex regno pro duabus myriadibus aureorum. Colliguntur in eo multa legumina, multum quoq; croci, multum etiam cerevisiæ ex hordeo coquitur, mittiturq; copiosè in Belgium, sicut & coria & lapides nigri faciendo igni accommodi. Situs insulæ commoditas facit, ut à mercatoribus Lusitanis, Hispanis, Francis, Flandris, maris Balthici accolis apprimè frequentetur. Negotiatio, quam Angli cum Belgis faciunt, ad summam ferè inæstimabilem accedit. Scribit enim Ludovicus Guicciardinus, id commercium ante tumultũ Belgicum, æstimatũ fuisse ad 12. myriades aureorum quotannis. Coronæ Anglicæ subjacent quoq; aliquæ aliæ insulæ, præcipuæ autem sunt Hibernia, Vectis, Monavia, Mona, Druydum olim sedes, quam Angli Anglesci dicunt, Sorlinge, Grenezaia & Gerzaia. Hibernia amplitudine non multum Angliæ cedit, longa est enim 300. milliaria, lata 90. montosa, sylvosa, paludosa, pascuorum quàm frugum feracior, dives lacte & melle: emittit magnam quantitatem butyri, coriorum & croci. Multa in ea flumina, piscosiq; lacus sunt. Duos habet Archiepiscopatus, Armacanum & Casselensem: locus Hiberniæ præclarior celebriorq; est Dublinum portum habens munitum. Insulæ pars, quæ ad Ortum & Meridiem spectat, frequentius inhabitatur. Provinciæ autem Vltonia, Conachia & Mononia, plus ad Occasum & Septentriones sitæ, sunt satis asperæ & sylvestres: ibi se aliqui domini, beneficio lacuum & sylvarum, contra arma Anglica tuentur. Aliæ tres Insulæ magnitudine ferè pares sunt. Mona habet optimum territorium, diciturq; mater Cambriæ, propter frugum, pecudumq; copiam, quam ei suppeditat. Menavia distat Anglia 25. milliaria: Episcopatu & duobus portubus gaudet, sed ejus territoriũ parum felix est. Vectis fere tota montibus asperis occupatur: est in ea Abrach civitas optime munita: hæc insula claudit portum, imò potiùs sinũ Antonnæ, qui contra eam est, interq; meliores illius Canalis censetur. Anglia fortitudine sui situs, superat

omne aliud regnum. Habet enim per excellentiam duas illas proprietates, quas Aristoteles in situ civitatis requirit: una est, quod hostibus accessu difficilis: altera, ut ejus exitus facilis sit ad faciendum expeditiones. Est Anglia in mari, cujus ea est natura, ut regnum fortificet. Mare Hibernicum enim, quod ei ad Occasum est, adeò depressum, & scopulis periculisq; plenum est, ut magnis navibus non sit undosum. Maris Britannici (quod Angliæ ad Meridiem est) æstus, ibi cum tanto impetu fit, ut à 12. ad 15. passus altum turgeat (horrenda profectò hæc res est) & iterum tantum resideat, possuntq; naves difficulter appellere, nisi vento & alluvione adjutæ, sed altero multò magis. Ora maris undiquaq; aspera, feroxq; est, præterquam aliquot locis, quæ optimè munita sunt, sicut Barvicum, Douuera, Tornes, Dorcestria, Dermont, Bleimutum, Falmut, Milfort, Bristovia, unde tota insula pro uno munimento & castro censeri posset. Fortitudini situs adjunguntur arma maritima & terrestria. Quod ad maritimas vires attinet, ultra Myoparones classis (quorum quondam centum esse solebant, non valdè alti, sed longi & densi, nunc 70. aut paulò amplius sunt) habet regnum tot portus, iiq; à mercatoribus adeò invisuntur, ut Angli dicant, numerū navium, quæ ibi negotiantur, accedere ad bis mille. Sed quidquid de eo sit, certum est earū cùm opus est, 400. aut plures colligi posse. Eduardus III. transmisit ad expeditionem Caletensem, Henricus VIII. ad obsidionem Boloniensem cum mille navigiis omnis generis. Itaq; Insulam aggredi, cujus portus propter munitiones ibi factas, accessu, nō tantùm introitu difficiles & periculosi sunt, & quæ in sua potestate tot naves habet, arduum erit, factuq; haud facilè. His difficultatibus accedit, quòd Angliæ populus in rebus maritimis mirè dexter est. Non enim alia gens audacior, nec mari promptior est: ipsi navibus levissimis, apprimeq; optimis tormentis bellicis instructis (quibus regnum maximè abundat) intrepidè tam hyeme quàm æstate Oceanum sulcant. Negotiantur in Moscovia, Cathajo, Alexandria Ægypti, Constantinopoli, in Livonia, Barbaria, Guinea. Anno 1585. classe 25. navium (in qua erant 2500. milites) vela fecerunt in Indiam occidenta-

dent a-

dentalem, ceperuntq́; San Iacobi oppidum, fanum Dominici, oppidum in Hispaniola, Cartagenam in Continente, quæ portum habet commodissimum ad mercaturam inter Hispaniam & Peru viam exercendam, Civitatem S. Augustini ligneis ædibus constructam, quæ ab Anglis injecto igne exusta fuit. Infestant continuò Terceram, & Capitis viridis insulas, & Brasiliam. Duo ipsorum capitanei, non minori audacia quàm fortuna, circumnavigarunt totum orbem. Et præterea in Anglia militia terrestris, magni momenti, propter ejus multitudinem. Cum enim regnum in 51. Comitatus partitum sit, in eorum uno, qui vulgò Lorcaffier dicitur, exercitum 70. peditum millium conscribi posse putatur. Sed utcumq; res se habet, in confesso est, quòd Anglia in campos educere possit centum peditum, & 20. equitum millia. Vnicuiq; Comitatui præest Vicomes, is cùm opus est, delectum militum facit. In faciendo delectu, modo qui sequitur utuntur: cogunt omnes habitatores Comitatus, qui annum sextum supra decimum attigerunt, nec sexagesimum excesserunt, se sistere, ex quibus eos deligunt, quos armis magis putant egregios. In peditum numerum adscribuntur majores membrosioresq́;, dividiturq́; peditatus in quatuor genera. Aliqui utuntur arcu & sagittis, quæ arma Anglis propria sunt. Olim enim iis sibi acquisiverunt maximam Franciæ partem, retuleruntq́; victorias gloriosas, fecerunt captivum Regem Franciæ Iohannem, occuparunt Lutetiam Parisiorum, quam 16. annis tenuerunt. Romanis non tam fuerunt tremendæ sagittæ Parthorum, quàm Anglorum Francis: alii utuntur pro armis, hastis sparo similibus, sed ferro magis solido & graviori, quibus percutiunt, & ex equis detrahunt homines: hoc armorum genus satis diuturnum fuit militiæ Anglicanæ, & satis magnæ executionis: duo alia addidit experientia, usus q́; temporum præsentium: unius generis sunt sclopeta, quibus ipsos huc usq; aliquod experimentum alicujus magni exempli dedisse nescio: alterius sunt Sarissæ, quæ ipsorum compositioni quàm optimè conveniunt, sunt enim utplurimùm statura satis alti, nervosi, pleni & firmi. Pro militia equestri seligunt homines staturæ mediocris, sed benè compactos,

dexteros, agilesq́. Eorum equi magnarum virium non sunt, nec incursione impulsuq́ boni, Flandricisq́ aut Germanicis minimè conferendi. Præterquam enim, quòd pinguedo & amœnitas terræ id non fert (boni enim equi nec terram valdè crassam, nec prorsus siccam requirunt) nec ipsi iis multum dediti sunt. Angliæ equitatus duorum generum est: aliqui equites se gravibus armis induunt, hi maxima ex parte nobiles sunt: alii levioribus armis utuntur, horum duo sunt genera: unum se Albanensium more armat: aliud equitibus levis armaturæ Italicis similius est: induuntur thoracibus, squamis, & tela cannabina farcitis, aut laminis & semigalea utuntur, gestantq́ lanceas graciles & longas. Quamvis autem Angli ad duo equitum cataphractorum millia, & magnum levioris armaturæ equitum numerum in campos educere possint, haud tamen equitatus Anglicus se aliquo præclaro facinore nobilem fecit, sicut de peditatu dici potest. Rex Eduardus IV. qui tot expeditiones in Franciam suscepit, totq́ victorias assecutus est, ut monstraret, quo militiæ generi maximè fideret, relicto equo se in pedes inter peditatum conjiciebat. E contrariò Franci, quòd nolint plebem armis assuescere, ne opificia manuaria, & negotiationem spernant, relinquantq́, ac inter arma insolescant (in quod Franci proni sunt) ponunt militiæ vim in equitatu, qui ex nobilibus ferè constat. Cùm autem equitatus multus esse non possit, quòd Francia equorũ egregiam progeniem non habeat, eosq́, semper aliunde quærere, res magnæ impensæ sit, ideoq́ generosos equos sibi parare non queant, & quòd peditatus multò majori usui, quàm equitatus in bello existat, ordinariè Franci ab Anglis superati fuere. Sed ut doceamus, quantas Rex Angliæ copias educere possit, ponemus hic exemplum: Rex Henricus VIII. in expeditione Boloniensi, transmisit mare, cum exercitu trifariam partito: in prima acie erant 12. peditum millia, quingenti equites leviter armati, & mille equis minoribus merentes, lorica & lanceis tantùm instructi: Rex omnes vestiverat panno cyaneo limbis rubris. Postremæ aciei (ea enim acies post primam mare trajecit) eam ducebat Norfolcius, eratq́ ea acies primæ, peditum equitumq́ numero

mero par, vestibusq. induta, sicut primæ aciei milites. Inter eos erant mille Hiberni, induti camisiis longis strictisq., super quas erat pallium, cætera nudi, capite quoq. aperto, capillis longis. Arma eorum erant tria jacula, ensis longus, & chyrotheca ferrea, in sinistro brachio, ad cubitum pertingens: in pugnis cingebant vestes altè, expeditissimi erantq. in cursu. Media acies, in qua Rex erat, ex 20. peditum, & 2. equitum millibus constabat, eorum vestes erant coloris rubri, marginibus coloris crocei distinctæ. Trahebant post se centum tormenta bellica majora, præter minora. Super currus convehebant centum molas, quarum unaquæq. ab uno equo rotabatur, faciebatq. farinam. Clibanos quoq. in curribus habebant, qui progrediendo panem coquebant. Curruum multitudo tanta erat, ut castra iis cingerentur tanquam vallo. Ad trahendum currus & tormenta, vehendumq. impedimenta, transmiserunt in Continentem plus quàm 25. equorum millia: præter omne genus commeatuum, aderant 15. boum millia, & pecorum ad edulia facientium, numerus infinitus. Quanta fuerit copia scalarum, pontium, glandium, pulveris pirii, munitionum, lignorum, aliarumq. rerum, ad expeditiones militares pertinentium, non possem enumerare.

OPES.

DEmonstratis viribus Angliæ, videndum quibus nervis redituum & pecuniarum eæ tractentur: præmittendum est, regimen regium Angliæ (in qua authoritas Parlamentorum multum potuit) nunc ad regimen Despoticum reductum esse. Maxima enim negotiorum pars, quæ antea ad Parlamenta spectabant (in quibus unusquisque, quod sibi videbatur eloqui, suasq. rationes adducere poterat) deciduntur nunc in Regis consessu privato. Parlamenta autem, quæ ad moderandum, & tanquam regula Regum appetitus coërcendum, instituta sunt, convocantur nunc, ut authoritatem concilient, coloremq. inducant Regum voluntati. In Francia pejus cessit res. Cùm enim in Anglia, saltem forma & usus Parlamentorum remanserit, in Francia Rex Ludovicus XI. pro crimine læsæ majestatis habuit, mentionem facere convocationis

Statuum

Statuum (ita vocant Dietas regni Francici, quæ in Anglia Parlamenta dicuntur) inquiens: Ego ex pedisequis & pupillo excessi. Reditus ordinarii regni Anglicani, antequam Henricus VIII. bona Ecclesiastica occupasset, accedebant ad quingenta aureorum millia. Percipiuntur hi reditus ex tutela pupillorum ad 21. ætatis eorum usq; : ii enim omnes, quorum bonorũ aliqua pars, quantumvis exigua, coronæ regni aliquo modo affecta est, sunt durante pupllari ætate sub tutela Regis, qui eis tenue sustentaculum impertitur, servatq; sibi residuos reditus, donec pupilli 21. ætatis annum attigerint, quem ingressi, Regi certi aliquid persolvunt. Obligantur præterea ad tributum, quod Regi pro nuptiis pendunt, qui se patronum matrimoniorum dicit. Percipit præterea Rex plus quàm 80. aureorum millia, ex Ducatibus Lancastriæ & Cornubiæ, qui coronæ conjuncti sunt: præter hæc alia centum aureorum millia ex vectigalibus recipit. Mirari nemo debet, quòd ea summa adeò exigua sit, ratio est, quòd paucæ civitates vectigalia pendunt, & civitas Londinensis (quæ veluti centrum commerciorum regni est) ab oneribus libera facta fuit, anno 1089. ob pecuniarum auxilium, Regi Ricardo I. cùm in expeditionem terræ sanctæ proficisceretur, subministratum. Dictis reditibus alios adjunxit Rex Henricus VIII. Concidit enim reditus Episcopatuum, adscripsit fisco Abbatias, & Commendas Equitum Rhodiorum, aliorumq; ordinum militarium: suppressit Curas (ut vocant) opulentiores, vendicavitq; sibi annatas & decimas omnium beneficiorum. Pro his rebus ordinavit curiam augmentationum & decimarum, qui reditus omnes important plus quàm octingenta aureorum millia. Reditus itaq; ordinarii accedunt ad summam unius myriadis, & trecenta & amplius aureorum millia. Sunt præterea subsidia extraordinaria, quæ duorum generum sunt: aliquando enim toti regno imperantur, tunc convocantur Parlamenta, in iis quid opus sit determinatur, & modus ordoq; qui sequendus est. Ordinariè duorum mensium spatio, aut paulò amplius colligitur quod determinatum est. Aliquando petit Rex à particularibus subsidium, quod ipsi benevolentiam vocant, ea in re conatur unusquisq; suum

suum obsequium Principi probare. Nostris temporibus inventa est alia via constandi pecunias, nempe ex quinta parte, aut simili, quæ coronæ penditur ab iis, qui licentiam habent prædas faciendi, in oris maritimis Hispaniæ & novi Orbis. Soliti sunt idem facere, facitq; id adhuc Prorex Algieræ, qui piratas recipit, cum pacto, ut partem mancipiorum, prædarum spoliorumq; ei dent. Sed rarò accidit, ut malè parta, non malè delabantur. Eos quoq; qui prædatum excurrunt, sæpè manet damnum: vendunt enim patrimonia, ut arment naves, sed lucrum incertum est. Hispani enim, qui initiò ex improviso obruti fuerunt, fortificant quotidie accessus, securasq; reddunt suas classes. Hæc de viribus & reditibus Angliæ dixisse sufficiant. Addam hoc tantùm, quòd in Anglia nobiles loca munita non possident, nec ædificia fossis aut vallo clausa, nec aliquam jurisdictionem in populum habent dignitates Ducum, Marchionum, aliæq; nihil aliud quàm puri tituli sunt, quos Rex eis confert, nec tamen ii, qui titulis gaudent, aliquid in locis, unde titulum sumunt, possident, sed se aliqua pensione ex ære regio sustentant. E contrariò gaudent nobiles in Francia mero & mixto imperio, cum titulis Dominorum, Baronum, Comitum, Marchionum, Ducum, Principum, possident magnas & bonas civitates, non tantùm pagos, clientes quoq; habent, qui ipsis homagium & fidem præstant, sed Regem & Parlamenta superiorem agnoscunt.

REX DANIÆ.

UAMVIS nulla Sueciæ mentio facienda videatur, quod quasi extra nostrum orbem sit (quibuscum Suecis nihil commercii est) tamen propter ejus amplitudinem inter alia regna, de quibus in his relationibus agitur, poni meretur. Continetur illa Europæ parte, quam aliqui Scandiam, alii Scandinaviam, alii Balthiam dixerunt, unde olim Gothi, Vandaliq; Imperii Romani concultatores egressi. Duabus coronis subdita est, Dania nempe & Suecia. Daniæ Rex præter Cimbricam Chersonesum, ubi Holsatia, Theutomarsia, Ducatus Slesui-

censis & Flensburgiensis, Friesa, & Iuthia, regiones herbosæ, ideoq; pecoribus & feris abundantes sunt, possidet præterea alias amplas insulas, sed præcipuæ sunt eæ, quæ ad ostium maris Balthici jacent, quarum ibi quindecim numerantur, comprehenduntur sub Daniæ nomine, earum præcipua est Selandumia, quæ in longitudinem ad 60. miliaria extenditur, latitudo est paulò minor: præstat nobilitate, propter pagorum frequentiam, aëris clementiam, & Regis in ea habitationem: is quoq; dominus est Gothlandiæ, quæ è regione Gothiæ sita est, ejus cognatorum unus obtinet dominium Osiliæ insulæ mediocris, in magno sinu Livoniæ, & infertiles regiones in ipso continenti Livoniæ Regi Daniæ paret Scania, quæ regione Cimbricæ Chersonesus est, extenditurq; ab oppido Nibuß Timalen usq;, ejus est magnum regnum Norwegiæ, quod se à confiniis Scaniæ, Septentriones versus, ad arcem Wardhus extendit, cui adjacent Lappones, amplius quàm per mille & 300. miliaria: Regis Daniæ sunt quoq; insulæ adjacentes (inter quas, cum amplitudine, tum ubertate primas tenet Sania) Scetlandicæ & Fariarum insulæ, quæ in alto mari sunt. Norwegiæ populi fuere olim valdè potentes, afflixerunt diu Angliam, divexarunt Franciam, obtinueruntq; in ea dominium provinciæ, quæ adhuc Normannia dicitur: in Italia paraverunt sibi regna Siciliæ & Apuliæ: bello sacro autem obtinuit Boëmundus, Normannorum Princeps, Antiochiæ principatum. In Oceano septentrionali obtinet Rex Daniæ dominium jam dictam Scetlandicarum & Fariarum, præterea Freslandiæ, & oræ maritimæ Islandiæ & Gruvolandiæ. Orcades insulæ quamvis Regi Scotiæ obediant, Reges Norwegiæ pro dominis agnoverunt. Regnum Norwegiæ cum electioni obnoxium factum esset, discordiis aliisq; turbis exagitatum, pervenit ad Regem Daniæ, qui, ut de eo securus sit, tractat durè incolas, spoliatq; eos facultatibus, nec miseris hominibus spes est melioris fortunæ, quòd Regi omnes aditus & portus maris sint. Divitiæ Regis Daniæ consistunt in copia pecudum & pisciũ maris, quorum tanta copia est, ut ex halecum captura tantùm, ingens pecuniæ vis conficiatur. Tanta pisciũ omnis generis copia hic est, ut vix fre-

tum navigari possit: circa id pascua aliaq; loca pecori grata sunt. Scania frumento & pascuis dives est, & incolis frequens. Norwegia nullas alicujus momenti divitias habet præter lignorum, fabricandis domubus & navigiis aptorum (quæ in Hollandiam & Flandriam evehuntur) pecudum, casei & lactis, magnam copiam. Percipit quoq; emolumentum, ex pisce frigore indurato, quem Germani Stockfisch *vocant: capitur mense Ianuario, exponiturq; vento, donec tanquam lignum induretur. Deinde in diversas regiones pro annona defertur. Id, ex quo Rex Daniæ plus pecuniarum percipit, est fretum sive Porthmus, inter Croneburgum & Etlzenburgum, vulgò die Sundt. Est is transitus tam angustus, ut nullum navigium, nisi cum excubitorum, quos Rex ibi habet, venia præternavigare possit. Necesse enim est, ut naves ibi magnum vectigal & portorium pendant: ad magnam pecuniæ summam id vectigal accedere, colligi potest ex multitudine navium, Hollandiæ, Zelandiæ, Franciæ, Angliæ, Scotiæ, Norwegiæ, & maris Balthici, quæ id mare sulcant, & angustas Porthmi fauces intrare coguntur. Populi hujus regni, vini Rhenensis, Francici, Hispanici, sacchari, & specierum aromaticarum (quæ ex Portugallia deferuntur) & fructuũ Andalusiæ tam sunt indigi, quàm illi cupidi ceræ, mellis, pellium frumentiq;, quæ ex Prussia, Livonia, Moscovia, regionibusq; vicinis petuntur. Quid princeps terræ possit, nondum videri potuit, quod alicujus momenti expeditionem non susceperit, nisi adversus Theutomarsos, quos Rex Valdemarus sibi obedire coëgit, sed rebelles facti, post varias res (quæ ab anno 1500. acciderunt) anno 58. subjugati sunt à Rege Daniæ Friderico II. Ante id tempus, Iohannem, Regis Christiani I. filium, prælio superaverant. Quid Rex Daniæ mari possit, æstimari potest ex classibus, quas aliquot vicibus coëgit. Christiernus II. rogatu Regis Franciæ Henrici II. misit in Scotiam contra Anglos, classem centum navium, in quibus decem millia militum erant. Cùm tantum oræ maritimæ, totq; portus in Dania, Scania, Norwegia, totq; insulas extra mare Balthicum possideat, verisimile est, ipsum magnum navium numerum colligere posse, si tamen pecuniæ*

non desint, quibus ipsum non abundare existimo, cùm quòd suis in regnis nullæ magni precii res nascantur (exceptis maris piscibus) tum quòd in iis nulla civitas mercimonio celebris sit, quæ commercia ad se trahere conservareq; possit: nihil ergo superest, quàm vectigal freti, fructus aliquarum minerarum in Scania, equi, pecudes Cimbricæ Chersonesus, ligna, piscesq; Norwegiæ & insularum. Observatum est, ex illis regionibus in Germaniam quinquaginta boum millia acta fuisse, qui vectigal Gottorpii pendunt. Aliquid etiam emolumenti percipit Daniæ Rex ex Wardhusia: nam Angli paucis ab hinc annis inceperunt navigare inter Norwegiam & Grunolandiam, alii ad Colmigraff, alii Chilcheme, quod S. Nicolao vicinum est: cum Russis ibi commercia exercent, reportantq; inde sevum, ceram, mel, linum: eò quoq; navigant Bergenses, Scoti, Franci. In maris sinus ferè medio est insula & oppidum Wardhus, quod Rex Daniæ Fridericus II. egregiè muniri curavit, mercatores hic pendunt vectigal suarum mercium.

REX SUECIÆ.

REx *Suecia dominatur in Scandia, quæ Dania amplior est: nam à finibus Scandiæ ad Lappiam usq; computatur iter 45. dierum. Ora autem sinus Boddici plus minus 400. milliaria longa est, æstimaturq; hæc terrarum pars, Italia & Francia major. Possidet hic Rex in Livonia Revaliam, Narvam, Parnoviam, aliaq; magnæ æstimationis loca: insulam Vlandiam & Alandes, quæ vix sunt dignæ relatu, aliasq; multas, sed parvæ considerationis, in mari Sueciæ & Finlandiæ sitas. Dividuntur hæ regiones, relinquendo Livoniam, in tria regna, Gothiæ, Sueciæ, Vandaliæ, quæ in undecim Provincias, & duodecim Comitatus partitæ sunt, inter quos non comprehenduntur Lappi, quòd hi populi (qui Provinciam Suecia majorem, sed pauperem miseramq; inhabitant, & per sylvas vallesq; vagantur) sub alicujus certo dominio esse, dici non possunt: qui autem aliquo modo fixi sunt, fixasq; sedes aut domus habent, utplurimùm coronæ Sueciæ obediunt, penduntq; pelles nobi-*

nobiles pro tributo. Trium regnorum, quæ diximus, Gothia contermina est Scaniæ, dividiturq; in Orientalem & Occidentalem, terminanturq; ambæ Wever lacu, in cujus medio est insula, in quam, propter ejus amœnitatem, se confert & manet sæpè Rex: lacum 24. fluvii influunt, ei unus tantùm exitus est, eum incolæ, eorũ lingua, propter excessivum strepitum, vocant cespitionem diaboli. Gothiæ nomen, regionem divinam significat, id ei, propter annonæ copiam, optimè quadrat: nulla enim alia regio, carne, piscibus, frumento abundantior est. Hic sunt Kalmar ad mare, Viburg, Suderkope, Norkope, Tilge, Ianocopia, Vasten, Birka, Linkope, Lodhus, Schennada, Malmoge, Verdenburg, Varne, Scara, Ledekopia, Timalen. Sequitur Suecia, quæ Norwegia & Gothia simul, major est. In Suecia est civitas Vpsalia Metropolis, & Stocholmia, in qua residet Rex, Stringa, Ennecopia, Orogrundia, Arboia, Arosia. Sequitur Finlandia, sita inter sinum Boddicum, & Finnicum, ubi Abo Metropolis est, Rangina, & Ange, ambæ mercimoniis celebres, Vames, Viburg, & Castelhoim in Alandis insulis. Extra civitates habitant rustici (qui hîc commodè vivunt) inter sylvas, in vallibus, aliisq; in locis, ubi à vento Septentrionali tuti sunt, & ædificandi commoditas, lignorumq; copia invitat: habent suis in domibus greges pecudum, instrumentaq; conficiendo quidquid ad victum amictumq; necessarium est, apta: inde accidit, ut civitates iis in regionibus nec frequentes, nec magnæ sint, sicut in Germania & in Anglia. Numerantur ultra civitates & oppida, Paræciæ 1433. in quarum aliquibus sunt mille rustici, vel, ut ipsi loquuntur, mille familiæ aut foci, paucæq; earum paræciarum sunt, in quibus non ad minimum centum familiæ sint: hinc de populi numero judicium fieri potest, maximè si fœcunditas populi consideretur. Mulieres enim Finlandiæ propter qualitatem cerevisiæ (ut aliqui putant) eximiè fœcundæ æstimantur. Diu hîc vivunt homines, maximè in locis Septentrionibus expositis, nec mirum ipsis videtur, quòd aliqui centesimum supra quadragesimum aut trigesimum attingant. Ea longævitas multum facit ad propagationem, ubi enim minùs diu vivitur, ibi & generandi vir-

tus citiùs deficit. Hanc ob causam, Deus Dominus noster, ut in mundi initio propagationem humani generis faciliorem redderet, dabat hominibus septingentos & amplius vitæ annos: itaq; generatio, quæ nunc propter vitæ nostræ brevitatem, intra quadraginta annorum spacium cessat, extendebatur tunc ad plura centenaria annorum, quàm nunc ad decennaria.

DIVITIÆ.

HVjus regni opes consistunt in copia annonæ, qua summè abundat, id & Gothiæ nomen, quod regionem divinam (ut diximus) & Finlandiæ, quod regionem bonam significat, sicut & nomen Finmarchiæ indicat. Victus eorum sunt carnes, pisces recentes, sale conditi, & fumo siccati, frumenta, cerevisia: ea hic tanta copia sunt, ut vix mendicus inter ipsos reperiatur, & hospites ferè gratis hospitio excipiantur. Ex minaris Sueciæ eruuntur thesauri: minærarum enim plumbi, æris, argenti, & aliquantulum auri adeò dives est, ut nulla Europæ regio illam superare æstimetur. Minæræ undiquaq; inveniuntur, quamvis rustici, quantum in ipsis est, eas occultent tegantq;, quòd teneantur ligna ad eas vehere, operasq; præstare. Argentum purissimum effoditur in Comitatu Vestros, nisi incolæ industriæ exterorum adeò inviderent, ipsi majores divitias consequi possent: non enim parcere ligno, nec fumos minærarum, ad colores parandos colligere norunt: nec ipsis gratum est, quòd venæ minærarum deteguntur. Quòd exteros aversantur, non ex odio, quo eos prosequantur, oritur, sed à suspicione, ne ab iis ludificentur, aut malè habeantur: sunt enim ipsi moribus simplices sinceriq;: ambitione non flagrant, nec stimulantur ab avaritia. Regis reditus consistunt in quatuor rebus, in fructibus beneficiorum Ecclesiasticorum, in minaris, in tributis, in vectigalibus. Fructus beneficiorum accedunt ad bonam pecuniæ summam. In his regnis erant ultra septem Ecclesias cathedrales, sexaginta monasteria, partim virorum, partim mulierum, quæ amplissimis reditibus dotata erant, sed ministri hæreseos, qui loco paupertatis in Evangelio prædicatæ, ad suam sectam protrahunt Principes, eis monstrando

strando

strando bona redituúq; Ecclesiasticos, induxerunt primò Gustavum, deinde eius filium Ericum, ut altaria ornata, Ecclesias, maximà redituum parte spoliarent. Minararum aliqua effodiuntur expensis Regis, aliqua privatarum personarum, illarum quidquid effoditur, habet: harum consequitur partem decimam. Trium æris fodinarum decima pars, quæ Regis est, accedit ad summam triginta millium Dalerorum quotannis, inde judiciū de argento & plumbo fieri potest. Sed plus quàm omnia alia reddunt tributa, percipit enim decimas siliginis, frumenti, hordei, piscium, boum, pellium, rerumq; similium: aliquando ex decima boum, eorum 18. millia habuit, iis alit aulam, officiarios, classem exercitumq;, suppeditat enim victum militibus, cùm bellum est, geritq; id minima impensa, tam offendendo, quàm defendendo, cum Dano & Mosco: consequitur enim à populo sine magna difficultate, magnas contributiones commeatus. Populus filias Regis maritis collocat, datq; in dotem centum Dalerorum millia, ultra vasa argentea, aliaq;. A rusticis aliisq;, qui tributum annonarium non pendunt, solet Rex, secundum facultates bonorum, quotannis quinq; aut plures Daleros viritim exigere. Portoria penduntur in portubus, eorum præcipui sunt Calmariæ, Lodhusii, Stocholmiæ (ubi aliquando 300. & plures naves onerariæ visuntur) Ranginæ, Abo, Auge, Revaliæ, Parnoviæ, Narvæ. Æstimatur Regem quotannis ad sexcenta aut septingenta Dalerorum millia in thesauros recondere, ultra expensas, quas facit in arces Revaliæ & Viburgi, quæ accedunt ad centum Dalerorum millia quotannis.

VIRES.

NUmerantur in Suecia & Gothia circiter 32. turmæ, quarum unaquaq; est quingentorum aut sexcentorum militum, sclopetos humeris gestantium, ii quò occasio vocat, eunt: raro hastis aut lanceis utuntur, propter sylvarum frequentiam, equitatus etiam sclopetis meret. Peditatus optimus censetur, quòd unusquisq; miles, ea quibus opus habet, conficit ad capsulam sclopeti usque, quod indicat ipsos facili con-

tentos

tentos esse posse. Vulgus in Peruvia & regionibus vicinis, quòd parvo cōtenti sunt, faciebat, facitq; adhuc, quidquid domui, suisq; personis opus est: unusquisq; fabricare, texere, vestes consuere, seminare, messem colligere, omniaq; necessaria instrumenta conficere novit. Ad res, quæ non adeò communes, nec necessariæ sunt, sicut ad pingendum, aurum argentumq; elaborandum, & similia, reperiuntur inter indigenas proprii artifices, nulla re præterquam materia opus habent. Equitatus Suecicus in 13. turmas dividitur: Suecia & Gothia earum undecim, Finlandia duas suppeditat, necessitate autem urgente, possent multò plures colligi: solus enim Ducatus Vermelandiæ, potest (sicut aliqui dicunt) plus quàm decem virorū millibus equos administrare. In Marchia est tanta equorum copia, ut ferè nihilo venundentur: ambæ hæ Provinciæ sunt in Gothia. Ipsarum equi cedunt Frisiis magnitudine, sed maximè strenui, fortes, robustiq; sunt, labori assueti, facileq; pascuntur. Nolo silentio præterire, duas res præclaras, quas Rex Sueciæ in militum commodum facit: una est, quòd si miles ab hoste capiatur, redimit eum Rex: altera, quòd si militis equus occidatur, Rex ei alium confert. Rex dat quotannis Capitaneis, & iis, qui equis merent, in solutionem partis stipendii vestem: olim apud Romanos id in usu erat, qui militibus sagas dabant. Quod ad res maritimas attinet, regna hæc, propter oræ maritimæ longitudinem, & portus, abundant nautis navigiisq;, quibus Rex uti potest, sicut alii Principes in suis dominiis. Habet ordinariè 50. naves bellicas, quarum unaquæq; 40. tormentis, pluribus aut paucioribus instructa est. Rex Gustavus instituit etiā triremium usum. In bello quod Rex Iohannes cum Rege Daniæ gessit, antequam pax (quæ Stetini tractabatur) confecta esset, habuit 70. navigia magna, ultra alia minora, in quibus erant duo de viginti hominum millia. Æstate mari, hyeme terra belligerabant: tunc glacie concreti sunt lacus. Mare quoq; per magnam longitudinem, secundum littus congelatur. Cùm autem de tormentis aliquid dixerim, hoc adiungam: Æstimatur Regem Sueciæ habere circiter octo tormentorum bellicorum millia, quorum maxima pars ex ære conflata est,

est, ipsumq́; multò plura conficere posse, si maior stanni copia suppeteret. In sola arce Stocholmensi numerantur 400. tormenta bellica.

PRINCIPES FINITIMI.

AD Occasum conterminus est Rex Sueciæ, Dano, Mosco ad Ortum, cum quibus ei longa bella fuere. A Danis multum damni passi sunt Sueci: obsedit enim Rex Christiernus II. Stocholmiam, coëgitq́; eam ad deditionem: exercuit in incolas inauditam crudelitatem, implevitq́; civitatem sanguine & cadaveribus. Odiorum causæ sunt jus, quod Danus in Sueciam sibi competere putat: oportunitatem eam, ad libitum divexandi, ei tribuunt situs regionis, portusq́;, præcipuè Gothlandia, quæ Gothiæ membrum est: ideoq́; contendunt Sueci eam sui juris esse, actionemq́; in eam habent. Postquam Gustavus regnum recuperavit, ipse ejusq́; filii Ericus & Iohannes successivè id rexerunt. Quamvis autem satis multum sanguinis, bellis inter Gustavum & Danum effusum sit, regno Sueciæ tamen suus honos mansit, civitasq́; Lubecensis (eo in mari potentissima) dum se modò huic, modò illi jungit, ita temperat æquatq́; suo pondere, illorum duorum Regum vires, ut alterum illorum excrescere non sinat, ob periculum quod eo casu sibi impendere videt. Suecus cum Mosco belligerando primas habet, quod Finlandia (quæ Russiæ contermina est) ob lacuum & paludum frequentiam, aditus difficiles, periculoq́; plenos habet, acciditq́; plus quàm semel, ut hostium exercitus in illis glacie concretis aquis, submersi sint, perierintq́;. Suecus habet maximam suarum classium partem hyeme eo in mari, in quo (sicut ante dictum est) tunc bellum geritur, sicut mari æstivo tempore. Habet arcem Viburgum quàm optimè instructam, & in finibus magni Ducis Moscorum, Narvam, Revaliam, aliaq́; loca & arces, quibus tanquam frenis ipsum constringit. Vt dicam quod verum est: Illæ munitiones utilissimæ habendæ sunt, quæ in hostium solo jacent, faciunt enim duos effectus, defendunt quod tuum est, & infestant hostium ditiones: tuum tantò melius defendunt, quantò ab eo longius distant: dum enim hostis se circum ea torquet, sunt tua tranquilla, potesq́; extra strepitum, damnumq́; tuorum

rum populorum redituumq́, ea procurare, quæ ad liberanda, conservandaq́ pertinent. Hostem tantò majori cum damno vexant, quantò ei viciniores sunt: hujus generis erat Caletum, dum in potestate Anglorum esset. Talia quoq́ sunt loca, quæ Lusitani & Castellani habent in Africa: sed castra in tua ditione exstructa, non aliò serviunt, quàm quòd tua defendunt, sed cum magno tuo incommodo: quotiescunq́ enim invaduntur, necesse est tuos populos damna gravissima pati, tuum regnum exagitari turbis, strepituq́ involvi, ejusq́ partem hosti prædæ cedere. Sed ut ad Regem Sueciæ revertar, tantū is in defendendis suis ditionibus Mosco potior est, quantum vires maritimæ terrestribus conjunctæ, prævalent, adversus Principem terrestribus tantùm viribus instructum.

REX POLONIÆ.

POLONIÆ *regnum nunquam tam amplum fuit quàm nunc est, quod magnus Ducatus Lithuaniæ & Livonia ei adjuncta sint: extendit se à flumine Notes & Obra (quæ id à Marchia divident, & à fluvio Odera, qui ipsum à Silesia distinguit) ad Beresaiam & Boristhenem usq́, qui ipsum à Moscovia separant: à mari Balthico, ad flumen Niester, quod id à Moldavia distinguit: & ad montes Carpathios, qui ipsum ab Hungaria separant usq́. Occupat itaq́ à finibus Silesiæ, ad terminos Moscoviæ usq́, inter Occasum & Ortum 120. milliaria Germanica: nec minus ab ultima Livoniæ parte, ad fines Hungariæ usq́. Cùm itaq́ talis sit eius forma, ut cum rotunditate participet, multò capacius est, quàm quisquam credere posset. Multas amplasq́ provincias continet: nempe Poloniam majorem & minorem, Mazoviam, Prussiam, Russiam, Volhiniam, Livoniam, Lithuaniam. Inter eas provincias, Polonia, à Polonis inhabitata inventa fuit. Prussia, cum parte Pomeraniæ, Podolia, Volhinia, Mazovia, Livonia armis acquisitæ sunt. Lithuania, cujus erat Samotgithia, & Russiæ pars, patrimoniales familiæ Iagellonicæ fuerunt. Anno enim 1380. Iagello, tunc Dux Lithuaniæ, duxit in uxorē Heduigim Principem, quæ familiæ regalis Polo-*

niæ

niæ ultima erat, factusq́; fuit Rex tribus conditionibus: una fuit, ut Christianus fieret: altera, ut suos ad idem faciendum induceret: tertia, ut suam ditionem Poloniæ uniret. Ea conditio nostris temporibus (cum familia Iagellonica defecisset) adimpleta fuit. Cùm enim Reges se ditione hæreditaria, cujus merum habebant imperium, privare nollent, eamq́; electioni submittere, distulerunt semper adimpletionem conventionis, allegantes proceres & populum Lithuaniæ id non passuros, ne illa admixtione amitterent gradum & dignitatem. Tandem tamen Lithuani, cùm ab una parte viderent deficere stirpem suorum Principum (quæ quod ad masculos attinet, defecit in Rege Sigismundo Augusto:) & ab altera parte sibi metuentes à potentia Moscorum, consentierunt ut unirentur. Livonia fuit quondam equitum Teutonicorum, qui in ea suum præfectum specialem, qui magnus Magister dicebatur, habebant. Sed cùm, anno 1558. à magno Moscorum Duce, maxima ditionis parte spoliati essent, confugerunt ad Sigismundum Regem Poloniæ, qui eos in suam tutelam suscepit, sed Livonia ante liberata non fuit, quàm cùm anno 1582. Rex Stephanus id fecit. Regni Poloniæ pars plana est: exceptis enim aliquibus montibus, qui in minori Polonia visuntur, & aliquibus potiùs collibus quàm montibus, quibus à Prussia distinguitur, omne reliquum explicat se in latissimos campos. Verum quidem est, quòd in eo regno satis multæ sylvæ sunt, præcipuè in Lithuania, quæ iis occupatur. Minor & major Polonia frequentius inhabitantur, quàm ulla alia hujus regni provincia. Idem dicendum ferè est de Russia, Prussia, & Livonia, quæ propter oportunitatem maris, portuum, & fluminum ibi concurrentium, aliis provinciis, civitatibus & fabricis ornatiores, commerciis quoq; & concursu mercatorum ditiores sunt. Cum enim ibi diu dominati sint equites Teutonici, ædificarunt civitates in morem Germanorum: arces quoque & loca præclara, quæ se extendunt ad longum littoris maris, amplius quàm per octingenta miliaria: habent multos & oportunos portus, dominanturq́; omni mercaturæ, inter Poloniam & mare Balthicum. Est ea res magnæ consequentiæ:

Fluvius enim Vistula, qui ortum habet in extremitate Silesiæ, transfluit totam Poloniam minorẽ, & partem majoris, Mazoviam & Prussiam, conditq; se mari Balthico, infra Gedanum, quo conducit, per plusquàm quadringenta miliaria navigationis (quo spacio recipit diversos alios fluvios) bonam partem siliginis, frugum, mellis, & ceræ regni. Ab alia parte Duina flumen nobilissimum (quod oritur ex lacu Ruthenigo auctum aquis, findensq; mediam Livoniam) condit se mari sub Riga, ad quam urbem magnus concursus est. Sunt præterea in Prussia & Livonia multi lacus, inter quos unus est, qui mare novum dicitur, quia antiquus non est, ad centum miliaria in longitudinem extenditur. In Livonia est lacus Peibas, plus quàm 40. miliaria longus. Ex eo flumina, quæ Pernoviam urbem ad mare, & Narvam alluunt, fluunt, faciuntq; duos portus satis celebres: inter dictas civitates sita est Revalia urbs, quæ duabus suprà dictis civitatibus non cedit. Samogithia aliis provinciis incultior est, retinetq; plus barbariei. Podolia aliis magis deserta est, non terræ vitio (copiosissima enim est omnium rerum, quas fert clima, cui subjacet) sed culpa Tartarorum, qui eam suis excursionibus adeò infestant, ut præ ipsorum metu aut fugiant incolæ, aut abducantur in captivitatem à Tartaris.

OPES.

Poloniæ opes consistunt in copia frumenti, frugumq; omnis generis, quibus tanta copia abundat, ut anno elapso, qui fuit 1590. & anno præsenti, partim subvenerit necessitati Genuensium, Thusciæ & Romæ (non solùm gentiũ, quæ viciniores erant) ubi fame, non caritate extrema tantum laborabatur. Abundat quoq; Polonia melle & cera infinita. Cùm enim omnes hæ provinciæ septentrionales, Polonia, Lithuania, Russia, Moscovia, à natura vino donatæ non sint, ejus loco contulit illis mellis quantitatem incredibilem, ex quo hi populi conficiunt inter alia potionem delicatam & sanam. Apes mellificant partim in sylvis, ubi arbores aut carie, aut hominum industria, excavatas repertunt, aut in alvearis, quæ rustici in campis posuerunt, aut in terræ puteolis, omniq; in

loco,

loco, ubi vel minimam oportunitatem reperiunt. Abundat quoq; Polonia lino & cannabe, gregibus & armentis, equis quoq; bonis & multis, sylvestres equi quoq; satis frequentes sunt. Inter sylvestria animalia est Bisons, & magna bestia, equi indomiti, boves colore nigri, qui extra sylvam, quæ in Nazovia est, non vivunt. Thesauri regni consistunt in salinis Bacana & Velisca, quæ loca in territorio Cracoviensi sunt. Divitiæ Poloniæ utplurimùm inter dominos & nobiles, satis benè divisæ sunt: nemo enim ex patrimonio adeò dives est, ut alios præter modum superet, nec maximi reditus excedunt 25. aureorum millia. Soli Duces Curlandiæ & Regii Montis excedunt mediocritatem. Quamvis enim hi tanquam regni feudatarii Regem superiorem agnoscant, non sunt tamen viva membra regni: non veniunt ad comitia regni: non habent suffragia in electione Regis, nec partem in regni gubernatione, nec pro dominis naturalibus habentur, sed pro extraneis, sicut verè sunt: Dux Curlandiæ nempe ex familia Ketlerorum, Dux Regii Montis autem ex familia Brandeburgica. Omnis Prussia fuit olim Equitum Teutonicorum, qui ibi habebant (sicut antè diximus) magnum Magistrum specialem: qui cùm viribus Polonorum resistere non posset, submisit se tanquam feudatarius, Regi Casimiro. Cùm deinde magnus Magister Albertus Brandeburgicus, Lutheranismum amplexus esset, factus est ex magno Magistro Dux Prussiæ, quæ tunc in duas partes fuit divisa. In regiam nempe, quæ immediatè sub corona permansit, & Ducalem, quæ tanquam feudum Alberto & ejus successoribus relicta est. In regia parte sunt Marieburgum, Torovia, Culma, Varmia, Gedanum: Ducalis partis (quæ reddit 120. aureorum millia annui reditus) caput est Regius Mons civitas, quam Germani appellant Königsberg / *ubi Dux aulam habet.*

REGIMEN.

Poloniæ regimen potiùs Reipublicæ, quàm regni est, quòd nobiles (qui magnam autoritatem in Comitiis regni obtinent) Regem eligunt, dantq; illi autoritatem, quam volunt, tamen ipsorum potestas major fit.

De electione Regis non habent legem, nec statutum aliquod, non regulam aut formam scriptam nec traditam. Tantùm hoc scitur, apud Archiepiscopum Gesnensem, Interregni tempore, supremam autoritatem esse: ipse denuntiat Diætas, præsidet in Senatu, proclamat novum Regem, sicut quod cum Archiepiscopo Leopolis, & suis suffraganeis, qui tredecim: Palatinis qui 28. Castellanis majoribus, qui 30. numero erant, antequam Rex Stephanus instituisset novos Episcopos, Palatinos & Castellanos in Livonia, quam ipse acquisiverat, pauci alii intersunt Regis electioni. Habent ibi quoq; quandam autoritatem nuncii terrestres (ita appellant quosdam quasi agentes circulorum nobilitatis, qui in provinciis habentur.) Comitiorum tempore conveniunt hi in loco Senatui vicino, eligunt ibi duos Mareschallos, per quos significant Senatui, quid desiderent, sed cum autoritate ferè Tribunitia. Crevit enim parvo ab hinc tempore eorum autoritas existimatioq; in tantum, ut authores, & capita potiùs, quàm ministri, & participes deliberationum publicarũ regni sint, fuitq; unus, qui exemplo Clodii, renunciavit dignitati senatoriæ, ut fieret nuncius. Hi omnes simul, cùm novus Rex eligendus est, restringunt magis magisq; potentiã Regis, nec eam nimis excrescere sinunt. Quamvis autem corona Poloniæ, à decreto nobilitatis dependet, non tamen legitur ipsos unquam successores regios exclusisse, aut præteriisse, nec regnum in aliam familiam transtulisse, excepta una vice, cùm Ladislaum deponentes (qui tamen postea fuit restitutus) elegerunt Wenceslaum Bohemum. Filiarum Regum quoq; semper ratio habita est, sicut olim Heduigis, quæ Iagelloni ab ipsis collocata fuit, & nostra ætate, Annæ, quæ Regi Stephano in uxorem data. Sigismundo III. non parum profuit, natum fuisse Catharina, Sigismundi Augusti, & Anna sorore, ut coronam Poloniæ adipisceretur. Etsi autem Regis autoritas ita ab electione dependeat: ejus autoritas tamen, cùm electus est, in multis rebus absoluta est. Ipsius muneris est convocare diætas, assignare tempus & locum, ut ipsi placet: eligit Consiliarios laicos, nominatq; Episcopos, qui deinde manent Consiliarii. Est absolutè patronus redituum coronæ, & dominus

nus eorum, qui ei immediatè subsunt: in nobilium subditos nullum est jus. Est absolutus executor decretorum in diætis factorum: est supremus judex nobilium, in causis criminalibus. Habet in manu omnes modos remunerandi, beneficioq; afficiendi, quos ipsi placet. Vt finem faciam, tantum potest Rex, quantum ipse dexteritate & prudentia valet: propter rationes suprà dictas, vivunt nobiles in Polonia in magna libertate, faciuntq; quod ipsis placet. Decreta Regis (sicut ipsimet dicunt) non durant plus quàm tres dies: versantur cum Rege non tantùm tanquam cognati (quod faciunt Franci) sed ut fratres. Sicut Rex cum plenaria authoritate, eos, qui immediatè subsunt, regit: ita & nobiles disponunt independenter de suis vasallis, in quos ipsorum unicuiq; imperium plus quàm regium est, habentq; ipsos ferè pro mancipiis. Stabiliendo suo Imperio, fecerunt Poloniæ Reges, rem notatu admodum dignam. Sicut enim Romani suas vires amplitudinemq; auxerunt, communicando jus Latii, & civitatis Romanæ, aliis civitatibus, imò integris provinciis: ita & Reges Poloniæ extenderunt, unierunt, firmaruntq; suum statum, participes faciendo privilegiorum nobilitati Polonicæ propriorum: provincias armis aut alia via acquisitas, ipsarumq; nobilitatem, Polonicæ nobilitati æqualem faciendo. Rex Ladislaus hoc modo aggregavit, imò univit Poloniæ Russiam & Podoliam: Sigismundus Augustus Lithuaniam, Stephanus Livoniam. Æqualitas enim in commoditatibus & honore, reddit animos unitos in necessitatibus & periculis.

VIRES.

H*Vjus regni vires, sicut & aliorum, consistunt in commeatu, pecuniis, peditatu, equitatu, armis & munitionibus. De commeatu diximus suprà: pecuniis quidem nō admodum dives est. Excipiendo enim portum Gedanensem nō habet emporium alicujus existimationis. Merces autem, quæ ex portubus Prussiæ & Livoniæ evehuntur, non ditant regnū pecunia, imò vix pannis ex serico & lana, qui ex Flandria & Anglia: vino, saccharo, aromatibus, fructibus, quæ ex Hispania & Lusitania*

tania advehuntur, sufficiunt. Eò usq; ab alia parte quoq; defertur vinum Malvaticum sive Creticum, cujus dolium 70. aureis vænit. Cùm deniq; regnum mercaturæ addictum non sit, nec civitates mercimoniis deditæ sint, nec populi industria polleant: Nobilitas autem magnanima sit, profusa in expendendo, quæq; in victu & vestitu plus quàm in reditu habet, consumit: cumq; condimenta ciborum (aroma, quorum Poloni plus absumunt quàm ulla natio) vinum, panni è serico, & potissima pars laneorum ipsis ab extraneis adferuntur, fieri non potest, ut regnum auro & argento dives sit. Opes enim uniuscujusq; regni consistunt in eo, ut multæ merces inde evehantur, paucæ inferantur: ut exeuntia pecunias externas eò trahant, illata non efferant. Ea in re consistunt opes regni Neapolitani, & Ducatus Mediolanensis: illud emittit maximam frugum vini, olei, seryci, croci, equorum, fructuum, & aliarum rerum quantitatem, quæ maximam externarum pecuniarum vim eò pertrahunt. Hæc suppeditat multis regionibus frumenta, oryzam, pannos, ferramenta, & merces omnis generis, recepitq; parum rerum. Si regnum Neapolitanum, & regnum Siciliæ, ita abundarent operis artificiosè factis, sicut fructibus & bonis, quæ natura largitur, divites sunt, nulla alia regna cis possent comparari. Sed ut ad Poloniam revertamur, ejus reditus non sunt adeò tenues, sicut aliqui existimant. Reditus enim regni, qui ex minaris salis & argenti percipiuntur, accedunt ad sexcenta aureorum millia quotannis. Verum quidem est, Sigismundum Augustum, redituum partem oppignorasse: Rex quoq; Henricus, uno ante fugam mense, ut sibi unã nobilitatis partem obligaret, ex reditibus plus quàm pro trecentis aureorum millibus quoquo anno alienavit. Rex quoq; potest applicando coronæ bona caduca, quæ Reges privatis personis concedere solent, sibi magnos reditus parare. Dictorum redituum magnam partem potest Rex sibi servare, parcereq; sumptibus. Eos enim faciunt Lithuani, quando Rex cum aula in Lithuania degit, idem quoq; fit in maxima Poloniæ parte. Hoc parvi non facit is, qui perpendet Scotiæ, Navarræ, Sardiniæ regnorum reditus non excedere centum aureorum

millia

millia quotannis: nec regna Aragoniæ, quoquo triennio, plus quàm 100. millia aureorum pendere. Reditus Regis Angliæ, antequam usurpavit bona Ecclesiasticorum, non excedebant sexcenta aureorum millia quotannis. Rex Poloniæ multò plus redituum haberet, si erga suos Palatinos & Castellanos tanta liberalitate non uteretur. Concedit enim eis utplurimum duas partes tertias, & ferè semper omnes reditus, quos in ipsorum gubernationibus habet. Sed in necessitatibus bellicis, & arduis expeditionibus (facto decreto in Comitiis regni) gravat. Rex populum magnis impositionibus aut tributis, quæ ex territoriis percipiuntur, aut ex vectigali cerevisiæ, ascenduntq; ea tributa ad talem pecuniarũ summam, ut ea Rex Stephanus sustinuerit onera gravissimi triennalis belli, quod cum magno Moscorum Duce gessit. Sed illud maximum est, quòd nobiles propriis expensis, pro defensione regni, Regi inservire obligati sunt. Serviunt hi equis, armis instructi partim sicut nostri cataphracti equites, partim aliquantò levioribus, partim sicut Tartari: dicuntur hi Cosacchi, horum ars est furari, depopulari, omnia vastare, pessundareq;. Eunt in bella pomposè ornati sagis & vestibus, quæ auro, argento, milleq; variis coloribus discriminantur. Ornant se quoq; pennis & alis aquilarum, exuviis leopardorum & ursorum, vexillis labarisq; multis variisq;. Hæc aliaq; ornamenta ipsos suis visendos, hostibus terribiles faciunt, suosq; animos ad feritatem, ferociamq; incitare possunt. Ipsorum equi mediocres sunt, sed agiles, & Germanicis longè animosiores. Æstimatur Poloniam necessitate exigente centum, Lithuaniam 70. equitum millia colligere posse, sed tantùm circiter centum equitum millia educi posse existimant aliqui. Verum quidem est, quòd equi Lithuanici Polonicis longè inferiores sunt. Fidunt Poloni tantum magno numero sui equitatus, ut non verentes ullius hostis vires, parum de munitionibus extruendis solliciti sint, suumq; exercitum in locis apertis, adversus hostes, pro patria, liberis, libertate, omnibusq; suis bonis, magno animo pugnaturum credunt. Hostibus se nunquam, etiam in quacunq; fortuna, terga obvertere profitentur. Sigismundus Augustus tentavit, ut in Co-

mitiis regni deliberaretur de munienda Cracovia, propter Cæsaris vicinitatem; sed Polonis id persuadere nunquam potuit, tum quòd nolint Regibus medio præsidiorum commoditatem dare, invadendi merum imperium, & absolutam dominationem: tum quòd dicunt, sua pectora defendendo regno sufficere. Pedestrem militiam non habent, quòd omnis regni populus divisus sit in mercatores, & artifices (qui oppida incolunt) rusticos & villicos, qui ruri in tali subjectione (sicut dictum est) degunt. Sunt itaq; arma in manibus nobilium tantùm, qui pedibus non militant. In necessitate peditibus Germanicis & Hungaricis usi sunt, habuitq; Rex Stephanus, in expeditione Livonica, sub signis, plus minus 16. peditum Germanorum & Hungarorum millia. Ducendis tormentis bellicis, cunicularioru m & fossorum loco utuntur Tartaris & suis rusticis. Quod ad tormenta bellica, eorumq; apparatum spectat, regnum iis satis instructum est: tum quòd nobiles satis illorum in suis arcibus habent, tum quòd illorum indigentiam pati non possit, ob Germaniæ vicinitatem, quæ metallorum ferax est, habetq; multos magistros fundendi tractandiq; tormenta, atq; omne, quod ad usum armorum facit. Tantò quoq; tormentis instructior est Rex Poloniæ, quantò minorem arcium numerum habet. Sunt tamen non parvæ considerationis arces Leopolis, & Camnetzy in Russia, arx Cracoviensis, in minori Polonia, Polosceensis, in finibus Moscoviæ, Mariemburgi, & aliquorum oppidorum in Prussia, & in Livonia, quæ oppida non à Polonis, sed ab Equitibus Teutonicis (qui earum domini erant) munita sunt. Poloniæ vires, quas commemoravimus, sunt & numero & natura tales, ut pauca Europæ regna eas æquent, non superent. Una res eis deest, nempe agilitas. Sed ad firmitatem cujuscunque status quatuor res requiruntur, nempe ut vires sibi propriæ, numerosæ, validæ, & agiles sint: propriæ, quia ægrè ei credi potest, quod alterius est: numerosæ, ut in rebus adversis & incommodis, semper aliquæ supersint: validæ, quia numerus absque fortitudine parum iuvat, imò potiùs molestiam, quàm auxilium adfert: agiles, ut facilè colligi possint, impelliq; quò exigit necessitas. Polonis deest dictarum

qua-

quatuor qualitatum ultima, agilitas nempe, quæ à rebus duabus dependet: una est Principis autoritas: altera, prompta pecunia. Rex potestatem non habet in Polonia aliquid decernendi, bellum indicendi, onera ad conflandum pecuniam imponendi, absque consensu Comitiorum. Sed Comitia & consultationes, quibus multos interesse opus est, similes sunt machinis ex pluribus partibus, multisq; instrumentis constantibus, quæ progressum alicujus momenti, non nisi longo tempore faciunt. Sed in rebus bellicis sunt ii Principes expeditissimi, qui soli imperare possunt, qui pecunias in promptu habent: alioquin in indicendis, disponendisq; Comitiis, ut decreta propositioni respondeant: deinde exequendo, colligendoq; pecunias, tanti temporis jactura fit, ut ad expeditionem parum supersit, fugiatq; occasio. Barones & nobiles Poloni tam magnos sumptus faciunt invisendo Comitia, hærentes degentesq; in iis, ut ad bellum vires non supersint. Fieri posset, ut ad defensionem status promptior expeditiorq; resolutio inveniretur, quòd imminens periculum omnibus pavorem incutiat: sed ad aliquid acquirendum credo ibi futuram magnam tarditatem. Spes enim boni non adeò afficit, quàm timor mali. Vidimus tamen Moscum abstulisse Sigismundo Augusto statum Poloscensem & Smoloczensem, nec hic tamen persentiit, aut vindicavit, sicut tanto Regi, regnoq; conveniebat. Idem Moscus absq; obstaculo invasit Livoniam, quæ se sub umbra & protectione Sigismundi Augusti contulerat. Tempore quoq; Henrici Andegavensis Regis Poloniæ, Iohannes Moldaviæ Princeps (qui magno animo & claris victoriis per aliquod tempus bella adversus Turcas gessit) à Polonis præter facta fœderis, inter ipsum & Sigismundum Augustũ, desertus fuit. Dicamus tamen vires Poloniæ per se numerosas, independentes & validas, tantũ agilitatis & promptitudinis habituras, quantum in Rege valoris, roboris & efficaciæ erit. Ejus rei fidem fecit Stephanus Bathoreus, cujus tempore Polonia nõ solùm conservavit sibi nomen & existimationem regni, quòd se à viribus extraneis defendere queat: sed quod etiam magni momenti acquisitiones de potentibus hostibus

facere & referre valeat. Cùm autem dixerimus de agilitate, quæ res viribus cujuscunq; status necessaria est, non præter institutum erit, causas ipsius agilitatis adjungere. Præcipuæ sunt (sicut diximus) autoritas Principis, qui motum dat, & vis pecuniæ, quæ ipsum conservat. Vidimus enim potentissimos exercitus, propter tarditatem, torporemq; capitis, tempus inutiliter trivisse: & præclarissimas victorias nullum fructum peperisse aut fecisse, propter pecuniarum penuriam, sine qua moveri non potuere milites. Multum quoq; ad rem facit militum qualitas. Negari enim non potest, peditem Germanum & Bohemum ab agilitate laudari non posse, quæ laus absq; dubio, Italo, Hispano & Franco debetur, non ob id solùm, quòd corpore melius constituti sint, sed quod plus est, quòd in bello minori contenti sint. Quamvis enim vinum non habeant, non pavent: nec cadunt animis, si carnes desunt, & quomodocunq; cedat, ferunt diutius inopiam & incommoditates. Levis equitatus magis agilis est, quàm cataphracti, & tractatio sclopetorum, quàm lancearum. Id considerantes Franci, ultimis bellis lancearum usum, in quibus ipsorum militaris gloria consistebat, reliquerunt, utunturq; earum vice sclopetis, sicut Equites Germani ense. Sed quo judicio id fecerint, excutiet alius. Hìc non dico, equitem levioris armaturæ, in rebus bellicis absolutè cataphracto esse meliorem, id dico, quòd expeditior, promptiorq; sit. Multum quoque facit genus equorum: Flandrici multum superant Frisicos & Germanicos: nec minus præstant Hungarici Polonicis, Asturco, Turcicus, Barbaricus prædictis sunt velociores, inter utros q; sunt equi Neapolitani, qui vernaculè Corsieri appellantur. Quamvis enim Æsturconi velocitate pares non sunt, perdurant in labore, feruntq; melius pondus armorum, nec tardi sunt. Vt quod verum est dicatur: Experientia docet equitatum Germanicum propter eorum tarditatem aptum non esse ad insequendum fugientes, nec ad effugiendum hostes. Si enim Valacchici, Hungarici, Polonici, Turcici, Mauri, Barbarici equites, Germanicos fuderunt, non possunt effugere: si illi autem rupti sunt, non possunt equi Germanici illos insequi. Falconum enim instar aggrediuntur hostes,

rur-

rursusq; avolant longissimè. In expeditionibus maritimis, agilitate parum valent naves, destitutæ enim vento moveri non possunt, neq; verti: aliquantulum, sed parum amplius faciunt magnæ actuariæ naves, sed velocitate præstant maximè Triremes, quas Galeres vocant. Vidimus itaq; classes Christianorum, quorum vires in navibus sitæ sunt, bonam æstatis partem, temporisq; expeditioni commodi, in progrediendo trivisse. Turcicas autem classes citò institutum cursum effecisse. Nulla autem res Turcis in sua agilitate plus commodi contra nos adfert, quàm ipsorum parsimonia, & nostra ingluvies. Vinum enim, similesq; delitiæ sunt nostris exercitibus tanto impedimento, quanto Turcis commeatus simul. Mirum itaq; non est, quòd ipsi in expeditiones eant, quàm optimè instructi tormentis, globis, pulvere sulphureo, & omni commeatu: (iis enim rebus currus terra, triremes mari onerant) non vino, pullis, similibusq; non necessariis rebus. Eunt deniq; in bella ut pugnent, non ut crapulæ indulgeant.

MAGNUS DUX MOSCORUM.

MAGNUS *Dux Moscorum est dominus amplissimæ regionis, inter cujus fines comprehenduntur multæ ditiones. Septentriones versus pertingit ejus ditio ad Oceânum septentrionalem, protenditurq; à sinu Graduico, ad Obii fluvium: à Meridie continuatur ejus imperium, secundum cursum fluvii Volgæ, ad mare Caspium usq;: ad Occasum attingit fines Livoniæ, habetq; ferè pro termino Boristhenem, sicut ab Ortu Volgam. Dicunt aliqui totum hoc Imperium in longitudinem protendi ad tria miliarium millia, in latitudinem ad mille quingenta, quo spacio continentur 15. Ducatus, 16. Provinciæ, & duo regna. Mosci quondam Tartaris subditi erant: nam Boido eorum Princeps anno 1140. subjugavit totam Moscoviam, sed Iohannes I. Magnus Dux confisus discordiis Tartarorum, qui se mutuò vexabant, negavit eis tributum. Progressu temporis, cùm à Tartaris Precopensibus superatus esset Ammetes, ultimus successor Boidi, qui mortuus est Vilnæ,*

adjunxit Magnus Dux suæ ditioni Permiam, Veatiam & Iugriam, quæ Ammeti subditæ erant. Crescentibus itaq; semper magnorum Ducum viribus, cepit Basilius Cazan, & Iohannes II. Citrachan provincias, quæ nomina regnorum habent. Vt dicatur quod verum est: Magni Duces valdè dilatarunt suum imperium: ceperunt magnum Ducatum Severiensem & Smolocensem, Bielschiensem, Prescoviensem, Novoguardiensem, Iaroslaviensem, Roscoviensem, partim à Polonis, partim ab aliis principibus: occuparunt magnam Livoniæ partem, feceruntq; se terribiles vicinis. Principes & primariæ civitates harum provinciarum sunt Mosqua, ubi Metropolita habitat: Roscovia & Novoguardia sedes Archiepiscoporum: Cortisa, Resania, Columna, Susdelia, Casanum, Vologda, Tueria, Smolenczo, quæ Episcopatus sunt: deinde Plescovia, Porcovia, Staricia, Sloboda, Iaroslavia, Volodomeria (unde Imperii sedes translata est per Iohannem II. in civitatem Mosquam) Mosaiconum Nicolai, Sugana, Vstiud, Cargapolia. Princeps habitat in civitate Mosqua, quæ nomen sumit à Mosco flumine, quod 90. miliaria altius oritur. Fuit civitas Mosqua quondam major, quàm nunc est, habebatq; in circuitu novem miliaria, sed postquam anno 1570. direpta, flammisq; tradita fuit à Tartaris Precopensibus, non habet nunc in ambitu ultra quinq; miliaria, stabulanturq; in ea cum hominum 30. millibus, boves, aliaq; talia pecora, secundum relationem, quam Possevinus, non minus judicio bonus, quàm diligens scriptor fecit. Novoguardia cognomen magnæ habet, & tamen idem scriptor ei attribuit ultra 20. habitatorum millia, sicut & Smolenzo & Plescoviæ. Quod mihi difficile creditu videtur, si verum est quod alii scribunt, scilicet quòd cum Plescovia obsideretur à Stephano Rege Poloniæ, in ea fuisse 50. peditum, & 7. equitum millia: is numerus adeò magnus est, ut quamvis totus ex indigenis compositus non fuisset, requirit tamen frequentiam hominum supra dicta majorem. Vbi enim princeps intrudit, implicatq; 57. pugnatorum millia, necesse est, ut ordinarius inhabitatorum numerus multò major sit. Volunt quidam hanc regionem præteritis temporibus frequentius inhabitatam

tatam fuisse: sed quòd postea tribus de causis habitatoribus infrequentior facta sit: prima fuit pestis (res nova in Moscovia) quæ multa hominum millia abstulit: altera principum crudelitas, qui multos, potissimùm nobiles occiderunt: tertia excursiones & deprædationes Tartarorum Precopitarum & Nagaiorum, qui nunquam quiescunt, nec vicinos quiete frui sinunt: non deprædantur solùm agros, sed & abducunt totos populos, quos postea vendunt Turcis, aliisq; gentibus. Ut uno verbo dicam, Magnorum Ducum irruptiones in longinquas regiones magnam fecerunt vastitatem. Nulla in re melius perspicitur principis prudentia, quàm in benè dispiciendo, quæ expeditio suo statui sit futura damnosa aut utilis; & dum duci se non patitur vana specie amplitudinis arripiendæ, quæ non sit ei futura firma & stabilis, sed securitatem suam turbatura. Is enim, qui ea spe ductus, ut statum suum amplificet, eum aut populo, aut opibus enervat, mihi similis esse videtur illi, qui ut muros & tecta suæ domus altiùs tollat, conscindit fundamenta ædificii. Totius dignitatis caput est conservare: sed acquisitiones illæ, quæ fiunt diminuendo vires proprias, illi legi adversantur: cumq; acquisitiones sint tanquam insitiones, conditionem imperii meliorem, non deteriorem facere debent. Sicut enim fiunt insitiones, aut ad nobilitandam, aut ad domesticam reddendam arborem sylvestrem, aut ad plantam infrugiferam emendandam, & ut fertilis sit faciendũ, ita & expeditiones principum tales esse debent, ut commoda & beneficia referant, aliàs sunt inutiles labores, qui plus destruunt, quàm ædificant, & plus perturbationis, quàm securitatis reddunt. Ejusmodi sunt ordinariè bella, quæ moventur ad acquirendum regiones longè dissitas, quæq; nihil contigui cum nostris habent. Cùm enim tam procul absunt, requirunt majora præsidia, quàm nostræ facultates, ut eas conservemus, ferunt. Omnis itaque deliberatio expeditionum, tribus capitibus inniti debet: prima est causæ æquitas: altera facilitas vincendi: tertia fructus victoriæ. Bella autem quæ suscipiuntur sine spe alicujus fructus, sunt meræ amentiæ. Magni Duces sæpè terminos sui imperii dilatarunt, sed potentiam non auxerunt. Ne-

mo

mo expeditiones longinquiores, majorumq́ expensarum fecit, quàm Magnus Dux Iohannes. Cepit enim regna Cazam ad Volgam, & Astrachan ad mare Caspium: subjugavit bonam partem Livoniæ, in quibus expeditionibus periit magnus hominum numerus, in itineribus, in prœliis, adsultibus, ferro, morbo, fame, aliisq́ incommodis. Postquam ea acquisivit, fuit opus ibi habere magna præsidia, deducendo eo totas colonias. Cum itaq́ homines essent longè à domubus, implicati aut in acquirendo alieno, aut in conservanda parte, manserunt domi uxores, quasi viduæ absq́ prole. Cùm itaq́ homines in extremis regni finibus consumebantur, remansit regni meditullium tanquam cor exangue, privatumq́ alimento, cumq́ ab Stephano Rege Poloniæ impeteretur, defuere ipsi domi vires ad resistendum, amisit itaq́ Poloniam, aliaq́ magni momenti loca, quæ ei erepta fuere, ac necesse habuit tradere Polonis totam Livoniam. Vt ad nostrum institutum revertamur: Moscovia magna ex parte est occupata sylvis immensis, & lacubus. Sylvæ sunt rami Herciniæ, quæ se per totum Septentrionem diffundit, sed plus forsitan in hac provincia, quàm in alia. Hic arbores immensæ magnitudinis videntur, suntq́ propter earum spissitudinem Solis radiis impenetrabiles: ex iis arboribus incredibilis resinæ & picis quantitas effluit: hic producitur copia mellis & ceræ inexhausta. Apes enim absq́ cura humana, faciunt alvearia in corticibus & cavitatibus arborum. Hic est copia omnis pecoris & ferarum, ut sunt Martures, Zibellini, lupi, ex quorum pellibus fit dives mercatura. Ex his sylvis exscinditur ferè omnis materia, tam domubus, quàm munitionibus fabricandis apta. Muri enim civitatum fiunt ex trabibus simul conjunctis in quadrante, implentq́ vacuum gleba & terra: faciunt quoq́ ex eisdem trabibus turres, tantæ altitudinis & crassitudinis, ut omne tormentum bellicum quantumvis magnum ferant. Citò flammis corripiuntur, sed non tam citò cedunt quassationi quæ fit tormentis bellicis. Disputant aliqui, quales munitiones meliores sint, num ex lapide, aut ex calce, aut ex terra. Pro ultima sententia adducunt tales causas, quòd citiùs fiant, & minori expensa, meliusq́ resi-

stant

stant quassationi, & quamvis facile destruuntur, reficiantur quoq; brevi tempore, faciliusq; mutatur (si casus & occasio necessitasq; requirit) latus ex terra constructum, quàm ex lapide. Sed his non obstantibus debent præferri munitiones, quæ muros ex lapide habent. Cùm enim quatuor modi offendendi munitionem sint, tormenta, cuniculi, ignis, excisio (quæ ligone & sarculo fit) murus ex lapide, fortè minus resistendo, quàm terra cedendo tormentis bellicis præstabit, sed adversus cuniculos, ignem, & excisionem, longè excellit murus ex lapide. Et ad jungendum muro, quod in munitionibus, ex ligno & terra constructis, boni est, eriguntur aggeres intrinseci. De aquis nihil opus est dicere. Moscoviæ enim est mater fluviorum & lacuum: Duinæ, Borysthenis, Volgæ, Desuæ, Onegæ, Mosæ, Voliscæ, & fama celeberrimi Tanais: lacus Inæ, ad quem est magna Novegardia: Voloppo, multorumq; aliorum. Aquarum abundantia reddit aërem magis frigidum, quàm generationi animalium, & propagationi plantarum requiritur, etsi frigus calore salubrius esse æstimatur. Pecudes parvæ sunt, & segetes aliquando non perveniunt ad maturitatem: terra ferè ab aquis absorpta, utplurimùm levis est, & arenosa, ideoq; & siccitas & pluvia immoderata, facilè consumunt fruges. Hyems durat novem menses, paulò plus aut minus, & tamen hic copia est frugum, hordei & pascuorum, & ex consequenti carnium, tam ferinarum, quàm mansuetarum. Moscovia producit poma, nuces, corylos, aliorum fructuum vix habent notitiam Mosci, qui ex piscibus faciunt magnum lucrum, eorum siquidem maximam abundantiam habent. Indurant eos frigore & vento, sicut fit in Norwegia, aliisq; in locis septentrionalibus, servantq; eos pro bona annona, tam in præsidiis munitionum, quàm in domubus privatorum. Regio non est multum mercaturæ dedita, quia indigenæ suapte natura non sunt admodum industrii. Nec possunt ibi esse multa mercimonia, ubi non florent artes & artificia: tum quòd Moscis non licet ditione sui Principis excedere. Ob has causas nō habent ullum usum maris. Commutant tantùm ea quæ regio fert, nempe pelles, resinam, ceram, cum panno, aliisq;

quæ Armeni perferunt in Astrachan ad mare Caspium, & Angli ad Fanum Nicolai, ad sinum Graduicum.

REGIMEN.

M*Agnus Dux Moscorum regit suos populos magis Despoticè, quàm nullus alius princeps, quem novimus: disponit enim absolutè de personis subditorum, & ipsorum rebus: ideò dicebat Mahumetes Vesirus, quòd Moscus & Turca, soli inter principes essent domini suorum dominiorum, eaq́; de causa putabat expeditionem Stephani Regis Polonorum plenam difficultatibus fore. Vt in sua potentia & authoritate se Magnus Dux conservet, utitur artificio & industria incredibili: primò non licet cuiquam suorum vasallorum exire regni fines, sub pœna mortis. Hac de causa nemo suorum subditorum navigat, nec cum legato externi principis loqui potest, nec uti opera externi medici, in suis morbis, nisi cum venia. Vtitur apparatu inæstimabili in vestitu, addens ornatum Pontificium cum maiestate Regis: fert capite Mytram, margaritis & gemmis preciosissimis nitentem: si eam capite non gerit, habet eam coram se in suo throno, mutatq́; eam ad ostentandam amplitudinem multis vicibus: in sinistra manu tenet pastorale ditissimum, indutus veste, aut tunica longa, illi non absimili, quam Papa gerit, ingrediens sacrariũ: digitos annulis aureis refertos habet: imago Christi ad dexteram, & sanctissimæ matris virginis super cathedram, in qua sedet, est. Regia & proregia camera est plena viris, vestibus auro depictis, usq́; ad talos indutis. In ceremoniis ad religionem spectantibus utitur exquisita sagacitate solertiaq́;. Cùm assidet mensæ, quoties mutantur patinæ, aut vult bibere, multa signa crucis edit. In jejuniis exhibet singularem venerationem, & in templo præ devotione fronte terram percutit, sicut & alii. Ne alius plus ipso scire possit, nullæ ibi scholæ, præterquàm in quibus docetur legere & scribere. Nihil legunt præter Evangelia, & aliquam historiam, aut descriptionem vitarum sanctorum, aut homiliam S. Iohannis Chrysostomi, aut alterius, haberetq́; eum suspectum, qui demonstrationem faceret, se velle in literis majorem progressum facere, nec impunè*

punè

punè ferret: id facit, ne aliquis plus ipso, aut quantum ipse sapiat: indeq; accidit, ut Scribæ, nec ipsimet Antiscribæ ordinariè non scribant nec respondeant legatis principum externorũ, nisi in quantum Magnus Dux eis dictat. Cum negotiantur, nunquam Magnus Dux nominatur, quin omnes assurgant in pedes, cum magna veneratione: idem etiam ad mensam fit, quando ipse ad bibendũ invitat, aut participem facit suæ patinæ aliquẽ, fit id quoq; in mille aliis similibus occasionibus. Docentur à pueris Moschi credere & loqui de ipsorum principe, sicut de Deo, Deus solus (dicunt) & magnus Dominus scit hoc: magnus noster Dominus scit omnes res: Omne quidquid habemus, sanitatis & commodi, procedit à magno Domino. Accidit inde, ut sui subditi, videntes tantam amplitudinem majestatemq; in suo principe, nec aliarum quàm ejus rerum notitiam habentes, reverentur ipsum, obediuntq; ei non sicut subditi, sed tanquã mancipia, habentq; eum pro Deo potiùs, quàm pro principe. Non habet sub se dominos titulis insignes, sicut inter nos sunt Duces & Barones: si ipse alicui pagum aut prædium concedit, non transit ad hæredes, nisi id ipse confirmet. Et si ipse aliis ea concesserit, villici tamen persolvunt ei portionem fructuum, debentq; ei operas: id in causa est, ut unusquisq; à nutu Magni Ducis dependeat, & quantò aliquis ditior sit, tantò ei plus debeat. Vt obviet seditionibus, transfert integras familias, ex uno loco in alium, mittitq; in præsidia quos vult, longè à domo, tanquam in exilium.

DIVITIÆ.

EX iis, quæ dicta sunt, fieri potest judicium de ejus divitiis, opibusq;. Cùm itaq; ipse adeò absolutè omnium rerum dominus sit, utitur opera subditorum pro libitu, & tali parte ipsorum bonorum, sicut ipsi placet. Arrogat sibi ex ferarum exuviis talem portionem ac vult, & ex piscibus omnis generis, quantum vult: pellicea vendit aut dat dono, prout libet: pisces vento siccati servantur pro munitione. In foro nemo sua vendere potest, nisi principis primùm vendita sint. Mineras auri & argenti nullas habet. Civitates mercimoniis celebriores, unde ipse

maximã redituum partem percipit, sunt Astrachan ad mare Caspium, quo deferuntur merces Persiæ & Armeniæ, & fanum Nicolai ad sinum Graduicum, quo appellunt naves Anglorum & Hollandorum oneratæ ære, aliisq; mercibus, quæ inde Vologdam ducuntur. Vbi sui legati domum sunt reversi, aufert eis Lautia, quæ à Principibus acceperunt, dando aliquid in illorum vicem, & aliquando nihil. Vt finem faciam, sibi metit, capitq; quidquid in sua ditione aut boni aut preciosi est. Putatur ipsum aliquem thesaurum habere, in arcibus Mosquæ, Iaroslaviæ, & lacus Albi, quod verisimile est. Magnus enim Dux Iohannes spoliavit calicibus, reliquiis, crucibus, & argento totam ferè Livoniam, nec concedit aurum & argentum sua ditione efferri, nisi in redemptionem bello captivorum, aliorumq;, qui in captivitatem abducti sunt. Verum quidem est, quòd amissione Livoniæ, quam anno 1582. cessit Stephano Regi Poloniæ, privatus fuit ea regni parte, quæ erat ditissima, propter commercium maris Balthici, & meliori ditione quam habebat, in qua erant 34. arces.

VIRES.

MVnimentum regionis consistit & in pluralitate paludum fluminumq;, & in densitate nemorum. In usu habent Mosci, loca hostibus proxima depopulari, ut densæ sylvæ ibi crescant, quod & fit ob terræ humiditatem, suntq; eæ civitatibus, non secus ac sepes ac valla pro munitione. Multum laboris id Polonis attulit. Vt enim sibi itinera ad oppida hostium pararent, necesse eis fuit exscindere sylvas, & magni temporis jacturam facere. Habet Magnus Dux munitiones, quæ partim ex lapidibus, partim ex lateribus, Italico more, constructæ sunt, sed absq; lateribus & arte ædificatoria: tales sunt arces Mosquæ, Novoguardiæ, Plescoviæ, Porcoviæ, Stariciæ, Slobodæ, Alexandri: partim ex gleba viminibus contexta, & probè calcata, qualis est Smolenczo. Sed ordinariè exstruuntur muri locorum fortium ex magnis trabibus, inter quas constipant terram, relinquendo ad defensionem foramina pro pyrobolariis. Talis ædificatio commoda est defensioni, contra tormenta bellica, sed

non

non resistit igni. Subditi Magni Ducis inserviunt suo Principi, in bello, sicut ante de suo regimine agentes diximus, sed se potiùs timere pœnam (si se non strenuè gesserint) quàm promptitudinem alacritatemq; monstrant: Capitaneis ad nutum sunt, patiuntur omnẽ incommoditatem, non curant frigus nec pluvias, patiunturq; incredibiliter inediam, famemq;, suntq; parvo contenti: æstimantur itaq; aptiores defendendis castris, quàm præliis campestribus. Illic enim multum valet patientia & tolerantia, hîc autem requiritur audacia animusq;. Poloni sunt meliores conflictibus campestribus, quàm propugnandis arcibus. Magnus Moscoviæ Dux Iohannes, experientia edoctus de suorum in velitationibus & præliis ignavia, & de Polonorum audacia animisq;, dicebat suos opus habere calcaribus, quibus impellerentur, Polonos freno, quo retinerentur. Vires præcipuæ hujus Principis consistunt in equitatu, sed quem equorum numerum educere possit, difficile dictu est. Nec tamen credo ipsum trecenta millia armis instruere posse (sicut aliqui dicunt) habet enim ditionem vastam, & pro majori parte incultam. Ab Cassano enim Astrachanum usq; vix invenitur pagus, quamvis inter ea oppida aliquot dierum iter sit. Bello quod ei intulit Stephanus Rex Poloniæ (qui tamen non ultra 60. millia tum equitum, tum peditum habebat) ipse tantum militum colligere non potuit, quo non dico se ei aperto Marte objiceret: sed nec potuit ipsum divertere ab oppugnationibus Polotiæ, Vilicoluci, aliorumq; locorũ, nec aut ab obsidione Plescoviæ. Anno 1570. penetravit Princeps Tartarorum Præcopitarum, cum 80. equorum millibus, usq; in viscera sui Imperii, tradiditq; flammis ipsam Mosquam urbem regalem. Sed ii, qui dicunt Magnum Ducem 300. & Regem Poloniæ 200. equorum millia educere posse, potiùs numerant capita equorum, quàm equitum. Etsi enim tot equorum milla sint, non tamen omnis equus bello bonus est, nec unicuiq; equitandi ars, aut se armandi facultas est: uni deest animus, alteri opes non suppetunt, alteri vires corporis, alteri animi fortitudo, alacritasq; desunt. Quamvis in Moscovia, tot equorũ hominumq; millia essent, quot illi dicunt, admodum difficile ta-

men esset (imò vix possibile) eos in unum locum cogere, nec principi in hoc suppeterent pecuniæ, nec commeatus sufficerent. Ducenti enim equi præliatores requirerent in Moscovia ter centum clitellarios, ac alios totidem ministros, quibus omnibus oporteret sufficere commeatus, sicut & annonariis, mercatoribus, artificibus, famulis, qui in bello requiruntur. Necesse itaq; esset totam Moscoviam in unum cogi, ac tum verendum, ne in tanto itinere ab una parte regni, in regionem directò contrariam, & hominum & jumentorum vires labascerent. Quamvis etiam possibile esset, tantum numerum (sicut dictum est) equorum colligere, id tamen statui non expediret. Necesse enim esset denudare confinia præsidiis, provincias nervis, civitates magistratibus, campos agricolis. Inde clarè apparet, Principem, cujus status 150. millia equitum cogere posset, abundè præstare, si tertiam eorum partem in exercitum regalem educat: de bellis, non excursionibus loquor. Scribunt aliqui, qui in affirmando magis moderati sunt, Moscum cogere posse 150. equorum millia, si necessitas se defendendi id requireret, & quòd Iohannes III. eduxit in expeditionem Astrachanensem, 120. equitum, & 20. peditum millia. Idem adortus est Livoniam, tempore Regis Alexandri, magnis exercitibus, retinuitq; adhuc alium ad regni sui fines. Equitatui addidit Magnus Dux Iohannes aliquot millia Pyrobolariorum, quos ipse instituit, inter quos erant multi externi milites, qui ipsi præstiterunt egregiam operam, in defensione suarum urbium. Quoquo secundo aut tertio anno, describit per regiones bello aptos. In commentarios referuntur filii nobilium, & numerus famulorum equorumq;. Equites, ditiores præcipuè utuntur thoracibus æneis, galeis, & laminis subtilibus & tenuibus, quæ ex Persia adferuntur, & lanceis. Alii gestant thoraces, gossypio quàm optimè farcitos, qui sagittis resistunt. Hi utuntur arcu, multi eorum sclopeto, omnes ense & pugione. Ei inserviunt quoq; Germani in bellis & in fortificandis locis.

PRIN-

PRINCIPES FINITIMI.

Magno Moscorũ Duci junguntur Præcopus, princeps Tartarorum, Tauricæ Chersonesi Circassi, quinq; montium (inhabitant hi regionem, quæ se ad 7. dierum iter extendit, reguntur q; à septem Ducibus, Helvetiorum modo) Tartarus Nogay, Reges Sueciæ & Poloniæ. A Præcopo recipit multum damni, nec ei spes est de sumenda vindicta, quòd cum Turca confœderatus est Præcopus, instruiturq; à Turca sclopetis, tormentisq; bellicis, habetq; in sua ditione loca fortia, cum præsidio Turcico: itaq; eum invadere difficile factu arduumq; esset. Concitaret enim in se potentiam illius. Præcopo commodum est (sicut & pluries fecit) subitam excursionem facere in provincias Magni Ducis, sicut & potest facere in provincias Regis Poloniæ, diripereq; obvia. Si magnus Dux subjugavit Tartaros Cassenenses & Astrachanenses, accidit id beneficio tormentorum bellicorum, quibus illi carebant. Duxit hic inter alia contra Cassanenses aliquas hujusmodi machinas. Temoni plaustrorum affigebat tabulam latam & crassam, cum multo foramine, traiiciendo sclopeto & mosqueto inventum. Cùm itaq; ipsi graviter ferirent hostes (qui sagittis tantùm utebantur, quibus Mosci lædi non poterant) non fuit difficile eos vincere, subjugareq;. Sed Præcopus habet usum sclopetorum, & quod amplius est, amicitiam & protectionem Turcæ, qui, ut sibi iter aperiret in Moscoviam, aut in mare Caspium, tentavit annis jam elapsis ducere fossam à Tanai ad Volgam (hoc molimen altioris erat animi, quàm Turcæ plerumque faciunt) sed ejus milites fugati fuere à Moscis, in hoc adjuti à Tartaris, qui verebantur, ne planè à Turcis pessundarentur, si illud opus eis successisset. Nec solùm ruperunt classem Turcicam, ceperuntq; ejus partem, sed & exitio dederunt exercitum terrestrem, in quo numerabantur 80. Tartarorum, & 25. Turcarum millia, inter quos erant ter mille IaniZari. Circassi vivunt (sicut diximus) more Helvetiorum: non nituntur, ut sibi aliquid acquirant, sed tanquam mercenarii milites militant Turcis, Persis, Mosco, à quo tam longè dissiti sunt, ut non habeant occasionem sibi timendi ab ejus viribus. Tartari

Nagaii

Nagai magis formidandi sunt, propter subitum impetum & excursionem, quàm propter justam potentiam, quæ eis sit, ad suscipiendas expeditiones regias. Annis retrò elapsis, cùm se movissent, ut Mosco damnum inferrent, retrogressi sunt placati donis, quæ eis missa fuere. Cùm hi, sicut & Arabes, dediti sunt latrociniis & grassationibus, facilius est ipsos avertere donis, quàm pugnando. Quod plus est, cùm ipsi nec civitatem, nec munitionem habeant, qua expugnata, & in dominium hostis redacta, deprimi, & tanquam freno cohiberi possint, bellum ipsis inferre, est expensas facere sine lucro. Adversus hos tenet Magnus Dux magnum equitatus numerum, in Citrachan, Casan, & Viatca: habet quoq; præsidium in Culugan contra Tanam, ut resistant Præcopitis. Cum Rege Sueciæ jungit fines Moscus, præcipuè ad partem Finlandiæ, ubi Suecus (cum quo diu bellum gessit) paucis retrò annis ei eripuit munitiones Serenosco, Pernaviam maiorem & minorem in Livonia, aliaq; loca, cùm Moscus impeteretur à Rege Stephano. Tenet Suecus in extremitate sinus Finlandiæ, munitionem Viburgum, magno præsidio & expensa, ut resistat Russis, & Magno Duci. Habet quoq; in illo mari & portubus vicinis suas naves bellicas, tum ut obviet omni tentamento Magni Ducis, tum ut impediat, ne ex Germania in Moscoviam vehantur arma & apparatus bellici: nec aliæ naves quàm suæ ad illas oras appellere possunt, nisi permissione, propria Regis manu signata. Hoc præcommodum classis, & potentia navalis fecit Regem Sueciæ, iis locis, ubi hanc vim armorum explicare potest, Mosco superiorem. cepitq; hac via ab hoste multa loca in ora Livoniæ, locisq; vicinis. Sed ubi equitatus Duci, frequentiaq; populi usui esse potest, nempe in campis apertis, & in locis longè à mari Balthico dissitis, videtur Magnum Ducem potiores quodammodo partes habuisse: semper enim ferè invasit Suecum. Non possunt tamen sibi invicem multum damni inferre, propter asperitatem montium, frigus, glaciem, nivesq;. Superest Poloniæ Rex, inter quem & Magnum Ducem, est differentia, quòd Moscus plus regionum habet, sed Poloni melius inhabitatas civilioresq;: illi plures subditi, obedientioresq; sunt:

sunt: huic autem audaciores & animosiores: illi ad resistendum quàm aggrediendum sunt aptiores, hi ad invadendum: illi ad defendendum munitiones, hi ad aperto prælio pugnandum: illi magis juncti unitiq; sunt, hi magis deliberati ad factionem expeditionemq; : illi timent minus inediam & incommoditates, hi mortem & ferrum. Sed utriq; tantum valent, quantum eorum princeps virtute & fortitudine præstat. Magnus enim Dux Basilius cepit magnum Ducatum Smolenscensem & Poloscensem, & amplissimam ditionem in Livonia. E contrariò Stephanus Poloniæ Rex eripuit ultimo bello Iohanni Magno Duci, filio Basilii, Polosco, aliaq; diversa magni momenti loca: obsedit civitatem Plescoviensem, coëgitq; tandem Moscum tota Livonia decedere. Inde videtur populum tantum valere, quantum ingenio animoq; valet Rex.

FAMILIA AUSTRIACA.

CUM *longo jam tempore Imperium in serenissima familia Austriaca permanserit (habuit enim felicissima continuata, nec interrupta successione septem Imperatores) non erit præter institutum nostrum de ea aliquot verba facere. Hæc serenissima familia celebris esse, famaq; inclarescere cœpit eodem ferè tempore, quo familia Othomannica, excitataq; à Deo videtur, ut suæ Ecclesiæ contra Turcas & hæreticos pro vallo & propugnaculo esset. Duos habet palmites, qui à duobus Philippi I. Regis Hispaniarum, Archiducis Austriæ, &c. filiis Carolo V. & Ferdinando I. Rom. Imperatoribus prognati sunt. Illi (Carolo Imp.) Belgium, Hispaniaq;, cum iis, quæ inde dependent, cessit, quæ filio suo dignissimo, Regi Hispaniarum Philippo II. reliquit: de ejus ditionibus aliàs suo loco. Ferdinando ditiones in Germania obtigere, Austria nempe, Bohemia, Tyrolensis Comitatus, aliaq; provinciæ, quibus per Annam ejus uxorem, Hungariæ regnum accessit. Is (Ferdinandus) post se tres filios reliquit, qui quamvis ditiones patrimoniales in partes tres diviserint, rexerunt tamen, reguntq; adhuc eas ipsorum successo-*

res, tanquam unam Rempublicam, iisdem consiliis, animis, institutisq́; ponuntq́; nobis ob oculos in effectu antiquum Geryonem: omnes enim ad defensionem communis status (quamvis provinciæ alterius sint ditionis) non aliter adcurrunt, quàm si ad unum solum omnes pertinerent. Sunt hi status tam ampli, tantiq́; momenti, ut nisi tanto terrarum spacio, quantum à montibus Carpathiis ad Segniam usq́; est, Turcæ adjacerent (qui eos vigilare, & semper magnas expensas subire cogit) non populorum frequentia, nec opibus thesaurisq́;, nec civitatum magnificentia, nec viribus, maximis orbis Christiani regnis cederent. Facilè id percipere poterit is, qui considerarit distantiam à Tergesto ad ultimos Lusatiæ terminos, à Tibisco ad Nabum, & à Canisia, Constantiam ad lacum Podamicum usq́;: iis finibus continentur Lusatia, Silesia, Bohemia, Moravia, Austria, & magna Hungariæ pars (hæ provinciæ amplissimæ, populo frequentes, commeatu opibusq́; abundantes sunt) præterea Stiria, Carinthia, Carniola, Comitatus Goritiæ, Tyrolus, Ciliæ, & principatus Sueviæ, Alsatiæ, Brisgoviæ, Constantiæ. Inter has provincias Bohemia se in longitudinem, ad 140. milliaria extendit, diciturq́; ea continere 380. tum arces, tum oppida muris cincta, & 32. pagorum millia, Moravia, Silesia, Lusatia, & earum unaquæq́; de amplitudine cum Bohemia contendit, sed ab ea potentia populiq́; frequentia vincuntur. Tres hæ provinciæ in longitudinem ad 400. in latitudinem ad 120. milliaria protenduntur. Optimo peditatu, equitatuq́; abundant. Lusatiæ milites (quorum 20. millia, qui apti bello sint, facilimè conscribi possent) inter optimos pedites censentur. Stiria, quæ minæris argenti ferriq́; dives est, in longitudinem ad 60. in latitudinem ad 110. milliaria excurrit. Carinthia (hæc maxima sui parte montosa, sylvisq́; plena est) in longitudine 75. in latitudine autem 55. milliaria continet. Carniola cum ditionibus vicinis Tergestum usq́;, extendit se per 150. milliaria, latitudo autem earum est 45. milliarium. Frugibus, vino, carne, ligno abundant. Comitatus Tyrolensis minæris argenti, salinisq́; dives est, longus latusq́; 18. milliaribus Germanicis. Præterea ditiones in Suevia, Alsatia, Rhetia

tia

tia (familia Austriaca in hac 18. communitates sub sua jurisdictione habet.) Hæ provinciæ omnes plus minus, duas myriades & semissem ordinarii reditus, tantumq́; extraordinariè pendunt: incolis frequentes adeò sunt, ut necessitate urgente centum peditum, & plus quàm 30. equitum millia conscribere possent. Non scio, an ex aliquo Europæ regno maior militum numerus educi queat. Itaq; non tam impotens Princeps est Imperator, quàm aliqui ipsum ex ignorantia Imperiorum existimant, putantes ipsius dominium, arctis finibus circumscriptum, & commeatus inopem esse, populoq́; infrequens videri, ipsumq́; pecuniæ inopia laborare. Est enim ejus dominium amplissimum, fertilissimum, ditissimum, populoq́; frequentissimum, sed Turca conterminus (cui ipse à montibus Carpathiis ad mare Adriaticum usque adjacet) posset vel potentioris Principis nervos elidere. Nullum Principem putarim, cujus fines Turcarum finibus terra jungantur, qui non solùm belli tempore sumptibus exhauriatur, sed & pacis tempore. Facienda sunt enim immensæ expensæ, in extruendis munitionibus, earumq́; præsidiis. Turca enim magnis viribus, iisq́; fortibus, alacribus, omniq́; tempore promptis præstat, estq́; pacis tempore armis instructior, quàm quisquam aliorum Principum, dum bellum maximè viget. Necesse itaq; est, ut is, qui Turcæ conterminus est, ob suspicionem metumq́; adeò præpotentis hostis semper sibi caveat, & sumptus faciat, sicut Imperator stipendia largitur plus minus 20. militum millibus, in confiniis Hungariæ excubantibus. Hæ sunt magnæ expensæ, nec minus munitionibus locorum impendendum est, ultra alias expensas in arcanis negotiis, quæ hujus instituti non est commemorare. Cùm itaq; videmus Turcam, insatiabilis Draconis instar, tot nobilissimas provincias, tot florentissima regna devorasse, suæq́; subjecisse tyrannidi tot civitates, quæ extra omne periculum esse putabantur, totq́; loca, quæ capi non posse putabantur, expugnasse, ne dormiamus in utramq; aurem, & cùm ad scapulas lateraq́; nostra sit, ne existimemus eum longè abesse.

IMPERIUM ROMANUM.

IMPERIUM *Romanum, quod imperante Trajano erat amplissimum in Scotia, extendebatur enim ab Oceano Hibernico, ultra Tigrim: Oceano Athlantico, ad sinum Persicum: ab Athlante ad sylvam Calidoniam, pertingebatq; ad flumen Albim, transibatq; Danubium: primùm labi cœpit bellis civilibus Galbæ, Othonis, Vitellii: iis enim temporibus exercitus, qui in magna Britannia pro præsidio erat, trajecit in Continentem. Hollandia & vicinæ regiones rebellarunt, paucisq; temporis progressu, Imperii finibus præsidio destitutis transmiserunt Sarmartæ Danubium: Alani superarunt fauces Caspias: Persæ acquisiverunt nomen & potentiam: Gothi pervagati sunt Moesiam & Macedoniam: Franci ingressi sunt Gallias. Constantinus Imp. restituit Imperium antiquo splendori, sopivit bella domestica, frenavit tyrannos, barbaros, & gentes hostiles. Sed duo fuerunt, quæ Imperium multum debilitarunt: primum fuit translatio sedis Imperialis Roma Constantinopolim, quod factum dispoliavit Romam, & debilitavit Imperium. Luce enim clarius est, quòd sicut plantæ ex nativo solo in regiones climate & qualitate diversas transplantatæ, parum retinent virtutis naturalis: ita & res humanæ, præcipuè autem dominia & status magnis illis mutationibus perdunt suum vigorem & stabilitatem. Eam ob causam Senatus Romanus nunquã plebi consentire voluit, ut Roma Vejam commigraret, quæ civitas multò gratior, & magis commoda erat, quàm Roma, maximè postquam à Gallis ruinæ tradita fuerat. Locus in quo Constantinopolis sita est, adeò amœnus, commodus & fertilis est, ut sit difficilimũ, ut virtus ibi altas radices agat: non enim toto orbe terrarum civitas est, quam terra & mare majore favore prosequantur. Illa enim nunc se in fertilissimos campos extendendo, nunc in delitiosas valles se demittendo, rursusq; leniter in fructiferos colles assurgendo, nunc se flexibus in mare insinuando, rursusq; se retrorsum vertendo, abundè incolis omne delitiarum genus, non solùm frumenta & vina confert.*

Dice-

Diceres ibi Bacchum cum Cerere, Pomonam cum Flora, pulchritudinem cum fœcunditate certare. Postquam mare minimo spacio, plurimos gratos sinus & tranquillos portus fecit, quorum in solo Bosphoro (nec is tamen plus quàm 25. miliaria longus est) triginta numerantur, benigno aspectu quasi blanditur civitati & regioni, ducitq; eo magnis classibus hinc annonam Syriæ & Ægypti, inde divitias Trapezuntinas, Caphæq;. Nunquam ibi fructus nec messes, nunc Thraciæ, tunc Asiæ desunt. Eo quoq; tendit tanta optimorum piscium copia, qui gyros agendo & ludendo, ferè domus civitatis subeunt, ut qui id non viderit, incredibile judicet. Pisces enim nunc fugiendo frigus hyemis, transeunt ex ponto Euxino, in aspectu civitatis Constantinopolitanæ, Propontidem versus: nunc vitantes æstatis fervorem, redeunt eadem via, qua digressi erant. Düabus itaq; anni tempestatibus, eorum infinita copia summa delectatione, cui commodum par est, capitur. Sunt ibi præterea Cidari & Barbisa summè amæni & jucundi fluvii, qui ambo celebrem hunc sinum influunt, qui inter Constantinopolim & Peram est, dilataturq;: dicitur is à scriptoribus cornu aureũ. Vt finem faciam: Non est locus rerum affluentia, enervandæ virtuti aptior, nec ad virtutem voluptatibus corrumpendam commodior: id apertè demonstrant segnities & mollities majoris partis Imp. Græcorum, ipsorumq; exercituum. Si amœnitas oræ Tarentinæ, & delitiæ regionis Sibaritarum potuerunt ignavos facere, & corrumpere mores istorum populorum: si delitiæ Capuanæ potuerunt emollire & extinguere ferociam virtutemq; Hannibalis, suorumq; militum: si Plato disciplinæ incapaces Cyreneos æstimavit, propter suam prosperitatem: quid statuendum erit de loco Constantinopolitano, dulci & oportuno supra omnes, qui in orbe terrarum sunt? In summa, cùm nullæ res magis perniciosæ sint Reipublicæ, quàm magnæ novitates: quæ res majori damno, ne dicam exitio potuit contingere Imperio Romano, quàm adeò ingens ac subita, præter omnium expectationem immutatio? Non plus minúsve fecit bonus ille Imperator, quàm si quis ad dandum animali meliorem formam, cerebrum ad genua, aut cor è suo loco

ad cubitum transferret. Secundum erratum Constantini fuit divisio Imperii suis filiis facta in tres partes, quod contigit anno Domini 341. qua ex magno Imperio tria fecit, cum notabili diminutione authoritatis & virium. Cùm enim ejus filii inter se armis decertarent, taliter se invicem consumpserunt, ut Imperium quasi exangue corpus remanserit. Quamvis autem Imperium aliquot vicibus sub uno Principe coaluerit, divisioni tamen adeò aptum remansit, ut raro acciderit, quin in Orientale & Occidentale non fuerit partitum, usq; dum Odoacer, Herulorum & Turingorum Rex, magno cum exercitu, Italiam ingressus, in tam magnas angustias conjecit Augustulum, ut præ desperatione se Imperio Occidentali abdicarit, quod accidit anno 476. Hunni jam antea Danubium transmiserant: Alaricus, Vandalorum Rex, Romam ceperat: Vandali primùm Andalusiam, & postea Africam: Alani Lusitaniam: Gothi majorem Hispaniæ partem: Angli Britanniam: Burgundiones Provinciā occupabant. Iustinianus Imp. res aliquantulum in melius restituit, nam per suos Capitaneos exegit Vandalos Africa, & Gothos Italia, anno 556. Sed parvo tantùm tempore id duravit, nam anno 713. cœperunt Orientale Imperium vexare, arma & hæresis Mahumetana, breviq; tempore fuere à Saracenis oppressæ præter Syriam, Ægyptum & Archipelagum, Africa, Sicilia & Hispania. Anno 735. occuparunt quoq; Saraceni Narbonem, Avenionem, Tolosam, Burdegalam, & regiones vicinas. Imperium itaq; Occidentale paulatim prorsus in direptionem abiit: Orientale autem adeò invalidum remansit, ut vix aliquot vicibus, civitatem Constantinopolitanam contra Saracenorum arma defendere, multò minus Occidenti auxilium potuerit. Anno autem Christi 800. titulos Occidentalis Imperii adeptus est Carolus Magnus, Francorum Rex, quam rem recenset Ado, Viennæ Archiepiscopus, verbis sequentibus: In die sancto nativitatis Domini, ante confessionem beati Apostoli, cùm gloriosus Rex Carolus ab oratione surrexisset, Leo Pontifex capiti ejus coronam imposuit, sicq; ab universo populo acclamatum est: Carolo Augusto, à Deo coronato Magno, pacifico, Imperato-

rato-

ratori Romanorum, vita & victoria. Divisum itaq; fuit Occidentale Imperium ab Orientali, hoc modo, ut Neapolis & Sipontum Orientem versus, cum Sicilia Græcorum esset, Beneventum Longobardis remaneret, Veneti neutri parti adscripti, status Ecclesiæ liber esset, reliquum Carolo Magno cederet. Blondus vult Irenem Imperatricem primum in eam divisionem consensisse, deinde à Nicephoro confirmatam esse. Habuit itaq; divisio Imperii initium à translatione sedis Imperialis Roma Constantinopolim: crevit distractione in plures Principes: pervenit ad perfectionem assumptione Caroli Magni. Ante eum enim modus regiminis, leges, magistratus, & consilia erant communia, tendebantq; ad bonum commodumq; utriusq; Imperii, tanquam membrorum ejusdem corporis. Et si unus Imperatorum moriebatur absque filiis, totum Imperium manebat alteri: sed Carolo Magno in Imperatorem Occidentis electo, nulla amplius fuit habita ratio Imperii Orientis, nec Imperator Orientis unquam successit in Imperium Occidentis, nec ejus Imperator in Orientis Imperium. Permansit autem Imperium Occidentis in familia Caroli Magni paulò minus quàm centum annis: defecit autem ea familia in Arnolpho. Anno Christi 1002. abscripto omni jure hæreditatis, creatio Imperatoris in libera electione septem Principum, qui Electores nuncupantur, posita fuit. Ratio faciendi Imperium electivum, quod eò usque familiæ Caroli Magni hæreditarium extiterat, fuit, quòd Imp. Otho III. filios non habuit: utq; dignitate personæ, quæ eligeretur, Imperium firmius redderetur, Imperium Occidentis tunc valdè coarctatum & concisum erat: nihil enim ei quàm Germania & Italiæ pars supererat: Pontifex siquidem Romanus bonam Italiæ partem possidebat: Veneti in medio utriusque Imperii positi vivebant in plena libertate, cum dominio annexo suo statui: Regna Neapolis & Siciliæ, quæ Normanni Græcis eripuerant, Ecclesiæ Romanæ feudataria facta erant, primùm sub Clemente Antipapa, deinde sub Nicolao II. & ejus successoribus, qui Antipapæ factum, propter emolumentum approbarunt: Lombardia & Thuscia, partim

pro-

propter dissidia Imperatorum, Henrici IV. & V. Friderici I. & II. cum Pontificibus Romanis, partim propter populorum ferociam, Imperatoribus plus laboris & impensæ, quàm commodi attulerant. Rudolpho Imp. itaq; non solùm in Italiam proficisci, curæ non fuit (quòd eum infortunia, adversaq; res suorum antecessorum terrerent) sed & populis Italiæ libertatem parvo precio vendidit. Lucensibus non constitit libertas plus quàm decem aureorum millibus: Florentini eam sex aureorum millibus redemerunt. Deficientibus itaq; cum reputatione, viribus Imperii, ei in Italia, præter nomen, nihil ferè remansit. Vicecomites Mediolanenses, & successivè alii domini, aliis locis rapuerunt sibi dominia, quæ potuerunt, absq; ullo Imperatoris respectu, tantumq; petebant investituram suorum statuum. Sed Franciscus, cùm sibi armis statum Mediolanensem parasset, parvi fecit investituram, existimans se posse seipsum conservare in ejus possessione, iisdem artibus, quibus eum sibi comparaverat. Vltra montes substraxerunt se Imperio multi Principes, ita, ut Imperium præsenti tempore ferè in Germania conclusum sit. Sed quòd dominia in Germania uniformia non sunt, describam illa, ut sequitur: Aliqua dominia sunt quasi membra Imperii, sed separata: quamvis enim Imperii sint, non id agnoscunt, nec agnoscere volunt, sicut Reges Daniæ & Sueciæ, Dux Prussiæ, Helvetii, Rheti: alia agnoscunt quidem Imperatorem pro supremo Principe, sed diætas Imperii non invisunt, nec contribuunt, feruntq; onera Imperii, sicut Duces Sabaudiæ, Lotharingiæ, & Principes Italiæ: aliâ invisunt diætas, feruntq; onera, sicut principes & civitates Germaniæ: sed Rex Bohemiæ à Carolo IV. Imp. à contributionibus exemptus est. Alia dominia non solùm pendunt communes contributiones Imperii, sed quod plus est, solvunt Imperatori tributum particulare: eæ sunt illæ civitates, quæ Imperiales nuncupantur: aliqui principes Germaniæ non solùm intersunt Comitiis Imperii, sed & electioni Imperatoris: hi sunt sex Electores, tres Ecclesiastici, & tres Laici, quibus jungitur, si vota imparia sunt, Rex Bohemiæ, qui non venit ad convocationem (quæ diæta dicitur) nihilominus calculum in electione

ctione habet. Sed loquendo strictè: Civitates & Principes Imperii propriè dicuntur, qui diætis intersunt, & tanquam membra unius corporis, participant bona & mala, emolumenta & onera. Hi viventes ferè modò Reipublicæ simul unitæ, ad defensionem communem habent Imperatorem pro capite, qui non regit absolutè, sed per Comitia, nec tamen indicit illa absq; præcedenti consensu maximæ partis Electorum. Deliberationum Decreta, quæ edicuntur, irrita fieri non possunt, nisi per aliam diætam: sed Imperator habet plenam authoritatem mandandi executioni decreta. Imperator itaq; quod ad dignitatem & præeminentiam spectat, est primus Christianorum princeps, tanquam is, in quem cessere jura Reipublicæ & Imperii Romani: ejus est protegere Ecclesiam Dei, defendere fidem, procurareq; pacem, & bonum Reipublicæ Christianæ.

VIRES.

CUm vires Imperii sitæ sint in Germania, necesse est, ut duo verba dicamus de hac amplissima nobilissimaq; provincia. Iacet ferè inter Oderam & Mosam: inter Vistulam & fluviolum Aa, qui apud Gravelingam fluit: & inter Oceanum Germanicum & Balthicum, Alpesq;. Ejus figura quadrata est, longitudine ferè & latitudine æqualis, 650. miliarium quaquà versum. Maximè abundat frugibus, pecudibus, piscibus: id experientia compertum sæpè fuit. Carolus enim V. ut Turcis resisteret, habuit sub signis ad Viennam 90. peditum, & 35. equitum millia ad Iavarinum contra eosdem Turcas, nec tamen caritas ibi experta fuit. Bello inter Carolum V. & Protestantes per aliquot menses abundè se sustinuerunt in campis ferè 150. militum millia. Dives quoq; est mineris auri, argenti, omnisq; generis metalli, superatq; alias Europæ provincias: natura quoq; largita est ei in regionibus longissimè à mari dissitis fontes & puteos aquæ salsæ, ex quibus excoquitur sal perfectum. Nec minus mercatrix est, quàm fertilis. Indigenæ enim plus quàm ulla alia natio, vacant opificiis, faciuntq; artificia miratu digna, estq; Germania tam probè à natura dotata, ornataq; magnis fluminibus, quæ ubiq; navigantur, ut commeatus & merces faciliter ex uno loco in alium devehantur.

bantur. Fluviorum omnium maximus est Danubius, ab illo Rhenus, qui Germaniam à Meridie ad Septentrionem transgreditur, sicut Danubius ab Occasu ad Ortum: Albis oritur in Bohemia, lambit Misniam, Saxoniam, Marchiam antiquam: Odera oritur in Moravia, lavat Silesiam, duas Marchias, Pomeraniam. Wesara, Neccarus, Mosa, Mosella, Isara, Oenus, Varta, Mœnus. (Hic Germaniam in superiorem & inferiorem dividit. Superior est, quæ à Mœno ad Alpes usq; se extendit. Inferior, quæ à Mœno Oceanum versus excurrit. Germania in plures Provincias divisa est, sed præcipuæ sunt (loquor de iis, quæ viva membra Imperii sunt) Alsatia, Suevia, Bavaria, Austria, Bohemia (quamvis hæc multis privilegiis gaudeat, quæ eam ab oneribus eximunt) Moravia, Silesia, Lusatia, duæ Marchiæ, Saxonia, Misnia, Thuringia, Franconia, Hassia, Westphalia, Clivia, Megapolis, Pomerania. In dictis Germaniæ Provinciis, cum iis non computando Belgium & Helvetiam, æstimatur esse circiter decem hominum myriades. Dividitur populus in quatuor hominum munera aut status: rusticos nempe, qui nullo in numero sunt, civitatum incolas, Barones, Prælatos. Ultima tria genera conveniunt, faciuntq; status Imperii. Inter Prælatos obtinent primum locum Archiepiscopi Electores: inter hos Moguntinus est Cancellarius Germaniæ, sequitur Coloniensis, deinde Trevirensis, Cancellarii, ille Italiæ, hic Galliæ. Sequitur Archiepiscopus Saltzburgensis, maximus & dignitate & divitiis. Episcopus Magdeburgensis se Primatem Germaniæ inscribit. Bremensis & Hamburgensis quoq; multas jurisdictiones habuerunt. Sequuntur deinde plus quàm 40. Episcopi, & magnus Magister Ordinis Teutonici, & Magister Equitum Hierosolymitarum. Sunt quoq; septem Abbates, iiq; Imperii Principes. Inter Principes seculares obtinet primum locum Rex Bohemiæ, qui est supremus Dapifer: Dux Saxoniæ Marescallus: Marchio Brandenburgensis Camerarius: Comes Palatinus Architriclinus Imperii. Præter hos Principes sunt 34. alii Duces, inter quos habent primum locum Archiduces Austriæ. Inter Duces Imperii quoq; numerantur Rex Daniæ, propter Ducatum Holsatiæ.

Sunt

Sunt deinde Marchiones, Landgravii, Comites, Barones innumeri. Civitates liberæ (quarum 96. esse solebant, nunc sunt circiter 60. quæ omnes se ipsas propriis legibus regunt) ulterius obligatæ non sunt, quàm quòd duas quintas partes, ejus, quod in conventu consentitur, contribuunt. Earum aliquæ Imperiales dicuntur (sicut diximus) quòd censum Imperatori solvant, qui census in totum ad 15. florenorum millia accedit. Habent civitates satis amplos reditus, qui utplurimùm onera excedunt. Æstimatur Imperium in totum habere plus quàm septem myriades in reditibus, quod pro re parvi momenti habendũ non est. Cùm enim populi gravati non sint, ut in Italia, dant præter ordinarium suis Principibus maxima subsidia, quando id requirit necessitas. Imperium obligatũ est, saltem ex consuetudine, præstare Imperatori, quando Romã vadit ut coronetur, 20. peditum, & 4. equitum millia, spacio octo mensium, diciturq́; ideò subsidium Romanum. Reditus civitatum & Principum laicorum, valdè crevere, tum usurpatione bonorum Ecclesiasticorum, tum variis impositionibus populo impositis, quæ cùm in Italia ortũ habuerint, facile se diffuderunt (exemplum enim malum crescit semper) per Franciam & Germaniam. Necessitate exigente, contribuit Imperiũ maximas pecuniarum summas, colligunturq́; extraordinariè: ut eæ contributiones facilius colligi possint, est Germania in decem circulos divisa, in quibus fiunt conventus particulares, pro executione Edictorum, quæ in diætis Imperii facta sunt, & aliis similibus incidentibus. Vires Germaniæ sunt absq́; dubio maximæ: copia enim commeatuum inexhausta est. Reditus ordinarii & extraordinarii permagni, & modus colligendi commeatus facillimus est, propter fluviorũ opportunitatem. Quod ad populum attinet, æstimatur totum Imperium in exercitum educere posse, tum equitum, cùm peditum ducenta millia, cujus experimentum factum fuit bellis, quæ suprà commemoravimus, docet id quoq́; experientia. Ab anno enim 1566. permultum belligeratum est in Francia, & in Belgio militibus Germanis, quorum facta sunt, fiuntq́; adhuc quotidie conscriptiones non minus frequentes, quàm magnæ, cum peditum, tum equitum.

Vno eodemq; tempore Wolfgangus Dux Bipontinus, duxit in Franciam 12 peditum, & 8. equitum Germanorum millia, pro Huguenotis, erantq; in ea (Francia) adhuc alia quinque equitum millia, quibus praerat Comes Mansfeldius pro Catholicis. Guilelmus Nassavius habebat in Belgio & finibus Franciæ octo equitum, & 10. peditum millia dictæ nationis, & Dux Albanus tria millia. Taceo de numero Germanorum, qui Flandriam ingressi sunt Duce Casimiro, & Franciam, eodem Duce anno 1578. eorumq; quorum pars anno præsenti eam ingressa est in auxilium Regis Franciæ: pars, ut auxilio esset fœderi Catholicorum Franciæ. Vt extremam manum imponam: Cùm continuò belligeretur in diversis Europæ partibus, natio Germanica adeò numerosa est, ut absq; ea nullæ ferè fiant expeditiones. Non loquor hic de Flandris, qui aliquot vicibus exercitum 80. millium virorum collegerunt, iisq; restiterunt potentiæ Francorum: aut de Helvetiis, quos 120. peditum millia, ad sui defensionem posse cogere æstimatur. Eorum aliquando plus quàm 30. millia extra ditionem miserunt in defensionem status Mediolanensis, adversus Franciscum I. Franciæ Regem. Sed ut ad institutum revertamur: Inter Germaniæ pedites meliores censentur Tyrolenses, Suevi & Westphali: inter equites Brunsuicenses, maximè autem Clivenses & Franconienses: inter arma melius tractant Germani ensem, sarissamq;, quàm sclopeta. Valent Germani satis præliis campestribus, tam ad confligendum cum hostibus, quàm ad iis resistendum. Multum enim facit ordo, qui ipsis quasi naturalis est, incessus gravis & firmus, armaq;, quibus utuntur, defensioni apta: parum valent ad defensionem munitionum, & propter corporum gravitatem, & quòd utplurimùm ventricosi sunt, oppugnationibus inepti habentur. Sunt itaq; Germani potiùs constantes, quàm audaces, feroces, quàm strenui. Non enim tentant res, in quibus magnanimitas eluceat: in victoria occidunt sine exceptione ætatis & sexus, in quoscunq; incurrunt: si bellum in longum ducitur, aut obsidentur, dedunt se præ segnitie: si in castris degunt, moram patienter non ferunt, nec sciunt vincere cunctando: si prima molimina non succedunt

ex

ex sententia, stant attoniti, caduntq; animis: in fugam semel conjecti nunquam amplius recolliguntur: in eo præstant Hispani omnibus nationibus: in Germanorum militia magni sumptus faciendi sunt, multæ quoq; molestiæ est, quòd uxores secum in bella ducant, tantumq; absumunt commeatus, ut eum convehere difficile, conservare quasi impossibile sit: absq; commeatu autem nihil boni sperandum est. Equi Germanici potiùs fortes quàm animosi sunt, & cùm ex decem, qui in bellum ducuntur, octo ab aratro sumuntur, parum prosunt: videntesq; sanguinem vilescunt: contrarium accidit Asturconibus, iis enim crescit audacia. Concludendo rem: Peditatus Germanicus in suo genere equitatu potior est. Vires maritimæ Germaniæ terrestribus minores nō sunt, quamvis eæ non adeò in usu sint, sicut terrestres. Civitates enim Hamburgum, Lubeca, Rostochium, & aliæ, habent hæc centum, hæc 150. naves, quibus æquant vires Regum Daniæ & Sueciæ. His viribus adeò fortis, potensq; est Germania, ut unita nullum hostem timeat. Viribus, quas diximus Germaniæ, junguntur (cùm opus est) auxilia Principum Italiæ, Sabaudiæ, Lotharingiæ. Hi enim Principes in necessitate nunquam defuere Imperio. Bello enim Zigethano misit Emanuel, Dux Sabaudiæ, sexcentos equites sclopetarios: Cosmus, Florentiæ Dux, tria peditum millia, quibus ipse stipendia dabat: Alphonsus II. Ferrariæ Dux, ipse profectus est cum mille & quingentis equitibus, adeò probè instructis, ut in castris melior equitatus non esset. Eò se quoque contulit Guilielmus, Mantuæ Dux, cum instructissima cohorte virorum. Henricus Lotharingus, Guisiæ Dux, ei expeditioni interfuit cum trecentis nobilitate claris viris. Cum his militibus & aliis, quos adjunxit Papa Pius V. habuit Maximilianus II. sub signis centum peditum, & 35. equitum millia: Ordines Imperii ei in Comitiis anno 1566. Augustæ Vindelicorum habitis, concesserunt 40. peditum, & 8. equitum millia in 8. menses, & 20. peditum, & 4. equitum millia in tres annos subsequentes.

PONTIFEX ROMANUS.

PONTIFICIS *Romani amplitudo est duorum generum: una consistit in dominio, quod habet: altera in authoritate spirituali. Dominium temporale est duorum generum: unum est utile, nisi velimus dicere immediatum: alterum est directũ & mediatum. Quod ad dominium utile spectat, Papa bonam Italiæ partem possidet, nempe omninò id quod inter fluvium, quæ vulgò Fiore dicitur, & Cajetam, inter Primaro & fauces Truentii est (excepto Ducatu Vrbini.) Eo spacio comprehenduntur Provinciæ, Bononiensis, Romandiola, Marchia, Vmbria, Ducatus Spoletanus, Patrimonium S. Petri, Latium. Hic status est ex præcipuis Italiæ, tum propter situm (est enim quasi in ejus centro, extenditurq; à mari Adriatico ad Tyrrhenum) tum etiã propter summam annonæ copiam, frugum præcipuè, olei & vini. Romandiola enim non tantùm sibi, sed etiam vicinis oleum, vinumq; producit, mittitq; eorum magnam copiam Venetis, & in Illyricum, conficit quoq; Cerviæ, sibi & aliis sal. Marchia aliquot vicibus suppeditavit Venetis, usq; ad centum Stare (mensuræ genus est) frumenti millia, magnamq; olei quantitatem. Quamvis Vmbria tantum frugum non habet, ut eas foris emittere possit, alieni tamen ipsa non indiget: vinum ferè undiq; in ea crescit, habetq; pecudes, multis quoq; locis satis croci. Patrimonium & Latium plus quàm semel frugibus adjuverunt Genuam, aliquibus quoque vicibus Neapolim. Hic status gente audace bellicosaq; plenus est, æstimaturq; ipsum in eo excedere omnes alios Italiæ status: possent colligi ex Bononiensi, Romandiola, & Marchia, plus quàm 20. peditum millia, ex reliquo tantundem. Tempore Papæ Clementis sola Marchia suppeditavit 15. militum millia in ejusdem auxilium. Civitates præcipuæ sunt Roma, orbis caput, in qua centum hominũ millia numerari possent: Bononia, quæ plus quàm 80. millia utriusq; sexus suppeditare posset, Perugia, Ancona, Ravenna, Ariminiũ, Cesenna, Forum Iulii, Faventia, Imola, Macerata, Firmum, Asculum, Camerinum, Spoletũ, Norcia, Rietum,*

Tarnia,

Tarnia,Narnia,Orvietum,Viterbum, Assisium,Folignum,Todi,& forte 30.aliæ. Nec desunt arces munitæ, inter eas est Castellum, & Burgus Romæ (si perficiatur) civitas Orvietum, quam natura muro cinxit, Terracina,civitas Castelli,Fanū. Possent muniri multæ civitates, quæ loci & situs commoditate excellunt,nempe Aqua pendens, mons Phaliscorum,Viterbum, Ancona,Spoletum, Narnia,portus & civitas vetus. Multum splendoris & amplitudinis etiam huic ditioni statuiq; Ecclesiastico,addit multitudo familiarum tam pacis, quàm belli artibus illustrium,quæ in hac ditione sunt, quod in causa est, cur Reges & Principes Christiani suis exercitibus & factionibus, Duces inde petant. Si Princeps hujus status non esset Ecclesiasticus, sed civilis, sive, ut vulgò loquimur,secularis, Provincia Romanorum nullo Principi Italiæ frequentia populi aut potentia cederet. Habet Pontifex, præter hac, statum Avenionensem in Francia,in quo quatuor civitates,& 80.oppida muris cincta sunt. Habet in regno Neapolitano,Beneventum. Quantum ad dominium directum spectat,Papa est patronus regni Neapolitani & Siciliæ,quæ feuda alia omnia nobilitate superant, præterea Ducatuum Vrbini,Ferrariæ,Parmæ,Messerani,& aliorum. Insula Hibernia, & regnum Angliæ juris Ecclesiæ Romanæ,eiq; tributaria fuere: habet jus supremum in omnium ordinum religionis,& in Clerum. Confert quoque beneficia omnia. Habet itaq; mille remunerandi modos, & sicut dicebat Xystus IV. Papæ non deerunt pecuniæ, quàm diu ipsi manus erunt calamus.Pius IV.habuit à religionibus quadringenta aureorum millia,& si renunciationes beneficiorum, cum regressibus, & compositiones admittere voluisset, sicut ei consulebatur, aureorum myriadem recipere poterat. Paulus III.cum Imperatore, & Venetis fœdus adversus Turcas fecit, tulitq; sextam impensarum partem, misit Carolo V. in auxilium belli, contra Lutheranos 12.peditum millia, & quingentos equites, suis stipendiis militantes,evexitq; suam familiam in eam amplitudinem, in qua est.Pius V. misit quatuor peditum millia, & mille equites, in auxilium Caroli IX. Regis Franciæ. Sixtus V. quinque annis

&

& semis, sui Pontificatus collegit quinq; aureorum milliones, impenditq; magnam pecuniæ vim in aquæ ductibus, fontibus, pyramidibus, palatiis, Templis.

DUX SABAUDIÆ.

DOMINIUM *Ducis Sabaudiæ patet in longitudine ad 300. miliaria Italica, initium faciendo à finibus Comitatus Burgundiæ, Bressæq; progrediendoq; ad fluvium Sesiam supra Vercellam, ejus latitudo est 160. miliarium, incipiendo à monte S. Bernhardi, & valle Augustæ, ad mare Ligusticum usq;, ubi est Nicæa provinciæ, vulgò Nizza en Provenza, talisq; est ejus forma, ut in ambitu nongenta miliaria comprehendat. Totum hoc dominium ad Orientem videt statum Mediolanensem, & Marchionatum Montisferrati: ad Occidentem ei est fluvius Araris, vulgò la Saone, & Liber comitatus Burgundiæ: à Meridie jungitur Provinciæ & Delphinatui, & Liguriæ, Comitatusq; Nicææ alluitur mari Ligustico: ad Septentrionem habet Helvetiam. Dividi potest dominium Ducis Sabaudiæ in partes duas, sicut & Alpes id dividunt: in Sabaudiam nempe & Pedemontium. In Sabaudia sunt Episcopatus Tarentasiensis, Maurianensis, & Beleiensis, habetq; Dux dominationem Episcoporum. Sunt quoq; in Sabaudia tres arces sive castella, vulgò dicuntur Bourg en Bresse, Mommelian, Nuntiata. Sabaudiamq; inhabitant quingenta animarum millia. Solebat Dux stipendia largiri aliquot turmis equitum levioris armaturæ, Sabaudis, qui se strenuè gerebant in præsidiis Bressæ, & Chamberiaci, sed Dux, ut sumptus, quos in eam militiam faciebat, belli tempore melius collocaret, omnes illos milites dimisit. Nobilium virorum Duci feudatariorum magnus est numerus, qui se in armis exercent, quòd sæpè cum Francis bella gesserint Sabaudi. Pedemontium nihil simile cum Sabaudia habet. Hæc enim montosa est: Pedemontii autem pars maxima plana æqualisq; est, aspectu jucunda, nec solùm delectat ejus amœnitas visum, sed ejus campi fertilitate eximii, multum lucri adferunt colonis.*

Fru-

Frumenta enim suppeditat Sabaudia & Helvetiis, aliquandoque Genuensibus, quod nisi faceret, vili in Pedemontio vivi posset: sed dicti vicini adeò magnam annonæ copiam inde petunt, ut ipsum Pedemontium penuria aliquando laboret, accidítq; ut frumenti saccus, qui scuto aut nummo aureo & semi venundari solebat, aut ad summum duobus, scutis aureísve nummis tribus, aliquandoq; quatuor veneat. Pedemontio includitur Ducatus Augustæ, vulgò Duche d' Aosta dictus, continet is magnum arcium numerum: feudorum quoq;, quæ nobiles possident: singuli horum non magnis pollent divitiis, sed omnes simul magnas possident opes. In Pedemontio sunt quoq; territoria Vercellense, Canavense, Comitatus Nicææ. Suntq; in eo septem civitates, Augusta nempe, quam ædificavit Augustus, ab eo nomen est adepta: munita haud est Augusta, sed pulchris valdè muris cincta: secunda civitas Vercellæ dicitur: tertia Inurea: quarta appellatur Asta: quinta Mondevium: Nicæa sexto loco numeratur: septima Taurinum, vulgò Turino nomen est, hæc Archiepiscopi sedes est, sæpeq; hic versatur Dux. In Pedemontio septingenta millia incolarum sunt, quorum numerus quotidie major fit: hic populus haud vilis est, sed multi eorum strenui sunt milites, sed pauci artibus mechanicis incumbunt, nec eas magni faciunt, sufficere sibi putant victum & amictum, in eo imitantur nobiles, qui mercaturã haud exercent, quamvis commoditate, quam Padus fluvius eis offert, mercaturam cum Mediolanensis status incolis, multarum civitatum ad ripas Padi sitis exercere possent, imò & cum Venetis: sed hoc ipsi non curant, extraneos autem mercatura telæ, canabis, lanæ, & pauci serici, magnas simul parare divitias: dici itaque posset, quòd quidquid mercatores lucrantur, id eis à Pedemontanis dono dati, quod ipsi id, si parare possent, si vellent: Pedemontani in id solùm incumbunt, ut penuarium probè sit instructum, utq; lautè vivant, ipsíq; artifices mechaniciq; ferina carne, aliisq; preciosis cibis vesci volunt: dici itaq; potest, Pedemontanos quidquid habent, insumere in luxum: Ducem id quidem malè habet, doletq; ipsum, quòd magis industrii non sunt, offertq; ipsis modum exercendi

mercaturam, consequendiq́; lucrum: aquæ ductus fieri curat, omniaq́; tentat, ut somnum eis excutiat. In Pedemontanis industria requiritur, sed id obedientia erga suum Principem pensant, vita quoq; innocentia: sunt enim adeò simplices mansuetiq́;, partim naturali instinctu, partim timore fisci, ut amanter quieteq́; inter se vivant, raraq́; sint inter ipsos homicidia vulneraq́;. Habet Dux plus minus viginti virorum millia selectorum, qui armis instructi sunt, nempe partim pectoralibus, partim sarissis sclopetisq́;: sunt divisi sub Capitaneis, qui alios superiores agnoscunt, ii vulgò Coronelli dicuntur: hi milites semper se exercent, fiuntq́; eorum lustrationes certis temporibus. In Pedemontio numerantur plus quàm octingenta arces, quæ nobilibus in feudum sunt concessæ, feudatariorumq́; communi voce, plus minus septies mille esse dicitur, siq́; ii præstarent quod debent, tenenturq́; facere, esset Dux Sabaudiæ potens admodum, is habet ordinariè tres Triremes instructas.

OPES.

R*Editus Ducis Sabaudiæ ordinarii extraordinariiq́; accedunt ad quingenta aureorum millia, nempe vectigal salis 50000. Telonium Susæ 24000. Vectigal mercium exterarum 18000. Alia vectigalia, cum eo quod Villafrancæ solvitur, dicunt accedere ad 25000. Ordinarium antiquum cum eo quod Baliaggi accedit ad 70000. Taxa ordinaria Pedemontii, cum mutatione salis, ab alio montium latere, in vectigal ordinarium perpetuumq́; 263000. Confiscationes bonorum, condemnationes, augmentum subsidiorum, compositiones delictorum. Censuales, qui vulgò Tagliabeli dicuntur, hi homines de suis bonis disponere haud possunt, nisi pendant aliquam pecuniæ summam Duci pro ejus arbitrio, & tributum, quod pendunt Iudæi, & ex similibus rebus percipitur 50000. Summa totalis est aureorum num. 500000. De expensis nihil certi dici potest, tamen hoc scitur, in militiam impendi aureorum 10000. In aulam Ducis 60000. In Ducissam 20000. In Triremes 22000. Duci Nemorsio, cognato Ducis, penduntur aureorum millia 14. In stipendia officiariorum*

ab

ab utroq; Alpium latere, Senatum, Cameras Iudiciarias, aliaq; impenduntur 90000. In Legatos, & res extraordinarias insumuntur aureorum 16000. In donativa 12000. In viridarios, & eos, qui Duci sunt à pedibus 10000. Dux impendit in res ei gratas 10000. Summa harum impensarum accedit ad 380000. aureorum millia.

MAGNUS DUX ETRURIÆ.

POSSIDET Magnus Dux, cùm jam conjunxerit status trium Rerumpublicarũ, Florentinæ nempe, Pisaniæ & Senensis, provinciam Etruriæ, aut ejus partem majorem, nobiliorem, pulchrioremq;. Habet enim hic Princeps in suo statu unito 15. civitates, in statu nempe Florentino & Pisano, Pistoiam, Volaterram, Arezium, Burgum S. Sepulchri, & montem Politiani: in statu Senensi sunt 7. civitates, Sena nempe, mons Alcinoi, Grossettum, Swana, Pientia & Messa. quæ civitates omnes, excepta Sena & Pisa, populo satis frequentes sunt, sed posteriores duæ libertate diu gavisæ, servitutis jugum ægrè inviteq; ferentes, vacuæ ferè derelictæ sunt, exemploq; aliis sunt, quàm durum sit iis inservire, cum quibus diu contenderis sed huic malo Princeps singulari industria studioq; remedium adferre studet, ipsasq; civibus frequentes reddere. Pisis nempe erecto studio, quod nunc ibi mediocriter floret, nomenq; adeptum est per Italiam: fabricari quoque ibidem curat Princeps Triremes, aliaq; ad rem maritimam spectantia: jussit quoque ibidem habitare Equites Ordinis S. Stephani. Degitq; præterea Dux ibidem quotannis duobus aut tribus mensibus Hibernis, procurat quoque culturæ idoneas reddere multas Paludes, ut aërem malè sanum, purum, sanumq; reddat. Cives denique Pisanos (quod summum est) multis oneribus liberat, eoq; medio illos cives, qui patrios lares deseruerunt, allicit invitatq;, ut redeant in patriam, quamvis sub jugum missam, sed quæ nunc à multis extremisq; malis liberata sit, videturq; hæc res succedere, poteštq; status Pisanus populo frequens dici, cùm in eo Florentinoq; sint plus quàm octingenta animarum millia, & in

ſtatu Senenſi plus minus 600000. Populus hic omni arti exercitioq; aptius eſt, docetq; id abundè ſingularis ſplendor artium mechanicarum, liberaliumq; hujus provinciæ, induſtria in mercimoniis exercendis, ſtrenuitas in armis, & ingenium multorum hujus regionis in bonis literis excellens: Fertilitate quoq; gaudet hæc provincia, ſeq; abundarē poteſt dicere omnibus rebus, quamviſq; territorium Florentinum frumento non abundet, habet ejus loco vini, cannabis, aliarumq; rerū neceſſaria in magnam copiam, præter eam quam habet Senenſis ditio, cujus agri vulgò Maremme dicti, fertiles adeò ſunt, ut Apuliæ agris haud cedant: nec ſi (agri Senenſes) ſolummodò ſupplent præſtantq;, quod Florentia opus habet, ſed etiam elargitur Genuenſibus, Lucenſibus, aliiſq; vicinis regionibus. Etruria itaq; ſua fertilitate, inquilinorumq; induſtria abundans, multumq; ſuarum rerum exteris impertitus, ipſa paucarum rerum externarum indiga, magnas coacervat opes. Eæ enim aut induſtria parantur, aut ex reditibus percipiuntur, qui multi magniq; eſſe ſolent in regionibus fertilibus, ſed in regionibus ſterilibus florent artes mechanicæ, mercaturaq;. Cum autem Senenſis ditio eximiè fertilis ſit, percipiunt ejus inquilini opimos reditus, negliguntq; mercaturam Senenſes: in ditione autem Florentina parant ſibi multi magnas opes mercatura induſtriaq;: ſunt enim in ea civitate multi artifices, fiuntq; in ea nobilia, eximiaq; opera: in textrinis texuntur magna induſtria diligentiaq; variæ res ex lana, ſerico, & auro, nec ea in re cedit Florentia, Flandriæ: parantur hic quoq; panni ex auro pulcherrimi, inprimis abundat Florētia iis, qui ſe exercent ſerico & lana, quod & faciunt nobiles, ditioresq; ejus civitatis cum honore & lucro ipſorum, totiuſq; populi: quod autem Florentinis confectum eſt, non ſolùm in ejus ditione venditur, ſed diſtribuitur per totam Italiam, imò per univerſam Europam, & in Indiam uſq;, ubi mercatores merces valoris centum aureorum vendunt 150. aureis. Obſervatum fuit, uno anno Florentiæ confectos fuiſſe pannos, quos vulgò Raſlie vocant, valoris duorum millionum aureorum, ingens profectò ſumma. Civium Florentinum opes multò majores fuerunt, cùm

liber-

libertate fruerentur: gesserunt enim tunc grandia bella, impenderuntque multum in onera publica, in magnum Palatiorum sumptuosorum numerum, expensis permagnis, à privatis civibus in civitate ædificatis, sed adhuc majoribus extra civitatem, sicut videtur in planicie & collibus circa urbem. Clerus quoque, Episcopatus nempe, Abbatiæ, Præpositura, Xenodochia ditissima sunt, sicut & multa Monasteria, percipiuntque hi (ut fama fert) quotannis ex reditibus quingenta aureorum nummum millia. Opes privatorum valdè ditant Principis ærarium: facultates enim privatorum nihil sunt quàm Principis thesaurus, in multorum loculis divisus, præcipuè cùm privatorū facultatibus uti potest Princeps, quod Magno Duci facile est, medio onerum, quæ in usu sunt Florentiæ. Ex dotibus percipit octo, pro unoquoque centenario, tantundem ex venditione & emptione bonorum immobilium & domuum. Locatores domuum pendunt decimam pretii partem. Litem instituentes certam summam pecuniæ (quæ vlgo la Sportola dicitur) Duci solvunt. Datium aut vectigal quoque penditur Duci pro animalibus, quæ Florentiam ducuntur. Carnis pondere vendita libra, pendit nummum, vulgò dictum quattrino. Cambia pendunt certum quid pro centenario. Vt absolvam, omne quod Florentiam infertur, aut ibidem laboratur, habet, ut dici solet, suam campanulam. Vtebatur Princeps, cùm opus esset facultatibus suorum subditorum, modo qui sequitur admodum facili: cum enim opus ei erant centum aut ducenta aureorum millia, conficiebatur Catalogus eorum, quibus paratæ erant pecuniæ, eosque probè notat Princeps. Iisdem pecuniosis civibus imponebatur pecunia petita, sed exigebatur ab unoquoque pecunia major aut minor, secundum ejus facultates, sed ab uno nunquam ultra quinque nummum millia exigebantur. Facta divisione significabatur unicuique, quantum intra dies aliquos numerare deberet in depositorio, terminumque præfixum nunquam elabi sinebant cum timore pœnæ, tum ne Principis gratia favoreque exciderent. Qui pecuniam impositam numerarat, creditor inscribebatur pecuniæ numeratæ, quæ ei reddebatur post 28. menses, intra quod tempus, in toto Principis statu,

 pecu-

pecunia ab eo petita colligebatur. Hac ratione utebatur Princeps, cùm opus esset, facultatibus subditorum, absq; eorum magno damno. Sed Magnus Dux, qui nunc ad clavum sedet, cum pecuniis non egeat, adeò benignus magnanimusq; est, ut mutuo det suam pecuniam aliis, tantùm abest, ut suo populo gravis esse velit.

Reditus publici ascendunt ab aureorum nummum millionem & semis: præcipuè enim ex Datiis, vectigalibus, aliisq; oneribus summa aureorum sexcentorum millium: Sena numerat 150000. Telonium Liburni reddit 130000. Datium sive vectigalia rerum maritimarum per universum statum, excepta Sena, ascendit ad 180000. Ex Datio sive vectigali carnis, excepta Sena, percipiuntur 160000. Ex sale, minarisq; ferri, argentiq; tantundem, nempe 160000. Duci accrescit. Lucrûm quoque percipit Magnus Dux ex deposititiis pecuniis, cujus magnam vim deponit apud mensarios. Rem item facit ex locatione duarum magnarum Triremium, quæ merces aliò deferunt. Fama fert ipsum magnam paratæ pecuniæ vim habere, putantq; aliqui, ipsum in thesauro Magni Ducis mortui, reperisse plus minus decem millionum, & in clenodiis valorem duorum millionum, poteitq; hoc colligi ex computando reditus, & impensas, quas Magnus Dux mortuus fecit multis jam annis. Est itaque Magnus Dux Etruriæ tam sua qualitate, quàm amplitudine status numeroq; populorum, pecuniaq; quam habet, pacis tempore colendus, belli autem magnifaciendus. Ejus Status potest dici Ferreus, præter enim naturalem fortitudinem montium, qui ipsum à tribus lateribus cingunt tanquam muri, habet ad quartum latus multas validasq; arces, nempe in ditione Senensi, in qua numerantur quinq; civitates munitæ. Sena nempe, quæ & natura arteq; munita est, sicut & mons Alcinoi, Grossetum, & Sovana. Vltra has civitates sunt & aliæ arces alicujus momenti, Radicofanum nempe, Montefalco, Lucignanum, Monteriggonum, aliaq;, sed præterquàm quòd in earum forma aliquid desideratur, nimis parvæ sunt, nec multos defensores capere possunt, nec iisdem seipsis tuendis subducendisq; locus est. In statu Florentino civitates omnes, quæ numero

mero 7. sunt, mediocriter munitæ dici possunt (excepto Montepolitano) præcipua autem Florentia, quamvis undiquaq; muris, sicut nunc fiunt, unita non sit: sunt in ea duæ arces, una Fanum Miniati, in colle sita, ea universæ civitati imperat: altera arx planiciei dicitur, tempore libertatis ædificata. Ambæ arces, quamvis ædificatæ sint, ut iis tanquam frenis populus coerceatur, necessitate tamen urgente iis se defendere possunt Florentini contra exteros hostes, sed præterquàm quòd earum forma laudari non possit, nec ex iis hostes offendi queant, laborant etiam parvitate. In Fano Miniati habet Magnus Dux 40. in alia autem 100. præsidiarios milites. In statu Florentino & Pisano spectantur adhuc aliæ arces, Empoli nempe, Pratum, Liburnum, Castrocarum in Romandiola, & Saxum, vulgò Sasso, omnibus iis multæ res necessariæ desunt, suntq; omnes parvæ incapacesq;.

VIRES.

QVod ad vires Magni Ducis attinet, primumq; terrestres, habet Dux validam grandemq; militiam peditum, in suo statu conscriptorum ad 30. millia usq;, vel ad 36. millia, ut ipsemet Dux fassus est. Hæc militia egregiè se habet, natura enim disciplinæ militari assuevit, estq; id proprium ei Provinciæ. Temporibus enim antiquis modernisq; egregios validosq; dedit milites, nunquam eos in arte militari exerceri curat diligenter Magnus Dux, utiturq; in hoc negotio multis Capitaneis præclaris. Vnusquisq; militum quoq; studet sclopeta probè displodere, tam seipsum oblectando, quàm præmiis à Principe allectus. Suppeditat hanc militiam Magni Ducis, ditio & civitates, excepta Florentia, quod forsan Magno Duci securum non videatur arma populo Florentino in manus dare. Ex conscriptione militũ nemo excluditur præter presbyteros & scholasticos, iisq; qui nomina militiæ nõ dedere haud permittitur arma ferre, nec in civitatibus, nec extra ipsas, nullisq; qui conscripti non sunt, stipendia mereri, nec domi, nec extra apud alios, sub pœnis gravissimis permissum. Gaudent hi cõscripti milites multis privilegiis immunitatibusq;, propter debita incarcerari nõn possunt, sicut alii,

cumq;

cumq; hæc privilegia inviolabiliter observentur, multi veterani milites, bellisq; in Etruria, Francia, regionibusq; Orientalibus gestis exercitati, huic militiæ Magni Ducis libenter dant nomina, habeturq; ea militia, cùm propter numerum, tum propter militum virtutem ex præcipuis Italiæ: unusquisq; eorum tenetur arma ipsi à Magno Duce usui data conservare, nitidaq; servare, ut iis necessitate urgente possit uti absq; Magni Ducis dispendio. Militiam hanc potest Magnus Dux intra 6. aut 8. dies congregare adunareq; in civitate Florentia, cùm quòd ea sit in meditullio Etruriæ, & tanquam centrum ditionum Magni Ducis, æqualiter vicina omnibus ejus partibus, tum propter commodum modum, regulam, summamq; facilitatem, qua hoc fieri potest. Est præterea alia descriptio, qua continetur fossorum magnus numerus, his utitur Magnus Dux, etiam pacis tempore, in ædificandis arcibus, ducendis fluminibus, meliorandisq; agris, cui negotio, magna diligentia incumbebat Magni Ducis pater. Equites centum instructos ordinariè habet apud se Magnus Dux, datq; eorum cuiq; pacis tempore septem aureos menstruatim, belli autem tempore ordinarium stipendium: præter hos sunt quadringenti equites, levioris armaturæ, quibus menstruatim numerat 3. aureos pacis tempore, cùm autem viget bellum, recipiunt ordinarium quoq; stipendium. Hi equitatus conscribuntur in Magni Ducis ditionibus, ultraq; stipendium gaudent multis immunitatibus realibus & personalibus, evaduntq; strenui milites. Quando egreditur ex Algerio, magna pyratarum manus ad deprædandum, non plenè fidit Magnus Dux præsidiariis militibus, in turres ad id structas distributis, quæq; sibi invicem signa faciunt, sed turres securas reddit equitibus, eosq; ipsis turribus. Præter hunc equitatum habet adhuc unam turmam equitum Magnus Dux: hæ sunt ordinariæ vires Magni Ducis, sed is extraordinariè multò plus virium sibi parare potest: ejus enim ditio populosa, numeroq; supradicto referta est. Exterorum autem militum talem numerum conscribere potest, qui sufficiat, eisq; stipendium, sicut alii Principes, erogare. Dux Cosmus multam curam rei maritimæ impendidit, sciens,

quòd

quòd in ea caput rerum ſitum ſit, quodq́; ille Princeps Magnus haud dici poſſit, qui mari potens non ſit, motus itaq; his rationibus, inſtigatusq́; à ſuis propriis deliberationibus, quæ ad majora ſemper aſpirabant, procuravit, obtinuitq́; per Carolum V. Imp. à Domino Plumbini, ut is ſibi cederet inſulam Ieram ſive Elbam ei ſubditam, quòd is (Dominus Plumbini) eam adverſus Pyratas tueri non poſſet (erat enim ab iis vaſtata) poteratq́; ea inſula, ſi ſegniter defenderetur, occupari à Turcis, quòd ſi accidiſſet, magnam calamitatem, damnumq́; toti Italiæ adferre potuiſſet, propter inſulæ Elbæ ſitum, cujus reditus tamen gubernatioq́; villarum, locorumq́; muris carentium, Domino Plumbini manſerunt. Eſt in hac inſula portus Ferrarus, vulgò porto Ferraro dictus, magnæ cujuſcunq; claſſis capax, huc tanquam loco ſecuro appellunt ferè omnes naves ex Occidente venientes, quæ deinde tendunt Liburnum, ibiq́; merces magno Principis commodo deponunt. Si inſula Elba in alicujus poteſtate eſſet, qui numerum ſufficientem triennium haberet, aliisq́; vellet damnum inferre, is facilè maritimas regiones ſuperiores Barbariam, inferioresq́; Provinciam, Liguriam, Etruriamq́; è infeſtando, ſibi dominium ejus maris parare poſſet, ita. ut nemini liceret eo in mari navigare, quàm cui id permitteret. Poſſidet Magnus Dux in hac inſula parvam turrim, quam ejus pater, à ſuo nomine dixit Coſmopolim, ſuntq́; ad cuſtodiam Portus in ipſius ore, in apice duorum montium duæ arces, quæ cùm nunc ſint perfectæ, habentur pro munitis & ferè inexpugnabilibus, cùm ſitu, tum artificio. In iis ſunt multa tormenta bellica, omneq́; munitionis bellicæ genus, ibi quoque eſt navale Magni Ducis, in eoq́; magna abundantia lignorum, fregolo, cannabis, aliaq́; materia ædificiis idoneæ, poſſentq́; ibi armari multæ Triremes. In territorio Piſano eſt magna abundantia dictarum rerum, parantq́; ea cives Piſani ſibi nomen, augentq́; rem familiarem: in hoc navali parum laboratur, plusq́; naves reficiunt, quàm novas parant. Eſt adhuc aliud navale Magni Ducis in inſula Elba, ubi ſunt ejus Triremes, opificumq́;, qui in eo operas faciunt, pars maxima eſt, naturalium in ditione Magni Ducis aut ſunt exules, aut

allecti lucro. Habet Dux 12. Triremes, nempe 8. instructas, duas autem nondum paratas. Prætereaq; tres naves, vulgò Galeasses dictas, quæ mare sulcarunt, præter adhuc duas, quæ nondum sunt navigationi idoneæ. Vt militiæ maritimæ vires, majoremq; reputationem pararet Magnus Dux Cosmus, instituit Ordinem Equitum S. Stephani, obtinuitq; à Pontifice Pio V. multa privilegia, licentiamq; percipiendi pensionem super bona Ecclesiastica ad ducentos aureos usq;, possuntq; ii Equites uxorem ducere, sed in classe militare debent, nec possunt frui Commendis beneficiisq; Ordinis, nisi in Triremibus per annos tres militaverint. Vt huic Ordini nomen dignitatemq; pararet Magnus Dux, ejus Magister esse voluit, inq; id officium successit ejus filius, distribuitq; majora officia inter suos ministros præcipuos. Militiæ terrestri maritimæq; ut vigeat, præfecit Dux multos præclaros Capitaneos, militaresq; viros Italiæ, largiturq; eis opima stipendia. Instrumētis bellicis probè instructus est Magnus Dux, suntq; eorum in arce Florentina plus minus 150. nempe tormenta campestria, suntq; ejus arces probè instructæ, præcipuè eæ, quæ sunt in Elba. In arce Florentina est magna vis pulveris pirii, globorum, rerumq; victui necessariarum, nempe frumenti, milii, carnis salatæ, aceti, casei & similium.

DUCES FLORENTINI.

ALexander, furtivo Laurentii Medicei, Vrbini Ducis, cum materna ancilla congressu editus, ab avia Alphonsina tenui cultu educatus, viro Leone X. Pontif. Rom. patruo magno, in subsidium pereuntis stirpis receptus est. Clemente autem Pontifice Cæsareanis armis capto, à Florentinis deficientibus Medicea domo exturbatus, aliquamdiu in subalpino agro ad Taurinum exulavit inops, donec à Florentinis perdomitis, vetereq; exutis libertate, collato Principis titulo, est præfectus. Qui dominatus brevem ipsi atque turpissimum exitum tulit, quippe qui ab agnato & æquali Laurentio Medice, in ædes ipsius & cubiculum perductus, ab eo laudem liberatæ à tyranno patriæ affectante, nocte altè stertens, nefariè gladio per costas adacto est transfossus,

anno

anno 1573. Vxor Margareta, filia Imp. Caroli V. ex adamata puella. Nupta exinde fuit Margareta Octavio Farnesio, Parmæ & Placentiæ Duci.

Cosmus, Iohannis Medices, bellatoris eximii filius, secundus Dux Florentiæ interfecto Alexandro à 48. viris creatus. Arcem maximæ molis, in urbe Florentia construxit, præsidiisq; firmavit, justitiaq; laude Rempubl. administravit. Senarum urbem Imperialem, ob ejectum præsidium Hispanorum, obsessam, cum amplissimo territorio, Galliarum Regis copiis à Marchione Marignano profligatis, in suam potestatem redegit, anno 1555. A Pio V. Pontif. Rom. in Magnum Ducem Hetruriæ creatus est, anno 1569. quòd ipsi magnam auri summam, ad rebelles domandos subministrasset, inter vivos esse desiit anno 1574. ætatis suæ 55.

Franciscus, Magnus Dux Hetruriæ II. patri in gubernatione successit. Obiit anno 1587. morte subitanea, nec sine veneni suspicione. Vxor prima Ioanna, soror Imp. Maximiliani II. secunda Blanca, Castellana Veneta, mortua quinq; horis post maritum.

Ferdinandus, Magnus Dux Hetruriæ III. Dux Florentiæ IV. ex Cardinale: hunc enim Pius V. Pontif. Rom. in cæsi fratris Iohannis Cardinalis creati locum, & patris mærentis solatium, anno 1561. ætatis suæ 13. galero Cardinalitio donavit. Fratri Francisco III. subitanea morte extincto, in gubernatione successit. Symbola ei asscribuntur: 1. Crux, cuius latera sunt acuminatis cordibus similia, in superiori parte coronata, circa quam quinq; globuli, Mediceorum insigne, supra his verò galerus Cardinalitius, è quo ad utrumq; latus Cardinalitia pendent ligamenta, cum inscriptione: A Domino factum est illud. 2. Navis mari commissa, & à vento impulsa, cum inscriptione: Prospero motu uxor Christina, filia Caroli III. Ducis Lotharingiæ.

DUX URBINI.

OHANNES *Franciscus Gonzaga, patri Ioh. Francisco, Domino Mantuæ successit: à Sigismundo Cæsare Mantuæ in magnificentissimo tribunali in foro D. Petri primus Marchio creatus, anno à Christo nato 1433. concessis ipsi insignibus aquilæ nigræ, albo in campo, cum cruce rubente. Obiit rerum gestarum gloria clarus, principatu inter filios diviso anno 1444.*

Ludovico Gonzagæ, pater Iohannes moriturus Mantuā Macheriam, Goitum, omniaq́; ad Veronam sita tribuit. Patre vivo Piccinino & Mediolanensibus militavit contra Venetos, à quibus captus Lytram persolvit. Cum fratre Carolo diu dimicavit, ad extremum tamen victor. Fridericum III. Imp. & Christianum I. Daniæ Regem, hospitio splendidissimè excepit anno 1469. in urbe multa ædificavit magnificè: ædis D. Sebastiani fundamenta jecit: templi S. Andreæ horologium absolvit absolutissimum. Fato concessit anno 1478.

Federicus, Mantuæ Marchio III. bello & pace multa sapienter egregieq́; gessit. In cives suos tanta fuit benevolentia, ut re sua familiari, pecuniaq́; mutua præter ullam compendii fructúsve spem eos juvaret: plurimas in urbe artes opificiaq́; exerceri voluit: desidiam & otia ante omnia detestatus: ingenia suorum temporum humanitate, liberalitate, gratiaq́; summè fovit. Hospites præcipuis honoribus habuit. Obiit anno 1484.

Franciscus secundum fata patris Federici principatus insignia cepit anno 1484. primus omniū Italiæ Principum barbam perpetuò aluit. Disciplinæ militari studiosissimè vacavit: quapropter non apud Italiæ solùm magnates summū existimationis gradum tenuit, sed etiam apud Maximilianum I. Imp. & Ludovicum XII. Regem Francorum: à Venetis item ob illustrem animi magnitudinem, & immensum pugnacis ingenii ardorem, delectus Imperator gemino bello victor extitit cum insigni gloria. Cæterùm vir prædicator bonus & dexter, erga suos milites

tes liberalis, erga hospites magnificus, erga civitates amans. Post insignem rerum egregiè bello gestarum gloriam supremum diem finiit, anno Christi 1519.

Federicus, Marchio Mantuanus V. 3. Non. Aprilis, anno Christi 1519. solenni ritu sceptrum Imperii sumpsit in porta templi cathedralis, nulla re patri inferior, commendatione militaris virtutis fuit: quamobrem cum à Leone X. Pontif. Rom. tum à Florentinis, copiarum præfectus, ætate adhuc prima est constitutus. Carolum V. Imp. postquam Augustalem coronam à Clemente VII. Pontif. Rom. Bononiæ sumpserat, splendididissimè hospitio excepit: à quo in Ducem Mantuæ electus, insequenti anno, qui fuit 1531. uxorem duxit Margaretam, Guilielmi Paleologi, Montisferrati Marchionis filiam, cum dote illius Marchionatus. Obiit anno 1540.

Franciscus, Dux Mantuæ, & Marchio Montisferrati II. puer septennis solennia principatus cepit, sub tutela patrui sui Herculis Cardinalis. Non multò post nuptias cum Catharina, Ferdinandi Imp. filia, celebratas, quum fortuito in Mintium fluvium incidisset, ab cordis syncope febrem continuò contraxit, quæ eum brevi consumpsit, anno Christi 1550.

Guilielmus sacris initiatus Francisci fratris successit in utroque Mantuæ & Montisferrati principatu, à Maximiliano II. Imp. in Ducem Montisferrati est investitus, & magnis privilegiis donatus, anno Christi 1573. Obiit anno 1587.

Vincentius post patris Guilielmi fata rerum gubernacula suscepit.

1. Ottone, vel Odone, Antoni Vrbini & Monfeltrii Principe, ob libidines in quasvis matronas, præsertim virginem nobilem, populari furore trucidato, successit in gubernatione Fridericus vir prudens, facundus, literatus, in Mathematicis disciplinis excellens, & ingeniorum amator, bello felix, pace clarus, apud Italiæ Principes honoratus, à suis dilectus, Vrbinum splendidis ædificiis exornavit, præcipuè sumptuosa illa domo, cum Bibliotheca magnificè instructa, quam ingenti multitudine

voluminum optimorum, auro, argento, ferico mirificè opertorum ornatorumq; replevit, à Sixto IV. P P. Dux Vrbini primus renunciatus est, educatus à socero in omnibus artibus liberalibus ad 11. ætatis annum, quo Mantuam missus, per biennium literis incubuit honestis sub Victorino Feltrio, à Sigismundo Imp. Eques Auratus creatus est. Variis in bellis feliciter rem gessit, generalis Florentinorum contra Alphonsum Regem Neapolitanum, anno 1447. constituitur. In ludicro certamine Equestri oculum amisit dextrum, anno 1450. Senis obiit, anno 1452. pacem cum Malatesta fecit, anno 1459. Pio II. PP. pacem componente, & forum Sempronii precio 11000. aureorum nummum ab eodem Galeatio Malatesta emit. In bello, quod Veneti adversus Herculem Estensem, Ferrariæ Ducem, gesserunt, Padana aura insalubri febrim concepit, qua extinctus est Ferrariæ, Anno 1482. ætatis 60. Corpus Vrbinum portatum, & in S. Bernhardini monasterio, quod extra urbem ædificaverat, sepultum est. Symbolum ejus fuit: Tria ferramenta, ex quibus ignis excutitur trigonicè posita, & in medio silex, cum inscriptione: Non quodvis tero.

2. *Guido Vbaldus, vel Guido Baldus, Ducis Friderici filius, Dux Vrbini secundus fuit. Educatus in disciplina Ludovici Odisii Paduani, sub quo in literis Græcis & Latinis plurimum profecit. Patre defuncto militiam sequutus est, inserviitq; Innocentio VIII. PP. contra Ferdinandum, Neapolitanum Regem. Civitates rebelles in obedientiam reduxit. Florentinis contra Pisanos militavit, & horum Rempubl. prorsus evertit, Dux copiarum Alexandri VI. P P. adversus Vrsinos in hostium potestatem, amisso exercitu venit, anno 1479. Postea à Cæsare Borgia circumventus, vim ejus & carcerem vix evasit, anno 1501. mox Paulo Vrsino, Gravinæ Duce, Vitellocio & Oliveroto Firmiano ad Senegalliam captis, profugere coactus, sed Alexandro VI. PP. mortuo, rediens, summa omnium voluntate & lætitia receptus est. Iulio II. P P. gratus. Reliqua vita tranquillè acta moritur Ἄπαις Fossonbronæ, anno 1508. sepultus juxta patrem, cùm adoptasset Franciscum Mariam, nepotem ex soro-*

sorore Ioanna, Princeps & moribus, & virtutibus, & literis præstans. Elephante cingulo ligato, multisq; muscis infestato, pro symbolo usus est, cum inscriptione: Virtus unita.

3. *Franciscus Maria Roboreus natus anno Christi 1419. adoptatus in familiam Monfeltriam, Feltrii cognomen accepit, & Dux Urbini III. à Guidone Baldo affine & antecessore designatus est. Patri in Soræ, Senegalliæq; principatu successit. Iulii II. P P. patrui copias duxit, sed à Iohanne Iacobo Trivultio fusus est. Alidosium Cardinalem, apud Ravennam trucidavit, quòd Bentivolis Bononiam reddidisset. Reconciliatus patruo Pontifici Iulio II. cùm Galliæ Regis Ludovici XII. partes sequi in animo haberet, Pisauri principatu donatur, anno 1512. 12. Februarii, cujus possessionem accepit anno 1513. A Leone X. PP. tota Umbria ac Pisauro pulsus, Urbini Ducatum amisit, quem P P. dedit Laurentio Medici. Exercitu itaque collecto, qui confecto bello Veneto, à Gallicis Ducibus dimittebatur, magnum terrorem Pontifici & Florentinis incussit, verùm desertus à suis nihil effecit, sed ad Lotrechium se convertit. Leone X. P P. defuncto, Umbriam, & Ducatum Urbini, ut legitimus hæres recepit, auxilio Hispani anno 1517. & Imperator Veneti exercitus factus, cunctando hostes, ut prudens princeps vicit, Paviam eis recepit, anno 1528. multas civitates ad dandum tributum coëgit. A Paulo III. P P. afflictus est, ob Camerini negotia, quam civitatem ratione nurus suæ possedit. Sapientissimus & gravissimus Capitaneus, comparandus etiam cum quovis ex antiquioribus, à Carolo V. dilectus, veneno ab inimicis necatur Pisauri, anno 1538. Sepultus Urbini, in templo S. Claræ. Symbolo usus: Olea, cum inscriptione: Se sibi.*

4. *Guidobaldus II. Roboreus vel Monfeltrius, patri Francisco Duci successit, Dux Urbini IV. Pisauri Dynasta, Soræ & Senogalliæ Dominus, literatus & musicus celebris, judicio & in architectura insignis, bella plurima sedavit. Capitaneus generalis, vel Imperator totius exercitus à Iulio III. PP. creatus, cùm bellum in Hetruria arderet,*

anno

anno 1553. quo in officio & dignitate serviit etiam Venetis, ac Philippo Regi Hispaniarum. A Carolo V. Eques Ordinis Aurei Velleris creatus. Corruptus à ministris malignis, subditos inprimis Urbinates & Eugubianos exactionibus oneravit, ideoq; in odium populi incidens, tumultum ejus expertus est, & melancholia gravatus, in febrem quartanã incidit, qua mense integro laborans, moritur in Pisauro, anno 1578. sepultus in Monasterio corporis Christi. Symbolum ejus fuit: Pyramides tres ordine caveæ quadratæ impositæ.

5. *Franciscus Maria II. Roboreus, vel Monfeltrius Dux Urbini V. natus anno 1549. Hispaniam in juventute adiit, & vixit in aula Regis Philippi, unde rediens in patriam, anno 1571. Capitaneus classis contra Turcas factus, interfuit prælio ad Echinades gesto. Gubernationem Urbini Ducatus accepit anno 1574. Princeps humanus, literarum studiosus, in Mathematicis, Theologicis ac Philosophicis rebus excellens. Bibliothecam sibi collegit copiosissimam & instructissimam. Symbolo utitur: Leone erecto, qui dextro pede anteriore tenet gladium, cum inscriptione: Non deest generoso in pectore virtus, 2 Palma, cujus altera pars lapide premitur, cum inscriptione: Inclinata resurgo. Uxor Lucretia Escensis, filia Herculis II. Ducis Ferrariæ, quæ pro symbolo utitur Palma ad littus maris posita, in quam flat ventus, cum inscriptione: Uti crescit. Possidet Dux Urbini 7. civitates, & plus quàm 300 Castella, civitatum nomina sunt, Urbinum, Eugubium, Caglium, Fossembrona, hæ sunt Ducatus Urbini, Fanum Leonis caput est Comitatus Monfeltrii, Sinigalia & Pisaurum. Dominium Ducis Urbini est admodum fertile, floridum, omnibusq; ad vitam commodè transigendam abundans, bona ejus dominii pars sita est ad mare Adriticum, quod adprimè oportunum commodumq; est invectioni rerum omnium, quæ undiquaq; facilè fieri potest, possuntq; multa inde commodè evehi deferriq; ad alia loca. Extenditur hoc dominium in longitudinem 60. miliaria, in latitudinem 35r. conterminum, imò insertum est ditioni Ecclesiæ Romanæ, cujus Urbini Dux feudatarius est, attingit quoq; dominium Ducis Urbini, fines Flo-*

Florentinorum, solvitq; Dux Urbini quotannis Romano Pontifici pro censu recognitioneq; aureorum 2200. Reditus Ducis Urbini quos percipit ex bonis hæreditariis, Gabellis, aliisq; proventibus, æstimantur accedere ad centum aureorum millia quotannis, & si vellet Dux suis subditis imperare, multò majorem pecuniarum summam ab ipsis posset consequi, sed ipse insistens vestigiis suorum antecessorum, volensq; à subditis amari, eos non gravat insuetis oneribus, mavultq; minus pecuniarum possidere.

VENETORUM CIVITAS.

VENETORUM *Civitas in intimo sinu maris Adriatici est, adeoq; longè distat à Continenti, ut inde ei nihil timendum non sit, sicut nec ab improviso impetu, quantumvis magnæ classis, quod in medio amplorum æstuariorum sita sit, quæ plus minus ducentorum miliarium spacio eam circumdant. Ad commoditates quod attinet, eas permagnas videmus, si sanis oculis eas considerabimus. Dominium enim obtinet dicti maris, quo civitati Venetorum securè magnaq; abundantia advehuntur omnia, ad vitam humanam necessaria; sicut & ex Continenti, civitatibusq; circumsitis, haud paucis, nec debilibus, quæ omnes sitæ sunt in ditione Venetorum: quamvis autem dici possit in civitate Venetorum nihil nasci, adeò magna tamen rerum omnium copia ibi videtur, vendituRq; precio mediocri, ut creditu difficile sit, dictu haud facile est, quanta commoditate Canalium infinitorum, qui hic sunt, multitudineq; permagna Cymbarum (Gondole vulgò dicuntur) agilium pulcherrimarumq;, undique per civitatem perveniri possit. Sed ei, qui æri parcere vult, per pontes (quorum numerus hic infinitus ex lapidibus structi) tendere, quò vult, facile est, hæc res profectò commoda valdè est tam divitibus quàm tenuioris fortunæ hominibus. Si pulchritudo Venetiarum spectetur, non solùm inter alias Italiæ civitates pulchra, sed admiranda judicabitur, cum ob frequentiam Palatiorum, regium potiùs fastum, quàm civilem mediocritatem referentium,*

L tum

tum propter multitudinem templorum. Adornant quoq; Venetias pontes nobiles, fora ampla, plurimaq; mercatorum tabernæ preciosissimis mercibus refertæ, quæ in pulcherrima hac civitate, cum ingenti admiratione spectantur. Hæc de internis Venetiarum mirandis dicta sint. Externa autem earum sunt, regna, civitates, oppida, arcesq;, quibus dominantur Veneti: vires terrestres maritimæq; validissimæ: reditus permagni, admiranda ratio regendi Rempublicam, fœderaq; cum aliis orbis Principibus pacta. Incipiendo itaq; ab uno capite, dicimus Venetos possidere in Lombardia & Marchia Tarvisina 7. magnas, divites, populoq; frequentes civitates, præter multa magna oppida, multasq; arces. Civitates sunt Bergomum, Crema, Brixia, Verona, Vicentia, Patavium, Tarvisium, quæ omnes sunt munitissimæ, excepta Vicentia, quæ quòd in medio aliarum sita sit, extra periculum est. Verona autem Bresciaq; haud expugnari posse existimantur. Oppida Venetorum sunt Bassanum, Castellum francum in Marchia, aliaq; brevitatis gratia prætermissa. Arces munitæ sunt Orci novi, Asola in territorio Brixiæ, Peschiera & Lignago: possident præterea Veneti in Lombardia, Polesinum de Rovigo, in quo multa oppida perlauta sunt. Extra Lombardiam, sed in Italia Septentriones versus, possident Veneti ferè universum Forū Iulii (vulgò Friaul & Friuli dictum) quod ultima est provincia Italiæ ab eo latere. In Foro Iulii nullus munitus locus est præter arcem Maranum nomine, inter Stagna & Estnaria sitam, circa mare, sed ea adprimè valida est, quod ferè à Continenti sit separata, excepta ab una parte, quæ mediocri militum manu facilè posset defendi. Est ibi quoq; arx Osopo dicta, prævalida, sub monte sita. Posset hæc arx vel maximo exercitui, qui hoc tritissimo itinere in Italiam penetrare vellet, transitum præcludere: aliis autem itineribus duci non possunt tormenta bellica: in eadem quoque Provincia est Vtinum, vulgò Vdene civitas, sed debilis, in causa est ejus territorium fortificationi haud idoneum. In Istria dominantur Veneti multis civitatibus, sed populo infrequentes debilesq; sunt, excepta ea, quæ caput Istriæ dicitur. Dominium quoq; obtinent Veneti fluviorum

omnium

omnium Insularumq; Dalmatiæ & Sclavoniæ, in quibus sunt aliquæ civitates, aliquotq; arces, Zara nempe & Catarum: sed civitates Dalmatiæ fortificare non est opus: exercitibus enim, terrestri itinere, ad eas penetrari haud potest, excursiones quidem fieri possunt, sed parvi momenti, iisq; potest facile obviam iri. Montes enim ibi sunt asperrimi, itineraq; admodum angusta. Ad Rempubl. Venetam spectat in mari Adriatico insula Corcyra, vulgò Corfir, in mari Adriatico cum munitissima arce, estq; hæc Insula clavis aut ostium sinus, potest mediocri classi ingressum præcludere, eoq; arcere magnam, validamq; classem. Possidet præterea Venetorum Respubl. insulam Cephaloniæ, Zacynthum, Cytharam & Lucerigo, & in Archipelago insulam Zarram. Ejus est quoq; nobilis insula Creta, vulgò Candia, quæ in circuitu habet miliaria septingenta, suntq; in ea 4. civitates, Candia nempe (unde universa insula nomen mutuatur) Cavea, Rethimum, & Scithia, quarum duæ primæ sunt munitissimæ, tam situ, quàm arte: aliæ situ tantùm fortes dici possunt: dignitate Ducali eminet hæc Insula, estq; civitas Candia Metropolis, incoliturq; quamplurimis nobilibus Venetis, multiq; ipsorum in ea nati sunt: est quoque in hac insula satis egregium navale. Ut concludatur: Insula hæc adeò magna est fertilisq;, vini præcipuè, ut pro parvo regno haberi possit. Hi sunt Status, dictæ illustrissimæ, Reipubl. subditi, ex quibus percipit (ut ad ejus redituum censuumq; enarrationem veniamus) duos aureorum nummum milliones quotannis, pacis tempore nempe, colliguntur q; ii reditus eo qui sequitur modo: ex civitatibus in Italia suprà nominatis percipit octingenta millia, cujus summæ Brixia & Bergomum tercentum millia solvunt. In Venetiarum civitate colliguntur ex datiis & vectigalibus septingenta millia nummum aureorum, solum enim vectigal vini locatur 130. aureorum mill. quotannis, percipiuntur quoque pecuniæ ex decimis taxisq;, nobilibus, mercatoribus, populoq; civitatis Venetiarum impositis: reliqua quingenta millia, dictorum duorum millionum, percipiuntur ex sale, qui fit ex multis locis ad mare sitis, ex datiis quoq;, vectigalibus & sub-

ſidio, quod civitates maritimæ Reipubl. elargiantur. Volunt aliqui hanc Rempubl. percepiſſe ex regno Cypri quingenta aureorum nummum millia, habeturq; pro re certa, Rempubl. eandem pecuniarum ſummam aliis mediis à ſubditis conſequi. Tanti talesq; ſunt reditus ordinarii Reipubl. Venetæ: cui accidit, quod & aliis Principibus Chriſtianis, paucis exceptis, evenire ſolet, nempe quòd ii reditus in expenſas ordinarias erogantur, in militiam ſcilicet, claſſes, in fortificationem civitatum, arciumq;, quæ ea opus habent, in ſalaria magiſtratuum, & officiarios civitatum, nec aliquid ſupereſſe creditur: ſi autem aliquid ſupereſſet, eo ſolverentur antiqua debita, ultimis bellis contracta. Quamvis autem ordinarii reditus, in ordinarias expenſas, quæ tempore pacis fiunt, erogentur, inde tamen inferri non poteſt, hanc Rempubl. non eſſe adprimè potentem: ii enim Principes Reſpublicæq; aliis ſunt potentiores, quæ plures modos extraordinariè pecunias colligendi habent, talium modorum mediorumq; hæc Reſpubl. prædives dici poteſt, pluſq; minore cum timore periculoq; à ſuis ſubditis poteſt conſequi extraordinariè, quàm alii Principes à ſuis populis: quando enim accidit, ut Reſpubl. bellum ſibi illatum iri putat, aut claſſem præter ordinariam inſtruere vult, quamvis pax vigeat, facit id, quando Turcus magnam claſſem emiſit, tunc Reſpubl. modis extraordinariis pecunias colligendi utitur, ſunt ii modi multi, diverſorumq; generum, qui tamen poſſunt ad tres modos reduci: primus eſt multiplicatio decimarum, nobilibus impoſitarum, civibus quoq;, qui ex bonis ſtabilibus, reditus percipiunt: multiplicantur autem decimæ hoc modo, quod loco unius, quæ quotannis pendi ſolebat, penduntur duæ aut tres pro voluntate Senatus, quod & fit, cùm duplicatur taxa à Senatu mercatoribus indicta, ſecundum valorem mercium, ſoletq; ea taxa accedere ad decimam lucri ipſorum partem, quam etiam pendunt nobiles, civesq; ditiores. Primo huic modo includitur alius cenſus, qui populo indicitur, quando præter ordinarium inſtruitur claſſis: omnia enim opificia certum hominum numerum Reipubl. commodo ſolvere debent, facilè Reſpubl. itaque primùm hoc colligendi pecunias modo uti poteſt, ſol-

solvuntq́ omnes libenter, patriaq́ ferunt auxilium. Si hic modus non sufficit, tunc Respubl. secundo utitur, is est, ut nobilibus officiariis per aliquot tempus nihil detur, edicitq́ præterea, ut officia honoratissima, quæ nobilibus meritorum ergo dari solebant, venundentur, non autem in perpetuum, nec plus offerenti, potiùs enim quàm ea officia indigno conferre ea, ei, qui minus obtulisset, traderent, si is virtute præstaret. Hoc modo collegit Senatus dimidium millionem tempore belli, quod Reipub. Venetæ exiguam sanè ob causam ab omnibus Christiani orbis Principibus illatum fuit ex fœdere Cameraci inito. Est præterea alius colligendi pecunias modus, qui depositum Concilii dicitur, estq́ hujusmodi: junioribus, quibus Concilii ingressus est interdictus, id mediante pecunia conceditur, admittunturq́ ii ad functiones officiorum. Tertio modo ad colligendam pecuniam utitur Senatus Venetus, quando Reipubl. maxima necessitate urgente, cogitur pecunias à privatis personis mutuas sumere, quas cùm via benevola nancisci non potest, rapit eas vi vendendo mobilia, aut immobilia civium, si necesse est: quamvis autem id fiat, haud inde oritur tumultus generalis, aut alicujus momenti, quod posset fieri apud alios subditos. Pro exemplo sit: Si Senatus statuisset, ut tertia pars bonorum omnium privatorum civium hastæ subjiceretur, fieret universæ venditionis summa, cujus Respubl. se debitricem inscribit privatorum civium, quibus promittit Senatus solvere res ablatas, post aliquem annorum lapsum, finito bello, solvit pro usura aliquid certi quotannis, nempe duo pro centenario, satisfitq́ creditoribus intra annos 30. solvit itaq́ hoc modo Respubl. debita antiquiora. Dicuntur hi vulgò pro di monte vecchio: solvit quoq́ Respubl. aliis 5. pro centenario, quotannis, diciturq́ hoc vulgò monte nuovo, etiam monte di sussidio, usuras has solvit Respubl. respectu debitorum primis recentiorum, aut solvit amplius, promittitq́ civibus brevi reddere creditum, vocatur hic monte novissimo. Solvuntur itaq́ facilè debita 25. aut 30. annorum spacio, si nullum sit bellum, quod quantum potest, fugit Respubl. quæ etiam solet pecunias deposititias (ipsi dicunt in Zecca) recipere, solvitq́ iis, qui

eam deponere voluerunt octo pro centenario, sed solùm pro annis 18. præter hoc multa bona immobilia publici juris Sorti, vulgò Lotto dictæ, exposuit, quæ schedis ex olla, publicè, præsentibus Senatoribus extrahuntur. Tales tantiq; sunt modi mediaq; colligendi pecunias, quibus Respubl. usa est bellis ante gestis, poteritq; sequenti tempore iis uti: potest quoq; Respubl. augere datia, vectigaliaq; mercium, pro Senatus beneplacito. Vt concludatur: Habet Respubl. infinitos consequendi pecuniam absque tumultu modos à nobilibus, civibus, populoq;, imò necessitate urgente multi nobiles mercatoresq; sua sponte, sequentes exemplum Principis Reipubl. dederunt magnam pecuniarum vim, eorumq; aliqui dederunt uxorum Cymelia, considerantes afflictam Rempubl. iis plus egere quàm uxores, ut se iis ornarent, nec solùm privatæ personæ civitatis Venetiarum, Reipubl. pecuniis subvenerunt, verùm etiam civitates Venetis subditæ idem fecerunt, pro ipsorum facultatibus, ultra vectigalia summamq; pecuniarū haud exiguam ipsis impositam: præcipuiq; regni Cypri, cùm adhuc Venetis pareret, miserunt Reipubl. ut tantò citiùs fortificatio civitatis Nicosiæ absolveretur, centum aureorum millia, unde facilè judicari potest, ingruente necessitate plus daturos fuisse: omnes enim generaliterq; amant mansuetum leneq; Imperium hujus Reipubl. laudantq; administrationem justitiæ, quæ pauperibus æquè ac ditioribus incorruptè administratur. Est itaq; in hac magnifica civitate tritum proverbium: Non multum referre, si publicæ pecuniæ exiguæ sint, modo privati divitiis abundent, potest enim Respubl. facilè ab iis consequi pecunias. Ad militiam Reipubl. Venetæ quod attinet, cùm Senatus Veneti scopus sit, cavere, ne offendi possint, nec causa sit, quare alicui ipsorum ditionis parti timere debeant, ædificarunt tamen, ædificant, ædificabuntq; multa Fortalitia, ut suæ ditiones securiores sint, earumq; numerus generaliter loquendo adeò magnus est, ut nullus alius Princeps, aut potens Dynasta sit, qui tot, tam perfecta, tantiq; momenti possideat. Sunt enim Reipubl. Fortalitia permagnis aggeribus intrinsecus instructa, sicut & muris præter modum pulchris, propugna-

pugnaculis validis, vallis, quæ vulgò Cavailleri dicuntur, probè ſtructis, foſſisq́; (ut decet) profundis ampliſq́;: multæ quoq; civitates validiſſimæ habentur propter aquam, quæ ipſis adimi, alioq́; derivari haud poteſt, aut ſaltem, niſi valdè difficulter, ſicut ſunt Tarviſium, Lignago & Crema: aliquarum circuitus adeò amplus eſt, planitiesq́; tam larga, ut non queant, niſi ab innumerabili exercitu obſideri: tales ſunt Patavium & Verona: in aliis ſunt arces aut Fortalitia, quæ civitatibus adeò imperant, ut ſi caperentur, iis facilè poſſent recipi, quod videtur Brixiæ, Bergomi & Veronæ. Dominantur præterea Veneti infinitis locis ſecundum maris littus ſitis, quibus facilè poſſet ferri auxilium, quod Reſpubl. mari multum valeat, nec poſſunt dictæ civitates à latere, ubi Continenti junguntur, bellicis tormentis quaſſari, cum propter eorum ſitum, tum propter territorium adeò montoſum ſcopuloſumq́;, ut tormenta bellica eò duci non poſſint. Hujus ſunt conditionis omnes civitates, Dalmatiæ, Iſtriæ, Inſularumq́;, defendendis dictis civitatibus Fortalitiisq́; utuntur Veneti viris illarum regionum, qui fideliſſimi ſunt, curantq́; in Lombardia virorum 25. millia armis exerceri, appellantur Selecti, nomine ipſis uſitato Cernide, quod in unoquoque diſtrictu Comitatuq́; ſeligantur, qui armis ſunt aptiores, eorumq́; quotannis variæ fiunt luſtrationes particulares, generalesq́;: cùm autem horum pars major ruſtica ſit plebs, prælìis campeſtribus inepti, nec ordines ſervare norint, largitur Reſpub. ſtipendium militibus, qui degunt in civitatibus ipſi ſubditis, ſicut & exteris, qui ipſorum militibus haud cedunt. Peditatus Italicus, animis, agilitate valet, fortisq́; eſt, aptusq́; aggreſſibus velitationibusq́;, ſicut & oppugnationibus civitatum, ſed ei deeſt ordo ille firmus conſtansq́;, quo valent Germani: habetur tamen peditatus Italicus valdè ſtrenuus: habuerunt talium, nempe ſubditorum exterorumq́; Veneti in ſuis exercitibus plus minus 15. aut 20. millia, largitiunturq́; ſtipendium aliquibus Cantonibus Helvetiorum, Rhetorumq́;, poſſent itaque Veneti exercitum conſcribere 35. millium militum ſtrenuorum mediocriumq́; plus minúsve, prout requireret neceſſitas, diſtribuuntur alii in præ-

ſidia

ſidia civitatum, & per Triremes. Pediti numeratur pro ſtipendio 45. dierum tres nummi aurei, quando meret, ingruente autem magna neceſſitate ſolvuntur ipſis quolibet menſe 5. nummi aurei plus minúſve. Equitatum quod attinet, largitur Reſpubl. ſtipendium equitibus cataphractis ſexcentis ſelectiſſimis, quos pro præſidio magnificentiaq́; conſcripſit, eorum unuſquiſq́; tres ſecum equos trahere ſolebat, ſed nunc plures duobus non trahit, requiritur autem ut ii ſtrenui pulchriq́; ſint: eques 120. nummos aureos meret quotannis, ii ferè omnes nobiles ſunt civitatum in Lombardia Venetis ſubditarum: quantumvis autem in Venetorum ditione progenies equorum generoſorum non ſit, poſſet tamen equitum numerus augeri ad mille, aut mille quingentos uſq́;. Solebat hæc Reſpubl. in Lombardia, ſtipendia largiri mille equitibus levioris armaturæ, ſed parcit nunc hac inutili expenſa, quod ipſis facile ſit magnum equitum numerum conſcribere, poteſtq́; ut militibus Dalmatis, qui vulgò Stradiotti & Cappelletti dicuntur, valent multum ad impediendum ſubvectionem commeatuum hoſtibus, iiſq́; inſequendum. Præſtant quoque experientia agilitateq́;, ſiq́; rumpantur eorum ordines militares, facilè eos reſtituunt, ſeq́; commilitonibus jungunt. Talium equitum poſſet hæc Reſpubl. conſcribere in Dalmatia, aliiſq́; Inſulis ter mille, paucoq́; minorem numerum equitum levioris armaturæ, in civitatibus Italiæ. Exercitibus terreſtribus præficiunt Veneti Capitaneos exteros. Præcipuè autem deferũt Capitanei Generalis aut Gubernatoris decus externo Principi, ſæpeq́; permagno ſalario conduxerunt, præfeceruntq́; ſuis exercitibus dominos liberos, quales ſunt Marchiones, Duceſq́;. His Capitaneis belli tempore addit Reſpubl. duos Senatores virtute præſtantes, qui Proveditores Generales dicuntur, abſq́; quorum conſenſu, Gubernator aut Capitaneus Generalis prælio decertare non poteſt, nec aliquam magni momenti rem tentare.

Dicamus nunc de militia maritima, quæ caput rerum eſt, maximiq́; momenti. Primùm eſt admirandum navale Venetum, quod non ſolum valdè magnum eſt, ſed adeò pulchrum, omnibusq́; rebus neceſſa-

riis

riis instructum, ut hodie universo in orbe ei simile non reperiatur: situm est ad unum civitatis caput, mari vicinum, civitatiq; adeò conjunctum, ut ab ea divisum haud videatur, sed pars ejus putetur, judicaturq; eam ob rem à spectatoribus major, quàm est: cingitur fortibus muris, sed nulli ei sunt aggeres intrinseci, quod iis non egeat, cùm quassari tormentis bellicis haud possit, diciq; potest in Insula situm esse, quod Canalis ipsum circumdet. Si alio nomine quàm navalis, ipsum appellare velimus, Fortalitium aut Serraglium Venetum possemus dicere. Dicto in navali numerantur ducentæ Biremes, vulgò Galere, suntq; præter has in mari aliæ multæ, earum numerus ad 40. accedere solet. Sunt quoq; aliæ naves, quæ Galere magnæ dicuntur, ut distinguuntur à minoribus: Equites cataphracti hæ dici possunt, quòd graves sint, nec remibus adeò facilè agi possunt, sed multò majorem impetum faciunt, si quæ tales naves in prælio navali ventum haberent propitium, vel centum minores, quas Subtiles, vulgò Sottili dicunt, invadere possent, si autem iis iungerentur minores, classis talium navium esset invincibilis, posset enim talis classis cùm velis, tum remis uti. Sunt in dicto navali tot adeoq; diversa armorum genera; ut iis innumerabilis gens armari posset, inspicientiq; stuporem incutit multitudo, videntur quoq; ibi tot tormenta bellica, ut dictis navibus possint sufficere, armisq; cum offensivis, tum defensivis armari nautæq; milites, ultraq; ea adhuc tot alia spectantur arma, ut naves particularium, Fortalitia, exercitusq; terrestres, cùm opus esset, eis possent instrui. Ligni fabricandis navibus idonei maximam habent copiam Veneti, cùm propter qualitatē frequentiamq; sylvarum circa mare sitarum, tum quòd curam, quam habent quercuum, in ipsorum ditione nascentium, quæ cùm excisæ sunt, facilè conducuntur Venetias per mare, per flumina quoq;, quæ apud Venetias se condunt mari. Vt uno verbo dicatur, quidquid de navali dici posset, certum est, quòd tale navale, quale est Venetum, nunquam fuit, nec est, nec erit in orbe universo: quod adeò probè sit instructum viris strenuis: sunt enim trecenti plus minus, qui operi semper sunt attenti, faciuntq; sua opera tanta velocitate, ut

mirari haud satis queat spectator, minori enim quàm decem dierū spacio integrè armarunt 30. galeras, ut nihil iis deesset, prælioq; essent idoneæ. Magnam pecuniarum vim impendunt Veneti in hoc navale, in quo tantùm fabricantur Triremes, vulgò Galeræ parvæ & magnæ, quas ipsi sottili & grosse dicunt, & Catastopia, quæ vulgò Fustæ dicuntur, quod navium magnarum probeq; instructarum affatim habeant, sunt eæ quidem privatorum, sed Respubl. cum opus est, iis potest uti. Venetis quoq; non desunt Exibatæ, civitates enim maritimæ, sicut & Continentis, ipsæq; Venetiæ talium satis suppeditant: in Triremibus militant viri ab ipsis conscripti, quos delle Cernide dicunt. Pars maxima Capitaneorum præfectorumq; Triremium, ipsi Sopraconiti dicunt, ex nobilitate Veneta seligitur, quorū numerus prægrandis est, suntq; in unaquaq;, præter præfectum, duo nobiles Veneti, ut se in disciplina maritima exerceāt. Venetis itaq; instruēdæ classi nihil deest, nisi aliquis eis pane bis cocto aut nautico opus esse diceret, præcipuè caritate ingruente: sed hujusmodi pane eoq; optimo abundānt Veneti: habent enim multa amplissimaq; granaria, in quibus adservatur infinita frumenti, aliarumq; frugū vis, panis quoq; nautici. Vt sinus Venetus securus tutusq; sit, sicut & maris Ionii insulæ, semper in promptu sunt 35. aut 40. Triremes, quibus præest Provenditor & Capitaneus sinus, facitq; Senatus impensam in unamquāq; quinq; millium Ducatorum, computando panem nauticum. Hæ Triremes non solum reddunt mare securum à piratis: sed & exercitantur in rebus maritimis multi nobiles, quamvis non vigeat bellum. Hæc est magni momenti res, conciliatq; Reipubl. multum existimationis. Dictus numerus Triremium augetur, quotiescunq; Turca classem instruit, curantq; Veneti, ut sua classis par æqualisq; Turcicæ classi sit, eoq; casu constituitur generalis classis, quod nomen tanti est momenti apud Turcas, ut sinui appropinquare, multoq; minus Venetiarum civitati haud audeant. Quamvis autem Venetorum classis, cui tutela sinus demandata, magna valdeq; potens sit, haud tamen potest naves omnes sinum Venetiarum sulcantes securas reddere: minores enim naves, quæ haud longè

à lit-

à littore Dalmatiæ discedunt, spoliantur ab piratis, qui Uscochi dicuntur, ii se Zegniam, & flumen, vulgò Fiume, oppida familiæ Austriacæ subjecta recipiunt, suisq; naviculis armis instructis, adeò molesti sunt navigantibus, ut Reipubl. necesse sit, semper ibi in promptu habere Capitaneum, & quinq; Catascopia armata. Huic Capitaneo injunctum est, ut dictos piratas extirpet eradicetq;: quamvis autem hæc res, Venetis magnæ sit impensæ, multum tamen facit, magnoq; est usui, ut illi piratæ coërceantur. Qualem autem Triremium naviumq; numerum Respubl. emittere possit, facilè perpendi potest: cum enim non desint ligna, arma, viri, pecuniæ, tantum navium numerum educere potest Respubl. quantum putabit opus esse: quamvis autem à multo jam tempore, non emisit Respubl. plus quàm centum Triremes, paucasq; naves, is tamen qui probè perpendet omnia, percipiet Rempubl. ante ducentos aut trecentos annos, cùm ei haud tantæ vires suppeterent, in expeditionem Terræ Sanctæ instruxisse classem ducentarum navium, tantundemq; in expeditione Constantinopolitana, quando cum Francis eò vela fecerunt: nemini itaq; dubium esse debet, quòd si urgeret necessitas, cùm Respubl. sit dives, pluresq; subditos habeat, navaleq; melius quàm unquam instructum sit, eam majorem classem instruere posse. Si id non faciunt, in causa est, quòd tot naves periculo exponere uno tractu consultum ipsis non videtur. Quamvis autem classis Veneta, Turcicæ classi numero par non esset, viribus tamen superat, nec dubitari debet, quòd si Veneta classis à Turcica aggrederetur (quod nunquam ausa fuit) facere prælium non recusaturam Venetam. Quamvis autem ad Reipubl. Venetæ clavum sedeant nobiles, non autem populus, non tamen dici potest, ibi paucos rebus praeesse, nec etiam multos, minus adhuc dici posset ipsam ab uno moderari, quòd ei Princeps aut Dux præsit, sed in ea spectantur tria regiminum genera, unde unum solum, idq; omnibus numeris absolutum emergit. Sedet itaq; ad Reipubl. clavum Dux, in quo Imperii majestas elucet, in vestitu existimationeq;: dicitur vulgò Doge, quod Ducem significat, aut Capitaneum, à quo alii duci videntur, propter

ejus majestatem habitumq; absoluto Principi consuetum: creatur hic Princeps electione ab ipsis nobilibus, sed ejus authoritas major haud est, quàm cujuscunque alterius præcipuæ notæ nobilis, in deliberationibus enim publicis, unum tantùm votum habet, sicut alii, ipsius quidem est respondere Reipubl. nomine, Principum legatis, eorumq; literis rescribere, sed nihil respondere aut rescribere potest, quàm quod Senatus præscripserit, ei in omnia Reipubl. Concilia patet aditus, suamq; sententiam dicere potest, sicut & alii, quibus licet ipsius sententiæ refragari. Est & aliud Concilium paucorum, haud tamen ditiorum aut potentiorum, sed sapientia rerumq; usu præstantiorum. In hoc Concilium decem tantùm admittuntur, diciturq; ideò Concilium decem sapientum, his junguntur 15. Senatores: quidquid hi, Princeps, sexq; Consiliarii statuerint, ratum est. Sunt præterea infinita Concilia, quæ paucorum dici possent, siq; de unoquoq; esset dicendum, plus otii temporisq; requireretur. Conciliis hoc tantùm dico, ex omnibus paucorum componitur unum, quod multorum dici non potest, quòd ducenti, viginti & quinque Senatores ei non intersint, hoc Concilium certè Senatus dici posset, dicitur vulgò Consilio di Pregadi, quod initio Reipubl. precarentur sive rogarentur sapientiores prudentioresq; civium, ut dicerent sententiam, deliberarentq; quid esset ex usu Reipubl. Hic Senatores seliguntur ex alio, sed majore Concilio, sed eliguntur sapientiores, quòd ad ipsos referantur maximi momenti negotia, nimirum bellica, pacisq;, fortificationes locorum, conductiones Capitaneorum, creatio legatorum ad Principes mittendorum: leguntur in hoc Consilio literæ, quæ Reipubl. scribuntur: ut concludam, hoc Concilium sententiam dicit in rebus gravioribus, majorisq; momenti. Postremò est Concilium, quod Reipubl. faciem habet, quamvis, ut verum dicatur, non est, hancq; ob causam ad hoc Concilium tantùm admittuntur nobiles, qui libro inscribuntur. Nec in hoc Concilio nobili, qui annum ætatis vigesimum quintum non excesserit, locus non datur, ut votum det, quamvisq; aliquibus ex gratia speciali in hoc Concilium ætatis anno vigesimo, aut paulò amplius, attamē decretum annorum 25. firmum manet.

manet. Nobilium, quibus in hoc Concilio aditus patet, numerus ad bis mille & quingentos accedit, quòd autem multi absunt, foris magistratibus præfecturisq; fungentes, nõ ultra mille sexcentos conveniunt, quoquo octiduo, nempe die Dominico mane, sicut & hora matutina dierum festorum, creantur tunc magistratus, distribuunturq; functiones admirando pulchroq; ordine. Eliguntur pluralitate votorum, qui locum habere debent in Concilio, quod Pregadi vocant, aut in Concilio decemvirali, vulgò di diece, in aliis quoq; Conciliis, eligunturq; sapientiores, prudentioresq; totius nobilitatis. Quamvis autem videatur fortunam multum posse, ut functionem consequatur aliquis, non tamen datur ea nisi digno & virtute præstanti, nisi enim Concilii pars plus quàm dimidia, candidatũ functione dignum judicat, eam non consequitur. Possent hic multa dici de mirabili ordine creandorum Magistratuum, quamq; quietè pacificeq; omnia peragantur, sed longum esset, lectoriq; tædium fortè moveret, dicentur ergo solummodò necessaria, nec omittentur hic verba Cassiodori Ravennatis, qui scribit cuidam Theodoro de antiquorum Venetorum moribus, qui, quamvis eorum status multum auctus sit, eos tamen mores servant adhuc: Paupertas ibi divitiæq; sunt æquales, unus cibus reficit omnes. Habitatio similis concludit universa, nesciunt de pecuniis invidere, & sub hac degentes mensura vitia fugiunt, quibus mundus obnoxius est. Vestitus Venetorum similis est, longus nempe, gravis, pacificus, haud pomposus, unus idemq; est cibus, parcus nempe, lege enim sumptuaria prohibentur nimis lauta convivia, nulla est distinctio inter divitem & pauperem, sed virtus tantùm honores meretur: juvenes reverentur antiquiores tanquam patres, ipsi amant juvenes tanquam filios, concreduntq; ipsorum aliquibus, ut in deliberationibus publicis sententiam dicant, id (meo judicio) multum facit invitandæ juventuti, ut rebus gravibus studeat, in iisq; se exerceat, quæ in usum sint Reipubl. ipsorumq; fervore calefit veterum frigiditas. Ut concludam, hic nihil aliud videre est, præter æqualitatem laude dignam, nec aliud quàm Dei cultus spectatur, utq; Respubl. quieta pace frui, justi-

tiaq; æqualiter administretur unicuiq;, nullo aut divitiarum, aut paupertatis habito respectu, sicut nec nobilis & plebei, qui & suas partes habent in hac illustrissima Republ. gaudentq; functionibus honorariis, utilibusq;, nempe præfecturis aliquarum arcium, officio Secretarii, magnorum Conciliorum, aliisq; functionibus, id in causa est, ut populus nobiles amet, revereaturq;. Nobiles plebejos protegunt, favoreq; eos prosequuntur, iuvantq; eos, ut functiones, quas obire possunt, consequantur. Respub. Veneta magnam habet curam pauperum, subvenitq; necessitati ipsorum multis modis, iisq; ipsos adeò sibi devincit, ut non solùm tanquam subditi, patritios revereantur, sed tanquam mancipia: impendit itaque Respubl. magnam pecuniarum vim, ut panis, aliaq; ad victum necessaria vili vaneant pretio, ideoq; mirum haud est, quòd populus absq; strepitu, cùm ingruit necessitas, onera Reipubl. patienter fert. Populi quoque aliarum civitatum, Venetis subditarũ, ipsis sunt admodum fideles, isq;, qui alicui præficitur, aliud nihil pro scopo habet, quàm ut omnibus justitiam administret, prositq; civitati ipsius curæ commissa, certusq; est, ita faciendo sibi in patria majores honores paratos esse, sin autem secus faciat, se pœnas nõ evasurum, nec functionem aliam consequuturum. Causa altera ob quam populo placet regimen Venetorum, est, quòd vectigalibus gravibus haud onerantur, quibus aliqui tyranni miseras civitates exhauriunt. Videtur nunc brevibus aliquid dictum de hac Republ. quæ si conferatur cum aliis, ante ipsam orbi notis (de quarum tamẽ amplitudine nec viribus dicitur, sed de earum regimine legibusq;) cognoscetur, ipsam omnes alias longo intervallo post se relinquere, potestq; dici illas ab hominibus rapinæ deditis, sanguinariisq; erectas fuisse: hæc autem à Deo & Philosophis: quamvis autem Respubl. Romana totum penè orbem sibi subjecerit, tamen suam libertatem tutari retinereq; ultra septingentos annos haud potuit: hæc autem tot potentibus hostibus circumdata, quiq; ipsam extirpare conati sunt, nec Principem exterum aut amicum, qui fidem datam servarit, experta, tamẽ spacio mille annorum non solùm libertatem tuta est illibatam, sed sola restitit Turcarum per-

magnis

magnis viribus, sicut & potentia Principum Christianorum magno admirandoq; successu: cùm enim judicabatur pessundata extinctaq;, visa fuit tanquam Phœnix reviviscere, nec videtur ipsam ab aliqua magna potentia vinci posse, nisi à pessimo illo potenteq; verme, discordia, quæ unica machina, ipsam evertere posset, soloq; æquare. Sed major pars optimi prudentisq; Senatus continuò invigilat, ut huic malo eat obviam. Quamvis autem multis videatur, propter scelera, quæ in Venetorum civitate quotidie perpetrantur accumulanturq;, iram divinam ipsi imminere, nec pœnas peccatis debitas diutiùs dilatas iri, sed ipsam extirpandam funditus, hoc tamen scitur, quòd præter diligentem inquisitionem maleficorum, severasq; pœnas, quibus Senatus noxios subjicit, in civitate sunt multi probi piiq;, quorum causa Deus misericors, illorum misertus est, miserebitur, servabitq; ipsam in secula seculorum. Nunc superest, ut consideretur, quomodo huic Reipubl. conveniat cum aliis orbis Principibus: quamvis hac de re nihil certi dici possit, hoc tamen scitur, hanc Rempub. magni semper fecisse Rom. Pontifices, ob eorum arma spiritualia, videturq; Reipubl. res haud prosperè successuras, si Pontificem Rom. minus benevolum haberent. Cum aliis Principibus studet hæc Respubl. pacem colere, quòd potentes adprimè sint, difficileq;, si vires jungerent, posset ipsis resistere: studet quoq; ipsorum amicitiam conservare, quod timeat, ne in medio sita, ab ipsis præter spem aggrediatur, novit enim Respubl. maximam Principum partem oculos adjecisse ipsorum civitatibus in Italia, quæ multæ magnæq; sunt, nec ipsam Rempub. fugit, Principes liberos urere, maleq; habere Rerumpubl. fortunam prosperam. Regem Hispaniarum omnibus officiis colit hæc Respubl. quodq; eum cum Italiæ Principibus pacem colere videat, Reipubl. summoperè gratum est, quamvisq; se arctiore fœdere ipsi conjungere non voluerint, nulla alia de causa id recusarunt, quàm ne alii Principes suspicarentur sinistri aliquid, præcipuè autem Turca, utq; toto orbi palàm foret, Rempubl. nemini addictam esse, nec ipsius libertatem ab aliquo dependere. Dicendum nunc aliquid de suspicionibus, quæ Reipubl. obori-

oboriri possent de aliis Principibus, quòd ipsius ditiones sint divisæ, longeq; extendantur, noritq; omnes Principes Reipubl. minus æquos. Timet hæc Respubl. Turcam plus quàm ullum alium, quòd terra vinci non posse videatur; mariq; adeò potens sit, ut amissa una classe, facilè eam reparare restituereq; possit, parvi itaq; facere jacturam unius classis, quod si ipsis accideret, magno in periculo versarentur, amittendi status maritimi, aut ad minimum libertatem maritimam magno in discrimine futuram esse. Timent præterea Veneti, quando cum Turca belligerarentur, ne ingruat caritas frumēti, quod belli tempore exportari vetatur ex Turcæ ditionibus, ex quibus pacis tempore quantitas frumenti permagna ipsis adfertur: difficultas annonæ aliquando in causa fuit, quòd amiserunt, in Albania nempe & in Peloponeso, civitates quæ longo tempore strenuè Turcis restiterant: magnoperè itaq; student Veneti paci cum Turca hoste potentissimo, itaq; se cum eo gerunt, ut eum amicū servent, faciunt id magnis donariis, patiendoq; excursiones Turcarū, interim tamen ita muniunt sua Fortalitia, ut hostis haud facilè damnum inferre possit: est Venetis quoq; adprimè utilis Turcæ amicitia, propter mercimonia, quæ in ejus ditione exercent: si autem Turca Venetos hostes vellet, plus fortè difficultatis experiretur, quàm sibi persuadet. Timent quoque Veneti, Regis Hispaniarum vires, norunt enim quantum is viribus valeat in Italia, sed videntes ipsum paci studere, scientesq; Reipubl. civitates, quas in Italia possident, adprimè munitas, ipsum pacem infracturum haud sperant, quod si ipse Reipubl. quietem turbaret, defensioni solummodò, nec Rempubl. aleæ unius pugnæ exponendo, sperant eo modo se ipsi posse resistere, quamvis norint se ipso viribus terrestribus inferiores. Imperator potiùs hostis occultus, quàm amicus est, sed ipsi eum haud timent, sciunt enim eum longo bello ipsis haud parem, nec pecuniis instructum, ipsiq; Turcæ resistendum esse, attamen Veneti ipsius amicitiæ omnibus modis student. A Rege Francorum potiùs auxilium expectare possunt Veneti, quàm offensam, quòd in Italia ei nullæ sint vires, sed si ipse Rex in Italia res turbare vellet, quod fortasse nunquam facere pote-

poterit, Venetos fœdere sibi jungere potiùs studebit, quàm ipsos hostes experiri: sed Veneti experti sunt ipsorũ rebus magis conducere, ut videant alios se invicem impetere, quàm ut se jungendo uni, alterum offendant, sibiq; bellum attrahant. Ab Italiæ Principibus non sibi timendum putant Veneti, quòd inter se divisi discordesq;, soliq; potentes haud sint: sciunt quoq; Pontifices Romanos potiùs Reipubl. partes amplexuros, quæ sicut Catholicos decet, Pontif. Roman. colit, non consultum itaque esset Roman. Pontifici, si Rempubl. negligeret, Principemq; externum exaltaret. Principes itaq; Italiæ, Rempubl. potiùs defendent adversus vires Turcarum, quàm se ipsi jungerent ad exitium Reipubl. in qua sola adhuc radius antiquæ gloriæ nominisq; Italici splendere, dici potest. Cùm hucusq; sit narratum, quibus ex rebus Respubl. excellat, quæ res tales sunt, ut auscultanti admirationẽ incutiant, operæ precium erit (cùm nihil in orbe sit perfectum) enarrare quid ei desit, & quid in ipsa desiderari posset, quantumvis id haud sit magni momenti. Primum forsitanq; maximum; quod in hac Republ. desiderari posset, diciq; ei deesse, est annonæ copia, illiq; objici, adeò magnam illam habere ditionem, eamq; populo adeò refertam, ut eo nutriendo alterius annona indigeat, quodq; nisi mari Venetias infinita annonæ quantitas adveheretur, laboraret ejus ditio continua panis penuaria, quæ res populis gravissima est: hæc est una causarum, quare Respubl. tantoperè conatur cum Turca pacem conservare, hanc quoque ob causam magnoperè colit Regem Hispaniarum, qui Venetis sæpè concedit, ut ex Sicilia & Apulia frumentum evehant. Secundo loco vertitur ei vitio, quòd nullo peditatu quàm Italico utitur in bellis, estq; nimis verum, id in causa est, quòd multum de sua antiqua reputatione decesserit: accidit ex eo, quòd pugnandi modi multum sint mutati, nec peditatus Italicus statariis pugnis valere existimatur, nec comparari posse peditatui Germanico, Helvetio, Hispanicoq;: deberet itaq; Respubl. Veneta in suis exercitibus conscribere bonum peditum Helvetiorum & Germanorum numerum, quòd si faceret, pluris fieret, æstimareturq; Respubl. Tertio loco taxatur in Venetis, quòd suis

exercitibus aliquem suorum subditorum non præficiunt, sed extraneum, quod aliud non est, quàm sua externi arbitrio exponere, submittereq; necesse quoq; est, ut Respub. multum in extruendis Fortalitiis impendat: cùm enim novi excogitentur modi arcium expugnandarum, necesse est, ut aliquo elapso tempore mutentur Fortalitia, quæ in re infinitam pecuniarum vim in vanum inutiliterq; absumpsit. Hæc res multum de felicitate hujus Reip. detraxisse videtur. Sed his malis medicina adhibetur, prudentes enim illi patres in aliud nihil quotidie collimãt, quàm ut omnibus Reipub. malis medeantur, nec aliò tendunt, quàm ut in ipsorum statu pax quiesq; vigeat, libertasq; salva sit: ipsi autem quietẽ non explodebant, non enim rixas particulares, quæq; inter ipsos exoriuntur lites, radices agere crescereq; haud sinunt, sed eas statim, aut amica transactione, aut severitate illustris Concilii 10. virorum sopiunt. Cives quoq; Nobilesq; hujus Reipubl. nunquam tantam reputationẽ gradumq; nanciscuntur, nec tantas sibi parant opes, ut tyrannidem invadere tentent, sed vivunt in summa pace concordiaq; inter se, ut bonos Christianos decet, agunt itaq; vitam quietam, liberam, felicemq;, sperariq; potest illos ea diu multoq; tempore gavisuros, si pergebunt, annitentur optimas suas leges incorruptas servare, Christianeq; vivere, sicut ipsorum pars maxima facit, quod si fecerint, habebit ipsorum curam specialem Deus, sicut illos hucusq; ei curæ fuisse, palàm notumq; est omnibus.

MAGNI CHAM TARTARI IMPERIUM.

SICUT *veteribus ignotæ fuerunt regiones ad Ortum maris Caspii sitæ (quod Oceani partem esse putarunt:) ita & adhuc parum nobis constat de populis omnibus, qui ultra id mare & montes, qui vulgò Dalarguer & Vssonte dicuntur, habitant. Marcus Paulus Venetus primus omnium, earum regionum satis amplam descriptionem edidit, & ab eo accepimus, quidquid nobis de Tartaris innotuit. Longinquitas enim regionum in causa est, quò minus cognitæ fuere regiones.*

giones, tum etiam difficultas itinerum, situsq́ locorum. Magnus enim Moscorum Dux (per cujus ditiones ad illas regiones ire possemus) non concedit exteris aditū profectionemq́ per suas ditiones. Mare Caspium quoq́, quod itineri oportunum esse posset, non frequentatur. Offerunt se deserta deniq́ loca, montesq́ infiniti, qui Tartariam à Persia dividunt. His etiam accedit, quòd nec magnus Cham, sicut nec Rex Chinæ, nec magnus Dux Moscorum, suis populis peregrinari, nec exteris sua regna ingredi concedunt (nisi ii Legatorum munere fungantur, quibus tamen liberè versari non permittitur.) Tartari hic sub diversis Principibus degunt: præcipui sunt, qui viridia insignia in capite gestant: ii Samarchandum civitatem inhabitant, perpetuas cum Sopho alunt inimicitias Bacaranus, qui Mahumetanus est: Mogori, de quorum Imperio alio loco actum est: Cathainus, de quo nunc agere ordimur. Nulla in orbe gens est, quæ majus Imperium habuit, aut majores expeditiones suscepit: utinam suorum gestorum scriptores habuissent. Scribit dictus Marcus Paulus, hos populos, quondam Ciurzam & Bargam Provincias, ad Oceanum Scythicum incoluisse, absq́ domibus, non dico civitatibus castellisq́, sed sicut Arabes, nunc in hoc, tunc in alio loco, secundum pascuorum oportunitatem, vagos vixisse. Recognoscebant tamen in supremum Dominum Vncham (quem aliqui presbyterum Iohannem interpretantur) cui decimas pecudum suorum dabant. Progressu temporis adeò multiplicati (sicut Iudæi in Ægypto) sunt, ut Vncham eos suspectos habens, eorum numerum viresq́ minuere cœperit, eos nunc huc, nunc illuc, secundum oportunitates, in expeditiones periculosas longinquasq́ amandando. Ipsi autem id animadvertentes, coniunxerunt se, concluseruntq́ solum patrium relinquere, quod & fecerunt, suntq́ tam procul à ditione Vnchami profecti, ut sibi ab eo non amplius timerent. Post aliquot annos sibi elegerunt in Regem Chingin, cui propter victoriarum & expeditionum amplitudinem, cognomen Magni datum est. Regione enim sua anno 1162. egressus, cum terribili exercitu, subjugavit cum viribus, tum æstimatione, novem Provincias. Cùm denique ab

Vncham unam ex filiabus sibi in uxorem dari popoſciſſet, nec id obtinere potuiſſet, ei bellum indixit, prælioq́; ſuperatum ejecit ex regno ſuo. Poſt Chingis mortem, ejus ſucceſſores Europam afflixerunt. Anno enim 1212. expulerunt Poloſoſchos ex confiniis Ponti Euxini: 1228. invaſerunt, deprædatiq́; ſunt Ruſſiam: & 1241. exciderunt Kioviam, Ruthenorum Metropolim: Battusq́; ipſorum Capitaneus diripuit Poloniam, Sileſiam, Moraviam, Hungariam. Hac de cauſa perterrefacta Europa, Innocentius IV. Papa, anno 1242. ad aulam Magni Chami, aliquos patres ordinis divorum Dominici & Franciſci miſit, ut pacem Chriſtianis impetrarent. Sextus à Chingi (qui ſe Cublai nuncupavit) regnum eſt auſpicatus anno 1256. & 60. annorum ſpacio, quo præfuit, Imperium per universum ferè orbem deduxit. Subjugavit enim anno 1269. Chinam, quam Marcus Paulus Mangi vocat: anno 1272. occupavit regna Mein & Bengalæ, quæ ditiſſima erant, præcipuè Bengalæ, quod ſe juxta maritima ferè ad 120. leucas extendit, tantundemq́; in Mediterraneis dilatatur: fluvius nobiliſſimus Ganges ſecat ipſum medium: Metropolis ejus eſt Gouro, 4. leucas longa, ſed non valdè larga, ad fluvium ſita. Sed cùm dixerim Paulum, Chinam nuncupaſſe Mangi, neceſſariũ mihi videtur id probare, quod factu difficile nõ eſt. Civitates enim Panghin & Nanghin, quas Marcus Paulus in Mangi ponit, adhuc hodie ab omnibus, qui de iis aliquid retulerunt, in China ponuntur, & quòd ipſe ſcribit, in Mangi 1200. civitates numeratas fuiſſe, ſatis convenit cum recentioribus relationibus de China. Facit quoq́; multum ad rem, quòd incolæ inſulæ Cipanghi (quam aliqui Iaponiam eſſe putant) Mangi, tunc adhuc dabant nomen Cin. Vna tantùm difficultas ſupereſt, quòd Paulus & aliqui patres, qui ibi circa Innocentii IV. tempora fuere, pro primaria regni Magni, putant eſſe fama celebrem civitatem Quinzai, ubi decies ſexies, centies mille familiæ numerabantur, de qua civitate tamen nullam mentionẽ faciunt Luſitani, nec patres Ieſuitæ, nec alii, qui aliquam cognitionẽ regni Chinæ nobis dederunt: id & mihi admirandum videtur, vel ob id, quòd Paulus, qui in Mangi ponit portum Zaiton (quem

omnes

omnes recentiores locant in China, inter civitatem Cantan, & caput Liampo) asserat, quòd fluvius, qui se in eum portum exonerat, ramus sit illius, qui Quinzai perlabitur. His difficultatibus responderi potest, quòd civitas Quinzai, hodierna die sita est extra Chinam, ad Septentrionem illius admirandi muri, de quo diximus. Verisimile quoque est, Quinzai in Tartarorum potestate mansisse, postquam Chinam sibi subjugarunt, tanquam magnæ æstimationis civitatem, & quæ propter sui situs fortitudinem, satis facilè defendi posset, talemq; eam vidimus in aliquibus tabulis, quæ in illis regionibus exaratæ sunt. Alii ipsam excisam dicunt. Cùm enim tanti momenti, tantiq; nominis civitas sit, incredibile ipsis videtur, nostris temporibus (quibus plus quàm unquam orbis detectus est) de ea nullam mentionem factam esse: adeò magnæ autem civitatis excidium res incredibilis videri non debet. Magnæ enim civitates utplurimùm sentiunt damna, adversaq; quæ bella adferunt: China etiam terræmotibus adeò impetuosis vehementibusq; obnoxia est, ut iis civitates integræ evertantur excindanturq;. Legitur quoq; in aliquibus literis Lusitanorum, magnas civitates, igne de cælo delapso absumptas esse: sed necesse non est, ut quod civitatem Quinzai intra terminos Chinæ non reperimus, eam dicamus excisam: verisimilius est, terminos illius Provinciæ mutatos confusosq; esse (sicut bello & irruptione Barbarorum, aliunde factum est) quàm ut talis civitas nunc in nihilum redacta sit. Amplitudo Imperii Magni Cham Cathaiensis, temporibus suprà notatis, extendit se ab extrema Asiæ parte in Armeniam, & à Bengala ad Volgam usque, ut nihil dicam de Tartarorum excursionibus, ad Nilum & Danubium usq;. Inde percipitur, Alexandri Magni, & Romanorum Imperium, cum illorum dominio conferri non posse. Sed cùm per regiones supra dictas Tartari vagati essent, armaq; modò huc, modò illuc circumtulissent, seq; omnibus formidandos tremendosq; ostendissent, videntur ultra montem Caucasum sedes fixisse. Quamvis autem eorum dominium in multos principatus divisum sit, nominis tamen amplitudo, & Imperii majestas mansit penes Magnum Chamum, qui à

Magno Chingi originem ducere existimatur. Ejus Imperium extendit se à deserto Lop, ab uno latere, & à lacu Kitaia ab altero, ad murum usq., qui ductus est inter 43. & 45. gradum civitatis Ochioi (quæ inter duos montes sita est) ad altum montem usq., qui ad Oceanum finem habet, dividitq. Tartaros à Chinensibus: & ab Oceano Scythico ad confinia Tipuræ, regionesq. vicinas usq.

OPES.

Conscripto spacio comprehenduntur multa magnaq. regna, multæ amplaq. Provinciæ: Tangut nempe, in qua sunt civitates Succuir & Campion, ex lapidibus more Italico factæ, Ergimul. Carazan, Tebet, Caindu civitates regnorum Metropolitanæ. In medio Imperii est Tenduch civitas, quæ Pauli tempore, erat presbyteri Iohannis, sed magno Cham subdita: potissima quoque populi pars credebat in Christum, sed Zizaniæ & idololatriæ multum admixtum erat, multi quoq. erant Mahumetani. Illic est civitas Cambalu, Imperii caput, continet in ambitu 28. miliaria: & vicina Taiduc, ad lacum sita, habet in circuitu 24. milliaria: Xaidu, ubi Palatium Magni Chami, est figura quadratum. Ejus unaquæq. facies octo miliaria longa est, continetq. quatuor portas: in eo circuitu aliud est Palatium, quod in uno quadrato sex miliarium est, in cujus medio sunt tres portæ ad Meridiem, totidemq. ad Septentrionem spectantes: in unoquoque angulorum, & in medio uniuscujusque faciei, spectatur magnum Palatium. In hoc est præterea alter circuitus unius miliaris, in quadro sex portas, instar earum, de quibus surà dictum est, habens, totidemq. palatia. Inter utrumq. murum visuntur prata sylvæq. In hoc circuitu est Palatium Magni Chami, de cujus commoditatibus, ornatu, magnificentia meum non est dicere, sicut nec de venationibus, aucupio, piscationibus. Tota hæc regio utplurimùm plena est civitatibus populisq. divitibus, civilibusq.: cùm quòd Tartari (qui sibi eam in habitationem patriamq. elegerunt) totius Asiæ, Chinæ, & partis Europæ (quam pervagati deprædatiq. erant) spolia eò detulerint, quæ nunquam inde exportata fuere: tum quòd regio, consuetudini

&

& commercio unius civitatis cum altera, maximè commoda sit: procedit id partim ex natura planiciei locorum, & amplitudine lacuum, inter quos est ille, qui Cazaia dicitur (cujus aquæ salsæ sunt) & qui Guiam, Dangu, Xandu, Catacora dicuntur: partim ex latitudine fluviorum, qui cursu longissimo has regiones præterlabuntur, nempe Curato, Polisango, Zaiton, Mecon (quem Paulus Quion nuncupat.) Multum quoq; facit varietas fructuum, qui nascuntur. Abundat enim utplurimùm frugibus, oryza, lana, serico, canabe, rhabarbaro, musco, camelotis excellentibus, ex pilis camelorum confectis. Idem Paulus scribit, Caindu producere Zinziber, cinamomum, caryophila, quod tamen mihi creditu difficile videtur: flumina trahunt secum multum auri. Moneta quæ ibi pensilis, unius nummi aut valoris non est. In Cathaio expenditur nummus, ex quadam charta nigra, quæ ex illa arborum pellicula conficitur, quæ inter arboris truncum, & ejus corticem reperitur: ea pellicula cum trita, contusa, temperataq; glutine fuerit, signatur deinde impressione magni Chami. In regnis Cajacan & Carazan expendunt conchylia marina, quæ aliqui Porcelette vocant. Id nummi genus in usu est in multis Indiæ & Æthiopiæ locis. Hac ratione trahunt Principes ad se omne aurum argentumq; Provinciarum, curantq; id fundi, conservantq; in locis securis, nec inde unquam aliquid sumunt. Opinantur itaq; multi Magnum Chamum thesauros immensos habere. Simili arte presbyter Iohannes, dum grana salis piperisq; expendi jubet tanquam nummos: magnos quoq; thesauros accumulat. Potum nobilem conficiunt Tartari ex oryza & aromatibus, inebriatq; plus quàm vinum: lacte acido (sicut & Arabes) delectantur, lacte quoq; sublimato, quod multũ ad inebriandum valet.

VIRES.

MAgni Chami potentia consistit primùm in situ, quem munitissimum esse demonstravimus: in amplitudine regionũ: in magnitudine civitatum: in abundantia commeatus: in copia redituũ. Percipit inter alias res, decimas ex lana, serico, canabe, frugibus, pecudibus:

estq; absolutè Dominus rerum omnium: sed potentiæ ejus nervi consistunt in militia, quam semper armatam habet. Milites degunt semper in campis, quatuor aut amplius miliaribus procul ab urbibus. Vltra stipendium, quod à Principe recipiunt, faciunt etiam compendium ex suis pecudibus, lacte & lana. Cùm Magnus Cham militibus opus habet, vocat ad se partem illius militiæ, quæ ad formam legionum Romanarum, per Provincias disposita est. Tartari utplurimùm non peditibus utuntur, præterquàm Varchem, qui Magno Cham non subjiciuntur. Præcipua eorum arma sunt arcus & sagittæ, quibus nō minus fugiendo, quàm aggrediendo nocent. In bello valdè expediti sunt: eorum tentoria sunt ex lana coacta, quibus se tempore pluvio cooperiunt. Vivunt utplurimùm lacte, quod ad Solem exsiccant, postquam butyrum ex eo segregarunt, & sanguine equorum, dum urget necessitas. In præliis non congrediuntur cominus cum hoste, sed nunc à fronte, nunc à latere: verùm perpetua sagittarum grandine, ad modum Parthorum obruunt hostes. Qui se strenuè gesserunt, remunerantur largiter, honoranturq́; altioribus gradibus privilegiisq́;, donariis quoq;. Excubant Magno Cham duodecim equitum millia, æstimaturq́; ipsum colligere posse multò majorem equitum numerum, quàm ullus alius Princeps. Ejus vires duas singulares considerationes habent: una est multitudo copiarum, quæ ex amplitudine ditionis ipsius colligi potest: altera est promptitudo earum. Perpetuò enim eos in ære habet, quæ res magni compendii est. Sicut enim in milite spectanda est agilitas potiùs quàm robur, ita in exercitibus pluris faciendi sunt prompti expeditiq́;, quàm prægrandes & numerosi. Illi autem Principes fortes potentissimiq́; habendi sunt, qui vires magnas expeditasq́; habent. Sunt enim hi tanquam aquilæ, tigrides, leones aut pardi, quæ quidem animalia inter alia principatum obtinent, non ob aliud, quàm propter agilitatem, robori corporis adjunctam, suntq́; iis duabus partibus equis, tauris, bubalis, etiamq́; elephantis quamvis multò majoribus, superiores.

REGI-

REGIMEN.

ULtra ea quæ scribit Marcus Paulus, aliqui Angli, qui per mare Moscoviticum, regionesq; vicinas in Cathaiam penetrarunt, referunt res memorabiles de potentia majestateq; illius Principis, quem Mosci Cæsarem Cathaiæ, Turcæ Vlu Cham, id est, magnum Principem vocant: Palatiorum siquidem magnificentia, amplitudine ditionis, opulentia thesaurorū, numeroq; militum superat omnes Asiæ Principes, regnatq; tanta cum majestate, ut subditi eum spiritum, umbram, etiam filium Dei immortalis ineptè dicant. Ejus verbum eis pro lege, in quo stat illorum vita & mors est. Tuetur justitiam rigore notabili: criminis enim rei, excepta prima vice, qua virgis acriter cæduntur, ob omne genus delicti, dissecantur per medium. Videtur quòd in eo sequantur opinionem Stoicorum de æqualitate criminum. Fur quoq; privatur vita, nisi nonuplum persolvat, tam pro obolo, quàm pro aureo. In Imperium succedit primogenitus hac cum ceremonia: Præcipui ipsorum septem generationum aut tribuum, induti albo (quo colore in luctis utuntur, qui & Giaponensibus mos est) Principem sedere faciunt super pannum nigrum, ex lana coacta, in terra stratum, dicuntq; ei ut Solem intueatur, revereaturq; Deum immortalem, quod si faciat, id ei in cœlo copiosiùs quàm in terra remuneratum iri, aliâs ei vix pannum nigrum, ex lana coacta, relictum iri, super quem in campis recubet, cumq; mille calamitatibus afflictum iri. Imponunt ei deinde coronam, magnatesq; deosculantur ei pedem, jurant ei fidem, honorantq; eum muneribus ditissimis. Scribitur deinde ejus nomen literis aureis, reponiturq; in templis majoribus urbis Metropolitanæ. Duos Senatus habet, unum bellicum duodecim prudentum, alterum statuum totidem Consiliariorum. Hi tractāt omnia, quæ ad gubernationem spectant, curam gerunt eorum omnium, quæ ad pœnas & præmia pertinent. Non utuntur minori diligentia curaq; in remuneranda fortitudine officiisq; præstitis Imperatori, tam in pace, quàm in bello, quàm in castigandis puniendisq; iis, qui se malè aut negligenter gesserunt. Iis duabus in rebus, nempe in remunerando &

puniendo consistit tanta vis regiminis, ut dici possit, maximam Principum barbarorum partem iis solis suam amplitudinem retinere. Quam enim aliam regendi formã habent Turca, Seriffus, Mogor, Persa, aliiq́? Non utuntur eo, quam in rebus bellicis (paucos enim alios remunerantur, quàm milites & Capitaneos) imò nec ponunt fundamentum suorum dominiorum in alia re, nec collimant in pacem & quietem, sed in victoriam & potentiam, aut amplitudinem: in puniendo ignavos abjectosq́, & omnem excedunt modum in remunerando fortes audacesq́. Nunquam fuit Respublica aut principatus, ubi robori militari majora emolumenta, pramiaq́ proposita fuerint, quàm inter hos barbaros. Sed magis inter Turcas, quàm alibi: Tartari quidem, Arabes, Persaq́ habent nobilitatem in aliqua astimatione precioq́: Turca excindunt extirpantq́ nobiles familias, nec aliud magni faciunt, quàm audaciam & fortitudinem, ponuntq́ in manus mancipiorum & gentis vilissimæ, si sanguis spectetur (tantùm curent, ut idonei inveniantur, capacesq́ praclara fortuna) omne suum Imperium. Sed redeundo ad Tartaros, & ipsorum ritum regendi gubernandiq́ populos: Astrologi illis regionibus magno in pretio esse videntur, scribitq́ Paulus, eorum in civitate Cambalu reperiri quinquies mille: & cùm Cublai Cham ex illis cognovisset, illam civitatem rebellem futuram, curavit ædificari aliam, cui nomen est Taindu, illi vicinam, quæ in ambitu 24. miliaria continet, præter suburbia: quodq́ in Palatio, quod in Xaindu habet, multi Astrologi & Nicromantici sint. Astrologia judiciaria in China quoq́ magno in pretio habetur. Persiæ Rex Ismaël, paucas res magnas aggrediebatur, nisi consilio Astrologorum, nec mirum est (cum ea ars in illis regionibus inter Assyrios & Chaldæos inventa sit) ipsam ibi adhuc florere. Turcæ eam parvi faciunt. Imperatores Romani eam sunt execrati, & plus quàm semel ei cum suis professoribus indixerunt exilium. Vtinam ex Dei Ecclesia exularet: nihil enim aliud est, quàm stolo gentilitatis. Sed ut aliquid de qualitate populorum magno Cham subditorum dicamus: Tartari sunt universaliter statura medioeri, humeris & pectoribus longi, facie

lati, naso simo, colore squalidi, compositione robusti, adversorum incommodorumq; patientes, equis exercitati, usu arcuum dexterrimi. Sicut autem Arabum pars civitates incolit, dicunturq; Mauri, pars autem in campis degit, vocanturq; Baduini: ita & Tartarorum pars habitat civitates, tales sunt Cathaienses, Bocarenses, Samarchandenses: pars in campis vagando oberrat, dicunturq; campestres: dividuntur in Hordas, quarum sunt quinq;: Zavolhenses, Cossanenses, Præcopiti, Nagai, Cossachi, quamvis una horum pars oppida incolit.

MAGNUS MOGOR.

REGIO, *quæ inter Gangem & Indum est, semper magnis Monarchis subdita fuisse videtur: ut enim vetera taceamus, circiter annum Domini 1300. fuit in regno Delii, Princeps Arabs, secta Mahumetanus, cui nomẽ erat Sanosaradin (ut scribit Iohannes Barros.) Tantum ei erat potentiæ & roboris, ut sibi dominium Asiæ parare tentarit. Relictis itaq; illis regionibus, in quibus Indus & Ganges oriuntur, cum prægrandi exercitu paulatim illos Principes populosq; devicit, qui se sibi opponebant, donec attigit regnum Canaræ, quod super Caul, ad fluvium Bate incipit, extenditurq; inter Gate & sinum Bengalicum, ad caput Comorinum usq;. Cùm itaq; tam præclarum dominium sibi parasset, cogitavit conclusitq; in regnum Delii reverti, relinquens in Canara, qui suas vices tueretur, Abdessam: hic victoriis sui Regis fretus, suaq; industria confisus, eripuit Gentilibus maximam Canaræ partem, collegitq; numerosissimum exercitum, in quo erant Mahumetani, Gentiles, Christiani: mortuusq; est, cùm ei omnia prosperè cederent, duravitq; ea prosperitas ad annos 20. reliquitq; post se filium Mamudzam, quem Rex obire munus paternum passus est, ea lege, ut ei quotannis tributum penderet: hic nec de pendendo tributo sollicitus fuit, nec Regi aliis in rebus obedire curavit. Accidit ut Sanosaradinus in bello, quod in Persia gerebat, moreretur, filium adeò imbecillem relinquens, ut Mamudza se Regem Canaræ inscribere ausus fuerit, vocavitq; eum*

Decan, & populus, Decainos, quod nothos significat. Instituit deinde 18. Capitaneos, divisitq; inter eos suum dominium, dans unicuiq; ejus partem, cum conditione, ut certum equitum, peditumq; numerum, semper præstò tenerent. Vt his autem occasio rebellandi auferetur, non elegit in Capitaneos, qui natalium splendore clari erant, sed ex mancipiorum suorum numero: quod plus est, voluit ut eorum unusquisq;, in sua civitate regia Bider, pro sua habitatione Palatium ædificaret, in quo sui liberi manerent, & ipsi parentes, ut singulis annis, sæpiùs ad suam aulam commearent. Cum autem omnis authoritas, quæ propriis viribus, & suorum immediatè subjectorum observantia non innititur, parum diuturna est: ita huic etiam accidit, mancipiaq; authoritatem sui domini sibi vendicantia, ipsum neglexerunt, & non secus ac statuam ipsum observantes, omni respectu & authoritate caderet ipse, nullamq; jurisdictionem reliquam retineret, quàm civitatem Bider, cum suo districtu. Vnusquisq; enim sibi armis arripuit jurisdictionem ejus regionis, cui vicario nomine præerat. Facti sunt itaq; ex Capitaneis, Principes, & qui potentia plus valebant, oppressores eorum, qui minus poterant. Rediit itaq; res ad paucos, quorum duo fama celebres sunt: unus eorum pertingit ad Cambajæ fines: alter Narsingæ conterminus est: ille Lusitanis Nissamalucco, hic Idalcane vocatur. Vterq; eorum adeò potens est, ut anno 1571. Idalcane, Goam cum 35. equorum, 60. elephantorum millibus, & 250. tormentis bellicis, obsidione cinxerit. Nissamalucco autem obsedit Caul cum minoribus viribus, sed felicore exitu. Quamvis enim hunc locum non expugnarit, eum tamen ad extremam necessitatem redegit, amisitq; in ea obsidione 12. Maurorum millia. In iisdem regionibus, in quibus Sanosaradinus Imperii sui fines protulit, ab hinc quinquaginta annis, dilatavit suum Imperium Princeps potentissimus, quem Orientales populi vocant Magnum Mogorum, eo modo, quo nos Magnum Turcam vocamus. Sicut autem Rex Barmæ (de quo aliâs diximus) temporibus nostris, valdè mutavit res regni Pegu & Siam, regionumq; vicinarum: ita & Mogor confudit, pessum deditq; status ab hoc Gangis latere.

latere. Communis opinio est, Mogoros Tartaria oriundos esse, prodiisseq; ex ea regione, quam antiqui Massagetæ inhabitarunt, qui invicti roboris in armis fuere: nam cùm nunquam sub alieno Imperio fuerint, ipsi amplissimorum regnorum dominium sibi paraverunt. Contermini sunt Persis ad flumen Oxum, contenduntq; utplurimùm cum ipsis bello, tum de religione, tum de Imperio. Eorum civitas Metropolis est Samarcanda, unde magnus Tamerlanes prodiit, ex cujus sanguine se Princeps Mogororum gloriatur oriundum. Mogororum Principis, qui nunc ad clavum sedet, prædecessor, nomen suum in Oriente illustravit, anno 1536. quum solicitatus à Rege Mandao (cui Badurius, Cambaiæ Rex, ditionem eripuerat) ex Septentrionalibus partibus ei auxilio venit: duxisse secum bellatorum infinitum numerum fertur, percipiq; id potest ex eo, quod Maffeus scribit de exercitu Regis Badurii, nempè hunc Regem sub signis habuisse 150. equitum millia, quorũ 35. millia phalerati erant: peditum numerus erat quingentorũ millium. Inter hos erant 15. externorum militum millia, & inter eos 80. Christiani, partim Franci, partim Lusitani, qui via & modo mihi incognitis illuc pervenerant. Navis illorum, quæ dicebatur Dobriga, passa fuerat naufragium in plaga Cambaia. Apparatus belli commeatusq; tanti erant, ut si juxta Europæ vires censeantur, credi non possit. Sed suprà demonstravimus causas, quare Principes in Oriente, & in Meridie, exercitus nostris multò majores educere possint, eadem quoq; valent, ut quæ de bellici apparatus incredibili copia dicuntur, credibilia fiant. Sicut enim illi myriades hominum armis instruere possunt, quod ad eos pascendos, armandosq; non multo opus habent, ita etiam inæstimabilem commeatuum, machinarumq; bellicarum copiam, accumulare possunt: nihil enim ducunt secum, quàm quod bello necessarium est. Copia vini, diversa edulia, aliaq; similia, quæ nisi magnis impensis, labore & molestia, vehi possunt, ab ipsis omittuntur. Omnes ipsorum res ad belli usus ordinatæ sunt: æs, ferrum, chalybs, stannum ad fundendas machinas, tormentaq; bellica: ferrum & plumbum fundendis sphærulis: ferrum & chalybs fabricandis

ensibus: boves elephantesq́; trahendis tormentis: commeatus nutriendis exercitibus: metalla iis armandis: vena minærarum, reditusq́; iis conservandis. Omnes illi Principes tyranni sunt, & , ut sua dominia conservent, angustioraq́; faciant, premũt populum, traduntq́; omnia in manus militum. Vtq́; hi sibi fidi sint, faciunt eos rerum omnium dominos. Principes Mahumetani suis solis mancipiis favent, eorumq́; fidei committunt arces, expeditionesq́; magni momenti. Ii fiunt autem sæpè suis patronis rebelles, eripiuntq́; ipsis suas ditiones: ut earum possessionem retineant, exponunt prædæ populos. Necessarium enim est, ut Principum potentia, aut benevolentia subditorum, aut aliorũ innitatur (qui enim ab omnibus timetur, diu in suo statu persistere non potest.) Tyranni autem, cùm nihil boni sibi de suis subditis (quos non tanquam subditos, sed ut mancipia tractant) polliceri possint, necesse est, ut militibus innitantur, demereantur eorum animos, promittendo libertatem, dandoq́; eis in prædam facultates subditorum. Turca fulcit se Ianizaris, qui non alium, non dico patronum, sed nec patrem norunt, ab iis diligi studet, concedendo eis omnia. Multi Principes Malavares habent populos loco pecudum, stabiliuntq́; sua regna super Naires. Reges Ormuzii, Cambaiæ, Decan & Achen rerum summam mancipiis committunt. Vt finem faciam: Sicut legitimus Princeps justusq́; curat ut à suo populo diligatur, quo ab eo suffultus adversus externos hostes munitus sit: è contrario tyranni scientes se à populo odio haberi, curant ut à suis mancipiis, & à militibus diligantur, quorum armis utuntur, tam ad deprimendos vasallos, quàm ad procul arcendum hostes. Cùm itaq; stabilimentum suæ amplitudinis, super milites Naires, Ianizeros, liberos aut servos, indigenas aut extraneos, quales illi sint, constituant, necesse est, ut sola militia ipsis finis scopusq́; omnium rerum sit, & ut se ipsos militibus, & apparatu bellico instructos conservent, nulli rei parcunt. Vt ad Regem Badurium revertamur: ducebat cum numero militum (quem diximus) mille tormenta bellica, & inter illa quatuor Basiliscos, quos trahebant, tantundem boum centenaria: quingentos currus, pulvere pyrio, & sphærulis onustos:

ducen-

ducentos elephantos armatos: ultra hæc, quingenta dolia auro & argento plena, solvendo stipendia exercitui. Sequebantur exercitum multi Principes dominiq́, cum eorum aulicis & sequela, mercatores, annonarii, artifices, famuli innumeri: duobus tamen præliis à Mahamudio victus fuit: unum prælium in vicina civitatis Doce factum est: alterum apud Mandao, ex quo mutata veste, ut saluti suæ consuleret, in Diu aufugit. Cùm se à metu recollegisset, misit legatos ad Solimannum, Turcarum Regem, cum dono, quod sexcentis aureorum millibus æstimatũ fuit, ab eo petens auxilium. Postea secũ animo reputans, res suas magis prompto auxilio opus habere, iniit fœdus cum Lusitanis, qui ipsi magis vicini erant: utq́, eos amicos, sociosq́, belli haberet, permisit, ut in insula Diu arcem ædificarent. Sed ut ad Mahamudium revertamur: Ejus fortuna multum Tamelans sui antecessoris, similis fuit. Sicut enim hic Persiæ Asiæq́, tremorem incussit, nihilo minores turbas excitavit ille in India, & in Oriente: si ille prælio superavit Baiazetem Regem Turcarũ, vicit hic Badurium, Cambajæ Regem, qui exercitum multò ipsius majorem adversus eum eduxit, ambo sibi Magni cognomen pararũnt. Cùm Mogori abundantiam Indiæ cognovissent, percepissentq́, ejus fertilitatem, occupaverunt paucis annis, & perpetuo victoriarum cursu ferè id omne, quod inter montem Caucasum, & mare intra Gangem & Indum jacet. Continentur eo spacio 47. regna: Adabar enim Mahamudii successor, cepit Madabar cum potiori Cambaja parte. Quanti momenti sit hæc Provincia, in qua sunt fama celebres civitates Madabar, Campanel (hæc civitas sita est in monte, qui in media planicie attollitur) & Cambaja, quæ suum nomẽ Provinciæ communicat (hæc civitas, ut scribũt, instruit 130. focorum millia) potest comprehendi ex iis, quæ de exercitu Regis Badurii, & de ejus apparatibus bellicis diximus, ex quibus & de ejus fertilitate fieri potest judicium. Non est enim in orbe terrarũ Provincia abundantior, ditiorq́, omnium rerum, nempe oryza, frugibus, leguminibus, saccharo, bobus, pecudibus domesticis omnis generis, serico, diciturq́, in ea esse sexaginta millia municipiorum, qui numerus profectò perma-

permagnus est. Scribit Guicciardinus in Germania inferiori (quæ in 17. Provincias divisa est) 208. oppida muris cincta, & 150. municipia esse, quæ civium jure & privilegio gaudeant. Et præterea 6300. pagos campanilia habentes. In regno Neapolitano sunt 1800. partim oppida, partim castra: in Bohemia sunt 780. partim arces, partim oppida, & 32. pagorum millia: in Francia, ut scribit Iohannes Bodinus, numerantur 27. municipiorum millia, quæ habent campanilia, ultra ea quæ in Burgundia sunt, quæ eo tempore cum aliis Provinciis descripta nõ fuit. Quamvis ex municipiorum alicujus regni numero, de ejusdem potentia, judicium absolutè faciendum non sit, sed id ex eorum amplitudine fieri debeat, eorum tamen numerus multum etiam ad rem facit: Cambaia autem propter utrumq; pro regno amplissimo habendum est. Acabar acquisivit sibi quoq; regnum Bengalæ, quod ditissimum est: unde in illa Orientis parte dici solet, ibi tres Reges esse: unum in Cambaia: alterũ in Narsinga: tertium in Bengala. Et ut, quod verum est, dicatur: Cambaia & Bengala præstant omnibus aliis Provinciis, territorii fertilitate, & concursu mercatorum: ambæ sacchаro, gossipio, pecudibus, elephantis, equis eximiè abundant. In Bengala quoq; crescit piper longum & Zinziber: illam intersecat Indus fluvius nobilissimus: hanc Ganges, totius orbis celebriorum fluminum unus, habetq; duo emporia fama celebria, Satiganum nempe & Catiganum. Possidet quoq; Magnus Mogor regna Citor, Mandao & Delly, ubi ipse habitat. Magnum habet elephantorum, equorum, dromedariorum numerum, magnamq; tormentorum, & bellici apparatus copiam, quibus se toti Orienti formidabilem tremendumq; fecit. Scribitur (ut summatim dicam) ipsum in campos educere trecenta equorũ millia, & quòd in suis ditionibus habeat quinquagesies mille elephantos. Rogabit aliquis, unde accidat, cùm hic Princeps adeò potens sit, vicini autem ferè inermes, quòd sibi non parat dominium reliquæ Indiæ, & totius Orientis? Obstant multa: unum est, quòd sicut ingenium, & ars hominis in continuo labore & motu esse non possunt (nam perpetuò se movere posse, solius Dei & naturæ est) ita & conati-

natibus humanis cursus continuus dari non potest: & quamvis magna Imperia à viribus externis non infestentur, ipsa tamen sua mole ruunt. Rebus magnis concessum non est, in suo culmine stare diu, minus perpetuò: Crescunt, sed ea conditione, ut tandem decrescant: Attolluntur in altum, sed ea lege, ut certus casus succedat: in se magna ruunt. Quantò autem magis crescit dominium, tantò plus proclivitati & agilitati decedit: & quamvis vires evadant maiores, sunt tamen tractationi, ne dicam vibrationi minus aptæ: non movent se nisi lentè. Velocitas autem bello summè necessaria est. Conquisitorum magnitudo fert secum invidiam, curamq; ea conservandi, securaq; reddendi, & ut res conquisitæ benè stabiliantur, tempore opus est: interim armant se vicini providentq; suis rebus, cum occasione autem fugit, avolatq; vincendi commoditas. Qui hostes vicit, timet utplurimùm socios & participes victoriæ, & ut victor se de iis securum reddat, opus est ut expeditionem interrumpat, & ut in medio cursu receptuì canat. Vltra hæc: Victoriæ reddunt Capitaneos insolentiores, milites contumaces, & cùm illi ultra progredi jubent, recusant. Accidit id Alexandro Magno & Lucullo. Nec debet prætermitti, quòd magna molimina ad optatum finem perducta ditent quidem quosdam particulares, sed evacuant utplurimùm Principis thesauros, qui retinent exercitus sub signis, redduntq; animos paratos factionibus bellicis. Progrediamur: tam numerosus exércitus, quem Mahamudius duxit adversus Regem Cambalæ, non solùm vastavit regiones quas pertransivit, & in quibus moram traxit: sed præcidit sibi ipsi media se sustinendi conservandiq;. Magni itaq; exercitus quamvis ab hoste non profligantur, consumuntur fame, quam comitatur pestilentia. Videmus itaq; inundationes Attilæ, Tamerlanis, similiumq; populorum exiguo tempore durasse: è contrario autem Græcos, Macedones, Carthaginenses, Romanos & Hispanos, exercitibus potiùs exiguis, quàm magnis, magnos progressus fecisse. Res enim moderatæ durant fluviorum instar, qui quod uno anno non conficiunt, duobus aut amplius annis perficiunt. Immodicæ res similes sunt torrentibus,

qui plus strepitus fragorisq́, quàm effectus faciunt, præcipitantur quidem, sed suo impetu dissipantur. Itaque adversus numerosos exercitus, non aliud salubrius consilium est, quàm tempus extrahere, suiq́ defensioni tantùm incumbere: certum enim est illos non diu subsistere posse, necesseq́ esse, ut brevi commeatuum & pecuniæ defectu, aut propter infectionem aëris, aut morbos, dissolvantur. Quod plus est: res prosperæ excæcant homines: adversæ autem reddunt eos cautiores. Fiunt itaque res victoris deteriores, victorum autem meliores. Id quoque est perpendendum, quòd successu temporis parantur victoriæ, quo tempore senium contrahit Princeps: corpus autem afflictum delassatumq́ extinguit animi vigorem, qui ad expeditiones bellicas summè necessarius est: Hujus rei fidem faciunt Iulius Cæsar, & Imperator Carolus V. Obstat quoq́ progressibus Mogori locorum natura. Caucasus enim diffundit se in illis confiniis, mille ramis, quorum aliqui terminant regna: aliis non sufficit terminare, sed & cingunt ea, muri instar: alii concludunt ea prorsus: alii autem reddunt transitus difficiles. Magis nocent ea difficultates Mogoris, quàm aliis, quòd nervi, roburq́ ipsorum militum in equitatu consistit, qui sicut in campis valet, dominaturq́, ita est exigui momenti in montibus. Hujus qualitatis sunt confinia Persiæ, inter alia regnum Sablestan, quod undequaque cinctum est, illa Caucasi parte, quam Græci Paropanisum dixerunt. Nec minus ambitur montibus Sigestan, ita, ut fluvius Ilmento per eam vix viam inveniat. In ipsa Cambaja, ubi Mogori adeò potentes sunt, non ipsos timent Resbuti, qui se in montibus munierunt: sunt hi reliquiæ nobilium Gentilium, qui se in montes inter Cambajam & Diu contulerunt, cùm Cambaja primùm à Mahumetanis occupata fuit, conservantq́ armata manu suam libertatem, inferuntq́ sæpè planiciei damnum. Sunt ibi adhuc aliæ regiones steriles, omniumq́ rerum, non aquæ solùm, indigæ. Ejus generis est Dolcinda, ad fines Cambajæ, per quam exercitus duci non possunt. His adjungitur temporis jactura, quam Principes (quibus magnum dominium est, voluntq́ suscipere expeditiones) necessariò faciunt in itineribus.

bus. Æstas enim elabitur antequam eò, quò tendunt, cum equis semienecatis, exercituq; hominum numero multum diminuto, viribusq; valdè debilitato, pervenerint, ingruitq; hyems, quæ ipsis adversa, hostibus commoda est: ille enim in campis inter lutum & glaciem castra metatur: hic autem degit sub tecto, commodeq; se habet. Inde accidit, ut omnes Principes, qui magnas expeditiones faciendas susceperunt, propter incommoda, quæ occurrunt ducendo magnos exercitus, ex una regione in aliam, coacti sint classes instruere, & fluminibus aut mari uti. Hujus rei dedit præclarissimum exemplum Cæsar Germanicus, in bello Germanico. Videns enim tempore (quod consumebatur movendo exercitum) incommodis, laboribusq;, & itinerum longinquitate quoque viros equosq; absumi, resq; nimis in longum protrahi, conclusit instruere classem. Mogoro autem nullæ prorsus navales vires sunt: ab una parte nullos portus habet: ab alia ei sunt vicini Lusitani, qui duabus maximi momenti arcibus, quarum una est Diu, altera Daman, obstruunt totum Cambajæ sinum. Vltima causa, quæ illorum Tartarorum progressibus obstitit, est finitimorum potentia, quæ impedit, ne se Orientem versus extendant. Regem Barmæ habet ibi vicinum, qui nec potentia nec viribus ipsi cedit: in tot enim regna, regionesq; dominium obtiïnet, imperatq; populo adeò feroci pugnaciq;, tantumq; eorum numerum in campos potest educere, ut vicinorum neminem timeat. Si autem Mogor extendit sui Imperii terminos, intra Gangem & Indum, non minus dilatavit hic suos terminos inter Gangem & Siam. Denique crescentibus ingeniis, quibus hostes offenduntur, crescunt consequenter modi, quibus se defendunt, fitq; ingenium humanum modulo maius. Ducitur enim pronius à natura ad defendendum, quàm ad offendendum. Naturæ enim magis curæ est conservare, quàm destruere. Imò nec permittit quidem aliquid corrumpi, nisi ut conservet. Dici non possit, quantum homo subtilitate, industriaq; valet, ut se resq; suas defendat. Vtitur enim ad defensionem, non solùm eo, quod sibi proprium est, sed & omni eo, quod ad offendendum

pertinet: nec possit reperiri aliquod instrumentum offensioni aptum, quo non etiam ad defensionem uti possit: illæ itaq; arces, quæ nimis coopertæ tectæq; sunt, inter meliores non censentur. Tollunt enim defensori commoditatem offendendi vexandiq; hostem, faciendi excursiones, utendi tormentis bellicis, igne artificioso, aliisq; ejus generis inventionibus. Sed quæ res est magis admiratione digna, quàm ingenium fortificandi? Quid magis subtile, quàm sermo, qui de fortificatione habetur? nempe cortinis, propugnaculis, lateribus, vallis, fossis, contramuris, cuniculis, aggeribus intrinsecis, calemattis, contraminis, diverticulis, similibusq; inventionibus? Est ne res aliqua, quæ exactissimè excussa non sit? Hæc ars efficit, ut pauci multis resistere possint, & ut exiguus locus, sed munitus, vires & thesauros potentissimi Regis consumat: parva bellica arx potentiam magni Imperii fatiget, debilemq; reddat. Hac arte octingenti Lusitani ante aliquot annos eluserunt conatus, impetumq; Magni Mogori ad Daman in ora Cambajæ, qui locus illorum est. Paucis ab hinc annis per celeres equos ab Emanuele Sosa Cotigna, Prorege Indiæ, Regi Catholico nunciatum fuit, quòd Magnus Mogor 60. idolorum templa excidi jussit, dicens ea (idola) nullius esse efficaciæ, accersivisseq; concionatores, qui ipsum instruerent, baptizarentq;, & quòd modò duo ejus filii baptizati essent.

REX CHINÆ.

REGNI *Chinæ Imperium olim multò latiùs fuit, quàm nunc est. Deprehenditur enim ex historiis ipsorum (quibus memoriam rerum ibi factarum per bis mille, & amplius ter centum annos conservarunt) & aliis eorum scriptis, proprio idiomate editis, (quorum adhuc fragmenta supersunt) Reges eorum dominos fuisse ferè totius oræ maritimæ Asiæ, à freto Aniano, ad regnum Pegu usq;, & regnorum Melitaji, Bacam, Chalam, Baragu (quæ ad Septentrionale latus Pegu sunt) vicinorumq; illorum, ubi adhuc eorum opera, cum epitaphiis & aliis eorum monumentis reperiuntur. In dictis omnibus regionibus,*

adhuc

adhuc reliquiæ ceremoniarum veteris religionis obſervantur, quibus tradebatur ſcientia rerum Mathematicarum, ut eſt anni in menſes diviſio, Zodiaci in 12. ſigna, & aliarum hujuſmodi rerum, quæ monumenta ſui Imperii ſunt. Nec adhuc longum tempus præteriit, cùm omnia illa regna, Regem Chinæ pro Monarcha habebant, ei quoquo triennio mittentes Legatos cum donis: Legati ad minimum quatuor eſſe debebant, nam antequam ad aulam, quo mittebantur, perveniſſent, ob locorum diſtantiam, difficultatem audientiæ, & moram in expeditione, moriebantur duo, & quamvis morbus ipſos non confeciſſet, Chinenſes mortem eis veneno (quod in aliquo publico epulo ipſis dabatur) accelerabant ponebantq́; eis ſumptuoſa ſepulchra, quibus nomen Legati, & à quo miſſi erant, inſcribebant: id omne fiebat ab ipſis, ut memoriam ſui Imperii potentiæq́; æternã redderent. Nec minus protulerunt ſuam potentiam, in vaſto illo Oceano, quàm in Continenti: Chinenſes enim primi in Inſulas Orientis dominium obtinuerunt: poſt eos Giavi illarum dominium ſibi pararunt: deinde Malacenſes & Mauri: tandem Luſitani & Caſtellani adepti ſunt illarum Inſularum partem. Sed nulla illarum nationum potentiam Chinenſibus parem habuit. Ipſi enim præter Inſulas Chinæ vicinas, quæ cùm propter multitudinem, tum propter magnitudinem fertilitatemq́; in maximam partem Inſularum, illius immenſi Archipelagi, ad Zeilan uſq;, magni ſunt momenti, dominium obtinuerunt, ubi idioma Chingallum reliquerunt, ſicut & in terra Continenti ei oppoſita. Legitur quoq; in aliquibus relationibus patrum Ieſuitarum, in una parte Inſularum D. Laurentii, inveniri populum album, quem à populis Chinæ originem trahere dicunt. Chinenſes primi Inſulas Molucas detexerunt, dederéq́; nomen Garyophilis: deduxeruntq́; colonias in multas Inſulas, quæ adhuc nomen ſervant, nempe Battachina à Muar: Batta China Mauri. Bate enim oppidum, Batta China oppidum Chinenſium ſignificat. Æſtimatur quoq; habitatores Iavæ, ab iis originem traxiſſe. Vt quod verum eſt, dicatur: Videtur magna ſimilitudo in ipſorum vivendi, veſtiendi, ædificandi, ritu, induſtria mercaturæ, & artifi-

ciorum ingenio. Cùm autem Chinenses, in freto Zeilano classis 80. navium jacturam fecissent, ultra alia infortunia: perpendentes similes expeditiones suis rebus damnosas esse, concluserunt eas prorsus missas facere, regrediq; in suos fines: ut hæc conclusio rata esset, pœnam capitis statuerunt in eos, qui in illas partes navigarent. Reges Chinæ bello alios offendere, prorsus abstinent. Vt verum dicatur: Cùm ipsi felicissima regione potiantur, ubi terræ fertilitas, cum hominum inæstimabili industria certat, cui nihil deest, multaq; eorum usibus abundant, cur consumerent suas opes, in faciendis acquisitionibus, suo statui parum profuturis? Cur absumerent proprias vires, & substantiam, ut acquirerent aliena? Quid piscarentur reti aureo? Carthaginenses, sicut scribit Polybius, simili ferè modo exonerarunt se, una parte rerum prius partarum. Romani cùm secundo bello Punico jacturam fecissent maximarum classium, præ desperatione valedixerunt mari. Postea autem videntes, quòd qui mari dominarentur, quoq; terra prævalerent, rursus novas classes instruxerunt, quibus tandem hostibus superiores fuerunt. Quamvis hæc Chinensium resolutio hodie prudentiæ non asscriberetur, tamen pro maxima sapientia habenda est. Cùm enim major fatuitas non sit, quàm tua perdere, ut rapias aliena: destruere fines proprii regni, ut invadas alieni: profuydere sanguinem vitæ necessarium, ut haurias alienum, regium magis, & Principis opere dignius est, conservare (sicut alibi diximus) quàm dilatare. Conservatio enim statuũ dat eis essentiam, ampliatio autem eò spectat, ut eis benè sit. Ad quem finem autem se macerabit aliquis, ut sua ampliora reddat, si ampliatio statuum non solùm non efficit, ut benè commodeq; eis sit, sed destruit id, quod ante benè erat: ad quid expendet proprium pro alieno? Rem, quæ jam subsistit, pro incerta, & quæ accidere posset? Necessarium pro utili? quare debilitabit suam personam, ut major fiat? Princeps sapiens debet alienus esse ab iis expeditionibus, quæ ipsum securum non faciunt, aut insigne commodum secum ferunt: securitas enim status est una basis, in qua subsistit: quod studet acquirere, est ut securior sit: securitatem autem adferunt acqui-

ſitiones anguſtiarum, clauſtrorum, viarum, rerumq́; oportunarum, ut hoſtem longè à te ſubmoveas: militatem commodumq́; aferunt eæ regiones, quæ pecuniis ditant, aut commeatibus apparatuq́; bellico, rebusq́; talibus inſtruunt. Sed ut ad Chinenſes revertamur: Quando illud ſapientiæ plenum decretum fecerunt, liberos dimiſere populos, qui eis ſubjecti erant. Aliqui tamen eorum manſere feudatarii, & ſub illorum umbra, inter quos fuere Reges Coreæ, Lequii, Caucinchinæ, Siam. Quamvis autem (ut diximus) ſe inter ſuos terminos finesq́; Chinenſes reduxerint contulerintq́;, poſſident tamen règionem paulò minorem quàm Europa eſt: extendit ſe enim à Septentrione Meridiem verſus, à 17. gradu ad 52. uſque, quo ſpacio continentur 35. gradus: ab Ortu ad Occaſum, ſunt gradus 22. Pacquin, in qua degit Rex, eſt in 48. gradu noſtri Poli. Dividitur China in 15. Provincias, harum ſex ſunt maritimæ, nempe Centan, Foquien, Chiquean, Pantora, Naquii, Quincii: Mediterraneæ, Quichiu, Ivana, Quancii, Snivam, Fuquam, Canſii, Xianxii, Nonam, Sancii. Provincia Quinci, Cantanor, Foquem: à mediterraneis diviſæ ſunt monte, noſtris Alpibus ſimili, nec plus quàm duo itinera ibi reperiuntur, quibus ad ſe mutuò meant. Thomas Perezius, Legatus Regis Luſitaniæ Emanuelis, à Cantan ad Nanquii conſumpſit quatuor menſes, Septentrionem verſus ſemper tendens. Attamen Nanquin ad Septentriones magis eſt. Ad amplitudinem confinium ſuprà dictam, accedit fundi fertilitas incomparabilis. Producit enim quidquid ad delitias & delectamenta, non ad neceſſitatem ſolùm, & ad uſum humanum facit. Multæ plantæ bis aut ter in anno fructus reddunt. Ad id facit fluviorum frequentia, aquarum copia, quæ totam regionem non ſolùm navigabilem facit, ſed & ita irrigat eam, ut amœniſſimus hortus videatur. Ea fertilitas geminatur duplici via: una, quòd Rex nullis ſumptibus pacit, ut tota regio undiq́; irrigari poſſit, ſecando aſperrimos montes, ut fluminibus tranſitus pateat: æquando profundas valles: corrivando aquas lacuum & fluminum multis modis. Cùm itaq́; nullo loco deficiat calidum, quòd tota ferè regio intra Zonam

tempe-

temperatam contineatur, nec humidum (quo natura benigna, & hominum industria eam irrigat) luxuriant omnia plus quàm credi posset. Nullus alibi locus est, ubi propagatio plantarũ & pecudum majores progressus faciat: altera fertilitatis causa est, segnes severissimè castigantur, nec hic prorsus otiosi tolerantur, unusquisq; aliquid facere cogitur, nec relinquitur palmus terræ, qui non colatur, nec dragma materiæ, quæ non formetur in Cantan. Inter alias res notatu dignas, numerantur quatuor cæcorum millia, qui terendis frugibus, & Oryza occupantur. In China habet unusquisq; quod agat, secundum ejus vires, hic manu, ille pede, oculo, lingua aliquid agit: iis solùm in Protodochiis publicis locus est, qui prorsus membrorum omnium impotentes sunt, nec affines habent, qui eis succurrere possent. Stercus humanum (taceo alia) hic venditur. Vt se nemo excusare possit, quòd nihil agere norit, unusquisq; artem paternam exercere cogitur. Cùm itaq; filii in artibus paternis quodammodò nascantur, obligatiq; sint eas exercere, addiscunt ferè eas, antequam id perceperint, idq; perfectissimè. Qui sibi in terra victum non potest parare, facit id mari, id enim non minus frequenter habitatur, quàm illa: vivuntq; infinitæ familiæ in fluminibus, in cymbis, nec post longum tempus in terram descendunt. Horum aliqui vehendo, aut trajiciendo personas, mercesq;, merent: alii officinas sibi parant: alii hospitio excipiunt iter facientes. In medio fluviorũ reperitur quidquid ad amictum, aliasq; commoditates vitæ civilis facit, non ad cibum alimentaq; solùm. Multi nutriunt in navibus magnum pullorum numerum, præcipuè anatarum. Ad fovenda ova, excludendosq; pipiones, matribus non utuntur, sed temperato igne, ferè sicut in Ægypto, singulariter autem Alkairi fit: tenent has aves noctu in cymbis, mane in campos Oryzæ seminatos emittunt: cumq; se magno rusticorum commodo herbis noxiis paverint, ubi nox ingruit, ad sonitum cymbali aut tympani ad suas caucas redeunt. Multi vivunt vehendo pisces fluviatiles & marinos, in Provincias Mediterraneas: verè enim dum turgent flumina, ob aquam pluviam & nivem liquescentem, confluit piscium marinorum incom-

para-

parabilis copia ad ostia fluviorum, ubi piscatores eorum incredibilem copiam capiunt: eos navicularii fluminum parvo emunt à piscatoribus, convehuntq́ (in quibusdam vasis ad id idoneis, pascendo illos, ac sæpè recenti aqua reficiendo) in regiones longissimè ab Oceano dissitas. Ibi venundantur, mittunturq́ in latas civitatũ fossas, & in vivaria, in quibus toto anno perdurant, serviuntq́ Chinensium mensarum delitiis: pascunt pisces stercore bubulo aut columbino. Vt finem faciam: Cùm civibus vetitum sit, finibus excedere, nisi cum venia (quæ pro certo tantùm tempore permittitur) necesse est, ut crescente quotidie progenie, innumeri incolarum cœtus excrescant: ab ipsis observatum est, vice quinque morientium, adnasci septem. Adde, in his regionibus tantam esse cœli benignitatem, aerisq́ salubritatem, ut nõ meminerint, ibi aliquando pestem universalem fuisse. Ne autem aliquis existimet, bonum aliquod alicubi inveniri, cui non tantundem calamitatis, rerumq́ adversarum rependatur. Accidunt in China terræmotus, qui plus damni quàm pestis faciunt: absorbent enim integras civitates, desertas reddunt regiones: condunt antiqua flumina, & recondunt nova: montes solo æquant, faciuntq́ miserandam stragem illius populi. An. 1555. erupit è terræ visceribus tanta aquarum copia, ut 180. miliaria inundaverit, deglutivitq́ civitates cum earum villis: qui aquas evaserant, illos ignis cœlestis consumpsit. Numerantur in China 150 civitates, 235. magna oppida, 1154. castella, 420. urbes absq́ muris, in quibus milites degunt. Villarum pagorumq́, quorum aliqui habent mille focos, numerus iniri non posset: tantum enim undiquaq́ populi est, ut universa China una civitas videatur. In ea sunt duæ Metropolitanæ civitates, Nanquin & Panquin: in hac (quæ regia Septentrionalis interpretatur) nunc habitat Rex: istiq́ subsunt 7. Provinciæ, huic octo. Ambæ adeò amplæ sunt, ut uno integro die equites, priusquàm ab uno capite ad aliud pervenias. De numero habitatorum Chinæ nihil affirmari potest, secundum autem quod ex relationibus manuscriptis extat, & ore refertur, colligitur 70. milliones animarum excedere. Hæc profectò res magna est, nec creditu

facilis illi, qui cum regnis Christianitatis illum numerum conferre, & ex illis æstimationem facere velit. Italia non accedit ad novem milliones. Nec Germania (excludendo Helvetios & Belgas) ad plus quàm decem, nec additis duabus dictis Provinciis, excedit quindecim milliones, quem numerum fortè conficiet Francia. Hispania populo infrequentior est Italia. Sicilia habet unum millionem, & tercenta hominum millia. Anglia tres milliones. Tantundem numerantur in Belgio, quamvis belli diuturnitate numerus Belgarum multum imminutus sit. Non tamen incredibilis ille numerus (quem habitatores Chinæ conficere diximus) videbitur, si considerentur ipsius amplitudo, fertilitas, & loci habitati. Ea enim Provincia adeò ampla, & tot habitatoribus frequens est, ut minor incolarum numerus ei tribuendus non sit. Tot habet urbes, & tam amplas, aliasq; civitates, ut tantum numerum capere & excipere possit. Est quoq; adeo copiosa, rerumq; omnium copia, partim naturæ beneficio, partim hominum industria abundans, ut tantum numerū pascere possit. Nos Itali nobis ipsis egregiè imponere solemus, cùm opinamur Italiam omnibus universi orbis regionibus præstare, nobisq; persuademus nullam Provinciam nec opulentiorē esse, nec frequentiùs habitari. Nec perpendimus Italiam longam angustamq; esse Provinciam, non spaciosam, nec capacem: nec quòd duæ tertiæ partes flumen navigabile non habent, qui defectus admodum prægnans est: nec quod quartam partem occupat Apenninus, qui mons ut plurimum asper, & parū frugifer est. Quod ad fertilitatem Italiæ attinet, cui ejus parti cedit Francia copia frugum & pecudum? aut Anglia frugibus, pecudibus, lana, piscibus & metallis: aut Belgium multitudine & amplitudine civitatum, varietate artificiorum, opibus & mercatura: aut Græcia pulchritudine & oportunitate situs, & maris portubus, aut regionibus perpulchris: aut Hungaria pecore, equis, vino, frumento, piscibus, mineris, omni deniq; bono? Sed nolo in his enarrandis me detinere diutiùs quàm necesse est. Longobardia tertiam tantùm Italiæ partem occupat: sed cùm explicetur pulcherrimis planiciebus, irrigeturq; amœnis fluminibus, nec montes asperos, nec

campos

campos arenosos habeat, tantum populi, quantum dimidium Italiæ habet. Quid autem dicemus de Francia, Austria, Germania inferiori, Pannoniis, aliisq́ue, quæ omnifariam planæ, opimæ, extremeq́ue delitiosæ sunt? Concludamus ergo: Cùm China non minus amplum spatiosumq́ue regnum sit, quàm unitum, sibi junctum, plenum populo, annona & opibus, pro uno maximorum Imperiorum, quæ unquam fuere, habendum est.

REGIMEN.

CHinæ regimen Despoticum plurimum refert: In tota China, nullus est alius dominus præter Regem. Ignorant quid Comes, quid Marchio, quid Dux sit. Nulli alteri tributum aut vectigal penditur quàm Regi: confert is omnes magistratus, etiam nobilitatem: dat eis quo se sustentant, nec aliud ponderosum faciunt, cujus ipse certior non fiat. Non sicut Regi tantùm ei obeditur, sed & veneratur sicut numen. Ita unaquaq́ue Provincia est Regis effigies aurea, quæ velo operitur, præterquàm noviluniis: tunc detegitur, visitaturq́ue à magistratibus, inflectuntq́ue genua coram ea, tanquam Rege ipso. Nec solus Rex reveretur, sed & præsides, ipsiq́ue judices ita honorantur, ut eis nemo loquatur, nisi genubus insidens. Hac re vilescunt admodum animi populorum, facitq́ue eos mancipia potiùs quàm subditos Principis. Exteri (quòd eorum conversatio consuetudoq́ue aliquam mutationem, aut aliquid novi in regimine introducere posset) non admittuntur in regnum. Concedunt eis autem aliquid commercii, in oris maritimis, ut distrahant divendantq́ue annonam, & opificia, quæ ipsi fecere, mercatores, qui hic versantur, mercaturamq́ue terra exercent, multi se coadunant, unumq́ue inter ipsos Principem cõstituunt, cui titulum legati dant. Hac cautela intrant regnum, sed officiarii & ministri Regis, nunquam discedunt ab eis. Indigenæ non possunt regione excedere, nisi permissu, nec conceditur permissio, nisi ad certum tempus. Vt de reditu securi sint, non dant facultatem exeundi, nisi exercendæ mercaturæ gratia, navigando in navibus 150. vasorum capacibus, suspicantur enim eos multò longius navigaturos, si majores

naves concederentur. Vt finem faciam: Hujus regni lex est, ut ad nihil aliud, quàm ad pacem & conservationem Reipublicæ collimentت: ideò floret hic justitia quietis mater, deinde politia magistra legum, deniq; industria pacis filia. Non aliud regnum, nec dominium antiquum nec novum illo magis politicum est. Plus quàm bis mille annis (sicut ipsi suis historiis docent) regitur China iisdem legibus. Nos miramur Rempublicam Venetam constitisse jam 1100. annis, regnum Franciæ autem jam seper 1200. annos conservasse. Circiter ducenti jam anni sunt, cùm China à Tartaris oppressa, pertulit eorum dominium circiter 90. annis. Chinenses seipsos magni faciunt in rebus civilibus & politicis, quibus prorsus invigilant. Solent dicere se habere duos oculos, Europæ populos unum, cæteros nullum. Ita honorificè de nobis loquuntur, quòd ipsis noti sint Lusitani, cum quibus mercimonia exercent in Macao, & aliis locis, & propter famam Castellanorum, qui ab ipsis non longè absunt, in Philippinis insulis nempe.

VIRES.

EX frequentia populi (quam docuimus) fieri potest judicium virium Chinæ. In ea enim consistũt omnes aliæ vires. Sed ut aliquid in particulari de iis dicamus: Potentia Regis Chinæ (quod suo contentus, omnem invasionem abhorret) defensioni magis, quàm offensioni prona est, & aptior, ut sua conservet, quàm ut ea augmentet. Civitates utplurimùm ad flumina navigabilia sita sunt, habentq; fossas profundas largasq;, muri earũ tum è lapide fossili, tum coctili sunt, adeò firmi solidiq;, ut credi vix possit. Turres non desunt, nec propugnacula quàm optimè instructa. Ad fines Tartariæ ut securi essent adversus potentiam talium hostium, qui quondam Chinam ingressi, eam subjugarũt, murum, qui initium habens ad civitatem Ochioi (inter duos altissimos montes positam) extruxerunt, extendit se ad sexcenta miliaria Ortum versus, donec ei alius mons occurrit, qui ad Oceanum usq; protenditur. Ad regni fines videntur frequentes, sed parvæ arces, eæ erectæ sunt, ut hostem sistant, donec concurrant vicina præsidia, & deinde regius exercitus. In qua-

quadringentis magnis pagis, magnum populi numerum, quotidie stipendia merentium habet Rex: hi ad minimum judicium, in eam partem, qua necessarium est, tendunt. Vnaquæq; civitas suos præsidiarios, & suam custodiam ad portas habet, eaq; non clauduntur solùm, sed & suo tempore obsignantur, nec aperiuntur antequam sigillum diligenter recognitum sit. Eorum militia, cùm equestris, tum pedestris, tam terrestris, quàm maritima, numerosa potiùs, probeq; instructa apparatu bellico rebusq; necessariis, & quod maximum est, probè ordinata est, quàm fortis & vegeta. Indigenæ enim cùm propter nimiam mollitiem regionis, tum propter formam regiminis, quæ ipsos viles, timidos, abjectosq; reddit, audaciæ animiq; parum habent: externo subsidio non utuntur, præterquàm illorum, quos bello ceperunt, quos in citeriores regiones mittunt, ubi signum gestantes (quod ipsos ab aliis distinguit) serviunt, sed animo mancipiorum potiùs quàm militum, stipendia certa eis persolvuntur, nec præmia virtuti, nec pœna ignaviæ desunt, quod magnæ efficaciæ est. Qui militiæ adscripti non sunt, arma habere non possunt. Maritimæ vires terrestribus non sunt inferiores: nam præter classes ordinarias custodiæ & securitati oræ maritimæ destinatas: (cùm China fluminibus navigabilibus tota abundet, oraq; maritima portubus insulisq; instructa sit) facile est, cùm urget necessitas, colligere à quingentis ad mille magna navigia, quæ ipsi Giunchi vocant. Non desunt stipendio persolvendo pecuniæ, nec ad delectus faciendos, retinendumq; majorem, quàm credi posset, numerum navium militumq;. Asserunt enim multi, reditus regales ad 120. aureorum milliones accedere, qui numerus quamvis incredibilis videri ei posset, qui ex statibus Europæ, Chinæ æstimationem facere velit, fidem tamen facile inveniet apud illos, qui considerabunt sequentia, nempe amplitudinem, & naturam Provinciæ, quæ Europa paulò minor est: frequentiam habitatorum, quam consequitur inæstimabilis opulentia: diversitatem & divitias minerarum auri, argenti, ferri, aliorumq; metallorum: inexplicabilem copiam mercimoniorum, quibus (mercimoniis) mirè favent tot flumina navibus

pervia, tot sinus & brachia maris, emporia, portus maritimi, telonia, vectigalia mercium, tributa personalia, & similia: percipit inter alia decimam omnium, quæ terra producit, ut sunt omnis generis frumenta, hordeum, oryza, olivæ, uvæ (sed non premunt uvas, ut vinum extorqueant) gossypium, linum, lana, sericum infinitum, metallorum omne genus, germina infinita, pecudes, saccharum, mel, rheubarbarum, camphora, cinnabaris, glastum odoramentorum multa genera, & inter ea muschum. Vectigal solum salis civitatis Canton (quæ nec ex maximis, nec multi commercii est) reddit aureorum 180. millia. Decima oryzæ unius mediocris oppidi, jurisdictionis suprà dictæ civitatis, reddit plus quàm centum aureorum millia: inde aliarum rerum æstimatio fieri potest. Percipit tributum ex lucro meretricum: subditis nihil præter victum & amictum relinquit. Nullos sub se Comites, aut dominos alterius generis habet, nec privatas personas, qui opulenti sint. Cùm itaque regnum immensum sit, reditusq; ferè omnes in Regis manu sint, mirum non est, si ipse inde aureorum numerum incredibilem percipit. Duæ præterea res hanc summam redituum credibiliorem reddunt: una est, quòd non omnia solvantur in pecunia, sed pars in rebus, nempe fœno, oryza, frugibus, palea, serico, gossypio: altera causa est, quòd Reges 120. millionum, quas percipiunt, tres partes expendant: dum itaq; è manibus Regis exit, quod à populo percepit, nemini mirum videri debet, quòd populus ipsi id quotannis reddere possit. Sicut enim aqua tantum descendit, quantum se in altum extulit, ita & tributa facilè tantum inferre possunt, quantum Regi in sustentaculum suorum expendendum est, ipseq; populus tantum Regi pendere potest, quantum ipse in regno expendit. In regno dico, si enim extra regnum expenderet, angariæ dupliciter consumerent populum, nam ex ejus manibus elaberentur pecuniæ facultatesq; neq; spes superesset alicujus emolumenti, aut fructus alicujus. Sed hac de re satis diximus in rationibus Status.

PRIN-

PRINCIPES FINITIMI.

NVllius Principis potentia Regi Chinæ terra timenda est, præterquàm Magni Chami Tartari: omnes enim alii ipsum pro supremo domino agnoscunt: adversus hunc hostem curarunt Reges præteriti, strui stupendum illum murum. A maris latere Rex Chinæ conterminus est Iaponibus & Castellanis. Iaponia variè distat à China: à Goto Iaponiæ insula, ad civitatem Liampo, numerantur 60. leucæ: à Cantone 297. Iaponenses divexerant oras maritimas Chinensium incursionibus, in terram descendentes, ut deprædentur regionem, ita, ut magis latrocinia exerceant, quàm quòd quid bello agant. Cùm enim Iaponia in plures insulas, & in varios principatus inter se ferè dissentientes, divisa sit, non nisi invalidè contra regnum Chinæ movere se potest. Iaponenses animis armisq; Chinensibus præstantiores sunt. Dicitur Nabunangam, qui se hodie pro domino magnæ partis Iaponiæ gerit, in animum habere in Chinam expeditionem suscipere. Ab alia parte jungunt Chinensium fines cum insulis Philippinis, quas possident Hispani, qui Chinensibus admodum suspecti sunt, nec id abs re. Sunt enim Philippinæ situ valde commodo, ad vexandum Chinam: Hispanis quoq; probè notum est, quàm dives sit illud regnum. Rex Hispaniarum Philippus omnes vias tentat, ut tranquille recipiatur Evangelium, videturq; Dominum Deum nostrum modò aliquam portam aperuisse. Quamvis enim Chinenses in suam ditionem exteros non admittant, sicut alibi diximus, attamē aliqui patres Iesuitæ, moti intenso desiderio gloriæ Dei, & ampliationis suæ sanctæ legis, in campo adeò spacioso, qualis ille est, magna arte, nec minori patientia regnum Chinæ sunt ingressi, comparataq; sibi aliquorum magistratuum benevolentia, obtinuerunt privilegium naturalitatis, præcipuè pater Michaël Rogerius: Venit hic in Europam anno 1590. ut referret, quid illic ageretur. Dum ego hæc scriberem, allatæ sunt significationes à duobus patribus, qui in regno Chinæ remanserant, quibus significabant, se diversas persecutiones passos, tandemq; coactos fuisse, civitate, in qua habitaverant, aliquosq; converterant,

exce-

pervia, tot sinus & brachia maris, emporia, portus maritimi, telonia, vectigalia mercium, tributa personalia, & similia: percipit inter alia decimam omnium, quæ terra producit, ut sunt omnis generis frumenta, hordeum, oryza, olivæ, uvæ (sed non premunt uvas, ut vinum extorqueant) gossypium, linum, lana, sericum infinitum, metallorum omne genus, germina infinita, pecudes, saccharum, mel, rheubarbarum, camphora, cinnabaris, glastum odoramentorum multa genera, & inter ea muschum. Vectigal solum salis civitatis Canton (quæ nec ex maximis, nec multi commercii est) reddit aureorum 180. millia. Decima oryzæ unius mediocris oppidi, jurisdictionis suprà dictæ civitatis, reddit plus quàm centum aureorum millia: inde aliarum rerum æstimatio fieri potest. Percipit tributum ex lucro meretricum: subditis nihil præter victum & amictum relinquit. Nullos sub se Comites, aut dominos alterius generis habet, nec privatas personas, qui opulenti sint. Cùm itaque regnum immensum sit, redituśq; ferè omnes in Regis manu sint, mirum non est, si ipse inde aureorum numerum incredibilem percipit. Duæ præterea res hanc summam redituum credibiliorem reddunt: una est, quòd non omnia solvantur in pecunia, sed pars in rebus, nempe fœno, oryza, frugibus, palea, serico, gossypio: altera causa est, quòd Reges 120. millionum, quas percipiunt, tres partes expendant: dum itaq; è manibus Regis exit, quod à populo percepit, nemini mirum videri debet, quòd populus ipsi id quotannis reddere possit. Sicut enim aqua tantum descendit, quantum se in altum extulit, ita & tributa facilè tantum inferre possunt, quantum Regi in sustentaculum suorum expendendum est, ipseq; populus tantum Regi pendere potest, quantùm ipse in regno expendit. In regno dico, si enim extra regnum expenderet, angariæ dupliciter consumerent populum, nam ex ejus manibus elaberentur pecuniæ facultatesq;, neq; spes superesset alicujus emolumenti, aut fructus alicujus. Sed hac de re satis diximus in rationibus Status.

PRINCIPES FINITIMI.

NVllius Principis potentia Regi Chinæ terra timenda eſt, præterquàm Magni Chami Tartari: omnes enim alii ipſum pro ſupremo domino agnoſcunt: adverſus hunc hoſtem curarunt Reges præteriti, ſtrui ſtupendum illum murum. A maris latere Rex Chinæ conterminus eſt Iaponibus & Caſtellanis. Iaponia variè diſtat à China: à Goto Iaponiæ inſula, ad civitatem Liampo, numerantur 60. leucæ: à Cantone 297. Iaponenſes divexerant oras maritimas Chinenſium incurſionibus, in terram deſcendentes, ut deprædentur regionem, ita, ut magis latrocinia exerceant, quàm quòd quid bello agant. Cùm enim Iaponia in plures inſulas, & in varios principatus inter ſe ferè diſſentientes, diviſa ſit, non niſi invalidè contra regnum Chinæ movere ſe poteſt. Iaponenſes animis armisq; Chinenſibus præſtantiores ſunt. Dicitur Nabunangam, qui ſe hodie pro domino magnæ partis Iaponiæ gerit, in animum habere in Chinam expeditionem ſuſcipere. Ab alia parte jungunt Chinenſium fines cum inſulis Philippinis, quas poſſident Hiſpani, qui Chinenſibus admodum ſuſpecti ſunt, nec id abs re. Sunt enim Philippinæ ſitu valde commodo, ad vexandum Chinam: Hiſpanis quoq; probè notum eſt, quàm dives ſit illud regnum. Rex Hiſpaniarum Philippus omnes vias tentat, ut tranquillè recipiatur Evangelium, videturq; Dominum Deum noſtrum modo aliquam portam aperuiſſe. Quamvis enim Chinenſes in ſuam ditionem exteros non admittant, ſicut alibi diximus, attamē aliqui patres Ieſuitæ, moti intenſo deſiderio gloriæ Dei, & ampliationis ſuæ ſanctæ legis, in campo adeò ſpacioſo, qualis ille eſt, magna arte, nec minori patientia regnum Chinæ ſunt ingreſſi, comparataq; ſibi aliquorum magiſtratuum benevolentia, obtinuerunt privilegium naturalitatis, præcipuè pater Michaël Rogerius: Venit hic in Europam anno 1590. ut referret, quid illic ageretur. Dum ego hæc ſcriberem, allatæ ſunt ſignificationes à duobus patribus, qui in regno Chinæ remanſerant, quibus ſignificabant, ſe diverſas perſecutiones paſſos, tandemq; coactos fuiſſe, civitate, in qua habitaverant, aliquosq; converterant,

exce-

excedere, & maritima versus se conferre. Lusitani ipsis quoq; aliquantulum suspecti sunt, ii mercimonia in illo mari exercendo, primùm fidem sibi conciliarunt, auspiciis Ferdinandi Andrada, propter significationem justitiæ & moderationis, quam de se in insula Tamo dederat. Hic primus omnium Lusitanorum in civitatem Cantam venit, exposuitq; in terram Thomam Petrejum, Legatum Emanuelis Regis Lusitaniæ: sed eo postea delati alii Capitanei pravis suis actionibus moribusq; occasionem dedere, ut Legatus pro exploratore captus fuerit, & in carcere detentus, ubi miserabiliter suos dies finivit: cum aliis autem, tanquam cum hostibus actum fuit: tandem post multos annos concessum fuit Lusitanis, ut sedes figerent (mercimoniorum gratia) in parva insula Macao, in qua ferè coloniam fundarunt, sed parum firmam, quod penitus subjecti sint arbitrio Chinensium, qui ipsos ob ingenia & strenuitatem suspectos habent: eos quoq; non fugit amicitia, collusio & consensus, qui ipsos cum Castellanis intercedit, ideoq; restringunt quotidie libertatem commerciorum, conanturq; ita se gerere, ut Lusitani sua sponte, Macao relinquant, repetantq; Indiam.

REX SIAM.

AD limites Chinæ, relinquentes regnum Caucinchinæ (de quo, quod huic operi inseratur, dignum nihil habemus) sequitur regnum Siam, quod inter magna Asiæ regna habetur. Nomen à Siam civitate, ad ostia fluvii Menam traxit, dicitur quoque regnum Gornao. Extenditur ab Ortu Occasum versus, à civitate Campaa, ad civitatem Tavai usq;, quo spacio quingentæ leucæ secus oram maritimam comprehenduntur. Interim verum est, Arabes ejus regionis ultra ducentas leucas usurpasse, cum oppidis Patane, Paam, Ior, Malacca (quam postea Lusitani his eripuerunt) Perca: à Meridie Septentriones versus, extendit se à Sincapura, quæ in medio gradu est, ad populos, qui vernaculè Gueoni dicuntur, qui ad 29. gradus sunt. Lacus Chiamai, qui sexcentis miliaribus à mari distat, Regis Siam est: in locis mediterraneis dilatatur

tatur à finibus Caucinchinæ ultra Avam fluvium, ubi regnũ Cencran possidet. Sunt itaq; ipsius simul cum lacu Chiamai Menon (quod Capitaneum aquarum sonat) Menam, Caipumo, Ava flumina, quæ omnes illas regiones plus quàm credi queat, omni annonæ genere fertiles reddũt. Potissima regionis pars, undiq; montibus Avæ, Bremæ, Iangomæ cincta, situ plana est, satisq; Ægypto similis. Abundat elephantis, equis, pipere, auro, stanno. In regni parte Occidentali, habet sylvas immensas, tigridibus, leonibus, lyncibus, & hyenis plenas. Continet regna Cambojæ, Siami, Muantai, Bremæ, Caipumo, & Chencran. Regi Siami obediunt populi Lai, qui ad Septentrionem regnorum Muantai & Caumua sunt, in tria regna (ut alibi diximus) divisi: primum est Iangomæ, secundum Cucrai, tertium Lancaan, Caucinchinæ vicinum: inhabitant regionem planam & opulentã, in quam ex montibus descendentes Gueoni (Marcus Paulus Venetus appellat eorum regionem Cangigu) appetitu carnis humanæ, faciunt eorum horribilem lanienam. Ab his sibi timentes Lai, agnoscunt Regem Siami in superiorem dominum, sed ei parum obediũt, sæpeq; ei rebelles fiunt.

DIVITIÆ.

HUjus regni opes ex ejus fertilitate percipi possunt: cùm enim in planicie sit, quæ à nobilissimis maximisq; fluminibus, oportuna inundatione Nili instar irrigatur, dici non potest, quantum rerum omnium copia affluat. Producit oryzam, frugesq; innumeras, equos, elephantes, pecoraq; infinita: aurum quoq;, stannum, metalla. Argentum à populis Lai eò defertur: hæc terræ fertilitas in causa est, ut populus se valdè delitiis & voluptatibus obruat. Agriculturam exercent, sed artibus non admodum delectantur, eamq; ob rem regnum exigui commercii est. Inter alias civitates tres admodum celebres sunt, nimirum Cambaja, ad flumen Meicon aut Menon sita, quod in China oritur, & in decursu adeò fluminibus & aquis augetur, ut ei suus alveus non sufficiat: & propter aquarum vim se mutuo protrudentiũ rumpit, discinditq; terram, plus quàm in mille partes, efformatq; lacum quasi alterum Meotidem,

excedere, & maritima versus se conferre. Lusitani ipsis quoq; aliquantulum suspecti sunt, ii mercimonia in illo mari exercendo, primùm fidem sibi conciliarunt, auspiciis Ferdinandi Andradæ, propter significationem justitiæ & moderationis, quam de se in insula Tamo dederat. Hic primus omnium Lusitanorum in civitatem Cantam venit, exposuitq; in terram Thomam Petrejum, Legatum Emanuelis Regis Lusitaniæ: sed eo postea delati alii Capitanei pravis suis actionibus moribusq; occasionem dedere, ut Legatus pro exploratore captus fuerit, & in carcere detentus, ubi miserabiliter suos dies finivit: cum aliis autem, tanquam cum hostibus actum fuit: tandem post multos annos concessum fuit Lusitanis, ut sedes figerent (mercimoniorum gratia) in parva insula Macao, in qua ferè coloniam fundarunt, sed parum firmam, quod penitus subjecti sint arbitrio Chinensium, qui ipsos ob ingenia & strenuitatem suspectos habent: eos quoq; non fugit amicitia, collusio & consensus, qui ipsos cum Castellanis intercedit, ideoq; restringunt quotidie libertatem commerciorum, conanturq; ita se gerere, ut Lusitani sua sponte, Macao relinquant, repetantq; Indiam.

REX SIAM.

D *limites Chinæ, relinquentes regnum Caucinchinæ (de quo, quod huic operi inseratur, dignum nihil habemus) sequitur regnum Siam, quod inter magna Asiæ regna habetur. Nomen à Siam civitate, ad ostia fluvii Menam traxit, dicitur quoque regnum Gornao. Extenditur ab Ortu Occasum versus, à civitate Campaa, ad civitatem Tavai usq;, quo spacio quingentæ leucæ secus oram maritimam comprehenduntur. Interim verum est, Arabes ejus regionis ultra ducentas leucas usurpasse, cum oppidis Patane, Paam, Ior, Malacca (quam postea Lusitani his eripuerunt) Perca: à Meridie Septentriones versus, extendit se à Sincapura, quæ in medio gradu est, ad populos, qui vernaculè Gueoni dicuntur, qui ad 29. gradus sunt. Lacus Chiamai, qui sexcẽtis miliaribus à mari distat, Regis Siam est: in locis mediterraneis dilatatur*

tatur à finibus Caucinchinæ ultra Avam fluvium, ubi regnū Cencran possidet. Sunt itaq; ipsius simul cum lacu Chiamai Menon (quod Capitaneum aquarum sonat) Menam, Caipumo, Ava flumina, quæ omnes illas regiones plus quàm credi queat, omni annonæ genere fertiles reddūt. Potissima regionis pars, undiq; montibus Avæ, Bremæ, Iangomæ cincta, situ plana est, satisq; Ægypto similis. Abundat elephantis, equis, pipere, auro, stanno. In regni parte Occidentali, habet sylvas immensas, tigridibus, leonibus, lyncibus, & hyenis plenas. Continet regna Cambojæ, Siami, Muantai, Bremæ, Caipumo, & Chencran. Regi Siami obediunt populi Lai, qui ad Septentrionem regnorum Muantai & Caumua sunt, in tria regna (ut alibi diximus) divisi: primum est Iangomæ, secundum Cucrai, tertium Lancaan, Caucinchinæ vicinum: inhabitant regionem planam & opulentā, in quam ex montibus descendentes Gueoni (Marcus Paulus Venetus appellat eorum regionem Cangigu) appetitu carnis humanæ, faciunt eorum horribilem lanienam. Ab his sibi timentes Lai, agnoscunt Regem Siami in superiorem dominum, sed ei parum obediūt, sæpeq; ei rebelles fiunt.

DIVITIÆ.

H*Vjus regni opes ex ejus fertilitate percipi possunt: cùm enim in planicie sit, quæ à nobilissimis maximisq; fluminibus, oportuna inundatione Nili instar irrigatur, dici non potest, quantum rerum omnium copia affluat. Producit oryzam, frugesq; innumeras, equos, elephantes, pecoraq; infinita: aurum quoq;, stannum, metalla. Argentum à populis Lai eò defertur: hæc terræ fertilitas in causa est, ut populus se valdè delitiis & voluptatibus obruat. Agriculturam exercent, sed artibus non admodum delectantur, eamq; ob rem regnum exigui commercii est. Inter alias civitates tres admodum celebres sunt, nimirum Cambaja, ad flumen Meicon aut Menon sita, quod in China oritur, & in decursu adeò fluminibus & aquis augetur, ut ei suus alveus non sufficiat: & propter aquarum vim se mutuo protrudentiū rumpit, discinditq; terram, plus quàm in mille partes, efformatq; lacum quasi alterum Meotidem,*

plus quàm ſexaginta miliaria longum: Meicon Capitaneum: Menon matrem aquarum ſignificat. Altera civitas eſt Siam, cujus amplitudo toti regno nomen dat: maxima civitas eſt, commercioq; admirabilis, id inde colligi poteſt, quòd quidam pater Ieſuita ſcribit, ultra indigenas incolas, plus quàm triginta millia Arabicarum familiarum in ea eſſe: tertia civitas Vdia nomine, Siana adhuc major eſt, diciturq; in ea eſſe quadraginta incolarum millia, & quòd in flumine Caipumo (ad quod ſita eſt) diſcurrant ducenta cymbarum millia.

VIRES.

R*Ex Siami magnificè vivit, ſex excubitorum millia habet, & ducentos elephantes, oſtentandæ ſuæ amplitudini: elephantorum 30. millia habet, quorum tria millia bello idonei ſunt. Ea res pro maxima habenda, ſi eorum precium, & impenſa in ea animalia facienda, conſiderentur. Regis Siami adminiſtratio plus deſpotas refert quàm Regiam gubernationem: omnium enim ſui regni terrarum dominus eſt, easq; locat colonis, aut dat eas ſuis Baronibus, ad ipſorum ſuſtentaculum, ad certum tempus, aut quamdiu vivunt, ſed nunquam jure hæreditario: dat quoque iiſdem Baronibus civitates oppidaq;, cum juriſdictione ad tempus præfinitum, vel etiam ad vitam, ſed ea conditione, ut ei in bellis, certo cum peditum numero, equis & elephantis inſerviant. Hoc modo 20. equitum, & 250. peditum millia (quibus nulla ſtipendia largitur) habet, nec regno hoc oneri eſt. Si majores vires coadunare vellet, multò majorem numerum conficeret: regnum enim amplum eſt, civitates oppidaq; populo frequentia ſunt. Sola enim civitas Vdia (quæ regni Siami caput ſedesq; regia eſt) emiſit 50. hominum millia. Quamvis Rex Siami novem regnorum dominus ſit, non aliis tamen, quàm Siamitis, in bellis utitur, qui duo regna, Siami nempe (quod ipſi Chaumua vocant) & Muantai (in quo civitas Vdia eſt) inhabitant. Sequuntur tria Lajorum regna, duoq; alia ad mare ſita, nempe Como & Camboja. Ad Occaſum eſt Caidoco regnum, & Septentriones verſus Brema, quod alii Barma, alii Brama dicunt, ſicut in barbaris nominibus evenire ſolet. Cùm*

ſpes

spes parandi opes, & acquirendæ amplitudinis, in hoc regno ab armis dependeat, vigente etiam pace, fiunt exercitia bellica: & in aliquibus ludis, quos Rex quotannis Vdiæ exhibet, referuntur omnia ad exercitia militaria. Vni fiunt in flumine Menã, ubi plus quàm tria Paraorum (genus navigii est) millia, in duas classes divisa, confligunt: congrediuntur quoq; equis & elephantis: pedites quoq; ense parmaq; instructi: exercentur quoq; in venationibus ferarum. Vitæ quod superest, impenditur delitiis & vitiis.

PRINCIPES VICINI.

SIamensium fines ad Ortum Caucinchinam attingunt, inter quam & ipsos sunt sylvæ immensæ, leonibus, tigridibus, lyncibus, hyenis, elephantis plenæ, impediuntq;, ne se invicem bello infestent. Cùm autem ambo hæc regna Regi Chinæ subdita sint (cui quotannis Legatos mittunt) pacem inter se colunt. Chiamai lacum versus contermini sunt Siamenses Chinensibus. Ad mare junguntur Arabibus, & locis quæ Lusitani occuparunt: illi Patane, Paam, Ior, Peram: hi Malaccam, totumq; ejus regnum rapuerunt, ita, ut Regi Siam ad ducenta terræ miliaria ademerint: sed cum ora maritima contenti, latiùs in interiorẽ regionem jurisdictionem non exerant, recipiantq; ex invectis & evectis mercibus magnos reditus, nec viribus, ad Mediterranea invadendum, satis firmis instructi sint, pacem cum Rege Siam colunt. Regnum Pegu ad Occasum est regno Siam, mediæ Lunæ instar: jacet inter montes, quos Brami & Iangomei incolunt, extendit se secundum mare, à civitate Rei (quæ ad mare in 14. gradu, & ejus parte tertia est) ad Sedoch usq;, quæ in 18. gradu ad oram maris est, per spacium 90. leucarum, paulò minus in Mediterraneis latum est. Fluvius Pegu regionem mediam intersecat, & certis temporibus intũmescens, diffundit dilatatq; se per illos amœnos campos, idq; tam egregiè, ut magnum sinum tibi ob oculos ponat. Is triginta leucas latus est: ubi autem fluvius decrevit, & in suum alveum reflexit, crescunt ibi omnia, quæ illud clima fert, tam abundè, ut Pegu Ægypto non invideat. Regni Pegu portus præcipui sunt Pegu

suscipienda ageretur, ad id bellum tres torrentes requiri: unum virorum: alterum commeatuum: tertium pecuniarum. Ille quoq; egregiè dixit, qui ad belligerandum pecunia infinita opus esse dixit. Cùm autem in omni bello multum expendendum sit, id tamen quod procul à domo geritur, infinitas, & quæ omnium opiniones superent, pecunias requirit. Magnus Turca id expertus in bello Persico, quo adeò potens Princeps suas facultates & thesauros tali modo consumpsit, ut ei valorem auri argentiq; diminuere, illorum precium ad duplum augere, patiq; monetarum falsificationem, milleq; tales res, necesse fuerit. Qua de causa Ianizari plus quàm semel seditionem & turbas concitarunt, civitatem Constantinopolim furiosè pervagati, flammas injecerunt, suntq; ejus magnam partem deprædati. Rex Catholicus tot bellorum onera in tam longinquis Provinciis, tantoq; tempore ferendo, facultatibus tantùm Hispaniæ suffultus non sufficeret, nisi Dominus Deus ei dedisset alium orbem, minæris inexhaustis argenti plenum, venisq; & fluminibus auriferis scatentem, qui ipsum quotannis novis thesauris (qui ad ipsum classibus deferuntur) reficit: pecunia ea est, quæ militibus commeatum & apparatum dat, illos in unum locum coire facit, & eos modò huc, modò illuc ducit, sicut occasiones necessitatesq; expeditionum exigunt. Tanti momenti est pecunia, ut Iohannes Iacobus Trivultius, magni nominis Capitaneus, rogatus, quæ res in bello necessariæ essent? tres requiri responderit: Pecunias, pecunias, pecunias. Hæc intelligenda sunt, cùm impensæ ex tua ditione capiendæ sunt: accidit enim aliquando, ut expeditio bellica se ipsam alat, subministretq; ipsa vires. Hunni, Vandali, Gothi, Arabes, & nostrorum avorum tempore, Magnus Tamelranes, maximos exercitus foris eduxerunt, Provinciasq; nullis viribus instructas, sine magna resistentia & obstaculo intrantes, dabant in prædam & direptionem: civitates ruraq; alebant, conservabantq; se spoliis & ruina regionum. Idem nostris temporibus Lusitanis in India Orientali, & Castellanis in India Occidentali: sed plus his quàm illis accidit. Nulla enim unquam natio in orbe fuit, quæ nullo ferè proprio sumptu

ptu

ptu tantum acquisiverit, quantum Hispani in nova Hispania & Peruvia. Sed id hoc tempore factu adeò facilè non est, sicut olim fuit, minusq; in Europa, quàm in Asia aut Africa, propter tormentorum bellicorum usum & arces, quæ pluribus mensibus, imò annis, sustinere, imò defatigare hostem præpotentem possunt. Turcæ hoc ad Zigethum experti sunt, parvum id in Hungaria castrum est, quod anno 1566. Solimannus, Turcarum Rex, cum ter centum bellatorum millibus aggressus, tandem expugnavit, sed cum tanta suorum strage, ut tanti exercitus pars tertia domos non reviserit. Fuit itaque acquisitio tanto conatui longè inferior. Lusitani initio suæ expeditionis Indicæ, cum paucis militibus modicoq; tempore magni momenti acquisitiones fecere: sed cùm illi populi tormenta bellica sibi parassent, architectos nacti, arces extruxissent, classesq; instruxissent, non ultra progressi sunt Lusitani. Hispanis idem in novo Orbe accidit. Repererunt enim post primas illas victorias, in nova Hispania Chichimechios, & in Peruvia Pilcossonios, Ciriguanios, & Cuchios: ut 27. annorum spacio non latum pedem terræ potuerint suo imperio addere, sicut nec in valle Arauco, Tecapel, in regno Chile, ubi cùm illæ gentes vidissent Hispanos ictibus sagittarum armisq; interfici, non habuerunt eos amplius in ea existimatione, qua ipsos habuerant, cùm pro cœli filiis, & gente immortali ipsos æstimabant: experientia autem praxiq; edocti, non amplius timent equos nec sclopetos: sed si bellum non procul domo geritur, non est difficile pauco tempore magnos exercitus colligere: sicut legimus de Crotoniatis & Sibaritis. Et ne exempla adeò antiqua adducamus, legitur Gandavenses, Flandriæ populum, se aliquando potentiæ Regum Franciæ, cum 80. bellatorum millibus opposuisse. Cùm enim eorum regio abundans populo esset, bellumq; in finibus gereretur, currebat in id unusquisque commeatu (qui in aliquot dies sibi sufficeret) instructus: sed diu in expeditione subsistere non poterant, quòd pecunia & annona deficerent, constringebanturq; omnes, hic ad aratrum, ille ad officinam, tertius ad tabernam, unde se sustinebant, reverti. Scoti, qui præ defectu pecuniæ nunquam præclaram

expe-

ſuſcipienda ageretur, ad id bellum tres torrentes requiri: unum virorum: alterum commeatuum: tertium pecuniarum. Ille quoq; egregiè dixit, qui ad belligerandum pecunia infinita opus eſſe dixit. Cùm autem in omni bello multum expendendum ſit, id tamen quod procul à domo geritur, infinitas, & quæ omnium opiniones ſuperent, pecunias requirit. Magnus Turca id expertus in bello Perſico, quo adeò potens Princeps ſuas facultates & theſauros tali modo conſumpſit, ut ei valorem auri argentiq; diminuere, illorum precium ad duplum augere, patiq; monetarum falſificationem, milleq; tales res, neceſſe fuerit. Qua de cauſa Ianizari plus quàm ſemel ſeditionem & turbas concitarunt, civitatem Conſtantinopolim furioſè pervagati, flammas injecerunt, ſuntq; ejus magnam partem deprædati. Rex Catholicus tot bellorum onera in tam longinquis Provinciis, tantoq; tempore ferendo, facultatibus tantùm Hiſpaniæ ſuffultus non ſufficeret, niſi Dominus Deus ei dediſſet alium orbem, minæris inexhauſtis argenti plenum, veniſq; & fluminibus auriferis ſcatentem, qui ipſum quotannis novis theſauris (qui ad ipſum claſſibus deferuntur) reficit: pecunia ea eſt, quæ militibus commeatum & apparatum dat, illos in unum locum coire facit, & eos modò huc, modò illuc ducit, ſicut occaſiones neceſſitateſq; expeditionum exigunt. Tanti momenti eſt pecunia, ut Iohannes Iacobus Trivultius, magni nominis Capitaneus, rogatus, quæ res in bello neceſſariæ eſſent? tres requiri reſponderit: Pecunias, pecunias, pecunias. Hæc intelligenda ſunt, cùm impenſæ ex tua ditione capiendæ ſunt: accidit enim aliquando, ut expeditio bellica ſe ipſam alat, ſubminiſtretq; ipſa vires. Hunni, Vandali, Gothi, Arabes, & noſtrorum avorum tempore, Magnus Tamelranes, maximos exercitus foris eduxerunt, Provinciaſq; nullis viribus inſtructas, ſine magna reſiſtentia & obſtaculo intrantes, dabant in prædam & direptionem: civitates ruraq; alebant, conſervabantq; ſe ſpoliis & ruina regionum. Idem noſtris temporibus Luſitanis in India Orientali, & Caſtellanis in India Occidentali: ſed plus his quàm illis accidit. Nulla enim unquam natio in orbe fuit, quæ nullo ferè proprio ſumptu

ptu

ptu tantum acquisiverit, quantum Hispani in nova Hispania & Peruvia. Sed id hoc tempore factu adeò facilè non est, sicut olim fuit, minusq́; in Europa, quàm in Asia aut Africa, propter tormentorum bellicorum usum & arces, quæ pluribus mensibus, imò annis, sustinere, imò defatigare hostem præpotentem possunt. Turcæ hoc ad Zigethum experti sunt, parvum id in Hungaria castrum est, quod anno 1566. Solimannus, Turcarum Rex, cum ter centum bellatorum millibus aggressus, tandem expugnavit, sed cum tanta suorum strage, ut tanti exercitus pars tertia domos non reviserit. Fuit itaque acquisitio tanto conatui longè inferior. Lusitani initio suæ expeditionis Indicæ, cum paucis militibus modicoq́; tempore magni momenti acquisitiones fecere: sed cùm illi populi tormenta bellica sibi parassent, architectos nacti, arces extruxissent, classesq́; instruxissent, non ultra progressi sunt Lusitani. Hispanis idem in novo Orbe accidit. Repererunt enim post primas illas victorias, in nova Hispania Chichimechios, & in Peruvia Pilcossonios, Ciriguanios, & Cuchios: ut 27. annorum spacio non latum pedem terræ potuerint suo imperio addere, sicut nec in valle Arauco, Tecapel, in regno Chile, ubi cùm illæ gentes vidissent Hispanos ictibus sagittarum armisq́; interfici, non habuerunt eos amplius in ea existimatione, qua ipsos habuerant, cùm pro cœli filiis, & gente immortali ipsos æstimabant: experientia autem praxiq́; edocti, non amplius timent equos nec sclopetos: sed si bellum non procul domo geritur, non est difficile pauco tempore magnos exercitus colligere: sicut legimus de Crotoniatis & Sibaritis. Et ne exempla adeò antiqua adducamus, legitur Gandavenses, Flandriæ populum, se aliquando potentiæ Regum Franciæ, cum 80. bellatorum millibus opposuisse. Cùm enim eorum regio abundans populo esset, bellumq́; in finibus gereretur, currebat in id unusquisque commeatu (qui in aliquot dies sibi sufficeret) instructus: sed diu in expeditione subsistere non poterant, quòd pecunia & annona deficerent, constringebanturq́; omnes, hic ad aratrum, ille ad officinam, tertius ad tabernam, unde se sustinebant, reverti. Scoti, qui præ defectu pecuniæ nunquam præclaram

expe-

suscipienda ageretur, ad id bellum tres torrentes requiri: unum virorum: alterum commeatuum: tertium pecuniarum. Ille quoq; egregiè dixit, qui ad belligerandum pecunia infinita opus esse dixit. Cùm autem in omni bello multum expendendum sit, id tamen quod procul à domo geritur, infinitas, & quæ omnium opiniones superent, pecunias requirit. Magnus Turca id expertus in bello Persico, quo adeò potens Princeps suas facultates & thesauros tali modo consumpsit, ut ei valorem auri argentiq; diminuere, illorum precium ad duplum augere, patiq; monetarum falsificationem, milleq; tales res, necesse fuerit. Qua de causa Ianizari plus quàm semel seditionem & turbas concitarunt, civitatem Constantinopolim furiosè pervagati, flammas injecerunt, suntq; ejus magnam partem deprædati. Rex Catholicus tot bellorum onera in tam longinquis Provinciis, tantoq; tempore ferendo, facultatibus tantùm Hispaniæ suffultus non sufficeret, nisi Dominus Deus ei dedisset alium orbem, mineris inexhaustis argenti plenum, venisq; & fluminibus auriferis scatentem, qui ipsum quotannis novis thesauris (qui ad ipsum classibus deferuntur) reficit: pecunia ea est, quæ militibus commeatum & apparatum dat, illos in unum locum coire facit, & eos modò huc, modò illuc ducit, sicut occasiones necessitatesq; expeditionum exigunt. Tanti momenti est pecunia, ut Iohannes Iacobus Trivultius, magni nominis Capitaneus, rogatus, quæ res in bello necessaria essent? tres requiri responderit: Pecunias, pecunias, pecunias. Hæc intelligenda sunt, cùm impensæ ex tua ditione capiendæ sunt: accidit enim aliquando, ut expeditio bellica se ipsam alat, subministretq; ipsa vires. Hunni, Vandali, Gothi, Arabes, & nostrorum avorum tempore, Magnus Tamelranes, maximos exercitus foris eduxerunt, Provinciasq; nullis viribus instructas, sine magna resistentia & obstaculo intrantes, dabant in prædam & direptionem: civitates ruraq; alebant, conservabantq; se spoliis & ruina regionum. Idem nostris temporibus Lusitanis in India Orientali, & Castellanis in India Occidentali: sed plus his quàm illis accidit. Nulla enim unquam natio in orbe fuit, quæ nullo ferè proprio sumptu

ptu tantum acquisiverit, quantum Hispani in nova Hispania & Peruvia. Sed id hoc tempore factu adeò facilè non est, sicut olim fuit, minusq; in Europa, quàm in Asia aut Africa, propter tormentorum bellicorum usum & arces, quæ pluribus mensibus, imò annis, sustinere, imò defatigare hostem præpotentem possunt. Turcæ hoc ad Zigethum experti sunt, parvum id in Hungaria castrum est, quod anno 1566. Solimannus, Turcarum Rex, cum ter centum bellatorum millibus aggressus, tandem expugnavit, sed cum tanta suorum strage, ut tanti exercitus pars tertia domos non reviserit. Fuit itaque acquisitio tanto conatui longè inferior. Lusitani initio suæ expeditionis Indicæ, cum paucis militibus modicoq; tempore magni momenti acquisitiones fecere: sed cùm illi populi tormenta bellica sibi parassent, architectos nacti, arces extruxissent, classesq; instruxissent, non ultra progressi sunt Lusitani. Hispanis idem in novo Orbe accidit. Repererunt enim post primas illas victorias, in nova Hispania Chichimechios, & in Peruvia Pilcossonios, Ciriguanios, & Cuchios: ut 27. annorum spacio non latum pedem terræ potuerint suo imperio addere, sicut nec in valle Arauco, Te.apel, in regno Chile, ubi cùm illæ gentes vidissent Hispanos ictibus sagittarum armisq; interfici, non habuerunt eos amplius in ea existimatione, qua ipsos habuerant, cùm pro cœli filiis, & gente immortali ipsos æstimabant: experientia autem praxiq; edocti, non amplius timent equos nec sclopetos: sed si bellum non procul domo geritur, non est difficile pauco tempore magnos exercitus colligere: sicut legimus de Crotoniatis & Sibaritis. Et ne exempla adeò antiqua adducamus, legitur Gandavenses, Flandriæ populum, se aliquando potentiæ Regum Franciæ, cum 80. bellatorum millibus opposuisse. Cùm enim eorum regio abundans populo esset, bellumq; in finibus gereretur, currebat in id unusquisque commeatu (qui in aliquot dies sibi sufficeret) instructus: sed diu in expeditione subsistere non poterant, quòd pecunia & annona deficerent, constringebanturq; omnes, hic ad aratrum, ille ad officinam, tertius ad tabernam, unde se sustinebant, reverti. Scoti, qui præ defectu pecuniæ nunquam præclaram

expe-

suscipienda ageretur, ad id bellum tres torrentes requiri: unum virorum: alterum commeatuum: tertium pecuniarum. Ille quoq; egregiè dixit, qui ad belligerandum pecunia infinita opus esse dixit. Cùm autem in omni bello multum expendendum sit, id tamen quod procul à domo geritur, infinitas, & quæ omnium opiniones superent, pecunias requirit. Magnus Turca id expertus in bello Persico, quo adeò potens Princeps suas facultates & thesauros tali modo consumpsit, ut ei valorem auri argentiq; diminuere, illorum precium ad duplum augere, patiq; monetarum falsificationem, milleq; tales res, necesse fuerit. Qua de causa Ianizari plus quàm semel seditionem & turbas concitarunt, civitatem Constantinopolim furiosè pervagati, flammas injecerunt, suntq; ejus magnam partem deprædati. Rex Catholicus tot bellorum onera in tam longinquis Provinciis, tantoq; tempore ferendo, facultatibus tantùm Hispaniæ suffultus non sufficeret, nisi Dominus Deus ei dedisset alium orbem, minaris inexhaustis argenti plenum, venisq; & fluminibus auriferis scatentem, qui ipsum quotannis novis thesauris (qui ad ipsum classibus deferuntur) reficit: pecunia ea est, quæ militibus commeatum & apparatum dat, illos in unum locum coire facit, & eos modò huc, modò illuc ducit, sicut occasiones necessitatesq; expeditionum exigunt. Tanti momenti est pecunia, ut Iohannes Iacobus Trivultius, magni nominis Capitaneus, rogatus, quæ res in bello necessariæ essent? tres requiri responderit: Pecunias, pecunias, pecunias. Hæc intelligenda sunt, cùm impensæ ex tua ditione capiendæ sunt: accidit enim aliquando, ut expeditio bellica se ipsam alat, subministretq; ipsa vires. Hunni, Vandali, Gothi, Arabes, & nostrorum avorum tempore, Magnus Tamelranes, maximos exercitus foris eduxerunt, Provinciasq; nullis viribus instructas, sine magna resistentia & obstaculo intrantes, dabant in prædam & direptionem: civitates ruraq; alebant, conservabantq; se spoliis & ruina regionum. Idem nostris temporibus Lusitanis in India Orientali, & Castellanis in India Occidentali: sed plus his quàm illis accidit. Nulla enim unquam natio in orbe fuit, quæ nullo ferè proprio sumptu

ptu

ptu tantum acquisiverit, quantum Hispani in nova Hispania & Peruvia. Sed id hoc tempore factu adeò facilè non est, sicut olim fuit, minusq́; in Europa, quàm in Asia aut Africa, propter tormentorum bellicorum usum & arces, quæ pluribus mensibus, imò annis, sustinere, imò defatigare hostem præpotentem possunt. Turcæ hoc ad Zigethum experti sunt, parvum id in Hungaria castrum est, quod anno 1566. Solimannus, Turcarum Rex, cum ter centum bellatorum millibus aggressus, tandem expugnavit, sed cum tanta suorum strage, ut tanti exercitus pars tertia domos non reviserit. Fuit itaque acquisitio tanto conatui longè inferior. Lusitani initio suæ expeditionis Indicæ, cum paucis militibus modicoq́; tempore magni momenti acquisitiones fecere: sed cùm illi populi tormenta bellica sibi parassent, architectos nacti, arces extruxissent, classesq́; instruxissent, non ultra progressi sunt Lusitani. Hispanis idem in novo Orbe accidit. Repererunt enim post primas illas victorias, in nova Hispania Chichimechios, & in Peruvia Pilcossonios, Ciriguanios, & Cuchios: ut 27. annorum spacio non latum pedem terræ potuerint suo imperio addere, sicut nec in valle Arauco, Tecapel, in regno Chile, ubi cùm illæ gentes vidissent Hispanos ictibus sagittarum armisq́; interfici, non habuerunt eos amplius in ea existimatione, qua ipsos habuerant, cùm pro cæli filiis, & gente immortali ipsos æstimabant: experientia autem praxiq́; edocti, non amplius timent equos nec sclopetos: sed si bellum non procul domo geritur, non est difficile pauco tempore magnos exercitus colligere: sicut legimus de Crotoniatis & Sibaritis. Et ne exempla adeò antiqua adducamus, legitur Gandavenses, Flandriæ populum, se aliquando potentiæ Regum Franciæ, cum 80. bellatorum millibus opposuisse. Cùm enim eorum regio abundans populo esset, bellumq́; in finibus gereretur, currebat in id unusquisque commeatu (qui in aliquot dies sibi sufficeret) instructus: sed diu in expeditione subsistere non poterant, quòd pecunia & annona deficerent, constringebanturq́; omnes, hic ad aratrum, ille ad officinam, tertius ad tabernam, unde se sustinebant, reverti. Scoti, qui præ defectu pecuniæ nunquam præclaram

expe-

ad ejusdem nominis fluvium, Tavai, Matabane, Colmin. Siamensibus ad Septentriones vicini sunt Gueoni, asperrimorum montium incolæ, inter quos & Siam sunt Lai, qui eam à Septentrionali & Orientali, & latere prorsus circumcingunt secundum flumen Mecon: fines denique jungunt China, Campa & Camboja. Lai parent Regi Siam, quòd metuant Gueoni, à quibus illos Rex Siam tuetur, nisi id faceret, jam dudum ab illis excisi essent. Ante 40. annos eos aggressus est Rex Siam, cum 20. equorum millibus (qui quamvis parvi sint, ferunt tamen egregiè labores) habebat præter eos 250. peditum, & decem elephantorũ millia: pars prælio bona erat, pars gestabat impedimenta. Non aliud regnũ est, quod majorem elephantorum copiam habeat, iisq; plus utatur. Trahebat quoque post se boum bubalorumq; clitellariorum ingentem numerum; quos deficiente commeatu mactabant.

MUTATIO REGNORUM SIAM & Pegu.

HVcusq; diximus de regnis Siam & Pegu, sicut erant, quando Lusitani Indiam sunt ingressi, sed ab eo tempore res valde mutatæ fuere, modo qui sequitur. Regi Pegu obediebant quondam aliqua Bramorum regna, secundum flumen, Chiamai lacum versus, ubi suos legatos habebat. Sexaginta ab hinc annis quidam legatus, quem regno Tangu præfecerat, confisus asseclis, quorum multos habebat, & authoritate, quam sibi virtute paraverat, rebellis Regi factus est, rapuitq; sibi regnum, occisis viris primariis: quod plus est, cepit civitates, & regna Prom, Melintai, Calam, Mirandu & Ana, quæ omnia Bramis inhabitata erant. Ea Septentriones versus plus quàm ad 150. leucas extenduntur: tentavit quoq; occupare Siam, venitq; in conspectum Vdiæ Metropolis civitatis regni Muantaji usq;, sed nihil efficere potuit. Susceperat illam expeditionem cum trecentis peditum millibus, consumpsitq; plus quàm tres menses in aperiendis viis, per montes asperrimos, sylvas vastas, & loca inaccessibilia, in quibus amisit 120. hominũ millia, cepitq; Siamensium ducenta millia. Domum reversus, aggressus est ipsum regnum Pegu.

gu, quod & expugnavit: postea, anno nimirum 1507. reversus est ad expeditionem Siam, vicitq; Regem, qui sibi veneno mortem conscivit, ejus filios autem cepit, occupavitq; ejus regni magnam partem. Hic & ejus successores, quod eorum potentia incœperit, occupatione regnorum Bramorum, vocantur à neotericis historicis Reges Bramæ, aut, ut alii dicunt, Reges Barmæ: Lusitani autem à nobiliori, & magis cognita occupatorum parte, vocant eos Reges Pegu. Tentavit postea aliquoties, cum uno virorum millione & amplius, civitatem Vdiam: sed ut quod de magno numero diximus, fabulosum non videatur (quod res alibi dicendæ similes sunt) non erit ab instituto nostro alienum, si hic demonstremus, unde accidit, ut hic, aliisq; in regionibus, tam numerosi exercitus colligi educiq; possint. Primò itaq; dicimus, quòd bella, tuis in finibus, aut procul ab iis geruntur, magnos exercitus, longo tempore alere non potest is, cui maximi reditus, copiaq; paratæ pecuniæ non suppetit: sicut enim nostri corporis membra sine nervis moveri, & absq; iis motus continuari non potest: ita nec exercitus colligi, nec quò opus est, duci, nec uniti in expeditione retineri possunt, nisi prompta pecunia, quæ ipsos oportuno tempore reficiat, trahatq; post ipsos arma, commeatum, annonam, aliasq; res vitæ necessarias, usuiq; armorum commodas. Cùm autem Principum reditus, sicut privatorum hominum facultates (unde Principes suos thesauros instruunt) certis finibus constent, efferendoq; uno aut duobus annis, ex tuis provinciis pecunias, iis eas denudabis, omneq; aurum & argentum ita exhauries, ut iis postea inanes remaneant, consequitur quòd bella longinqua nec suscipi, multò minus continuari possint, nisi à Principibus, qui à longo tempore thesauros accumularint, aut habeant fodinas inexhaustas, & nunquam deficientes: thesauri autem, quantumvis maximi, consumentur parvo temporis spacio: id enim quod in pace, parcè colligitur, in bello prodigè expendendum est. Vnus siquidem annus, quo bellum geritur, fructus multorum annorum pace conquisitorum absumit. Quare quidam Capitaneus Lusitanus, magna cum causa dixit Lusitaniæ Regi Sebastiano, cùm de expeditione in Barbariam

suscipienda ageretur, ad id bellum tres torrentes requiri: unum virorum: alterum commeatuum: tertium pecuniarum. Ille quoq; egregiè dixit, qui ad belligerandum pecunia infinita opus esse dixit. Cùm autem in omni bello multum expendendum sit, id tamen quod procul à domo geritur, infinitas, & quæ omnium opiniones superent, pecunias requirit. Magnus Turca id expertus in bello Persico, quo adeò potens Princeps suas facultates & thesauros tali modo consumpsit, ut ei valorem auri argentiq; diminuere, illorum precium ad duplum augere, patiq; monetarum falsificationem, milleq; tales res, necesse fuerit. Qua de causa Ianizari plus quàm semel seditionem & turbas concitarunt, civitatem Constantinopolim furiosè pervagati, flammas injecerunt, suntq; ejus magnam partem deprædati. Rex Catholicus tot bellorum onera in tam longinquis Provinciis, tantoq; tempore ferendo, facultatibus tantùm Hispaniæ suffultus non sufficeret, nisi Dominus Deus ei dedisset alium orbem, minaris inexhaustis argenti plenum, venisq; & fluminibus auriferis scatentem, qui ipsum quotannis novis thesauris (qui ad ipsum classibus deferuntur) reficit: pecunia ea est, quæ militibus commeatum & apparatum dat, illos in unum locum coire facit, & eos modò huc, modò illuc ducit, sicut occasiones necessitatesq; expeditionum exigunt. Tanti momenti est pecunia, ut Iohannes Iacobus Trivultius, magni nominis Capitaneus, rogatus, quæ res in bello necessariæ essent? tres requiri responderit: Pecunias, pecunias, pecunias. Hæc intelligenda sunt, cùm impensæ ex tua ditione capiendæ sunt: accidit enim aliquando, ut expeditio bellica se ipsam alat, subministretq; ipsa vires. Hunni, Vandali, Gothi, Arabes, & nostrorum avorum tempore, Magnus Tamelranes, maximos exercitus foris eduxerunt, Provinciasq; nullis viribus instructas, sine magna resistentia & obstaculo intrantes, dabant in prædam & direptionem: civitates ruraq; alebant, conservabantq; se spoliis & ruina regionum. Idem nostris temporibus Lusitanis in India Orientali, & Castellanis in India Occidentali: sed plus his quàm illis accidit. Nulla enim unquam natio in orbe fuit, quæ nullo ferè proprio sumptu

ptu

ptu tantum acquisiverit, quantum Hispani in nova Hispania & Peruvia. Sed id hoc tempore factu adeò facilè non est, sicut olim fuit, minusq́; in Europa, quàm in Asia aut Africa, propter tormentorum bellicorum usum & arces, quæ pluribus mensibus, imò annis, sustinere, imò defatigare hostem præpotentem possunt. Turcæ hoc ad Zigethum experti sunt, parvum id in Hungaria castrum est, quod anno 1566. Solimannus, Turcarum Rex, cum ter centum bellatorum millibus aggressus, tandem expugnavit, sed cum tanta suorum strage, ut tanti exercitus pars tertia domos non reviserit. Fuit itaque acquisitio tanto conatui longè inferior. Lusitani initio suæ expeditionis Indicæ, cum paucis militibus modicoq́; tempore magni momenti acquisitiones fecere: sed cùm illi populi tormenta bellica sibi parassent, architectos nacti, arces extruxissent, classesq́; instruxissent, non ultra progressi sunt Lusitani. Hispanis idem in novo Orbe accidit. Repererunt enim post primas illas victorias, in nova Hispania Chichimechios, & in Peruvia Pilcossonios, Ciriguanios, & Cuchios: ut 27. annorum spacio non latum pedem terræ potuerint suo imperio addere, sicut nec in valle Arauco, Tecapel, in regno Chile, ubi cùm illæ gentes vidissent Hispanos ictibus sagittarum armisq́; interfici, non habuerunt eos amplius in ea existimatione, qua ipsos habuerant, cùm pro cœli filiis, & gente immortali ipsos æstimabant: experientia autem praxiq́; edocti, non amplius timent equos nec sclopetos: sed si bellum non procul domo geritur, non est difficile pauco tempore magnos exercitus colligere: sicut legimus de Crotoniatis & Sibaritis. Et ne exempla adeò antiqua adducamus, legitur Gandavenses, Flandriæ populum, se aliquando potentiæ Regum Franciæ, cum 80. bellatorum millibus opposuisse. Cùm enim eorum regio abundans populo esset, bellumq́; in finibus gereretur, currebat in id unusquisque commeatu (qui in aliquot dies sibi sufficeret) instructus: sed diu in expeditione subsistere non poterant, quòd pecunia & annona deficerent, constringebanturq́; omnes, hic ad aratrum, ille ad officinam, tertius ad tabernam, unde se sustinebant, reverti. Scoti, qui præ defectu pecuniæ nunquam præclaram

expe-

expeditionem extra Insulam susceperunt, necessitate patriæ id exigente, aliquando modico temporis spacio, magnum hominum numerum collegerunt, eoq; aut hostes aggressi sunt, aut defenderunt fines, sicut & faciebant Romani, qui per aliquot secula, dum cum vicinis Romæ populis belligerarent, privatis stipendiis arma tulerunt. Egrediebantur enim domo cibis in unũ aut duos dies, aliisq; rebus necessariis instructi, unoq; prælio paucis horis bellum finiebant. Sed cùm expeditio in Vejos suscepta diutiùs protraheretur, coactus fuit Senatus populo stipendia parare. Exercitus ad expeditiones vicinas colligere in regionibus Orientalibus, & in Africa, longè facilius est quàm in Europa: ejus rei multæ sunt causæ: prima est, quòd regiones utplurimùm abundantiores copiosioresq; rebus vitæ humanæ necessariis ibi sunt: deinde, quòd populi Meridionales & Orientales utplurimùm minori quàm nos contenti vivant: sunt ciborum parci simplicesq;. Europæ autem populi non solum ut se nutriant, edunt bibuntq;, sed ut frigus à se arceant: illi autem à cibo nihil præter nutrimentum recipiunt. Vinum, quod apud nos pane carius est, apud ipsos non reperitur: ipsorum aquæ sunt nostris meliores. Ars culinaria non apud ipsos tam exquisita est, quàm apud nos, nec eorum stomachus assuevit adeò opiparis delitiis. Turcæ finiunt convivia oryza, & carne vervecina, nec Orientales insumunt tantum in vestes, quantum nos. Eunt seminudi in bella, nec præter pudenda aliquid cooperiunt. Inde accidit, quòd apud ipsos non tanta artium artificumq; frequentia sit, quanta apud nos est, ubi major elaboratarum rerum pars, ad vestes, & ad personarum ornatum pertinet, nempe tot generis panni, lanei, sericei, varietas vestium, colorum venustas, pompa vestimentorum, aliæq; tales. Apud illos populos fiunt ferè omnes expensæ in panniculo ex gossypio, qui eos ab umbilico ad genua usq; tegit. Has ob causas facilius illic quadraginta, quàm apud nos decem militum millia sustentari possent. His adjunge expensas, quæ in tormenta bellica, & in eorum apparatum, in commeatum, equos, homines, aliasq; res, quæ ad gerenda bella requiruntur, faciendæ sunt: hæc ignorat maxima populorum Orientalium pars, ii ma-

ii maximè, quibus cum Arabibus & Lusitanis nihil negotii est, & qui provincias Mediterraneas inhabitant. Sed parvi momenti nō est, quòd suprà dicti populi in bella eant, nullis armis defensioni aptis instructi, absq; thoracibus, galeis, squamis areis & laminis, quibus multum impenditur, nec ea ex uno loco in alium absq; impensis vehi possunt. Multum hac in re differimus à Romanis, qui in bella euntes tam defensioni, quàm offensioni apta arma, & sæpè commeatum in decem & plures dies ferebant: quare Virgilius hoc onus, injustum fascem canit, quòd præter modum esse videretur. Cùm itaq; illi populi commoditatibus fruantur, nempe fœcunditate regionum, facilitate parandi victus, amictus, armorum, facile est, ut urgente necessitate exercitum multò majorem, quàm nos, colligant, qui rebus infinitis indigemus, quas ipsi ne quidem norunt. Legimus res maximas de exercitibus Assyriorum, Æthiopum, Beli, Nini, Semiramidis, Cambysis, Cyri, Darii, Sesostris, Sesaci, & temporibus minus antiquis, Arabum, Tartarorum, Mogororum, aliorumq;. Et ne exempla tantùm longinqua adducamus, & ut ex iis, quæ recens acciderunt, rebus antiquis fides concilietur, eaq; fiant credibilia: literis patrum Iesuitarum, & Capitaneorum Lusitanorum celebratur res illa, quæ accidit anno 1584. in Angola (ea nobilis divesq; Provincia est Æthiopiæ Occidentalis, regno Congo vicina) in ea Paulus Diazius, Capitaneus Lusitanus, secunda Februarii die obviam habuit exercitum, unius millionis, & ducentorū Æthiopum millium, quem adversus ipsum eduxerat Angolæ Rex, qui ab illo, incredibili felicitate, nō armorum vi, sed Dei benignitate dissipatus, & in fugam actus fuit. Hujus rei certiorem me fecit literis Eduardus Lopezius Lusitanus, qui eo tempore erat cum Rege Congo. Certum itaq; est, quòd adeò numerosi exercitus parum durent, & torrentibus quàm fluminibus, nimbis quàm pluvis similiores sint: quamvis enim colligi possint, non tamē diutiùs conservantur, quàm commeatus, quem secum domo attulerunt, durant. Accidit inde, ut intra paucos dies dissolvātur, valedicantq; expeditioni, nō cùm ea in medio cursu est, sed cùm incipit moveri: non habent enim secum rem, quæ mercatores

& epulatores cum rebus conservationi vitæ humanæ utilibus, & ad bellum necessariis, post eos trahit. Quod plus est, ut millioni militum de rebus necessariis prospiciatur, opus esset alio hominũ millione, curribus, jumentis clitellariis, famulis, mercatoribus & epulatoribus, qui illos sequantur. Tantæ multitudini autem, nec flumina aquam, nec campi fruges, nec terra hospitia suppeditare posset: necesse itaq; esset, ut sua mole rueret, & in nihilum redigeretur. Reges illi Orientales, qui exercitus solito majores collegerunt, eaq; in bella, & longinquas regiones duxerunt, ea, quæ diximus, benè perpendentes, primùm maximam pecuniarum, commeatuum, aliorumq; necessariorum apparatuum copiam compararunt. Inter alios Xerxes, qui majorem exercitum tam mari quàm terra (de quo memoria sit) collegit, consumpsit septem annos, in apparandis iis, quæ ad expeditionem necessaria erant. Sed revertendo ad Regem Barmæ, cepit is paucis elapsis annis Port. Martabane & Ternaseri, armaq; deinde nunc ad Septentriones, nunc ad Occasum versus circumagendo, divexavit Principes Caor & Tipuræ, cepit regnum Aracan, Macin, duxitq; in eam expeditionem ter centum millia, & quadragesies mille elephantos. Aracan regnum, montibus obsitum, & undiquaq; ferè sylvis spaciosis cinctum est, suntq; eæ regno pro muro valloq;: civitas magistra, quæ regno dat nomen, sita est ad fluvium, distatq; quindecim leucis à mari, 35. à Catigan: Macin regnum est dives aloe: id lignum (quod Arabes dicunt Calambuco, alii lignum aquilæ) propter odorem suavissimum, æstimatur ab omnibus illis populis Orientalibus argenti pondere. Vtuntur eo in India & Cambaja, in exequiis magnorum Principum, in balneis, & in similibus delitiis: nascitur utplurimum in asperioribus montibus Campæ, Cambojæ, Macin: quod in nostras regiones defertur, nullo in pretio apud illos est. Intelligo in regnis Congo, Angolæ, regionibusq; vicinis laudatum probumq; reperiri, & quòd indignæ eo utuntur pro remedio, & medicina variorum morborum, quibus laborant. Sed si id verum est, miror quòd Lusitani ex eo lucrum non captent.

REX

REX NARSINGÆ.

POTENTIORUM *Principum, qui inter Indum Gangemq; sunt, unus est Rex Narsingæ: ejus enim dominio, quidquid est inter montem Gate, & sinum Bengalicum, inter promontoria Guada vernum & Comorinum, quod spacium 200. leucas continet, abundantia & copia rerum cum aliis Indiæ regionibus certare potest. Aquæ à montibus cadentes, nunc à fluminibus, alibi rivulis, aliâs lacubus stagnisq; receptæ, mirificè terram refrigerant, adaquant, humectantq;. Ea aquarum copia, Solis calore adjuta, miras res propagandis frugibus pecudibusq; facta, oryza varii generis, avibus, feris, domesticis animalibus, præcipuè bubalis, elephantis, minaris gemmarum & metallorum, mirificè luxuriat regio. Equos bello aptos non producit, sed à mercatoribus ex Arabia & Persia magno numero adducuntur, id quoq; quadam æmulatione Principes Decan faciunt. Inter supradictos regni Narsingæ fines, habitant quinq; nationes, lingua inter se differentes, plura quoque loca ad Oceanum Indicum habet munita Narsingæ Rex: ejus enim dicto audiens, est provincia Canara aut Cocam, ubi sunt oppida & portus Mangalor, Mayandel, Batticala, Onor, sed Lusitani vectigal Batticalæ recipiunt, & ante aliquot annos occuparunt Onor. In Narsingæ regno sunt duæ civitates regiæ, una earum Narsinga, altera Bisnagar nuncupatur, unde hic Princeps aliquando Rex Bisnagaris, aliquando Rex Narsingæ vocatur.*

VIRES.

P*Ro re certa habetur, Regem Narsingæ 12. Ducatorū milliones quotannis recipere, quodq; eorum tres, aut duo & semis ipsi manent, omne residuum impendere in magnum corpus militiæ, nempe 40. Nairorum, & 20. equitum millia, quibus pacis belliq; tempore stipendia largitur: necessitate urgente, multò majorem exercitum educere potest: ejus enim stipendia merentur 200. Capitanei, quibus territoria suæ ditionis confert, sub obligatione, ut certum equitum, peditum, ele-*

phantorumq́ numerum semper ad manum paratumq́ habeant. Amplitudinis redituum regni, argumento esse potest, quòd Capitaneorum aliqui à Rege millionem Ducatorum consequuntur. Sed pro re incredibili habendum minimè est, quòd hic, sicut in majori Orientis parte, omnes terræ, sylvæ, minaræ, etiam aqua ipsa aliquorum fluminum, ad Principes spectant: nemo enim aqua fluminis Gangis, quod regnũ Bengalæ perlabitur, nec Gangæ, quod per Orissæ regnum fluit, se lavare potest, nisi Regibus vectigal teloniumq́ persolvat. Ipse quoq; Narsingæ Rex aquam jam dictorum fluviorum emere cogitur, eam enim è longinquo ad se deferri jubet, ut in ea balneetur, aut quadam superstitione se ea purget lustretq́. Rex omnium fundorum suæ ditionis dominus est, populo autem præter brachia & laborem nihil relinquitur: quidquid è reditibus regni percipitur, id inter ipsum & Capitaneos dividitur: ipsi enim Regi pars tertia redituum, Capitaneis duæ residuæ partes cedunt. Cùm itaq; maxima Principum Orientalium pars sibi non pacem aut justitiam pro scopo, in quem colliment, proponant, sed victoriam, amplitudinemq́, collocant omnes facultates in militiam, nec aliud eis curæ est: indeq́ consequitur, ut equitum peditumq́ numerum nobis vix credibilem tenere alereq́ possint. Sed ut ipsorum potentia credibilis fiat, operæ precium fecisse videbimur, si ob oculos ponamus, quid Princeps Christianæ professionis (qui Dominus esset omnium fundorum, territoriumq́ suæ ditionis) efficere posset. Æstimatur id omne, quod è territoriis Franciæ percipitur, ad 15. milliones ascendere: in Francia autem nec auri minaræ, nec argenti sunt. Sex milliones percipit clerus regni, una myrias & semis Regis Domainium, ut vocant, reliquum aliorum est, qui reditus habent: nihilo tamen minus rustici eo in regno lautè vivunt (ii in Oriente, in India præcipuè, in Polonia & Lithuania pro mancipiis habentur) Principes itaq; Orientales multò majores reditus è Francia perciperent. Vltra ea quæ dicta sunt, habet Rex Christianissimus plus minus octo milliones ordinarii reditus, ex vectigalibus datiisq́, quantò autem esset potentior, si ultra hæc (in quibus sua potentia consistit) Dominus fundorum territorio-

toriorumq́; totius regni esset, illaq́; (sicut Rex Narsingæ facit) in milites impenderet? certè sicut quando Francia in flore erat, vix expensis in 4. cataphractorum, & 6. sagittariorum millia, faciendis, sufficiebat, si quæ jam dicta sunt, aliis ejus reditibus accederent; 150. equitum millia posset tenere. Sed ut ad Narsingam redeamus, hic Rex ut suos Capitaneos sedulos diligentesq́; reddat, instituit quotannis lustrationem, in qua omnes sesistere tenentur: ea lustratione peracta, gradu movet eos, qui minus militum quàm debebant, aut armis non probè instructos adduxerunt: eos autem qui plenum numerũ riteq́; instructum secum traxerunt, complectitur benignè, melioremq́; reddit eorum conditionem. Sed quæ vires ex tantæ amplitudinis regno, modoq́; quo dictum est instructo, educi possint, inde colligi potest, quod Iohannes Barros scribit, de exercitu, quem Rex Chrismarao adversus Idalcanem, in expeditionem Raciolensem eduxit: quod ut melius intelligatur, præter meum institutum recitabo punctuatim, quidquid is dicit. In plura membra sub suis Capitaneis divisus erat exercitus, in prima acie erat Camaraique cum mille equis, 17. elephantis, & 30. peditum millibus: Tiarabicare cum duobus equorum millibus, 20. elephantis, & 50. peditum millibus, post eum erat Timapanaique cum tribus equorũ millibus, & quingentis, & 60. peditum millibus: Hadapanaique, qui eum sequebatur, ducebat 5. equorũ millia, 50. elephantes, & centum peditum millia: Condomara 6. millia equorum, 60. elephantes, 120. peditum millia: Comara 250. equos, 40. elephantes, & 80. peditum millia: Gendrajo mille equos, decem elephantes, & 30 peditum millia: post hunc ibant duo Eunuchi, Regi familiares, cum mille equis, 15. elephantis, & 40. peditum millibus: pedissequus Betel ducebat 200. equos, 20. elephantes, & 15. peditum millia: Comaberra 400 equos, 20. elephantes, 8. militum millia: sequebatur Rex cum iis, quibus sui corporis custodiam credebat, nempe 6. equitum millibus, 300. elephantis, & 40. peditum millibus: ad eorum latus ibat Gubernator civitatis Bengapor, cum diversis Capitaneis, sub quorum signis erant 4200. equi, 25. elephantes, & 60. hominum millia, pedibus merentium. Vltra hanc gen-

tem adhuc erant duo equorum, & centum hominum millia, in exiguas turmas divisa, qui cursorum instar, undiquaq́; antè, retrò, & à lateribus regionem tali cum ordine perscrutabantur, ut uno tractu, quidquid accidisset, cognosci posset: hos comitabantur 12. aquatorum, & 20. meretricum millia, famuli, mercatores, artifices, lixæ (quos ipsi Maniati dicunt) boum bubalorumq́; clitellariorum numerus iniri non poterat. Dum flumen transmitteret exercitus, ejus frequentia ex eo cognosci potuit, quòd aqua, quæ ad dimidium cruris eorum, qui primi transierant, pervenisset, vix ultimis ad bibendum sufficeret. Antequam Rex ad hanc expeditionem egrederetur, novem dierũ spacio 20736. capita animalium, tum aëreorum, tum terrestrium sacrificavit, eorum carnes in honorem idoli, cui sacrificabantur, in egenos distributæ sunt. Milites vestibus ex gossypio, tam firmis solidisq́; induti erant, ut lanceis non minus quàm laminæ ferreæ resisterent: gossypio quoq́; cooperti erant elephantes, quorũ quilibet gestabat castellum, in quo quatuor armis instructi viri erãt: elephantorum dentibus prælongi latiq́; enses alligati erant, quibus omnia dissecabant: peditatus in arcus, frameas, enses, scutaq́; gerentes, divisus erat: quòd autem horum ultimi scutis pergrandibus uterentur, ut iis commodè corpus tegere possent, arma offensiva nulla gestabant. Silentio prætereundũ non est, quòd cùm Idalcane, tormentis bellicis, Regis Narsingæ exexercitum valdè afflixisset, hic suum suorumq́; animos excitans in hæc verba (Principe digna) prorupisse fertur: malle se, ut Idalcane de se occiso, quàm devicto gloriaretur, seq́; inter primos ostendẽs, addidit suis animos, fecitq́; ex agnis leones, dissipavit hostem, egitq́; eum in fugam. Inter alia spolia, 4. equorum Arabicorum millia, 100. elephantes, 400. tormenta bellica majora, præter alia minora, inventa fuere: boum, bubalorũ, tentoriorũ captivorumq́; numerus iniri non poterat. Cum Idalcane his in bellis fuere 40. Lusitani, cum Rege Narsingæ 20. & ab iis quæ suprà dicta sunt, habemus. Huic Regi, nostro ævo rebelles facti sunt duo Capitanei, quorum unus Virapaneique nomine, residet in Negapatam: alter, cui Veneapatir nomen est, dominium locorum vicinorũ Malipuro sibi rapuit.

REX CALICUT.

IN *Indiæ parte nobilissima, quæ inter Gate montẽ, Oceanumq; Indicum sita est, extenditurq; à promontorio Comorino, ad fluvium Cangierecor usq;, spacio 300. milliariorum, nullus Rex est, qui viribus potentiaq;, cum iis, quos hucusque nominavimus, conferri possit: regio enim tot in partibus, nunc sinubus maris, nunc fluminibus, aliquando lacubus stagnisq; ita discinditur, ut eam natura in plures divisisse videatur, nempe Travancor, Colam, Cochin, Cranganor, Calicut, Tavo, Cananor. Ante septingentos annos præfuit his regionibus Percimal, Rex totius Malabaris, qui cùm factus esset Mahumetanus, Mecan profecturus, ut dum viveret, ibi moram traheret, suum regnum (ut aliàs diximus) in plures partes divisit, voluit tamen, ut majestas superioritasq; esset apud Regem Calicutii, cum titulo Samorini (quod Imperatorem significat.) Quamvis potentia hujus Regis multum decesserit, tum quòd Lusitani commercia à suis portubus averterint, tum quòd authoritatem Samorini diminuerint, ejus æmulos subditosq; (quales erant Reges Tavor & Cochin) sustinendo: nihilominus suam majestatem tam egregiè adhuc tuetur, uti inter alios à nobis celebrari mereatur, vel propter id solùm, ne nobilis illa Indiæ pars à nobis transeatur, nulla facta mentione ejus Principum. Calicutii regnum ad 25. leucas in longitudinem protenditur: Malabar, ubi latissima est, decem leucas non excedit. Civitas Calicut (quæ regno nomen dedit) ad maris oram sita est, secundum quam se ferè ad tria milliaria extendit, sed paucæ in ea domus, nec eæ magni pretii sunt, nempe 10. 15. 20. aureorum ordinarii reditus, quod & commune pretium est maximæ partis ædificiorum novorum Orientis, quibus Arabes aut Lusitani manus non admoverunt. Sustentant se incolæ oryza, palmetis, pecore, piscibus. Divitiæ consistunt in zinzibere & pipere, quorum mercatura magnos thesauros in illius regni portus trahit. Primò enim Arabes (qui multis seculis hujus commercii domini fuere) deinde Lusitani, indicibilia pericula*

tam immensæ navigationis spernentes, ab hinc 90. annis venerunt illuc, invehuntq; adhuc suas opes, quas commutant cum pipere, aliisq; rebus. Sicut autem Lusitani Cochin oppidum dives & opulentū reddiderunt, ita etiam Arabes Calicutium, & ejus Regem locupletarunt: commercium enim illud tanti est momenti, ut non solùm Principes vectigalibus datiisq; ditet, sed & mercatoribus tantæ inde opes accrescant, ut eorum aliqui, cum aliquibus Europæ Ducibus, & Africæ Regibus conferri possint.

VIRES.

IN Malabar communiter in præliis equis non utuntur, non ob id solùm, quòd equos regio non generet (magno enim numero ex Persia & Arabia eò ducuntur) sed quòd regio id non ferat: sicut enim in Suecia pedites hastis, equites lanceis nō utuntur ob sylvarum frequentiam, quæ earum usum impediunt, easq; inutiles reddunt: ita & in Malabar rarò equis utuntur, propter regionis angustiam, & quòd mille in locis hic fluminibus, illic maris sinibus, aliquando lacubus rumpitur: vires itaq; in peditatu & armis navalibus consistunt. Peditatus his in regionibus ad militiam adeò probè instructus est, ut id creditu difficile sit. Milites omnes nobiles sunt, dicunturq; Nairi: cùm hi septimum ætatis annum attigerunt, ducuntur in scholas militiæ, ubi eorum nervi juncturæq; per homines excellentes distenduntur, frequenti unctione olei sesami, consequunturq; ea inunctione agilitatem ferè incredibilem, vertunt, inclinantq; membra facillimè in omnem partem, quasi in iis nulla essent ossa, saltantq; antrorsum retrorsumq; ad miraculum usq;. Semper exercent se armis, existimantesq; neminem pluribus in rebus excellere posse: assuescunt uni tantùm armorum generi, cui se maximè aptos norunt. Arma eorum quondam fuere hastæ, arcus, enses, sed postquam Lusitani in eas regiones penetrarunt, adeò exactè ipsi artem metalla temperandi, & fundendi tormenta bellica, iisq; uti didicerunt, ut ipsorum sclopeti pulvisq; pyrius, nostra longè superent. In bella (præterquàm infra umbilicum) nudi eunt, nec thoracibus ferreis utuntur, unde accidit, ut in præliis,

liis, omniq; alia militari actione, mira agilitate levitateq; polleant, & falconum instar, adversarium aggrediantur, & effugiant: quando eos longè abesse putas, uno momento eos tibi imminere vides, ita, ut difficillimum sit eos effugere & persequi: pedibus enim instar Pardorum valent: nec minus timenda est eorum fuga quàm aggressio. Si cominus pugnandum (quod nisi necessitate coacti, aut occasione ipsis commoda non faciunt) cuspide feriunt ferè semper. Laminas æreas aut argenteas, manubriis ensium adligatas gestant, earum sonitus ipsis tubarum aut tympanorum loco est, quòd eos ad prælia accendant. Scutis se tam probè tegunt, ut nullum feriendi locum hosti relinquant. Inter Nairos unus ordo militũ est (Amochi dicuntur) hi gravissimis execrationibus seipsos, familiam, & posteros execrantur, nisi injurias sociis factas ulciscantur: si Rex occiditur, tanto cum furore ad ejus necem vindicandam currunt, ut nec ignis, nec præsentissimum periculum eos remoretur: quò igitur major minórve Amochiorum numerus Regibus Indiæ est, eò potentiores debiliorésve censentur. Nairis animos audaciamq; in periculis addit, augetq;, quòd uxorati non sunt. Ante aliquot secula, harum regionum Princeps (huic fortè nota erat Reipubl. Platonis praxis) mulierum inter eos communitatem introduxit: his accedit maxima libertas, vel potius elatio & superbia, non enim plebeio licet Nairo appropinquare, nisi malè tractari velit, ipsiq; servos suos in diverticula viarum præmittunt, qui ipsos venire indicent, ut iis via cedant, vel aliò se conferant. Si verum est Gianizaros ad bella audaces, animosq; reddi libertate, quæ ipsis pacis tempore conceditur quidquid lubet agendi, multò audaciores elatioresq; redduntur Nairi, qui se ab infimæ sortis hominibus conspici non sinunt: ordinariè civitates non inhabitant, sed domus ipsorũ terra, densis sepibus, sylvulisq; cinguntur, viæ ad eas adeò inter se intricatæ sunt, ut Labyrinthi videantur. Quantas copias educere possit Calicutii Rex, cognosci potest expeditione, quam in Lusitanos suscepit: anno 1503. coadunavit 60. bellatorum millia, contra Eduardum Paciecum, Regis Lusitaniæ Emanuelis Capitaneum (is tunc Cochin, ejusq; Regem tuebatur) &

200. navigia bellica, substititq́; in ea expeditione totos quinque menses. Anno 1529. arcem, quam Lusitani in Calicutio excitarant, & Iohannes Lima defendebat, cinxit obsidione cum exercitu centum hominum millium, perstititq́; in obsidione per totam hyemem, & quamvis Lusitani in propugnanda arce se strenuè gessissent, potentiam Regis perpendentes, eam suis manibus demoliti sunt. Idem Rex anno 1561. cum exercitu 90. militum millium obsedit arcem Ciale, venitq́; in ejus manus, dedente eam Capitaneo Lusitano, qui in ea erat. Quid viribus maritimis possit, plus quàm semel ostendit. Cùm enim multorum portuum, in quos multæ naves appellunt, dominus sit, quandocunq́; placet, magnum navigiorum numerum armis instruit. Fatendum est, omnes Indiæ vires maritimas hodie Lusitanicis inferiores esse, ob navium qualitatem, militumq́; præstantiam: eos terra mariq́; superiores facit usus armorum defensivorum: & (ut dicatur quod verum est) rarò fit, ut nudus ferrum non timeat, & armatus audacior nudo non sit. Accidere inde videmus, populos armis defensivis tantùm instructos, in bellis agilitate magis quàm viribus se tueri, fugiendoq́; plus quàm pedem pedi conferendo pugnare, quòd plus spei in numero, quàm in robore ponant, destituunturq́; sæpè ea re, quæ exercitus reddit formidabiles, nempe bono ordine.

REX PERSIÆ.

PERSIÆ, *Persarumq́; nomen aliquanto tempore suppressum fuit, primùm ab Arabibus (qui Persis subjugatis, ut eos ignavos redderent, lege sanxerunt, ne amplius Persæ, sed Saraceni dicerentur) deinde à Tartaris, primò ductu Chingis, postea Tamereanis. Sed paulò ante nostra secula, pristinæ gloriæ restituta est Persia, virtute Ismaëlis Sophi, de cujus origine aliqua tradere abs re non erit, quod ad consequendam notitiam status regniq́; Persiæ facere videntur. Cùm Mahumetes (à quo secta Mahumetana nomen habet) apud Arabes, divitiis suæ dominæ (à qua hæres institutus erat) & novo dogmate*

(quod

(quod in vulgus spargere incipiebat) nomen sibi parasset, duxit in secundam uxorem Aissam, cujusdam Bubaci viri prædivitis, & magnæ existimationis filiam: illiusq; & Omari & Ottomari, ejus parentum favore, collegit magnum Arabum numerum, cepitq; titulo & prætextu religionis, multa oppida, quæ ei vicina erant; deditq; eo tempore Hali suo cognato, in uxorem Fatimam filiam ex priore uxore, vitaq; decedens anno suæ ætatis 63. reliquit ei suam ditionem, constituitq; eum caput suæ sectæ cum titulo Caliphæ. Bubacus ægrè ferens, quòd Mahumetes sibi (cujus favore magnus factus erat) ætate maturo, juvenem prætulisset, eiecit eum ditione, auxilio Omari & Ottomari, qui ipsum Calipham malebant, tum quòd eorum consanguineus esset, tum quòd ejus ætas jam grandior provectiorq;, spem ipsi citò succedendi faceret, quod accidit, nam Bubaco successere ordine, dicti Omar & Ottomar. Omar à mancipio occisus fuit: Ottomaro in quadam rixa neci tradito, rediit Calipha dignitas ad Halim, sed eam quietè possidere non potuit: nam cepit contra eum arma Mavia, sub prætextu, quòd mortis sui patroni Ottomari conscius fuisset: curavitq; eum occidi Cufæ, hæc civitas est in decursu Euphratis, infra Bagdet, diciturq; ob id adhuc Massadal, quod est domus Hali, qui ibi sepultus fuit. Hali mortuo dixerunt incolæ Cufæ, Calipham Ocen, filium Fatimæ, sed & hic loco deturbatus, & veneno necatus est à Mavia, qui se Calipham absolutè dixit, successitq; ei Iazit filius. Ocen reliquit post se duodecim filios, quorum unus Mahumetes Mahadin fuit, eum Mauri non mortuum esse ajunt, sed eum expectantes, dicunt quòd ad convertendum Orbem, reversurus sit: hanc ob rem in Massadalla, in qua, secundum eorum stultitiam, conversionis initium futurum est, equus semper paratus est, qui magna cum pompa in templum, quod illi Moscheam dicunt, ducitur offerturq;. Ex controversiis, quæ Hali cum Bubaco, Omaro, Ottomaro & Mavia intercessere, remansere gravissimæ contentiones cùm armorum, tum opinionum: volunt enim Persæ, Halim ex testamento Mahumetis, verum Calipham fuisse, sed Arabes favore

tres primos prosequuntur. Cùm circiter annum 1363. Mauri nullum Calipham haberent, quòd ii finem habuissent, anno 1258. in Mustacen Mumbila (quem Allacu, Tartarorum Rex, occidit) surrexit in Persia quidam Baro, cui nomen erat Sophi, Dominus oppidi Ardevel, qui se sanguine Hali, per Musam Cerzin, ejus nepotem (unum ex duodecim filiis Ocen) genitum gloriabatur, in cujus memoriam mutavit formam Turbantis (gestamen capitis id est) adjunxitq; duodecim acies, conciliavitq; suæ sectæ nomen & æstimationem: huic successit Guine, filius Adar, cui Assambec in Syria & Persia, potentia celeberrimus Princeps, in uxorem dedit suam filiam: sed ejus filius Iacob beg, authoritatem existimationemq; Adar veritus, curavit eum occidi, deditq; duos ejus filios, Ismaëlem & Solimannum, Capitaneo suo Amanzaro, ei injungens, ut eos poneret in Zaliga (is montibus munitus locus est) sed Amanzar sui domini crudelitatem detestatus, detulit pueros in suam domum, curavitq; eos cum suis filiis liberaliter educari, cumq; in lethalem morbum incidisset, veritus ne adolescentes in discrimen venirent, dedit eis ducentos aureos, & equos, consuluitq; ut se ad domum matris conferrent. Ismaël, qui natu maximus erat, domum reversus, statim se patris necem vindicare velle professus est, & post aliquos felices successus, assumpsit titulum protectoris rerum Hali, à quo ipse originem ducebat, fecit Turbantem altiorem, misitq; legatos ad omnes Principes Mahumetanos Orientis, hortatusq; est eos, ut & unà sectam & insignia reciperent: hac via, armorumq; felicitate, fecit se toti Orienti formidabilem, occiditq; Ocen, qui se tunc Persiæ Regem inscribebat, & decem ejus fratres, solus Marabecus elapsus, imploravit in auxilium Selimum I. Regem Turcarum. Vicit Ismaël magno prælio ad lacum Vay, Regem Tartarorum Zagatajorum, volentiq; persequi victoriam, transmittereq; cum exercitu fluvium Abbiano, dissuasum id fuit ab Astrologo, cui multum fidebat, qui ei dixit, se quidem felices successus in progrediendo videre, sed nullum iter ad regrediendum apparere. Reliquit Ismaël filiis amplissimum dominium, quod mari Caspio, sinu Persico, lacu Siocco, fluminibus

bus

bus Tigri & Oxo (ni malimus dicere Abiano) & regno Cambajæ comprehenditur, quod spacium est plus quàm 20. graduum, ab Ortu ad Occasum, & 18. à Septentrione ad Meridiem. continentur hoc spacio multa amplaq; regna, quæ quamvis non omnia sub ejus dominio immediatè essent, agnoscebant tamen eum pro supremo Principe, nempe Reges Macram, Patani, Guadel, Ormuzii (cui Ormuzo nunc Lusitani dominantur) Georgiani sequebantur ejus insignia: Ismaëlis erant multæ amplaq; civitates & nationes: Media, quæ nunc Servan: Diarbecca quondam Mesopotamia: Cusistan, quam inhabitarunt Susiani: Farsistan, Persarum patria: Strava, quæ quondam dicta fuit Hircania: Parthia, quæ hodie Arac: Carmania, nunc Chermain: Sigestan, Carassan, Sablestan, Istigias, quarum antiqua nomina sunt Drangiana, Bactriana, Parapomisus, Margiana. Harum regionum aliarumq;, quarum nomina non edo, ea pars, quæ sinui Persico vicina est, affluit omnium rerum utilium copia, propter flumina, quæ ipsas intersecant: inter ea flumina nobilissimus est Bindimirus, cujus aquis multum utuntur illi populi, ducunt enim illas fossis aliisq; quibusdam instrumẽtis, in suas possessiones, suo magno usui & commodo. Provinciæ mari Caspio vicinæ tum ob fluviorum oportunitatem, tum propter aëris temperiem, sunt ejusdem fertilitatis participes, qualis est illa pars, quam fluvius Pulimalon perlabitur (is se in lacum Burgianum condit) reliqua regionis pars sicca est, quare nec oppida, nec pagi ibi frequentes sunt, nisi iis locis, quæ fluvii aut lacus alicujus beneficium experiuntur. Ampliores ditioresq; civitates Imperii Persici sunt Istigias, caput Bactrianæ, quæ inter amœniores Orientis censetur: Indion, caput Marginanæ, in territorio tam uberi lætoq;, ut Antiochus Soter eam muro cingi fecerit: Candahar, caput Parapomisi, multiq; commercii propter concursum mercatorum Indiæ & Cathajæ, qui harum regionum opes eò ferunt: Eri, caput Provinciæ Ariæ, quæ rosis tam copiosa est, ut ab iis nomen ceperit, Barbarus dicit eam 13. miliaribus ambiri: Ispaam, caput Parthiæ, eam aliqui illam esse volunt, quam antiqui historici Ecatompylas dixere, tanti momenti est, ut Persæ

de ea hyperbolicè dicant, eam medium orbem esse: Chirmain est Metropolis Caramaniæ, celebris propter excellentiam pannorum aureorum, argenteorumq́, qui illic conficiuntur: Eor quoq́; nobilis civitas est, nec ei inferior Custra Susianæ caput. Sed omnes cedunt, genuaq́; quodammodo deosculantur (quo ad pulchritudinem) civitati Siras, ad fluvium Bindimirum: fuit ea quondam Metropolis Persarū (ut aliqui volunt) dicebaturq́; Persepolis: Alexander Magnus instinctu sui scorti tradidit eam flammis: cùm autem seipsum postea sui ferè puderet, fecit eam restaurari: quamvis hodie non sit tantæ amplitudinis, quantæ olim fuit, æstimatur tamen eam maximarum civitatum Orientis unam esse, circuit cum suburbiis plus minus 20. milliaria, instruitq́; 60. focorum millia. Persis in proverbio est: Quando Siras erat Siras, tum Cairus erat ejus pagus: non habent tamen eam pro valdè antiqua, nec accedunt eorum sententiæ, qui eam Metropolim Persarum faciunt. Taurisium & Casbin sunt quoq́; civitates nobiles, & præter amplitudinem, ostentant se propter aulam regiam.

REGIMEN.

FOrma Reipublicæ horum populorum non est æqualis alicui alteri populo Mahumetano, nec ullo loco inter hos, ea politica regendi forma viget, quæ apud Persas. Aliæ omnes excindunt ferè omnem nobilitatem, utunturq́; opera mancipiorum, occidunt fratres, aut excæcant eos, sed apud Persas habetur nobilitas in pretio: Reges tractant humaniter fratres, habent in sua ditione multos potentes, opibusq́; claros Principes, quæ omnia Ottomanni in suo imperio non ferunt. Equitatus apud Persas in pretio est & ingenuitas: musica & bonis literis delectantur, student poësi, evaduntq́; sua lingua excellentes: Astrologia quoque laudatur apud ipsos: hæc omnia contemnunt Turcæ. Mercatura manuariæq́; artes florent in Persia. Vt concludam: Turcas superant civilitate & humanitate.

VI-

VIRES.

HVjus regni vires consistunt potiùs in virtute quàm numero. Sunt ibi tria militum genera: unum eorum est, quos Rex semper habet stipendiarios, & apud se: alterum est Timariottorum (habet enim Rex magnum equitum numerum, quibus stipendiorum loco, certa loca attribuit (quod & Turca facit:) tertium est auxiliariorum, qui ære suo merent: conscribuntur ex Georgianis & Tartaris. Sed loquendo de duobus primis generibus (quæ regno Regiq; propria sunt) duo hæc militum genera sunt equites: ubi enim arma sunt in manibus nobilium, ibi peditatus vix ulla est ratio: ex eadem causa sequitur, quòd Persæ viribus maritimis instructi non sunt: & quamvis mare Caspium ab uno latere, sinus verò Persicus ab alio sit, nunquam tamen classibus nec in uno, nec in alio mari usi sunt. Mare Caspium quoq; (quamvis octingenta milliaria longum sit, latumq; sexcenta) non transmittitur aut navigatur, nisi juxta littora. Lusitani imperant mari Persico, suis classibus, quas semper in Insula Ormuz habent. Etsi Persia abundat metallis, temperatura excellentibus, præcipuè Provincia Carazam: bellicorum tamen tormentorum nullum ferè usum habent, sicut nec muniendi, oppugnandi, obsidendi, servandi, defendendiq; loca, quòd hæ militiæ partes peditatui magis propriæ sunt, sicut equitatui proprium est, in patentibus campis justis præliis confligere, in quibus Persas multum valere, negari non potest. Vltra militiæ necessarias res, laborat militia Persica adhuc alio gravi malo, nempe discordia, quæ duabus ex rebus oriri solet: una est Principum potentia, cui plurimum superbia & contumacia conjuncta esse solet: alia est itinerum, & ducendi exercitus difficultas, quæ ex aqua fluviorumq; navigabilium penuria nascitur. Flumina enim Persiæ non navigantur, aut tam parum navigantur, ut quod præstant, nullius ferè momenti sit: omnes in sinum Persicum influunt, aut in mare Caspium, ut regiones, quæ in medio jacent, relinquantur aridæ, & aquæ inopes: quam ob rem vires regni jungi non possunt: regni enim dimidium siccum est, nec flumen aliquod hic est, quod toti regno serviat, sicut Ligeris Franciæ: Padus Longo-

Longobardiæ: Vistula Poloniæ: Scaldis Flandriæ, aliisq; aliis regnis faciunt. Terræ desertæ quoq; hic sunt, quæ Provincias à se invicem disjungunt: montes etiam, qui eas à se invicem separant. Has ob res, mihi hoc regnum Hispaniæ simile videtur, ubi nec fluvii commercio utiles sunt, præterquàm in finibus provinciarum: & montes ac regiones, propter ariditatem incultæ sunt. Sed natura, ut commercia adjuvaret, commoditatiq; vitæ humanæ, in locis aqua navigabili indigis, prospiceret, dotavit Persiam, regionesq; vicinas Camelis, qui ibi commodissimi sunt: ferunt enim onera graviora, quàm equi aut muli ferre possent, perdurantq; diu in labore, ferunt onus mille pondo, continuabunt iter 40. & pluribus diebus, & in locis siccis sabulosisq;: sicut sunt Lybia, Arabia, Persia, in quibus aqua & pascua desunt, bibunt tantùm quinto die semel, & si opus sit, ferent sitim per decem & plures dies: quod ad pabulum attinet, onere levatis, datur pro pabulo modicum herbæ, spinæ, aut rami arborum. Non itaq; ullum animal est, quod laborem diutiùs ferat, minorisq; sit impensæ: propter has conditiones, accommodatissimum est regionibus aridis & siccis, Asiæ & Africæ, in quibus homines summa inopia aquæ & ciborum laborant: cùm enim Camelo parum sufficiat, potest tamen in aliorum usum, magnam commeatuum quantitatem ferre. Tria sunt eorum genera: minoribus insident homines: mediocres duos gibbos habent, ferendisq; mercibus valent: majores crassioresq; onera mille pondo ferunt. Hæc de Camelis dixisse sufficiat. Quem equitum numerum Rex Persæ educere possit, visum fuit bellis inter Ismaëlem & Selimum I. Regem Turcarum: inter Ismaëlem & Solimanum, & inter Codabendam & Amuratem III. gestis: nemo horum Regum habuit ullo in loco contra Turcas ultra 30. equitum millia, sed armis adeò instructos equites, ut multò majoris exercitus impetum non timuerint: equites Persiæ, quibus suppetit res, quiq; ditiores inter ipsos sunt, armant se ferè in modum nostrorum cataphractorum, alii (qui duas ac tertias equitatus partes conficiunt) contenti sunt galea, lorica, scutoq;: utunturq; lancea arcuq; alternativè. Sed dicamus pauca de reditibus,

qui-

quibus auxiliarios conducere possit. Profiteor me præcisè non scire, ad quam summam ejus reditus accedant, duo enim, qui dedita opera eò profecti sunt, ut explorarent, quæ Regis Persiæ opes sint, inter se dissentiunt, diversaq́; loqui audivi: unus tres, alius quinq; aureorum milliones annui reditus ei attribuit: hoc autem dico, ex duobus argumentis colligi posse, ipsum opulentum esse: unum est, quòd Tamasus, ejus qui nunc regnat pater, toto suo regno sustulit vectigalia omnium exportatarum & importatarum mercium. Id vectigal reddebat 60. tomanorum millia, quæ conficiunt millionem, & octingenta aureorum millia: unus enim Tomanus valet 20. aureos: ut autem id faceret, induci non potuisset, nisi alii reditus ei animos dedissent. Aliud argumentum est, quòd Status Persiæ in septem Provincias divisi sunt, quarum ea, quæ Ipsaam dicitur, reddit septingenta aureorum millia: tantundem dat Siras, nec tamen inter ditiores censentur hæ duæ: eas enim longè superant Corassan, Diargument, quarum illa fodinis Cyrnеorum, metallorumq́;, hæc serici prædives est. Sed unde percipit suos reditus, si se vectigalibus invectarum & evectarum mercium spoliavit? Ex territoriis sui dominii: ex decimis fructuum: ex fructibus minerarum: ex officinis: unusquisq; enim officinam aut tabernam quarumcunque rerum ponere volens, certi quiddam Regi quotannis pendere debet: ex donis quoque particularium, & donationibus communitatum, confiscationibus, aliisq́; rebus talibus: adferunt quoq; aliquid tributa Principum, coronæ subditorum, quales sunt Principes Far & Candaar, aliiq́;, quos suprà nominavimus.

PRINCIPES FINITIMI.

AB Ortu Mogororum, à Septentrione Zagatajorum fines attingit Sophi: ab Occasu longissimo tractu, Persiæ conterminus est Turca: ad Meridiem habet regnum Ormuzii (cui corona Lusitanica dominatur.) Cum Mogoris nihil ferè negotii Persiæ Regi est, propter causas alias deductas: sicut enim Hispania & Francia se mutuò offendere non possunt, propter itinerum angustias, & asperitatem situum ad limites, quæ

commeatum (qui exercituum sustentatio est) transvehi non sinunt, ita & inter confinia India & Cambajæ (à Mogoris occupata) & ditiones Persarum se interponunt montes & deserta, quæ non permittunt, ut justis viribus se invicem hi Principes impetant. Pro maximo quoque obstaculo habendum est, quòd equitatus, in quo amborum vires sitæ sunt, in talibus locorum angustiis explicari non potest: petunt tamen se invicem bello ad fines regnorum Cabul & Sablestam, quorum aliqui Principes Mogororum sibi dominium pararunt. Sophi immediatè Magni Cham fines non attingit, quòd aliqui Principes, & deinde magna deserta inter ipsos sint. Videtur ipsum pro termino sui Imperii sibi statuisse flumen Oxum, quod alii Abianum dicunt, id in Sablestam subtus montem Dalanguer, post longum cursum, in quo multum protenditur, propter frequentiam & amplitudinem fluminum quæ recipit, condit se in mare Caspium, dividitq; à parte Septentrionali Sophum à Zagatai. Sophus nunquam ausus fuit hoc flumen transmittere, & cùm Saba, Rex Zagatajorum, id transgressus esset, magno prælio ab Ismaële victus fuit. Cyrus, Rex Persarum, construxit pontem in hoc flumine, transduxitq; exercitum adversus Tomirim, Scytharum reginam, quæ ipsum cum omnibus suis concidit. Turca conterminus est Sophi per totam imperii sui longitudinem occidentalem, nempe à mari Caspio, ad sinum Sauracensem usque, spacio ferè 15. graduum. Vt verum fatear, non habet Persa hostem, à quo plus ei periculi timendum sit, cujusque vires ei plus metuendæ sint, quàm Turcam: quoties enim arma cum eo contulerunt Persæ, ferè semper aliquid perdiderunt: Mahumetes II. vicit Vssuncassanum, eripuitq; imperium Trapezuntinum Davidi, qui se sub ejus umbram protectionemq; contulerat. Selimus I. superavit in locis campestribus Ismaëlem, eripuitq; ei Caramit (civitatem amplissimam fortissimamq;) Orfam, Merdim, totamq; regionem, quam ipsi Alech nuncupant: Solimannus egit in fugam Tamasum, spoliavitq; eum Bagdeto, & tota Mesopotamia. Ætate nostra, occupavit Amurathes id omne, quod inter Derbentum & Tarvisium jacet,

tet, quo in spacio est Georgia (cujus populorum pars maxima sequebatur partes Sophi) Servan: & munitis arcibus (quas in Tiflis, Sumachia, & Eres magnis civitatibus, & in transitibus Cars, Tomanis & Lori ædificari fecit) reddidit paulatim sibi iter securum, ab Ezechia ad Orontem fluvium usq; qui trium dierum itinere ultra Taurisium fluit, in qua civitate (Taurisio) curavit ædificare magnam arcem, nec cogitat eam relinquere, sicut primùm Selimus, & deinde Solimannus fecere, sed vult ea arce Taurisium tanquam freno constrictam, in perpetuum retinere. Eo bello, quod ab anno 1567. in 91. annum usq; duravit, mutarunt Turcæ suum belligerandi modum: cùm enim huc usq; suæ multitudini, virtutiq; sui equitatus, peditatusq;, copia tormentorum bellicorum, apparatuq; bellico confisi, non curarint arces, munitionesq; extruere, sed utplurimùm quidquid ceperant, exciderint, nec magni fecerint quod retinuerant (quod, ut verum dicatur, in campis fortis esse non possit, qui vires in loca munita dispartitur) hoc bello Persico necessitas coëgit Turcas (ut evitarent errores, in quos impegerant Selimus & Solimannus) se paulatim munire, fecerunt itaque castella in locis oportunis: ædificarunt civitatulas in præcipuis civitatibus, instruxeruntq; eas magno tormentorum bellicorum, & militum numero, constetitq; eis id bellum magno. Quamvis autem Persa, improvisis assultibus, multa hominum millia in frusta dissecuerit, multaq; eorum millia fame incommodisq; perierint, tantum tamen terræ amisit, tum suæ propriæ, tum amicorum, quantum jam dictum est, & inter alia suam civitatem regiam Taurisium. Æstimaturq; Turcam in ditione, quam sibi bello paravit, instituisse 40. Timarrorum millia, & quòd ei adhuc auri millio ex redititibus ejus supersit. Persa non potest resistere Turcæ in præliis campestribus, ei enim peditatu, tormentis, & apparatu bellico, & (quod summum est) obedientia populi conferri non potest. Selimus primus, Solimannus, & Amurathes tertius nunquam contra Persas arma moverunt, nisi aut à rebellibus, aut ipsorum discordiis invitati: Selimus ab Marabecho, filio Ocen,

Principe in Persia potentissimo, in auxilium vocatus fuit: Solimannus auxilio venit Elcaso, Tamasi fratri, cui ex ambitione aut suspicione erat infensissimus. Turca itaq; suo commodo usus est benevolentia, qua Elcasus apud populum valebat, ejusq; authoritate: Amurathes non ante arma cepit adversus Persas, quàm ex literis Vstaff Bassæ Vani civitatis, & aliorum intellexisset, omnia contentionibus flagrare apud Sultanos Persiæ, qui inter se de Rege diffidebant: quidam enim Ismaëlem, alii Ayner (qui ambo Tamasi filii erãt) volebant, & Periacocona occidit suum fratrem Ismaëlem, exclusoq; Aynere, consequutus est coronam Mahumetes Codabanda. Exortæ sunt postea discordiæ inter Codabandam & filium, & inter Turcamonos (familiam inter Persas potentissimam) & Regem, quæ Persis non minus nocuerunt quàm arma Turcica. Nullum negotium est Regi Persarum cum Lusitanis Ormuzii, quòd ipsi nec vires maritimæ (sine quibus id regnum recuperari non posset) sint, nec Lusitanis satis virium est, ut in mediterraneis regionibus sibi aliquid acquirere possint. Tamasus ipse, cùm aliquando instigaretur, ut expeditionem in Ormuzium susciperet, rogavit, quid ea in Insula cresceret, num frumentum, fruges, fructus, aut quid aliud boni? cumq; intellexisset fundum Insulæ sterilem, omniumq; rerum esse inopem, sed commercio valdè conducere insulam, ideoq; magni momenti esse, neglexit, irrisitq; eos, dicens se suis populis remisisse nonaginta Tomanorum millia, talis reditus.

REX JAPONIÆ.

JAPONIA *dicitur multarum variarumq; Insularum diversæ magnitudinis corpus, quæ sicut à cætero orbe terrarum situ distinctæ sunt, ita à populo multum ab aliis moribus ritibusq; dissimili incoluntur. Hæ Insulæ parum à se invicem distant, instar Maldivarum, in mari Indico: Hebridarum & Orcadum, in Oceano Septentrionali. In iis sunt 66. regna, quæ in principales partes tres dividuntur, quarum pars una novem, altera quatuor, tertia 53. regna complectitur:*

inter

inter quæ quinq; regna Coquinai, nobiliora & illustriora sunt, in quibus est fama celebris civitas Meaco, acciditq; plerumq;, ut qui eorum quinq; regnorum dominium sibi paraverit, aspiret ad imperium totius Iaponiæ, quæ à nova Hispania 150. à China 60. leucis distat. Pro sterili potiùs quàm fertili habenda est Iaponia. Capaci ingenio præditi sunt incolæ, & in adversis incredibili patientia præstantes: puerulos recens natos in fluminibus lavant, & cùm ablactati sunt, removent eos à matrum aspectu, exercitantq; venatione. Nudi capite, viri & mulieres incedunt, tam cœlo pluvio quàm sereno: gloriæ honorisq; cupidi sunt: paupertas nobilitati sanguinis nihil detrahit: minimam injuriam inultam nō sinunt: honorant se mutuò multis ceremoniis, graves simul, animoq; sedato sunt, sicut Hispani: cavent diligenter, ne in factis dictísve se timidos aut abjectos animis monstrent: infortuniorum calamitatumq; suarum neminem conscium faciunt. Animalia tam fera quàm mansueta eadem quæ nos, habent, sed vix alia, quàm ferarum venatione captarum carne vescuntur. Verum quidem est, quòd carne non multum delectentur, sed plurimum herbis, piscibus, hordeo, oryza vivunt, suntq; hæc præcipua eorum alimenta, vinum quoq; ex iis faciunt, aquam, cui pulvis pretiosus valdè admixtus est, in delitiis habent, hunc potum vocant Chia. Ædificia ipsorum utplurimum ex ligno sunt constructa, tum quidem quòd regiones mediterraneæ plerumq; lapidum inopes esse soleant: tum verò etiam quòd arboribus ad ædificandum maximè aptis (inter quas Cedrus in admirabilem incredibilemq; altitudinem crassitudinemq; excrescit) abundent, & quòd Iaponia terræ motibus valdè obnoxia sit. Principi, qui nuncupabatur Dairi, paruit quondam tota Iaponia, hunc summa obedientia reverentiaq; colebant incolæ, quod magna cum gravitate majestateq; regeret, duravitq; id plus minus 1600. annos. Sed quingentis ab hinc annis insurrexerunt in eum duo ejus præcipui ministri, turbaruntq; totum Imperium: nam eorum unusquisque, tot regnorum dominium sibi armis arripuit, quot potuit, spoliavitq; iis Dairi. Crevit deinde ambitio, cùm modò hic, modò ille rebellis fieret, raperentq;

sibi, hic unam, alius aliam Imperii partem: cum titulo tamen Iucatai (quod Regem sonat) reliquerunt ipsi Dairi nomen, quod est Domini universalis Iaponiæ, sed sine jurisdictione, aut dominio ullo: imò vix in dapes & cultum aliquid ei pendebatur ab illis Principibus, qui Meaco vicinas ditiones habebant: ita, ut umbra tantùm veteris amplitudinis, & Monarchiæ Iaponiæ, penes eum manserit. Ab hinc quingentis annis se Dairi loco, Imperatorem aut Regem Iaponiæ dicit ille, qui sibi dominium Coquinai arripuit (vocat se quoq; Dominum Tenzæ) ubi illa quinque regna civitati Meaco vicina sunt. Talis fuit nostro ævo Nabunanga, nunc autem Fassiba, qui dominii amplitudine potentiaq; omnes suos prædecessores superat: Nabunanga, qui præ aliis excelluit, non plus quàm 36. regna sibi comparaverat, sed Fassiba ut minimum 50. eorum sub jugum egit.

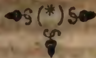
REGIMEN.

JAponiæ regimen differt plurimum ab eo regendi modo, qui in Europa in usu est. Potentia Principis Iaponiæ non consistit in reditibus ordinariis, aut in benevolentia populi, sed in authoritate imperioq;: nam ubi primùm unam aut plures ditiones sibi comparavit, dividit regna: partiturq; ditiones inter amicos, & sibi fidos, qui ei se tam pacis quàm belli temporibus obligant, cum certo hominum numero suis sumptibus inservire. Hi rursum eas ditiones inter sibi fidos subdividunt, ut ad eorum obsequia parati sint, aliquid sibi suæq; domus usibus reservantes, ita, ut omnes Iaponiæ opes, tam privatæ quàm publicæ, à paucis dominis, hi pauci autem ab uno, nempe Tenzæ Domino dependeant, qui pro libidine dat aufertq; quod vult: premit, extollit, favet, reducitq; ad inopiam Principes, cumq; eorum uni ditio eripitur, mutantur omnes nobiles milites q; ejus ditionis, manentq; tantùm artifices & agricolæ. Ea regiminis forma conversiones perpetuas, mutationesq; imperiorum secum trahit: nam Dairi (quamvis ei nec potentia, nec imperium sit, est tamen apud populum in dignitate ac reverentia) facit, ut Dominus Tenzæ, aliiq; Principes tyranni alienarum rerum usurpatores, eversores

Mo-

Monarchiæ, hostesq; amplitudinis Iaponicæ videantur, quod sanè & eorum æstimationem tollit, & animos populorum avertit: inde accidit, ut facilè se moveant, capiantq; arma, sperantes se ampliores facere, deprimendo socios. Cùm itaque Principes quotidie mutentur, non possunt à populo, tanquam Domini naturales amari, iiq; cùm incerti sint de dominio, uni ditioni, quàm alteri addictiores non sunt, sed sperantes eadem facilitate, qua unam nacti sunt, se aliam meliorem nancisci posse, exponunt periculo hanc pro illa, sicut in lusu chartæ & aleæ fit: nunc per se, rursus cum aliis conjuncti, tentant diversa, detinentq; iis modis omnes illas insulas in perpetuis bellis. Fassiba, ut sibi absolutum dominium, aut potiùs tyrannidem paret, solet Principes ex una regione in aliam sæpè transferre, ut Domini suis dominiis deturbati, degentesq; inter exteros vasallos impotentiores sint, nec adversus ipsum adsurgere aut rebellare possint, & ut minus valeant, dividit regna, ditionesq;, ita, ut Domini non habeant ditiones unitas. Nunquam deest illis causa dissidii bellorumq;, quòd fines ditionum angustæ sunt. Vult quoque Fassiba, ut in his statuum vicissitudinibus, tam ii, quorum conditio potior, quàm ii, quorum res deterior facta est, reverentiam homagiumq; (ut dicitur) faciant, seq; ipsi quotannis quàm opulentissimè sistant: qua re potissimam divitiarum Iaponiæ partem ad se trahit. Populos occupatos tenet, in ædificandis Palatiis admirabilibus, templis amplissimis, in fabricandis arcibus & civitatibus, quibus nullæ aliæ similes sunt, in iis substructionibus plus quàm centum operariorum millia, ipsorum expensis, diversis in locis labori incumbentium habet. Inter alia nunc templum ædificari curat, cui omne Iaponiæ ferrum insumere vult: præcepit enim omnibus mercatoribus, populoq;, ut arma omnia in certum locum comportent, ut illi fabricæ impendantur: exuit hoc opere populum armis, facitq; parvo temporis spacio opera magnifica, habet enim duabus tantum in partibus, laboratorum, suis expensis opera facientium, plus quàm centum millia. Vltra obligationem, qua Reges & Principes, tam pacis quàm belli tempore, se sistere,

ſiſtere, eiq; inſer vire tenentur, percipit duos milliones ex reditibus oryzæ, quæ ex poſſeſſionibus, quas ſibi retinuit, colliguntur. Propoſuit, ubi confecerit ea, quæ in Iaponia facere conſtituit, Chinam aggredi, ut eam ſuo Imperio addat: ad hoc præcepit ſcindi ligna duobus navigiorum millibus ſufficientia, ut iis exercitum tranſmittat. Tam amplis ſubſtructionibus, magno molimine, tanta ditionis amplitudine, adjectioneq; regnorum ſuo Imperio, ſperat ſe immortalem reddere, futurumq; ut pro Deo colatur, ſicut ii omnes ferece, qui apud Iaponenſes Deorum nomina adepti ſunt. Amida enim, Xaca, Canis & Fotoque nihil aliud quàm Domini Iaponiæ fuere, qui belli gloria, aut pacis artibus ſibi in Iaponia opinionem divinitatis pararunt: ſicut olim Hercules & Bacchus in Græcia: Saturnus & Ianus in Italia: nec minus fabularum nugarumq; de his quàm de illis narratur. Faſſiba autem videns lege Chriſti, non probari alium Deum, præter eum, qui cælum & terram ex nihilo creavit, & ex conſequenti deteſtari omnes Deitates ſtultè fabricatas, propoſuerat in exilium agere omnes patres Ieſuitas, qui eam concionabatur, evellereq; novam vineam, quæ in illis regionibus altas radices agere incipiebat. Superbiæ profectò exemplum memorabile hoc eſt: Romani enim Imperatores omnibus viribus ſe prædicationi S. Crucis & Evangelii oppoſuerunt, ut ſua idola tuèrentur & conſervarent, quæ omnia lex Dei dæmonia vanitatemq; eſſe docet. At hic movet bellum fidei Chriſtianæ, ut ſibi Deitatem arroget, quod extremæ eſt ambitionis, & amentiæ, dum ſe pro Deo haberi vult. Sed inter tam vaſtas & immenſas cogitationes ſuſcitavit ei Deus novum hoſtem, qui ab Orientalibus Iaponiæ partibus ſe movet adverſus ipſum, quod ex literis anni nuper elapſi intelligitur.

IMPE-

IMPERIUM PRESBYTERI JOHANNIS.

MPERIUM *Presbyteri Iohannis quamvis sit amplissimum, in effectu tamen non respondet famæ opinioniq́, quam vulgus, potiorq́ scriptorum pars de ipso habet. Horatius Malaguccius in suo discursu de amplitudine dominiorum hujus temporis, vult ipsum habere dominium latiùs quàm ullum alium Principem, excepto tamen Rege Catholico. Fateor equidem antiquis temporibus ipsius ditionem se longè extendisse, ut ex multitudine regnorum, quibus suos titulos amplificat, quoq́ æstimari potest. Inscribit se enim Regem Gojame (quod regnum ultra Nilum est) Vangue & Damur, quæ ultra Zairi fluvium sita sunt: cùm tamen hodie pro certo sciatur, ejus Imperium vix Nilum attingere. Scribit quoq́ Iohannes Barrozius, Abissinios ejus fluvii exiguam notitiam habere, propter montes, qui inter illos & hunc sunt. Centrum ejus ditionis est Barcena: ab Ortu enim extendit se, à Suaquem ad ostia maris rubri usq́, quod spacium 122. leucas comprehendit: verum quidem est, intra mare rubrum & ipsum esse aciem montium, quos Mauri incolunt, qui & in locis maritimis dominantur. Ad Occasum est acies montium, secundum Nili cursum, quos Gentiles inhabitant, penduntq́ ei tributum. Ad septem Triones termini ejus constituendi sunt, linea imaginaria, quæ à Suaquen ducatur, ad caput Insulæ Meroë usq́, extendaturq́ ad 125. leucas, inde arcus non admodum incurvus faciendus est. Meridiem versus, ad regnum Adeæ usq́ (in cujus montibus nascitur flumen, quod Ptolemæus Ratto vocat, ponitq́ sub Melinda) spacio 250. leucarum, ad fines Gentilium: hîc verte lineam imaginariam, facq́ finem in regno Adel, cujus Metropolis est Arar, in altitudine novem graduum. Habet ita totum hoc regnũ in circuitu plus minus 672. leucas. Hæc regio distincta est in amplissimas planicies, latos colles, altos montes, sed culturæ aptos, frequenterq́ inhabitatos, & cùm frumento non abundet, hordeum & milium, & semen quoddam bonũ durabileq́*

 produ-

producit. Est ibi satis milii, zaburri (quod nos frumentum Indiæ dicimus) omneq; leguminum nostratium genus: sunt & ibi adhuc alia, sed nobis incognita: uva eis non deest, sed inde vinum non exprimunt, nisi in Principis & Patriarchæ ædibus. Vini loco conficiunt potionis genus, ex fructibus tamarindi, qui acer est. Medicæ, citreæ, cedri arbores nascuntur sua sponte. Exprimunt oleum ex certo fructu, quem ipsi Zeva dicunt: id aurei coloris est, sed inodoratum. Apes mellificant etiam in domubus, unde cera & mellis incredibilis copia ibi est. Omnes ipsorū panni sunt ex gossypio contexti: ditiores vestiuntur pellibus vervecum, honoratiores autem exuviis leonum, tygridum, lincium. Divites sunt incolæ boum, caprarum, ovium, mulorum, asinorum, camelorum, equorum, quantumvis parvorum gregibus, sed ex Arabia & Ægypto eorum magna copia adducitur: quando equæ pepererunt, eis pullos non ultra tres dies relinquunt, deinde eos vaccis subjiciunt, quæ eos ablactant. Habent etiam talia animalia, qualia nos habemus, etiam gallinas, anseres, similiaq; nempe vaccas, porcos sylvestres in magna copia, cervos, capreolos, lepores, sed nullos cuniculos. Præter hæc habent pantheras, leones, elephantos, lynces. Ut finem faciam, non est alia regio generationi multiplicationiq;, tum plantarum, tum animalium hac aptior: sed parum adjuvatur industria incolarum, eò quòd natura ingenioq; tardi sint lentiq;: habent enim inprimis linum, sed non texunt telam: cannas mellis, sed saccharum inde deducere non norunt: ferrum, sed ejus usum ignorant, habentq; fabros pro nigromanticis: sunt ibi flumina & aquæ, nec tamen iis agros irrigant, nec reddunt eos fertiliores. Quid venatio & piscatio sit, vix intelligunt: itaq; campi avibus, animalibusq; sylvestribus, flumina & lacus piscibus scatent. Altera causa est, quòd plebs à primariis malè tractetur: pauperes itaq; videntes sibi auferri quod habent, non faciunt plus sementis, quàm necessitas exigit. Loquendi regulas non habent, & ad epistolam conscribendam, copia hominum, multisq; diebus opus esset. In comedendo non utuntur mappis, mantilibus, nec mensis. Medicamentorum nullum usum habent. Nobiles, cives, plebei habitant distin-

distincte, possuntque nobilitatem facto aliquo egregio acquirere. Primogeniti ex Asse hæredes sunt. In tota Abissinia non est oppidum, quod plus quàm 1600. focos habeat, suntque valdè pauca ejus amplitudinis: nulla ibi arx, nec locus munitus est, æstimantque Spartanorum more, quòd regnum conservari defendique brachiis debeat, non propugnaculis ex terra aut lapide. Vt plurimùm in pagis dispersi habitant. Mercimonia ipsorum fiunt permutatione rei unius cum alia, supplentque justum pretium frumento & sale: piper, thus, myrrham, & sal, auro appendunt. Aurum pondere quoque expenditur: argentum ordinariè in usu non est. Major cœtus conventusque est aula Principis, quæ nunquam fixa manet, sed modò huc, modò illuc commigrat, habitatque Princeps in campis sub tentoriis: hæc aula occupat decem & plura milliaria.

REGIMEN.

Forma regiminis Presbyteri Iohannis satis refert Despoticum: deprimit enim valdè vasallos, tum potentes, tum pauperes, tractatque eos potiùs tanquam mancipia quàm subditos: quò hoc tutius faciat, ita se gerit, ut ab eis tanquam divinus sacerque colatur. Ad nomen Principis inclinant se, tanguntque manu terram. Reverentur Tentorium, in quo ipse habitat, etiam ipso absente. Solitus erat Princeps se quoquo tertio anno, una sola vice, populo visendum præbere, postea largiores sunt facti, seque tribus vicibus quotannis spectandos dederunt, nempe diebus Nativitatis, Paschatis, & S. Crucis in Septembri. Panusius, qui nunc regnat, paulò mansuetior factus est. Quando aliquid ejus nomine alicui, quicunque is sit, mandatur, audit is mandata, à cingulo sursum nudus, nec nisi Regis licentia vestem resumit. Iurejurando ad perhibendum veritati testimonium adacti, non solent veritatem dicere, nisi juraverint per Regis vitam: dat is aufertque magnam ditionem, cui ipsi placet, nec ei qui privatur, facere demonstrationem, se id ægrè ferre, licet. Confert ordines sacros, & administrationes sacramentorum, disponitque pro libitu, tam de religiosis, quàm laicis, & ipsorum bonis. In itineribus equitat circumdatus cortinis rubris, altis longisque, quæ ipsum retrò, & à lateribus

cingunt. Defert secum magna cum reverentia duodecim lapides altaris sacratos, qui ipsorum sacra sunt. In capite coronã, cujus una medietas ex auro, altera ex argento est, crucemq; argenteam manu gestare solet: faciem cooperit particula Taffette cærulea, quæ plus minúsve attollitur dimittiturq;, secundum quod ipse suum favorem erga eum cum quo agit, indicare vult. Aliquando summum pedem monstrat, quem extra aulea exerit: ad ea non nisi post longum tempus, multas ceremonias, diversosq; internuncios, qui ferunt referuntq; mandata, accessus datur. Nemo præter Regem vasallos habet, cui quotannis homagium præstent, deferantq; obedientiam, quam subditi Regi debent. Originem trahit hic Rex à Salomonis, & reginæ Sabæ filio, cui Meilech nomen fuit. Receperunt Abissini fidem Christianam Candace regnante, cujus tempore cœpit in Æthiopia regnare, florereq; Gasparis, à quo post 13. generationem descendit Iohannes, qui Sanctus dictus fuit. Hic circum tempora Constantini Imper. quòd filios non haberet, regnum filio natu majori, Caji sui fratris relinquens, investivit Balthasarum & Melchiorem, natu minores: illum regno Fatigar, hunc regno Gojame. Fuit itaque stirps regia divisa in tres familias: Gasparis, Balthasaris, & Melchioris, ordinavitq;, ut Imperium esset electivum uni ex dictis tribus familiis, modò is primogenitus non esset, quia ii haberent sua regna propria. Vt autem tumultus scandalaq; vitarentur, præcipit ut fratres Imperatoris, cum propinquioribus parentibus includerentur in arce montis Amaræ. Voluit præterea ut ibi ponerentur filii Imperatoris, qui nec in Imperium succedere, nec aliquo Statu gaudere possint. Ob hanc causam Imperator utplurimùm uxorem non ducit.

VIRES.

SVos agros per sua mancipia, suosq; boves colit: ea mancipia multiplicantur quotidie. Contrahunt enim inter se conjugia, filiiq; permanent ejus conditionis, cujus erant progenitores. Tributa expenduntur ab omnibus, qui dominia obtinent, horum aliqui equos, alii boves, aurum, gossypium, aliasq; res dant. Æstimatur ipsum magnos thesauros,

tum

tum pannorum & gemmarum, tum auri possidere, earumq́; rerum horrea amplissima referta habere. Ipse scribens Regi Portugalliæ, obtulit ei ad bellum adversus infideles gerendum, dare millies centum drachmarum aurearum millia, militum quoq; & commeatuum infinitum numerum. Ipsum utplurimùm quotannis in arcem Amaram, tres aureorum milliones recondere dicitur. Verum quidem est, quòd ante Regem Alexandrum, non reponebant tantum auri, quòd id purificare nescirent, sed recondebant gemmas particulasq́; auri rudis. Reditus ejus sunt trium generum: unos capit ex suo dominio: alios à populo, qui certi aliquid pro foco pendunt, & decimam omnium minaralium, quæ ex aliis quàm suis fodinis eruuntur. Reliquos percipit à Principibus sibi subditis: hi, unius civitatis, quam ipse elegerit (modò eam non eligat, quam ipsi inhabitant) reditus ei dant. Quamvis autem reditus facultatesq́; satis amplæ sunt, gens tamẽ ipsa ignava est: tum quòd ipse eam in mancipiorum numero habeat, unde ipsis non est illa animorum generositas, quæ homines ad arma promptos, audacesq́; ad pericula facit: tum quòd ipsis videntur sibi manus constrictæ, respectu quo ipsum habent, ac reverentia qua ipsum observant, timoreq́; quo sibi ab illo timent, arma defensioni commoda non habent, præter situ obsitam galeam, semi galeam, & loricam, quam Lusitani eò detulere: his addi potest defectus arcium. Cùm itaq; ipsis nec loca munita sint, in quæ confugiant, nec arma, quibus se defendant, sunt ipsi ipsorumq́; pagi hostibus tanquam prædæ expositi. Ipsorum arma offensioni apta, sunt sagittæ non pennatæ, & aliqua jacula. Observant jejunium 50. dierum, quod ipsos, propter magnam abstinentiam, qua se per illos sacros dies jejunando macerant, ita extenuat affligitq́;, ut nec multis subsequentibus diebus, ad se movendum vires eis suppetant. Eam occasionem captantes Mauri aggrediuntur eos magno suo commodo. Scribit Franciscus Alvarezius, quòd Presbyter Iohannes possit in campos educere centenariorum millia, sed visum fuit, quòd ingruente necessitate multò majores copias educere potuerit. Habet religionem militarem, quæ sub protectione S. Antonii est:

ei unusquisq; nobilitate clarus paterfamiliâs, ex tribus filiis unum, excepto primogenito, destinare debet: ex his seliguntur 12. equitum millia, qui Regi excubent. Finis hujus religionis est, Imperii fines defendere, resistereq; hostibus fidei.

PRINCIPES FINITIMI.

CErtò nobis constat, Presbyterum conterminum esse tribus potentissimis Principibus: primus est Rex Borno: alter Turca: tertius Rex Adel. Rex Borno dominatur ei regioni, quæ se extendit à Guangala, Ortum versus ad plus minus quingenta milliaria, inter deserta Seth & Barca: situ inæqualis est, continet enim partim montes, partim planiciem. Eam inhabitat populus satis civilis, degitq; in casis satis frequentibus: propter frugum copiam, est ibi quoq; aliquis mercatorum concursus. In montibus vivunt pastores armentorum & pecorum, qui Mylio utplurimùm vivunt, deguntq; vitam bestialem, absque religione, habentq; uxores liberosq; communes: nomina propria non alia habent, quàm quæ accidunt personis, ut claudi, lusci, longi, balbi dicantur. Rex Burno populo valdè potens est, cui nihil aliud oneris imponit, quàm decimam fructuum. Pro exercitio locoq; artis manuariæ, solent latrocinari, trucidare vicinos, aut eos captivos facere, quos commutant equis, quos à mercatoribus Barbariæ consequuntur. Sub se habet multa regna & populos, partim nigros, partim albos. Infestat mirabiliter Abissinos latrociniis, abigit enim pecora, deprædatur fodinas, abducit in captivitatem homines. Bornenses equites præliantur eo modo, quo Asturconibus insidentes: utuntur lanceis, utrinque ferrea cuspide armatis, tum etiam jaculis & sagittis. Invadunt regiones, nunc hac, nunc illac ab improviso, sed hi potius assassini latronesq;, quàm iusti hostes sunt dicendi. Turca, qui Abissinum ab Ortu attingit, & Rex Adel, qui eum inter Ortum & Meridiem cingit, vexant valdè Presbyterum Iohannem: coarctarunt enim fines ejus Imperii, reduxeruntq; regionem in magnam miseriam. Turcæ, præterquàm quòd deprædati sunt unam partem regionis Barnagasso, quam ingressi sunt anno 1558. (quamvis tunc repulsi fuerint)

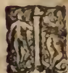
rint) eripuerunt Presbytero, quidquid in ora maris habuit, præcipuè portus & oppida Suaquen & Ercoco, in quibus duobus locis, montes inter Abissiniam & mare rubrum existentes, aperiunt se, faciuntq; iter commeatibus & commercio, inter Abissinos & Arabes. Non multis annis elapsis Bernagasso coactus fuit Turcis morem gerere, & ab ipsis pacem emere, pendendo tributum, mille unciarum auri quotannis. Non minus Presbyterum infestat Rex Adel, conterminus est hic regno Fatigar, extenditurq; ejus dominium ad mare rubrum usq;, ubi habet Assum, Salir, Meth, Barbora, Pidar & Zeila. Barbora appellunt multæ naves ab Aden & Cambaja, cum mercibus, quas commutant carne, melle, cera, commeatu, quæ Adenam vehuntur: auro, ebore, aliisq; rebus, quæ in Cambajam mittuntur. Màjor commeatuũ quantitas ex Zeila petitur, ibi enim est mel & cera in magna copia. Sunt ibi fruges, fructusq; diversi, qui in Aden & Arabiam deferuntur: pecora quoq;, speciatim verveces, quorum cauda 25. & amplius pondo est, capite colloq; prorsus nigri, cætera albi. Sunt & alii prorsus albi cum cauda brachii longitudine vitisq; instar recurvæ, habentq; palearia sicut tauri. Sunt hic vaccæ, quarũ cornua ramis, tanquam sylvestrium cervorũ distincta sunt: aliæ rubræ sunt, habentq; in fronte cornu palmæ & semis longitudinis, quod retrorsum obversum est. Metropolis civitas hujus regni est Arar, 38. leucis Zeila distans Meridiem orientalem versus. Hic Rex, qui etiã religioni Mahumetanæ est addictus, quòd professus sit, se semper bellum gerere velle cum Christianis Abissiniæ, id est, subditis Presbyteri Iohannis, sibi Sancti cognomen inter illos barbaros paravit. Exspectat ille donec Abissini, longo duroq; illo 50. dierum jejunio debiles facti sint, viresq; eorum adeò consumpti, ut vix ad res domesticas peragendas, eis vires sufficiant, ingreditur tunc eorum regionem, diripit pagos, abducitq; in servitutem populum, infertq; Abissiniæ mille damna. Mancipia Abissiniæ miros sæpè habent extra patriam progressus, habenturq; à Principibus in precio, ipsorumq; multi industria sua in serviendo, facti sunt ex mancipiis domini in Arabia, Cambaja, Bengala, & Samatra. Cùm enim Principes

Mahu-

Mahumetani Orientis tyranni sint regnorum, quæ Gentilibus eripuerunt, ut ea sibi secura reddant, non fidunt subditis, sed instruunt armis multa mancipia externa, quibus suas personas fidunt, committuntq; ipsis regimen regni. Inter mancipia potiores æstimantur Abissini, tum propter eorum magnam fidelitatem, tum propter bonam indolem. Rex Adel implet Ægyptum & Arabiam multitudine captivorum, quos ex ditionibus Presbyteri Iohannis abducit, permutatq; eos cum Turca & Principibus Arabiæ, armis, apparatu bellico & militibus. Anno Christi supra millesimum quingentesimum, Claudius Abissiniæ Rex, se viribus Gradamedi Regi Adelæ imparem agnoscens (ipsum enim per 14. annos perpetuis excursionibus vexarat) relictis regni pomæriis in interiora se recepit, petiitq; auxilium à Regis Lusitaniæ Iohannis III. in India legato Stephano Gama, qui tunc cum parata classe in mari rubro erat. Is ei dedit quadringentos viros Lusitanos, cum bona armorum quantitate & sclopetis, ductore Christophoro suo fratre. Horum auxilio, & sclopetorum beneficio, vicit hostes duobus præliis: sed cùm Rex Adel à Gubernatore civitatis Zebit habuisset mille sclopetarios, decem tormenta bellica, tertio prælio fusi, & in fugam acti sunt Lusitani, eorumq; Capitaneus captus occisusq; est. Cùm autẽ Rex Turcas amandasset, Rex Claudius ipsum ex improviso ad fluvium Zeila, & ad montem Sanan aggressus est cum octo peditum millibus, quingentis equitibus Abissinis, & cum illis Lusitanis, qui ex superiori clade superérant, quorum unus inflixit lethale vulnus Gradamedi. Sed mense Martio, anni 1559. cùm Rex Claudius iterum manus conferret cum Mauris Malacai, ipse in prælio occubuit. Rex autem hostium tantam victoriam à Deo concessam agnoscens, triumphum egit, insidens Asello. Regi Claudio successit Adamas ejus frater, cui quòd semi Mahumetanus esset, rebellavit bona pars nobilitatis Abissiniæ, fususq; fuit à Barnagasso, anno 1502. Cùm itaq; res Æthiopiæ aliquo tempore fluctuassent, aliquantulum restitutæ videntur regnante Alexandro, Lusitanorum auxilio, qui eo tam arma offensiva quàm defensiva tulerunt, excitaruntq; suo exemplo in præliis animos inge-

ingeniaq; Abissinorum. Omnes qui cladi Christophori Gamæ superfuere, aliiq; qui postea eò venerunt, veniuntq; adhuc, remanent ibi, contrahunt matrimonia, generantq; liberos. Rex Alexander imperavit eis, ut judicem eligerent, qui inter ipsos jus diceret: tradiderunt itaq; ibi, perguntq; tradere usum armorum, qui est in Europa, artem bellandi, modum fortificandi transitus, locaq; maximi momenti. Postea in eas regiones se contulerunt aliqui Florentini, partim ex curiositate, partim mercaturæ gratia. Franciscus enim Mediceus, magnus Dux Hetruriæ, habebat aliquam consuetudinem cum Abissinis. Presbyter solet favore prosequi, & vitæ subsidia largiri Francis (ita vocant Europæ populos) difficulterq; concedit eis facultatem exeundi regno: ultra hos alios diversos hostes quoq; habet Presbyter Iohannes: inter eos est Rex Dancali, cujus est oppidum & portus Vela ad mare rubrum, conterminus is est Balgadæ. Presbyterum quoq; valdè exagitant Mauri, qui provinciam Dobas inhabitant, ea in 14. Dynastias divisa est: quamvis hi inter confinia Imperii Presbyteri Iohannis sint, fiunt ipsi tamen persæpè rebelles. Pro lege habent, quòd nemo ipsorum matrimonium contrahere possit, si non probet, se duodecim Christianos occidisse.

MONOMOTAPA.

IN *reliquo Æthiopiæ regnum obtinent diversi magni Principes, quales sunt Reges Adel, Monomugi, Monomotapa, Angola, & Congo, quorum nos exiguam notitiam habemus: Sed ut ex unius eorum statu, de alterius qualitate judicium fieri possit, pauca verba adjungemus, de statu & regimine Monomotapæ, qui aliis major potentiorq; est. Hujus Principis imperium omnem illam insulam occupat, quæ fluminibus Cuama & Spiritussancti continetur (id spacium 750. leucarum in ambitu est) cumq; Spiritussancti transmissum est, longissimo tractu caput bonæ spei versus extenditur: regionum enim illarum Principes illum quoq; in supremum Dominum ac Principem agnoscunt. Oppida, pagiq; ibi rari sunt, ædificia ex ligno & stramine constant. Civi-*

tatum præcipuarum una Zimbas, altera Benamataxa nuncupatur, illa 15. hæc 21. milliaribus Cefala Occasum versus distat. Regio frumento, pecudibus magnis parvisq; abundat, quæ immenso numero, in campis & sylvis pascentes vagantur. Ex dentium elephantorum numero, qui extra regionem vehuntur, eorum ad 4. aut 5. millia, ibi quotannis mori æstimatur: elephantes ibi prægrandes sunt. Non alia regio auriferacior hac est, affirmant enim aliqui hic tria fodinarum (unde aurum eruitur) millia esse: aurum quoq; in terra, in petris, & in fluminibus reperitur: ditiores fodinæ sunt Mannica, Boro, Quiticui, Toroe (quam alii dicunt Butua.) Populus statura mediocris, niger, beneq; compositus est. Principi inservientes, genubus insident, coram ipso sedere, idem quod apud nos stare est, nec nisi magnatibus conceditur. Fides, probatioq; ciborum potusq;, non antè, sed postquam Princeps ederit biberitq;, fit. Carceres hic nulli sunt, quod jus eo momento, quo delictum commissum est, ex testimoniis dicatur. Delicta, quæ majori severitate puniuntur, sunt veneficia, furta & adulteria. Aliud tributum Principi non penditur, quàm aliquot dierum operæ, & donaria, sine quibus nemo coram ipso venire potest. Arma ejus ligo, & duo spicula: pro fidissima custodia habet ducentos canes. Principem ipsum, qui patronum agnoscunt, hæredes apud se retinet, ut de parentibus securus sit. Tempore præterito hic Princeps, opera patris Consalvi sylvæ Iesuitæ ad fidem conversus fuit, suscepitq; Baptismum, simul cum maximo suorum aulicorum numero, postea à quibusdam Mauris (qui authoritate apud ipsum valebant) persuasus, illum trucidari fecit. Id ob facinus Rex Lusitaniæ Sebastianus bellum ei intulit, duxitq; ejus exercitum (qui ferè ex nobilibus constabat, numeroq; erant 1600.) Franciscus Barretius, cui Monomotapa, Lusitanorum arma pertimescens, bonas conditiones obtulit, sed cum Barretius honesto æquoq; satisfieri sibi non pateretur, non ab hoste, sed ab aere Æthiopiæ, & morbis, qui exercitum depasti sunt, victus fuit.

SE-

SERIFFUS.

INTER *omnes Africæ Principes, non credo aliquem, opum & virium magnitudine, Seriffo præferri posse: ejus enim ditio continet omnem illam Mauritaniæ partem, quam Romani Tingitanam appellarunt, extenditurq; à Promontorio Bojador Tanger usq;, & ab Oceano Atlantico ad flumen Mulvia, & ultra: quo spacio comprehenditur totius Africæ præstantissima portio, quæ & incolis magis frequens, & amœnitate, & fertilitate, & morum civilitate reliquas superat: & inter alias ditiones, fama celeberrima sunt Marochi & Fessæ, quarum illud in septem Provincias dividitur, nempe Cuzulam, Saharam (duæ hæ Provinciæ comprehendunt partem Numidiæ) Cus, Ascaram, Duccalam, Tedle, Marochum. Hoc autem continet octo, nimirum Temesnam, Asgam, Eriffe, Elabal, Caret, Caus, Zanegam, Fessam. Hæc regna distinguuntur in planiciem & montes: comprehendunt enim bonam Atlantis majoris & minoris partem, inhabitantur à magno feroceq; populo, diviteq; pascuorum & pecudum: inter Atlantem majorem & Oceanum planicies est, in qua civitas regalis Marochum in campis Atlante 14. milliaribus distantibus jacet, qui pluribus fontibus, rivulis & fluminibus illuc influentibus irrigantur. Olim cùm hæc civitas centum focorum millia instrueret, erat caput Africæ, sed paulatim decrevit, estq; desertior quàm habitatior. Sunt in regno Marochi, præter alias Tedsi quinque millium familiarum: Tagaost octo millium: Tarodante (quamvis multis aliis minor sit, non cedit eis nobilitate & commercio) sita est inter Atlantem & Oceanum, in Valle 16. leucas, parumq; minus lata, sacchari & omnis annonæ generis fertili: multum ei splendoris & nobilitatis attulit diuturna mora quam in ea traxit, & æstimatio, in qua apud Mahumetem Seriffum fuit. Relicto Atlante intratur in planicies fertilissimas colliculis, in quibus quàm dives sit copia frugum, nempe sacchari, olivarum, pecudum, vinearum, omniumq; bonorum, dici non possit. Regnum*

Fessa quoq; (sicut diximus) continet diversas provincias, optimè inhabitatas. Inter eas Asga habet 80. milliaria in longitudine, 60. in latitudine: Elabat, centum in longitudine, sexaginta in latitudine. Verum quidem est, quòd Eriffe provintia prorsus montosa sit, numeranturq; in ea 23. Atlantis rami, qui à populis utplurimùm indomitis incoluntur. Caret est aspera & sicca, adeoq; Libyæ quàm Barbariæ similior. Sed quòd amplitudo hujus regni & valor magna ex parte consistit in civitate Fessana, extra institutum non erit, de ea pauca verba facere. In partes duas divisa est hæc civitas, quæ à se invicem parum distant, earum una Fessa vetus, altera Fessa nova appellatur: vetus Fessa quoq; fluviolo in duo corpora finditur: Orientale dicitur Beleida, habet autem quatuor familiarum millia: Occidentale dicitur propriè Fessa vetus, facit 80. & amplius familiarũ millia, non longè distat à Fessa nova, quæ 8. domuum millia habet. Fessa vetus est ferè tota in callibus & in vallibus: continet 50. templa Mahumetana insignis magnitudinis, omnia fontes habent & columnas ex Alabastrite & Iaspide, ultra ea numerantur sexcenta minora. Inter quæ templa illud, cui vulgò nomen est Caruten, admirabile est, situm in meditullio civitatis: ejus ambitus est dimidii milliaris: divisum est in 17. fornices in latitudine, 120. in longitudine, quos 2500. columnæ ex albo marmore sustinent. In præcipuo majoreq; fornice (ubi tribunal est) visitur lampas immensa, quam circumcingunt centum minores. Alii fornices habent lampades valdè magnas, in quarum qualibet 1500. lumina prælucent. Fessæ fama est, omnes illas lampades factas esse ex campanis, quas Arabes in Hispania ceperunt, qui non solùm in prædam abstulerũt campanas, sed & columnas, æs & marmora, tum quidquid pretiosi & mundi in eam detulerant Romani primùm, & deinde Cothi. Fessæ numerantur plus quàm ducentæ Grammatices scholæ, ducenta diversoria publica, 400. molæ aquaticæ in flumine, quarum singulæ quatuor aut quinq; rotis agitantur. Sunt in ea quoq; diversa Collegia, inter quæ id quod Madaraccia nomen habet, pro pulcherrima fabrica totius Barbariæ habetur: sunt ibi sexcenti fontes, muris cincti, ex

quibus

quibus aqua in omnes ferè domus dispergitur. Longum esset describere Alcaceriam (quam appellant.) Locus is est muris cinctus, cujus portæ sunt duodecim, dividiturq; in 15. vicos, ubi mercatores sua negotia sub tentoriis peragunt. Vix dici potest, quantæ sint hortorum delitiæ, & quanta viridariorum amœnitas: viridaria à fontium & fluminum aqua refrigerantur. Rex habitat complurimum Fessæ, in qua arcem, palatia & hortos habet, & quidquid venusti commodiq; optari queat: ex hac nova Fessa, per viam subterraneam, itur ad Fessam veterem. Vt breviter dicam, hæc civitas adeò & magna atq; magnifica est, ut ei Reges defuncti rarum privilegium concesserint, nimirum, ut cives non teneantur obsidionem ferre, nisi Rex tam potens sit, ut justo exercitu se hosti valeat opponere, & si hostis ad semi milliare urbi appropinquasset, ut ei se dedere possint absq; dedecore proditionis, aut perfidiæ nota: quod hanc ob causam fecit, ne urbs prætextu vanæ fidelitatis exitium subiret. Civitas quoq; magni momenti esse perhibetur, sita in planicie, non minus frumento, oleo, lino, pecore fertili, quàm jucunda, propter amœnitatem locorum, aquarumq; copiam: habet octo familiarum millia, muri validi sunt, & multis turribus muniti. Incolæ industrii, mercimoniis dediti, præcipuè pannorum è lana, serico, gossypio, qui ibi texuntur. Primogenitus Regis Fessæ, se Principem Mequ neze inscribere solitus erat. Hæc regna ultra fertilitatem naturalem, sic satis dedita sunt mercaturæ. Etsi autem Rex Fessæ ad mare Mediterraneum portus oportunos non habet, attamen Franci & Angli ad portus ad Oceanum commeant, præcipuè Laracen, caput Aguero, cæterosq;, quorum pars est regni Fessæ, pars Marochi. Ferunt eò arma, & alias Europæ merces, pro quibus ipsi inter alias saccharum recipiunt. Cùm verò regna Marochi & Fessæ, aliæq; Provinciæ principatusq;, qui inter se divisi fuere, parvo ab hinc tempore sub uno Principe coaluerint, qui Seriffus dicitur, non erit abs re referre, quomodo hoc acciderit: nihil enim aliud magis relatu dignum, vel potius admirandum nostro seculo accidisse puto. Circa annum Christi 1508. in regione Numidiæ inclaruit Alfaique quidam, natus Tigumede-

ti (qui locus in Provincia Dara est) vir ingenio callido, nec minus ambitiosus, quàm doctus in scientiis, quibus operam dant Mahumetani, ei nomen fuit Mahumetes Benamettus, qui se etiam Seriffum nominari jubebat. Hic jactans se sanguine Mahumetis ortum, & confisus tumultibus Africæ, ac ejus statuum, Rerumpublicarumq; distractionibus (in Africa enim multum poterant Lusitani) cœpit cogitare de invadendo Mauritaniæ Tingitamæ Imperio. Quod ut efficere posset, misit primùm tres suos filios, Abdelem, Abnetem, Mahumetem, peregrinatum Mecam & Medinam, ut inviserent atq; colerent Mahumetis sui seductoris sepulchrum. Fecerunt adolescentes hanc peregrinationem tanta & reverentia & existimatione sanctitatis & religionis (si convenit uti his nominibus in tali impietate & ineptia) ut in ipsorum reditu, ipsis obviam irent incolæ, ipsorum vestes deoscularentur, & revererentur tanquam sanctos. Ipsi verò fingentes se raptos in alta contemplatione, ibant per illas regiones suspirantes, clamabantq; voce alta (quam suspiria & gemitus interrumpebant) Ala, Ala: nec aliunde, quàm ex eleemosyna vivebant. Cùm pater eos magno cum gaudio voluptateq; domũ recepisset, nec applausum & æstimationem, quam sibi illa peregrinatione conciliarant, evanescere, nec irritam fieri vellet, misit duos ipsorũ, nempe Abnettem & Mahumetem, Fessam, ubi cùm eos Rex humaniter & benignè excepisset, unus eorum factus est Professor Amodoracciæ, famæ celeberrimi Collegii illius urbis, junior autem factus est pædagogus filiorum Regis. Cumq; se Regi gratos viderent, & populi in se benevolentiam perspicerent, ex patris consilio (occasionem capientes ex damnis, quæ Arabes & Mauri sub insignibus Lusitanorum militantes, faciebant, illis qui erant suæ hæresis) petierunt à Rege facultatem explicandi vexillum adversus Christianos, spem ei facientes, se facilè ad se pertracturos Mauros, qui Lusitanis adhærebant, eaq; via securas reddi posse Provincias Sus, Heam, Ducalam, Marochum, aliasq; à Lusitanis vexatas. Huic petitioni contradixit Mulejus Nazer, Regis frater: Si enim hi, dicebat, sub sanctimoniæ & defensionis legis prætextu, facient aliquem

pro-

progressum in armis, non erit postea in tua potestate eos deprimere, frenoq; continere. Arma enim homines audaces, victoria insolentes, favor populi ambitiosos, rerumq; novarum cupidos facit. Rex autem, apud quem in magna opinione sanctimoniæ erant, parvi faciens consilium, sive rationes, quas frater allegaverat, illis vexillum & tympanũ dedit, & quod amplius est, 20. equites, qui eos comitarentur, diploma quoq; ad Arabes, Principes, & Barbariæ civitates. His initiis multisq; ad eorum famam concurrentibus, excurrunt in Deucalam, Comitatum Safini, ad Agueri Promontorium usque, quæ loca tunc Lusitanis parebant. His, quas diximus rebus se gratiosos, fortes ac munitos sentientes, petiverunt à populis, qui tunc utplurimum in libertate degebant, iisq;, quibus placebat, favebant, ut ipsis, qui pro lege Mahumetana adversus Christianos pugnabant, auxiliarentur, elargirenturq; decimas Deo debitas, quas (decimas) à populis provinciæ Daræ facile impetrarunt. Sibi itaq; paulatim dominium Tarudante (ubi eorum pater Gubernator factus fuit) Sus, Hiæ, Deucalæ, locorumq; vicinorum occuparunt. Sedem primùm fixerunt in Teducste, postea in Tesarote. Superarunt deinde prælio Lopezium Barrigam, fama celebrem, rei militaris Lusitanorum Ducem, sed amiserunt fratrem natu majorem. Postmodum cùm blandis verbis ingressi essent civitatem Marochum, veneno ejus Regem sustulerunt, quo necato, ejus loco se Regem Marochi proclamari fecit Ametes Seriffus. Cùm hæc fierent, prælio decertabant Arabes, Ducalæ & Xarquiæ, cum Arabibus Garbiæ, pollicebaturq; sibi utraq; pars favorem Seriffforum, qui contentionem crescere videntes, & illorum multos cadere, arma sua in ambos verterunt, spoliaq; ampla retulerunt. Miserant hactenus Seriffi, quintam rerum potitarum partem Regi Fessæ, sed post hanc victoriam ipsum contemnentes, miserunt tantum sex equos, & sex camelos valdè macilentos, quod ille molestè ferens, misit ab illis petitum, quintam spoliorum partem, & tributum, quod ei Rex Marochi pendere solitus erat, si non facerent, se eos bello persequuturum minitans. Cùm interea Rex in fata concessisset, Ametes ejus filius,

qui

qui minoris Seriffi discipulus fuerat, non solùm acquievit, sed & confirmavit Ametem in dominium Marochi, modò aliqua re Reges Fessæ in dominos agnosceret. Sed Seriffi (quorum potentia & existimatio quotidie crescebat) cùm tempus pendendi tributum venisset, jusserunt nunciari Regi, se legitimos successores Mahumetis esse, ideoq; se nemini tributum debere: se plus juris quàm illum in Africam habere, si ipse illos pro amicis vellet, bono ei hoc fore: si autem ipsos à bello adversus Christianos avertebat, non sibi animum ad se tuendum defore. Hoc ægrè ferens Rex indixit eis bellum, obseditq; Marochum, sed coactus fuit ab obsidione discedere: deinde autem rediens cum 18. equitum millibus (inter quos erant duo sclopetariorum millia) ut obsidionem instauraret, in itinere, cùm flumen transmitteret, victus fuit à Seriffis, quibus septem tantùm equitum millia, & ducenti supra mille sclopetarii erant. Elati ea victoria exegerunt tributa illius regionis, superantesq; Atlantem, ceperunt Tafiletem civitatem præclaram, & partim benevolentia, partim vi sibi obedire coëgerunt diversos Numidiæ & montium populos. Anno 1536. minor Seriffus, qui se Regem Sus dicebat, collecto potenti exercitu, & magno tormentorum bellicorum numero, quorum partem Regi Fessæ eripuerat, partem Franci Apostatæ fuderant, expeditionem Promontorii, Aguero suscepit. Is locus erat magni momenti, possidebatur à Lusitanis, qui eum exstruxerant, munitusq; fuit primùm expensis Lopezii Sequieræ, deinde Regis Emanuelis, postquam ejus oportunitatem cognovisset. Pugnatum fuit utrinq; ferociter, sed cùm tandem ignis munitionem pulveris pyrii corripuisset, idq; milites, qui illum locum defendebant, perterrefecisset, ingressus est locum Seriffus, cepit eum, fecitq; captivos maximam præsidiariorum partem. Qua victoria potiti Seriffi, subiecerunt sibi ferè totum Atlantem, regnum Marochinum & Arabes, qui coronæ Lusitaniæ parebant. Rex Iohannes Lusitaniæ III. videns expensas acceptum excedere, reliquit sua sponte Safin, Azamorum, Arzillam, Alcazarum, loca quæ in ora Mauritaniæ possidebat. Hi felices progressus, maximas dissensiones & discordias inter fratres procrea-

[illegible] quarum ipse fuit, [illegible] [illegible] [illegible] cum in [illegible] [illegible] [illegible] proximum [illegible] libertati [illegible], [illegible] quod primus [illegible] fit captum, cum filio [illegible] [illegible] Tremisenum. Eglegit [illegible] Barbarossae, Principi Algerae, [illegible] Seriffo [illegible] per-mittit Tremisenum [illegible] [illegible] fit, [illegible] praeesse [illegible] Al-gira Prorex [illegible] Turca-[illegible] a populo [illegible] an-no 1.17. Hoc deinde proclamatum, salutatum [illegible] Abdala, successi-sitem. Hae breuiter sufficiunt de origine Seriffi, cuius progressus [illegible] vi-deatur [illegible] Rex Persiae [illegible] gere [illegible] a Turcis, [illegible] diversam partem [illegible] Caramie, [illegible] alias Arts-patamia [illegible]. [illegible] Algerae [illegible] Tremisenum [illegible] [illegible] Selinum [illegible] Persia [illegible] [illegible]

CENSUS.

SEriffus habet dominium in omnes facultates vassallorum, etiam in ipsos vassallos, quamuis [illegible] grauissimum [illegible]. Praeter [illegible] dominium, & [illegible] fructuum [illegible] quidem est, quod [illegible] [illegible] primitiae [illegible]. Ex [illegible] Du-

E catum.

curent, ut sui milites sint in optimo procinctu, armis vestibusq; rectè probisq; instructi. Praeter hos recipiunt [illegible] milites [illegible] ad se [illegible] ex genere [illegible]. Quartum genus militum constituunt Arabes, qui continuò vivunt in suis [illegible]. Hi [illegible] sua castra, [illegible] sub [illegible], quos Alcan-di [illegible] parati sint. [illegible] sub [illegible] bus, [illegible] praeparati sunt. [illegible] militibus [illegible] Principum Christianorum factum est, ut [illegible] habitare [illegible] regni & montium [illegible]. Regi [illegible] non sunt, [illegible], propter [illegible] nisi bello [illegible]. Cum enim lex Mahumetica [illegible] Christianis [illegible], [illegible] Christianorum [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] statum rerum [illegible] quod [illegible] [illegible] sua [illegible] ad bello [illegible], [illegible] [illegible]. [illegible] habent [illegible], qui [illegible] in bello [illegible] homines [illegible], qui domi [illegible] puerorum, & ululatu mulierum, [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Sed [illegible] [illegible] [illegible] Mulea [illegible] [illegible] fossam [illegible] [illegible] solo adaequavit. Sed Lusitani [illegible] [illegible] magno damno [illegible]. [illegible] cum Principum bellum [illegible] non possit: [illegible] ex [illegible] commeatu non solum [illegible], sed & [illegible] commeatu [illegible] [illegible] [illegible] commeatus [illegible]

[illegible]

[illegible] Cæterum [illegible] bello [illegible] vendicabit [illegible] Moscho [illegible] Rex [illegible] habuit [illegible] pedites [illegible] millia, pro tot [illegible] equites [illegible] plus [illegible] posse [illegible].

REX HISPANIÆ

In orbe terrarum, nulli hodie Principes tam magnum imperium obtinent, quam Philippus, Hispaniarum Rex [illegible] cum Lusitaniæ regnum [illegible] adiectum, amplissimas in Europa Provincias [illegible] Asia, Africa, regiones complectitur: [illegible] Orbem [illegible] Europa Africaque [illegible] In Europa Hispaniam [illegible] imperio paret; Belgium [illegible] quod [illegible] regnum Neapolitanum [illegible] Insubriam, quæ Mediolanensis [illegible] Sardiniam [illegible] & [illegible] insulas [illegible] in orbem porrigitur, Siciliam [illegible] Sardiniam [illegible] milliaribus patet. In Africa potitur [illegible] imperio [illegible] Mazalquivir [illegible] & [illegible] Mediterraneum [illegible] Oranum, Melillam, & Penon Veglez. [illegible] habet [illegible] Canarias [illegible] Lusitaniæ regni jure præclara loca Septam & Tangerim [illegible] maris Mediterranei, & Oceani Atlantici [illegible] Mazaganum civitatem habet. Idem Lusitaniæ regnum [illegible] Oceano insulas habet, quæ vulgo Terceræ dicuntur [illegible]

sunt Insulæ, ut earum numerus (solæ Lucaiæ excedunt quadringentas) nondum cognitus sit: earumq; nonnullæ tam amplæ opulentæq; sunt, ut vel earum quæq; grandi regno constituendo sufficiat. Borriquena longa est 300 milliaribus, Jamaica paulo minor est: Cuba longa est trecentis [illegible] 20 leucis: Hispaniola in ambitu 1000 milliarium [illegible]. Quod ad Continentem spectat, Rex regnis [illegible], quæ Floridam, novam Hispaniam, Jucatan lambit, deinde totius illius [illegible] Peninsulæ Meridionali adeoque Californiæ, usque ad Quiviram [illegible] imperat [illegible] atque universæ Castellæ novæ [illegible] regionibus [illegible]. Hispaniola nova vero, quæ [illegible] a S. Helenæ oppido Panamam usque ad Quiviram [illegible], circiter quinquies mille ducentisq; milliaribus longa est: quibus si conjungantur Mediterranea [illegible] Septentrionis versus, non minus quam [illegible] mille milliarium [illegible]. Peruana, quæ ad Panamam incipit, [illegible] milliaria, quorum [illegible], quæ [illegible] Argenteum continentur. Brasiliæ [illegible] Regum Lusitaniæ [illegible] sunt. Nec verbo Continens [illegible] amplæ complectitur, in quibus duo [illegible] sunt, nempe Mexicanum & Peruvianum, [illegible] potentissimi olim opulentissimiq; fuerunt. Rex Mexicanus [illegible] jure, sed a [illegible] eligebatur, [illegible] clarus, strenuus, corpore bene compositus [illegible] Regem [illegible] suum, quod [illegible] imbellis, [illegible], bonus [illegible]. Senatum supremum apud Regem [illegible] nobilitate & officialium [illegible] constabat, [illegible] ubertate & consensu nihil quod [illegible] poterat, [illegible] & præcipue [illegible], [illegible] sibi parare [illegible] animi [illegible], [illegible] vero minister ejus esse, humeros regno impo-

impares esse, addens se pro Republ. non minus sedulò laboraturum, quam si Rex esset. Rex cum majestate vivebat, magnificeq; habitabat, maximoq; clientum satellitio stipatus incedebat. Regni potentia, religionem, linguamq; ab uno latere ad Teguantepecum, quod Mexico 200. leucis distat, extendit: ab alio latere ad Guatimalam, quæ 300. leucis abest: quin etiam regni fines ad mare Septentrionale & Meridionale protulit: Mecioacan, Tlascalam & Terpeacam debellare non potuit. Inimicitiæ, quæ Mexicanis cum Tlascalano oppido erant, Hispanis januam in Mexicanum regnum aperuerunt, reddideruntq; adipiscendo imperio Mexicano faciliorem, quod anno Christi 1518. contigit. Mexicani in septem tribus divisi, ex regione Septentrionali, in hæc regna venere, in qua Septentrionali plaga superioribus annis, Hispani ditissimam provinciam populosissimamq; detexere, quam novum Mexicum nuncuparunt. Præcipuus honos in armis, quibus homines nobilitabantur, situs erat. Motezuma, ultimus Mexicanus Rex, aliquot ordines equitum instituit, quorum alii Principes, leones, quidam aquilæ, nonnulli Pardi dicebantur. Iis aurum, argentumq; gestare, & xylo vel gossypio (quod Barbari & Arabes cotum & bombacem appellant) vestiri, calceatis incedere, inaurata pictaq; vascula habere (quibus omnibus plebi ignobilibusq; interdicebatur) licebat. Imperii Peruviæ, cujus Rex Inga dicebatur, conditio statusq; aliquando multò major fuit: dum summe floreret, se à Pasto Chile usq; porrigebat, amplitudine mille leucarum, latitudine vero centum leucarum, erat nempe ab Oceano Meridionali, ad partem Orientalem Andi usq; Immensa aquarum copia partim viva & decurrens, partim mortua & quiescens obstitit, quò minus ulterius progrederentur. Prætextus bellum aliis inferendi fuit, quod in diluvio in ipsis Ingis servatus mundus esset, & quod ipsi soli haberent veram religionem, eamq; alios ipsi docere tenerentur. Præcipuus illorum Deus erat Viracoca, hoc est, universi creator: alter verò Deus illis Sol erat. Inga Pacacuti, qui majorem superstitionum (quibus addicti erant) partem reperit: quum aliorum Deorum templis prædia redituSq; attribuisset, nullos Viracocæ assi-

assignavit, quòd quum ille, inquiebat, creator omnium esset, eis non indigeret. Inter alias res memorabiles per ipsum institutas pro regionibus acquisitis una erat, quòd terras in tres partes dividebat: prima religioni & diis dedicabatur: altera Ingæ decidebatur, quæ se ipsum, Curiam, Parentes, Barones, & præsidia sustentabat, eratq; ea pars cæteris major: tertia pars populo cedebat. Nemo rem propriam habebat, sed Ingæ beneficio, nec ea res ad hæredes transibat. Agri, qui populi & communitatis erant, quotannis partiebantur, assignabantq; unicuiq; tantum terræ, quantum ad sui & familiæ sustentationem opus esset, eratq; ea portio aliquando major, interdum minor: deq; ea tributum non pendebant. Ejus autem loco colebant terras Deorum & Ingæ, recondebant fructus in amplissima horrea ad id destinata: unde quum sterilitas ingrueret, sumebantur pro populo: idem fiebat de animalibus, quæ per capita dividebantur. Hac in re videntur mihi longè superasse divisiones terræ, quas Lycurgus fecit, ac leges Agrarias Romanorum. Ex nova Hispania & Peruvia (præter merces) opes inexhaustæ auri & argenti trahuntur: earum opum ordinariè duas partes Peruvia, tertiam nova Hispania suppeditat, quæ mercimoniis ditior est Mexico. Inter alia dat Cocinigliam maximi sanè pretii mercem: dat & Anir, & coria vaccarum infinita. Ejus autem Insulæ uberrimam copiam coriorum, xyli, sacchari, cannæfistulæ, sandarachæ, & margaritarum mittunt. Inter thesauros Peruviæ duo sanè admirandi sunt: unus est fodinarum argenti, quæ Potosii anno 1545. detectæ fuerunt, unde effossa fuit, effoditurq; tanta argenti vis, ut quinta pars, quæ Regi cedit, 40. annorum spacio ad centum & undecim Pesorum milliones accesserit: unus autem Peso tredecim nummos Regales (Reales vocant) ejusq; quartam partem valore exæquat: nec tamen duæ tertiæ partes penderunt quintum Regi debitum. Ea argenti copia expurgatur in 52. machinis (quæ instrumenta vocant) in flumine vicino exstructis: in 22. quæ in valle Tarapaja sunt: præter ea organa adhuc alia sunt, quæ ab equis versantur, inq; gyrum aguntur. Aliæ opes consistunt in fodinis Guancavalcanis, quæ argento vivo abundant:

undant: detectæ fuere anno 67. unde Rex purè citraq; expensas circiter quadringenta Pesorum millia percipit. Natura quæ Peruviæ tam liberaliter fodinas auri argentiq; largita est, nihil ejusmodi Brasiliæ contulit, sed earum loco dedit aerem ventorum clementia saluberrimum: fontes fluminaq; multa, eaq; grandia, sylvarum satis. Distinxit terram in planiciem & colles delicatos: vestivit eam jugi amœnitate, dotavitq; multis tutissimisq; portubus. Abundat supra modum sacchavo, quod eò intulerunt Lusitani, maximamq; ejus vim forâs mittit. Novi Orbis appendices ferè sunt insulæ Philippinæ: quamvis enim, si earum situm benè consideres, habendæ sunt pro parte Asiæ, tamen per novam Hispaniã primi earum cognitores ad eas penetrarunt: earum Insularum amplius 40. suæ clientelæ subjecerunt, pacatasq; reddiderunt Castellani. Quum itaq; Regis Catholici imperium adeò capax, ne dicam infinitum sit, dividemus ejus tractationem, quantum ad vires & regimen spectat, in quatuor partes: prima erit de eo, quod in Europa continetur: altera complectetur novum Orbem: tertia ditiones, quæ in ora Occidentali & Meridionali Africæ sunt: ultima dominia ejus in India & Asia recensebit.

DE DITIONIBUS SEU PROVINCIIS IN EUROPA.

DIcamus itaq; ditiones, quas Hispaniarum Rex in Europa possidet, esse ex ditissimis opulentissimisq;, quæ in ea sunt: Hispania enim auro argentoq; ditissima Provinciarum cognitarum, tantiq; momenti est, ut non absque causa prima Continentis provincia fuerit, de qua tam acriter Carthaginenses & Romani depugnarunt. Gothi Vandaliq;, postquam maximam Imperii Romani partem hostiliter persultassent, eam sibi pro statione elegerunt. Trebellius Pollio, ipsam & Galliam, robur & nervos Imperii Romani vocat. Constantinus, cum Imperiũ divideretur, prætulit Hispaniam (& nos Itali tantoperè nostra, si Diis placet, admiramur) Italiæ. Quum enim ei in partẽ obtigissent Britannia, Gallia, Hispania, Italia, ipse contentus tribus primis Provinciis, parvi fecit Italiã, eamq; socio sua sponte reliquit. Regnum Neapolitanum pulcherrima

totius Italiæ gemma audit, & est. Natura enim ibidem velut in compendium id omne collegisse videtur, quod propria manu per reliquam Europæ partem disseminavit. Quid autem dicemus de ditione Mediolanensi? Est ne alius ducatus, annona, frugibus, oryza, pecudibus, lacticiniis, vino linoq́ opulentior? aut opificum & negociatorum multitudine, ædificiorumq́ populiq́ frequentia abundantior, situq́ loci commodior: inter omnes maris Mediterranei Insulas caput efferi Sicilia, quum amplitudine, tum fertilitate. Inter regiones Vltramontanas, sive terræ fœcunditatem, sive oppidorum magnificentiam, seu politiam, seu locorum munitionem, seu gentis indolem & industriam spectemus (neque enim aliunde feliciora prodeunt ingenia, nec expressiora priscæ virtutis exempla) Belgium, quod inferioris Germaniæ nomine indigetant, citra contradictionem facilè primas obtinet.

REGIMEN.

Rectio, sive regendi forma Hispaniæ, regia est, & Principis, quæ duobus fundamentis nititur, quorum unum religio, alterum justitia est: illa protectio favorq́ numinis, hac amor benevolentiaq́ populi comparatur: illa animos frenat regitq́, hæc manus ligat coercetq́: denique illa Reipubl. bona spiritualia servat, hæc pacem temporariam concordiamq́ tuetur. Hoc in regimine plurimum maturitatis cernere est: deliberantur enim omnia in consiliis ad id destinatis, potiusq́ locum habent consilia gravia & lenta, & cunctatio Fabii, quàm temeritas præcepsq́ festinatio Marcelli. Vitantur, quoad fieri potest, rerum novandarum studia, consuetudinum & institutorum veterum mutationes. Quo respiciens sanctorum quatuor Cardinalis (qui pòst Pontifex Innocencius VIII. fuit) dicere solebat, ad regimen Hispanos ita attentos, ut hac in re nec hilum erroris ii committerent. Hisce modis Rex Catholicus sub suo imperio (nisi ubi Principum adversariorum vicinitas obstat) nationes moribus, institutis & ingeniis oppido dispares Castellanos, Arragonas, Cantabros, Lusitanos, Italos, Germanos, Orbem nostrũ novumq́, subditos naturales & acquisitos, Christianos & Gentiles quietè placideq́ in

in officio continet. Rationi quoq; consentaneum est, ut ditiones, quæ Austriacæ familiæ via quieta & pacifica (quales matrimonia & affinitates sunt) accessere, moderatè quieteq; administrentur: quumq; initia adeò justa honestaq; fuerunt, diutissimè durent. Quòd aliqui objiciunt, hoc Imperium durare non posse, ideò quòd divisum dispersumq; sit, haud est momentosum, nullius momenti est. Præter enim argumenta à nobis adducta in disputatione de statu, quibus contrarium evicimus, est adhuc hoc argumentum, quòd dominia magna à ruina adversus mala extrinseca, mediocria autem adversus intestina, melius conservantur. Cæterum in Imperio ita diviso, sunt amplitudo & mediocritas simul unitæ: amplitudo in toto corpore ex membris distinctis composito consistit: mediocritas autem in majori membrorum parte. Cum enim aliqua ejus Imperii membra (nempe Hispania, Peruvia, Mexicum) per se magna sint, omnia illa bona habent, quæ tum amplitudo, tum mediocritas suppeditare potest, nempe magnam potentiam adversus hostes externos, & securitatem adversus corruptelas domesticas. Adde his, quòd viribus maritimis omnia Imperii (de quo loquimur) membra uniri possunt. Quemadmodum enim Cæsar Augustus una classe, quam Ravennæ tenebat, & alia, quæ Misseni erat, totum Imperium Rom. securum reddebat, ita & Rex Catholicus duabus, quas teneret, classibus, unam in nostro mari, alteram in Oceano, omnia Imperii sui membra, tam quæ in Europa sunt, quàm quæ in novo Orbe habet, unire posset. Bonus itaque, Myoparonum & navigiorum bellicorum numerus, quem in mari Atlantico teneret, non solum oram maritimam Hispaniæ & Americæ, classesq;, quæ sursum deorsumq; navigant, securas redderet, sed & Angliam adeò zelotypam (ut ita dicam) faceret, ut Regem Belgio pacatè frui sineret. Quod ad classem maris Mediterranei attinet, ea ditiones eas ita conjunget, ut earum vires semper in ea sint, sicut videmus Lusitanos viribus maritimis ditiones, quas in Persia, Cambaja, Decan, & in reliquo Indiæ habent ab hinc 90. annis, & amplius, gloriosè sibi conservasse. Quidam egregii præstantesq; viri in deliberationibus super id

habitis opposuerunt rivalitatem, sive æmulationem Turcæ, dicuntq; quòd si Rex, ut parcat expensis immodicis, quas in arces facit, ea impensa classem 150. aut plurium Triremium instruere velit (quod ei factu facile est) incitabit Turcam (cujus classis 130. Triremium numerum non excedit) ut Rege superior sit, earum ducentas instruat, unde suæ majestati expensæ faciundæ erunt, nec tamen aliquid ad ejus potentiam accedet. Ea subtilitas, ne arguta dicam versutia, excedit modum. In rebus quoq; practicis nihil infeliciùs, quam nimium ingenii acumen succedit. Non sufficit enim dicere, quòd Turca viribus maritimis Rege superior esse velit, sed videndum est, num id in ejus potestate situm sit. Quamvis enim Turca plus oræ maritimæ quàm Rex habeat, non tamen plus nervorum habet, nec gentis machinationibus navalibus aptæ. In tota enim Africæ ora non habet, exceptis Algiera & Tripoli, locum, ubi aut fabricare, aut tenere par Triremium possit. Idem de ponto Euxino dicimus, ubi nihil magni momenti est, præter Capham & Trapezuntem. Idem dici posset de tota quasi ora Asiæ. Non satis enim est habere multum oræ maritimæ, sed pluribus opus est: Populo, inquam, qui arte marina delectetur: qui labores & incommoda maris tolerare possit: cui cordi sit navigatio & negotiatio in mari: cui ligni & cannabis sit satis: qui minis ventorum & horrore tempestatum non exanimetur: qui vitam periculis exponere, & in iis versari audeat: qui mortem inter Scyllam & Charybdin provocare non extimescat. In dimidia parte Imperii Turcici populus mari assuetus non est, nec qui comparari vel opponi Catalanis, Cantabris, Lusitanis, Genuatibus (hos nomino propter multa officia, quæ Regi Catholico in suis classibus præstant) possit. Duabus deniq; rebus Rex Catholicus Turcæ prævalet: una, quòd quamvis Turca sub suo Imperio plus populorum quàm Rex habeat, eis tamen, quòd maxima eorum pars Christiani sint, contra nos fidere non potest: altera, quòd oræ maritimæ Regis magis unitæ sunt, quàm quas Turca habet, eoq; nomine conjungi Regis vires facilius possunt. Compertum est etiã classes Orientales plerumq; ab Occidentalibus, Meridionales à Septentrionalibus,

Car-

Carthaginenses à Romanis, Asiaticas à Græcis superatas fuisse. Cæsar Octavius classibus Italicis fregit Ægyptias: nostro tempore Christiani Turcicas. Ipsi Turcæ fatentur suas Triremes nostris virtute cedere, timentque earum impetum. Quoties Carolus V. voluit classes armare, tantas vires conjunxit, ut Turca se loco movere non sustinuerit. Duxit enim Carolus in expeditionem Algieranam quingentas naves. In Tunetanam plus quàm sexcentas. Andreas Auria tantas copias duxit in Græciam, ut Turca se loco movere non audente ceperit Patras & Coronem καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα.

Nihil dixi de viribus maritimis, quas Rex habet in Oceano Germanico, propter motus Belgii. Verùm enim verò, quæ Europæ regio habet majorem navium hominumque excellentium, qui cum impetuosi maris tempestatibus certare valeant, quam vel Hollandia, vel Zelandia copiã habet? Ecqui portus magis frequentantur, quàm qui vulgò Rammekens, vel potius Zepyrgum dicitur, Antwerpia & Amstelredamum? Nihil dicã de concursu naviũ omnis generis Hispali, quo appellunt classes novæ Hispaniæ & Peruviæ, quibus semper maximus navarcharum & nautarum numerus exercetur. Meum nõ est loqui de virtute Cantabrorũ in re maritima, qui tum in arte militari, tum nautica excellentes evadunt, parique ferocia hosti armato & undis tremendis Oceani obviã eunt. Demonstravimus ferè præter institutum vires maritimas: dicamus nunc paucis de terrestribus. Eæ consistunt in peditatu & equitatu: ad illum quod attinet, optimus miles pedestris Germaniæ est is, qui vulgò Walon dicitur. De Hispano non est meũ dicere, quòd hæc natio ab omni ævo ex bellicosissimis totius orbis gentibus extiterit. Galli novem annorum spacio à Romanis domiti subjugatique fuere: Hispani bella ad ducentos annos duxerunt. Domandis Cantabris Augusti Cæsaris potentia & persona necessariæ fuerunt. Hispani suam patriam Mauris eripuerunt, statimque ea expeditione defuncti, invaserunt Africam, ceperuntque præcipua ejus loca. Lusitani invaserunt Mauritaniã: imposuerunt frena oræ Guineæ, Æthiopiæ & Cafrariæ: conquisiverunt Indiam, Malacam, &

insu-

Insulas Moluccas. Castellani navigando Oceanum Atlanticum novi Orbis dominium sibi subjecerunt, in quo tot regna, Provinciæ, populiq́; linguis, vestitu, moribus differentes sunt: expuleruntq́; Francos Neapoli & Mediolano. Hispanorum virtus in sagacitate sita est, nulla enim alia gens melius novit quid in bello conducat, aut quid obsit: in diligentia, nihil enim per socordiam elabi sinentes, πάντες γὰρ εἰσὶ καὶ δεινοὶ ἄνθρωποι πράγμασι χρῆσθαι, uti foro norunt: in unione concordiaq́;, nunquam enim extra patriam inter se manus conseruerunt: deniq; in tolerantia famis, sitis, æstus, frigoris, incommodorum laborisq́;, quæ omnes alias nationes defatigant. His virtutibus ab hostibus præclaras victorias reportarunt. Quamvis autem aliquando victi fuerunt, eos nihilominus, à quibus victi fuerant, vicerunt, sicut accidit ad Ravennam. Nec unquam insigni clade affecti fuere, quamvis adversos fortunæ casus subierunt in expeditione Algeriana & Anglicana. Tria aut quatuor Hispanorum millia sursum deorsumq́; versarunt nobiliorem Germaniæ partem, perruperuntq́; undiq; per medios hostes. De peditatu Italico, qui Regi Catholico paret, non est meum dicere. Notum est enim robur militare Marsorum, Pelignorum, Hernicorum, Samnitum, Lucanorum. Quod ad equitatum attinet, Hispaniæ Rex generosissimam equorum Europæ stirpem habet, nempe Asturcones Hispanicos, qui vulgò Giannetti dicuntur: majores Neapolitanos, quos vulgus Corsieri (quasi equos ad cursum, ut Varronis verbo utar, idoneos dicas) appellat: Sequanicos, qui inter Francicos antecellunt: & Belgicos, qui Germanicis prævalent. Hos populos natura suos armasse videtur ferro fodinarum Biscaiæ, & Guipuscuæ, & Molinæ: temperatura quæ fit Bajonæ, Bilbili, Tolosettæ, Calatajut: officinis armorum Mediolani, Neapolis, & Buscoducis: instruxisse eos annona, commeatu, & horreis inexhaustis Apuliæ, Siciliæ, Sardiniæ, Artesiæ, Castiliæ, Andalusiæ: eis quoq; largita est copiam vini, nempe Somæ, Calabriæ, San Martini, Aimontis, aliorumq́; locorum infinitorum. Abundat denique Rex Catholicus auro & argento, quo quantum vult equitatus peditatusq́; Italici, Germanici (ne gens Hispanica

nica tot in partibus, diversisq; expeditationibus intricata consumatur) conducit.

PRINCIPES FINITIMI.

PRincipes, *quorum regiones Regis Catholici ditionibus confines sunt, & respectu virium aliquo in pretio habentur, sunt Veneti, Franciæ & Angliæ Reges, & Turca. Apud Venetos jam inde ab eo tempore, ex quo ditio Mediolanensis penes Hispanos est, res in summa quiete, pacatissimæq; sunt, quòd Veneti tuitione potius nituntur, summopereq; oppidorum suorum & arcium munitioni incumbunt, minus rerum acquirendarum consiliis. Quum enim eorum Respubl. tota ad pacem collimet, non expedit, ut res in vicinia turbent. Regi Catholico quoq; tot ditiones sunt, ut eis contentus sit, gensq; Hispanica tot expeditiones adversus Turcas, Mauros, aliosq; hostes in Europa, Asia, Africa, Americaq; easq; tam necessarias utilesq; præ manibus habet, ut in eos iram suam plenis effundat habenis: sed & vidimus Hispanos promptè alacriterq; arma in gratiam Venetorum cepisse, jam tum, quum eorum Respublica in maximis difficultatibus bellorum esset, quæ ei intulerunt Bajazethes, Solimanus, Selimus II. ad Cephaleniam, Prevesam, Lepantum. Habebant tamen, habentq; Hispani ad suum latus Algierum, Tunetum & Aphrodisium, quæ Hispaniæ, Siciliæ, Sardiniæ, Balearibus, & regno Neapolitano viciniora sunt quàm Cyprus, & insulæ maris Ionii. Quod ad Franciam attinet, Rex Catholicus eam protegendam suscepit, fecitq; expensas inæstimabiles in Langedocia, Guienna, Provincia, Normannia, Delphinatu, Britannia, Lutetiæ Parisiorum, aliisq; in locis. Quid autem diceremus, si Francia cum Hispania sub una corona uniretur? Primùm id quidem optari magis ab Hispanis, quàm effectum dari posse dico: præterea quòd vires Francorum in impetu, Hispanorum autem in cunctatione consistunt, non enim aliter animi sensa exprimere valeo. Facilius autem est, ut cunctando impetus retundatur, quàm ut contrarium accidat: impetus enim facilè prævidetur, vitatq; aut eludit eum vir constans. Magnus Capitaneus, quum se contulit in Barlettam, &*

postea substitit ad ripas fluvii Liris, qui nunc vulgò il Gariglano dicitur: primò eripuit Gallis possessionem regni Neapolitani: deinde spem id recuperandi. Iisdem artibus fatigavit Antonius Leva Regem Franciscum ad Ticinum: Prosper Columna autem ejecit ejus Regis Capitaneos è ditione Mediolanensi. Fateor equidem impetum multum in oppugnationibus urbium valere: fateor quoq; Francos hac in re aliquid præstitisse ad Ivesium, Momedium, Caletum, sed in summis præliis utplurimùm victi fuere, nempe Grevelingæ, S. Quintini, & Sienæ: in his enim plus valet ordo & ars, quàm furor: in illis autem, nempe oppugnationibus, plus efficit impetus & furor, quàm consilium. Etsi autem Hispani cunctando, præclaras rerum gerendarũ occasiones elabi siverunt, eaq; ex causa sæpè incommoda patiantur, illa tamen cunctatio ipsis ferè semper, cum Gallis maximè, non solùm in rebus bellicis, sed & in tractationibus negotiorum feliciter cessit. Veniamus nunc ad Angliam: Anglorum arma ad sui defensionem, quàm aliis offendendis, aptiora sunt, idq; à natura habent Insulæ, quæ alicujus momenti & potentiæ sunt: aliæ nec ad offendendum alios, nec seipsis defendendis valent. Vidimus itaq; Anglos, nihil unquam in Continente præclari fecisse, nisi ab aliis suffultos. Devexarunt quidem Franciam, sed auxilio Ducis Burgundiæ: ipsi à nemine suffulti, non solùm quod in Francia acquisiverant, sed & ditiones hæreditarias amiserunt, exceptis Caleto, & comitatu Oyensi, quæ etiam nostro tempore intra paucos dies per Franciscum, Ducem Guisium eis erepta sunt. Angli nunc Belgium exagitant, sed auxilio Belgarum inprimis, sicut natura Angliam finxisse potiùs ad se suo in statu conservandam, quàm ut aliarum ditionum vicinarum accessione imperii sui pomœria proferat, videatur. Sunt itaq; Angliæ vires divexandis Regis Catholici ditionibus, quàm iis periculo involvendis magis idoneæ. Facilitatem eas divexandi præbet ipsarum amplitudo & opulentia, latronibus & piratis multis in locis exposita. Sicut autem nemo miratur Turcam adeò potentem Principem, mare à duabus aut tribus Triremibus S. Iohannis, aut S. Stephani tutum reddere non posse: ita nemini mi-

nì mirum videri debet piratis Anglis in immenso illo Oceano, qui Regis Catholici dition alluit, iter præcludi non posse.

NOVUS ORBIS.

TRansmittamus nunc Oceanum. Ditiones, quas Rex Catholicus in Novo Orbe habet, tam magnæ, tantæq; potentiæ sunt, ut hostes non timeant. Hispani fundarunt in omnibus locis oportunis optimas colonias. Occupant iis fauces fluminum, portus maris, & præcipuos transitus, omnesq; situs ad in officio continendum regiones, annona fertiles aut dites, venis minerarum aptos, aut ad fre. indum populos bellicosos, aut validas civitates: à Meridie nullum hæ regiones hostem habent, qui eis molestus sit: nulla enim ibidem Insula, nec Continens, ipsis ad aliquot milliarium millia adjacet: à latere Septentrionali vexantur aliquando à Francis & Anglis, qui, ut classes portusq; deprædentur, eò usq; excurrunt. Maximum damnum passi sunt anno 1586. quo Franciscus Dracus, Anglus, diripuit sancto Dominici oppidum, in Insula Hispaniola, & Cartagenam in Continente: sed ea Anglorum audacia in causa fuit, ut Hispani circumspectiores facti sint, meliusq; earum regionum securitati prospexerint. Eæ à Septentrionali latere, à natura mirabiliter munitæ videntur: primùm tot Insulis, quæ pro septo aut vallo novæ Hispaniæ sunt: deinde frequentia brevium, vadorum, fluctuumq; varietate, qui ibidem cadunt, vulgus eos currentes dicit: deniq; uno fluctu rapidissimo, qui per sinum Pariæ (ubi os Draconis vocatur) intrans, deinde inter Iucatan & Cubam transiens, inter Cubam & Caput floridæ, tam rapidè se retrorsum vertit, ut nec expansis celox velis, eum ullo pacto superare valeat: hic fluctus, ventorũ varietas, aliaq; maris pericula eos animi dubios reddet, qui portu, quo se recipiãt, carent. Porrò Rex Catholicus eo naturæ beneficio utens, ædificavit præclaram arcem in quadam Insula, Veræ Crucis oppido vicina, in plaga, inquam, Mexicana sita. Extruxit & aliam munitionẽ Havanæ, in Cuba ex adverso floridæ: tollit illa hostibus oportunitatẽ evitandi fluctum: hæc facultatem eo utendi: ædificavit deniq; arcem validam in sancto Dominici oppido, quod

tam oportunè situm est, ut obtinendo ejus maris Imperio factum esse videatur. Et ut concludam: Sicut situs Italiæ ad maris Mediterranei dominium obtinendum factus, ita & Hispaniæ ad Imperium Oceani obtinendum videtur. Ipsa deniq; experientia docet, Hispanos suapte natura variis climatum, regionumq; plagis tolerandis, magis quàm cæteros esse idoneos.

DE PHILIPPINIS.

PHilippinæ ad novam Hispaniam pertinent, non quòd inter ejus aut novi Orbis fines comprehendantur, sed quòd anno 1564. detectæ fuerunt per Michaëlem Lopezium Legaspe, qui à Ludovico Velasqueo, novæ Hispaniæ Prorege, ad detegendum incognitas regiones missus fuit. Dictæ sunt Philippinæ in honorem gloriamq; Philippi Regis Hispaniarum, cujus auspiciis ea expeditio suscepta erat. In illo Oceano, qui se inter novam Hispaniam & Taprobanam extendit, esse undecies mille omnis generis & magnitudinis Insulas creditur. Quamvis autem Hispani eas omnes nomine Philippinarum comprehendant, id tamen nomen propriè iis cōvenit, quæ magis Septentrionales sunt: earum hucusq; plus quàm 40. sibi acquisiverunt, cum una myriade hominum eas inhabitantium. Præcipua dicitur Luzon, quæ ducentas leucas quidem longa, sed admodum stricta est. Ibidem ad os magni fluvii, qui Manila vocatur, ædificarunt bonum oppidum, idq; utrinq; mari flumineq; cingitur: ubi fluvius in mare se exonerat, fabricarunt turrim robustam, ab alia autem fluvii parte civitatulam, quæ primùm ligno & terra, deinde muro è lapide & calce cingitur. Majori Insularum est nomen Vendenao, celebriori Tandaja, quæ, quòd primum detecta fuerit, dicitur Philippina. Inter alias est illic Cebu, in qua obiit Magellanus, ambitur undecim leucis, est in decimo gradu latitudinis: hæ & aliæ Insulæ vicinæ abundant universaliter venis auri & frugibus. Vendenao quoq; cinamomo, cujus multum in novam Hispaniam, atque adeò in ipsam Hispaniam importatur. Rex Catholicus mandavit, ut ex nova Hispania in eas Insulas boves, vaccæ, equi, equæ ad propagationem deferrentur:

nume-

numerus Hispanorum, qui illas regiones conquisiverunt defenduntq́, accedit hodie ad mille sexcentos. Milites, qui inter hos, non sunt plures nongentis. Ædificarunt arces in locis oportunis, maximè in Luzon, in Pavai & Cebu, tenentq́ ibidem aliquas triremes & celoces. In Manila civitate habet domicilium Episcopus cum 18. viris Ecclesiasticis, Patribus Ordinis D. Augustini, & Societatis Iesu, quorum opera studioq́ ad sacram fidem circiter trecenta hominum millia conversa sunt. Maxima difficultas, quæ in eorum conversione est, consistit in polygamia, quæ cunctis gentibus communis est. Sunt hæ ditiones momentosiores quàm quis existimet. Vltra copiam enim alimentorum, & auri, quod ibidem reperitur, sunt in situ percommodo, tum ad subjugandum Insulas vicinas, & conservandum Moluccas, tum ad introducendam navigationem in illum Archipelagum, & novam Hispaniam: & commercium inter Chinam & Mexicum: hæ res magni ponderis sunt: sed id quod gravitate rei vincit hæc omnia, est, quòd inde tanquã freno, cœpta sunt cohiberi secta & arma Mahumetana, quæ paulatim sibi dominium tam Insularũ, quàm oræ Asiæ parabant. Quin & Castellanis ex nova Hispania Peruviaq́ expeditio, quàm Arabibus ex sua ditione facilior est. Præterquàm enim quòd illi viribus superiores istis sint, compertum fuit, navem bimestri spacio ex Peruvia ad Philippinas (quæ minus ab Apulcoa & Salisco, quàm Peruvia distant) appulisse, quo navis semestri ex Arabia non pertingat: non ob id modò, quòd Arabia à Philippinis longiùs dissita sit quàm Peruvia, sed quòd venti communes navigationi Castilianorum (hi enim recta, illi curva navigant linea) favent impensius. Conficiunt præterea Castellani institutũ iter uno tractu, Mauri autem pluribus, mutatur enim eis ad caput Comorinum tempus æstivum in hibernum. Idem quoq́ ferè eis accidit Malacæ, ubi venti (quos vulgus Monzonos dicit) exspectandi sunt. Quod amplius est, Castiliani semper vento secundo, & in mari tranquillo, quodq́ inde mare Pacificum dicitur: Arabes autem in Archipelago, in quo varios improvisosq́ ventos experiuntur, incidúntq́ in latrones, hominesq́ facinorosos, navi-

gant. Adde supradictis, quòd sicuti existimatio Castilianorum opitulatur Lusitanis ob vicinitatem, Lusitanorum virtus id Castilianis abundè beneficium fœnerat: ac si contingat, ut hi duo populi conjungantur unianturq́; nihil non in illo mari efficient, quod cum Chinenses probè norint, prospiciunt caventq́; sibi, Christianorumq́; vicinitatem & arma suspecta habent.

LUSITANIA.

D*Icamus nunc de ditionibus, ad Regem Catholicum, propter coronam Lusitanicam pertinentibus. Hoc regnum, quod 320. milliaribus longum, 60. autem latum est, quamvis nec regione, nec terra valdè magnum, nec per se proventibus valdè dives sit, in situ tamen ad navigationes commodissimo, & faciendis acquisitionibus oportunissimo est. Inhabitatur enim à populo tanti animi, ut expeditiones in Barbariam, Æthiopiam, Indiam, Brasiliamq́; fecerit. Iamq́; per 90. annos dominium locorum & portuum majoris momenti dictarum Provinciarum, & patronatum navigationis Oceani Atlantici, & Eoi sibi vendicat. Antequam autem pergamus, opus est pauca dicere de Insulis TerZeris, quæ etiam coronæ Lusitanicæ sunt. Hæ Insulæ, propter earum situm, adeò opportunæ & necessariæ sunt, ut absq́; eis ipsis navigatio in Æthiopiam, Indiam, Brasiliam & novum Orbem vix fieri possit. Classes enim, quæ ex dictis regionibus veniunt Hispalim & Olysipponem, eas vix vitare possunt, quin in eas descendant: classes Occidentales, ut ventos sequantur: Orientales autem ad comparandum sibi ventos secundos. Celebres non ita pridem factæ sunt: primùm propter obstinationem incolarum, contra Regem Catholicum, jam tum, quum Rex Catholicus regni Lusitanici successor factus est: denique ob victorias, quas adversus classes Franciæ & Angliæ Hispani circum ipsas sibi pepererunt.*

DE DITIONIBUS IN AFRICA & Æthiopia.

P*Ræter Septam & Tanger oppida, quæ Rex Catholicus ratione coronæ Lusitanicæ possidet, ad fretum Gaditanum, & Mazaganum extra*

tra fretum, 20. ab Arzilla milliaribus, magis Meridiem versus, Rex Catholicus in ora Africæ, à Capite Aguero, ad illud, quod Guardafu dicitur usque, duo ditionum (Status vocant) genera habet: aliqua enim ipsi immediatè, alia confœderatis ipsius subsunt. Parent eidem Insulæ Maderæ, portus Sancti, Capitis viridis, Arguin, S. Thomæ, & vicinæ. Hæ dictæ Insulæ non modò se sua annona sustentant, sed & inde in Europam mittunt, inprimis saccharum fructusq; arboreos, quibus maximè, sicut & vino abundat Madera: sacchari maximam etiam copiam conficit sancti Thomæ Insula. Hæ ditiones non ab aliis quàm à piratis Anglicis & Francicis, qui tamen Caput viride non transeunt, infestantur. In Insulis vulgò Arguin, & S. Georgii Dellamina, habent Lusitani duas institorias (quas Fattorias vocant) easq; ad exemplum arcium factas, domos, unde cum gentibus vicinis Guineæ & Libyæ negotiantur, aurumq; ad se ex Mandinga locisq; finitimis trahunt. Inter Principes confœderatos ditissimus honoratissimusq; est Rex CONGO: *possidet enim regnum, quod luculentum est, aërisq; temperie opaca, rerum copia cæteris Æthiopiæ plagis antistat. Lusitani ibidem duas colonias habent: unam in S. Salvatoris civitate: alteram in Insula, quam Loandam dicunt. Percipiunt ex hoc regno diversas opes, sed præcipuæ sunt plus minus quinque millium mancipiorum, quæ illinc quotannis in Insulas & novum Orbem avehuntur, proq; unoquoq;, quod evehitur mancipio, penditur amplum vectigal coronæ Lusitanicæ. Ex hoc regno facilè ad Presbyterum Iohannem perveniri possit: non enim longissimè illinc abesse existimatur.* CONGONIS *regnum adeò elephantis, annonæ copia, omniq; alia necessaria re affluens est, ut ei expeditioni singularem commoditatem adferre posset. Est etiam Congo confinis regno Angolæ, cum cujus Principe nunc bellum gerit Paulus Diaz, Lusitanorum Capitaneus. Belli verò causa primaria sunt quædam fodinæ argenti, quæ Potosianis neutiquam cedunt: tantò autem illis meliores sunt, quantò argentum purum, mixto impuróve præstat. Vt autem, quod res est, dicatur: Si Lusitani tanti res vicinas, quanti*

longin-

longinquas fecissent, easq; vires, quibus Caput Bonæ Spei superarunt, penetraruntq; in Indiam, Malacam, & Moluccas, contulissent in expeditionem Africanam, faciliùs minoriq; expensa majores sibi opes parassent. Nulla enim in orbe regio auro argentoq; ditior est regnis Mandinga, Æthiopia, Congo, Angola, Butua, Teroa, Maticuca, Boro, Quitievi, Monomotapa, Cafati, Monæmugi.

„ Humana sed enim cupiditas plerumq; rem
„ Pluris alienam, quàm suam ipsius facit,
„ Remotiusq; res videtur dissita
„ Propiore major esse re.

Inter promontoria Bonæ Spei, & Guardafuense habent Lusitani arces Cefalæ & Mozambique: illius opera negotiationis regionum circumstantium (quæ omnes auro eboreq; abundant) dominium sibi servant, hujus autem beneficio navigationem, Indiam versus, faciliorem levioremq; sibi reddunt, propterea, quòd ipsorum classes interdum ibi hibernant, interdum sese ibidem refocillant. Habent in hac plaga Regem Melindæ sibi amicissimum, Reges Quiolæ, aliarumq; vicinarũ Insularum tributarios. Nihil, nisi viri *Lusitanis desunt: præter enim alias Insulas, quæ quasi se prostituunt omnibus, est hic Insula S. Laurentii inter majores, aut maxima totius orbis censenda, longa est 1200. lata autem 480. milliaribus. Quamvis autem parum colatur, est tamen ob suam bonitatem omnis culturæ capax, distinxitq; eam natura in flumina, portus & sinus commodissimos. Hæ coronæ Lusitanicæ ditiones, non alias vires quàm maritimas timent, quæ ex Turcis tantum constare possunt. Sed perpetuus cursus classium Lusitanicarum (quæ ultrò citroq; per illas oras navigant) eas prorsus securas reddit, ceperuntq; anno 1589. apud Mombazam 4. triremes, & unam navem longam Turcarum, qui eò usq; penetrare sustinuerant.*

DE DITIONIBUS ASIÆ.

HÆ ditiones in Persia, Cambaja, India citeriore & ulteriore sunt. In Persia habent Lusitani Armuzium: in Cambaja Insulam Diu,

Da-

Damain & Bazain. In India citeriore possident insulam Caul, insulam Goam, cum vicinis arcibus Cochim, Colam, & insulam Mavar, portum Columbo in insula Zeilan. Sed caput est Goa, ubi Prorex vires Indiæ secum trahens, habitat. Armuzium & Goa magni æstimantur propter dominium maris, & commercium sinuum Persidis & Cambaiæ: Cochimum & Colamum propter copiam piperis, quod inde navibus impositum avehitur: Mavar, propter piscationem margaritarum, quæ in illo mari fit: Colombo, propter excellentiam & copiam cinnamomi, vel cinnami, quod ex ea insula exportatur: Damain & Bazain, propter fertilitatem regionum circumjacentium: quamobrem Iohannes III. Lusitaniæ Rex, veteranis prædia in dictis regionibus assignavit: Goa maximi momenti est, propter situs oportunitatem, cui terræ ubertas conjuncta est. Omnes hæ Indiæ regiones gossypio, palmis (unde maxima incolarum pars se sustentat) oryza, pipere, Zinzibere, aliisq; fructibus abundant. Habet Rex Catholicus hîc adhuc nonnullos Principes amicos, alios tributarios. Amicorum primus ditissimusq; est Rex Cochimensis, qui primùm beneficiarius Regis Calecutii fuit, nec admodũ potens erat, nunc amicitia & commercio Lusitanorum tantas opes viresq; acquisivit, ut & Regibus vicinis sit invidendus. Rex Colami quoq; eidem amicus est. In duobus hisce locis habet Rex civitatulas quantivis pretii. Sunt & ibidem nonnulli Principes tributarii.

VIRES.

LVsitanorum in his ditionibus vires duabus in rebus sitæ sunt: una est situs locorum & robur: altera numerus classium, & earum præstantia: ad situm quod attinet, Lusitani scientes, se propter exilem suorum numerum, in Mediterraneas regiones, magni momenti expeditionem suscipere non posse, nec se viribus pares esse Persis, Guzaratis, Principibus Decam, Regi Narsingæ, & aliis, in hoc incubuerunt, ut eos situs, qui sibi commodi idoneiq; videbantur, ad maris negotiationisq; dominium sibi parandum, & in quibus pauci maximis copiis frontem obvertere possent, sibi compararent. Quumq; portuum Pelagiq; domini sint,

tantas vires maritimas commodè conjungere valent, ut nemo ipsis ibidem resistere valeat: navigiaq; eorum talia, coq; modo instructa sunt, ut nec eorum unum, tria, quatuórve alterius generis extimescat. Atque, ut aliquid dicatur, ex quo quid ipsi in India possint, cognoscatur, Franciscus Almeida cum 21. paulóve pluribus navibus fudit Mamaluchos in vicinia Diu oppidi: Alfonsus Alburquercius cum classe 30. magnarum navium oppugnavit Calecutium: navibus 21. cepit Goam: 34. recepit eandem: 23. cepit Malacam: 26. ingressus est mare rubrum: 22. recepit Armuzium: deinde rebus eorum magis magisq; invalescentibus, duxit Lopezius Zuarezius in expeditionem maris rubri 37. naves magnas: Lopezius Sequeira 24. navibus (sed majore qua unquam antea militum copia) tentavit Gniddam ad mare rubrum: 40. Dium oppidum: Henricus Menesius 50. navibus vastavit Patane oppidum: Lopezius Vazius Sampajus reliquit in armamentario 136. navigia bellica, omni ex parte rebus necessariis probè instructa: Nonius Acugna suscepit expeditionem in Dium 200. navibus, in quibus erant Lusitanorum tria, Indorum quinq; millia, excepto famulorum armatorum satellitio, quos secum magno numero ducere solent. Dominus Constantinus Braganza habuit in expeditione Onorensi 60. naves velivolas, nec minorem numerum in ea, quàm in Ionescpatan suscepit.

PRINCIPES FINITIMI.

PRæter Principes confœderatos & tributarios, sunt his ditionibus confines potentissimi hostes, nimirū Persa, qui in Armuzium (quod sub clientela ejus fuit) jus sibi vendicat: Rex Cambaiæ, qui DIUM (quæ Insula illi quondam paruit) aliaq; loca, quæ ipsius aliquando fuisse diximus, repetit: Nizzamaluccus & Idalcamus (ita vocantur à Lusitanis duo potentissimi Principes regni Decan) Reges Calecutii & Narsingæ. Sed Reges Persiæ & Narsingæ nunquam Lusitanos bello impetivere, quòd eis semper cum aliis longè potentioribus hostibus res fuerit. Alii quamvis ad recipiendum Dium, Chaulem, Goam, aliaq; loca, omnes nervos intenderint, nihilq; in eo molimine intentatum reliquerint,

rint, nullam tamen expeditionem momentosam ad felicem optatamq; catastrophen perducere valuerunt. Situs enim locorum, maritimis auxiliis recipiendis commodissimi sunt. Ac quamvis hostes expeditiones hyeme (ut facultatem auxilii ferendi Lusitanis eriperent) susceperint, nihil tamen profecere, quòd navium Lusitanicarum conditio & apparatus, & feroces Lusitanorum animi quævis pericula contempserint: dum itaq; certatim operam dant, obsessi ut perdurent, & patienter vincant, alii ut socius obsessis succurrant, omnibus ventorum marisq; periculis se exponunt, omnes hostium conatus irritos reddiderunt. Nullus autem Lusitanis acrior formidabiliorq; hostis est ipso Turca, qui ea commoditate fretus utensq;, quam urbs Adena ei præbet ex mari rubro, identidem eos India expellere conatus est, ad eam expeditionem modò à Rege Cambaiæ, modò ab ambitione sollicitatus. Maxima classis quam Turca instruxerit, 64. navium fuit, quas adversus Dium misit: sed ea in turpem fugam acta est. Misit deinde aliam classem 22. magnarum navium in expeditionem Armuzianam, quæ classis ferè tota oppressa quassataq; fuit. In Zeilan nihil præter arcem Colombo Lusitani habent: Rex enim, qui eorum tributarius erat, à Mauro, qui Singapandar dicitur, regno exutus, nunc tanquam exul vivit, sustinetq; se auxilio, quod ei suppeditant Lusitani.

DE INDIA ULTERIORE.

IN India ulteriore habet Lusitanica corona regnum Malacense, & Insulas Moluccas. Malaca Metropolis caputq; regni est, quod ad 270. milliaria patet: sed ob aeris parum salubris intemperiē à paucis inhabitatur, nec ibidem aliud oppidum magni momenti, quàm ipsa urbs Malaca conspicitur. Hæc ita sita est, ut non tantùm omnia commercia, sed & itinera (quæ per immensum illum Oceanū à faucibus maris rubri ad caput Liampo fiunt usq;) conjungat uniatq;: eo quoq; importantur opes Continentis, totq; illarum Insularum, ut omnes simul copulatæ, amplitudine Europæ non cedant. Malaca quondam multò major erat: extendebatur enim secundum maris plagam ad plus quàm tria milliaria.

Sed Lusitani (ut ejus defensio facilior & expeditior esset) in arcem eam redegerunt, quæ supra milliaria in circuitu non continet. Duos potentes hostes habet, nempe Reges Ior & Achem, quorum ille terra potens est, hic mari potentissimus, à quibus ipsa obsessa fuit, nec semel in magnum discrimen adducta est, sed auxilio, quod ei ex India venit, semper cum strage & ruina hostium servata est: tandem Paulus Lima, Regem Ior fudit, arcemq; ab ipsis in vicinia Malacæ extructam expugnavit, in qua præter alia spolia 900. tormenta bellica ærea reperta fuerunt. Hæc ditio magno periculo vel ob potentiam Regis Achem (quæ tota in ejus perniciem se convertit) exposita est. Ideoq; Rex Catholicus, ut ditionem Malacensem à periculo tutam servet, expeditionem Achensem Matthiæ Alburquercio (quem superioribus annis cum authoritate ingentiq; manu in Indiam misit(commisisse existimatur. Reliquum est regnum Malucco, ubi Lusitani, quo sibi commercium caryophillorum, quæ in Molucis nascuntur, & moschocariorum (quæ Insulæ Bandæ peculiares sunt) securum efficerent, in Insula Ternate arcem habebant, quæ auxiliorum inopia his retroactis annis se Mahumetanis dedidit. Nihilominus Lusitani, qui se in Insulam Tidor receperunt, ibidem mercimoniorum artem in se transferentes remanent.

„ In orbe, terra qua patet, nulla integro
„ Regio aut ditio est, gens cujus è sit pluribus
„ Conflata nationibus, quæ vel magis
„ Animisq; moribusq; ritibusq;, vel
„ Sermonis inter varietate differat
„ Se: gente sed qua nulla constans sit minus,
„ Contra, minus sincera, fida, & candida:
„ Hinc fit, ut ibidem nulla pax unquam, quies
„ Nec ulla, nec sacri, vel hilum sit boni.

MAGNUS TURCA.

TURCA *comprehendit suo Imperio præcipuas partes trium Orbis terræ partium. Habet enim in Europa totã maris oram, quæ à finibus Epidauri, ad fauces Tanais usq; excurrit, quicquid*

quid inter Budam & Constantinopolim, & à ponto Euxino ad hoc latus Savi usq; est. Eo spacio comprehenditur melior Hungariæ pars, tota Bosnia, Servia, Bulgaria, Macedonia, Epirus, Græcia, Peloponnesus, Thracia, Archipelagus, cum suis Insulis. Tenet in Asia & Africa id omne, quod ab oppido Belis de la Gomera ad Alexandriam Ægypti: à Bugia ad Guargalam: ab Alexandria ad civitatem Siene: & ab Heroum civitate (quam nunc Suez appellant) ad Suachen usq; est. Imperii hujus magnitudo comprehendi potest ex amplitudine aliquarum ejus partium. Palus Mæotis (quæ tota est Imperii Turcici) mille milliaribus in Orbem patet. Pontus Euxinus bis mille septingentis milliaribus ambitur. Universum maris Mediterranei (quod ei subditum) littus, continet in circuitu octo milliariorum millia. Ægyptus, quæ tota ejus est, quingentis milliaribus longior æstimatur. A Taurisio, iter in suo facit Budam usq; per ter mille & ducenta milliaria. Tantundem spacii est à Derbento ad mare Caspium: Adenam ad sinum Arabicum usque: à Balsera ad sinum Persicum. Tremisenam in Barbaria usque, paulò minus quàm quatuor milliariorum millia numerantur. In mari nobilissimas insulas Cyprum, Eubæam, Rhodum, Samum, Chium, Lesbum, & alias Archipelagi habet.

OPES.

HOc spacio continentur regiones maximæ, & annona abundantes. Quæ terra enim frugibus ditior Ægypto, Africa, Syria, Asia est? Quæ opulentior, omniq; bono affluentior Hungaria, Græcia, Thracia? In his ditionibus habet Turca quatuor civitates maximarum divitiarum, Constantinopolim, Alkayrum, Alepum, Taurisium. Constantinopolis omnes Europæ civitates, populi frequentia superat: æstimatur enim in ea plus quàm septingenta hominum millia esse, quod si ita est, duas ferè Parisiorum Lutetias æquaret. Alepum est maxima Syriæ civitas, & quasi centrum, quo mercimonia Asiæ confluunt. Taurisium maxima Imperii Persarum (quibus nostro ævo erepta est) civitas, habet plus quàm ducenta hominum millia. Alkayrum, inter omnes Africæ urbes

principatum obtinet, non enim ulla alia est, quam non longo intervallo post se relinquat: tamen alii Cano urbem ei magnitudine parem faciũt. Alkayrum quasi horreum, non solùm Ægypti, magnæq; partis Africæ, sed & Indiæ est, cujus thesauri in mare rubrum, deindeq; dorsis camelorum, Alkayrum devecti, distribuuntur per regiones, quas mare Mediterraneum alluit. Imperium Turcicum à parvis initiis, in magnitudinẽ Principibus Christianis extimescendam excrevit per arma, quibus nostræ discordiæ ipsis percommodæ utilesq; fuerunt, ansamq; præbuerant. Artes bellicæ Turcarum fuere, semper paratum instructumq; esse ad offendendum, & præveniendum hostem: uti in expeditionibus celeritate admirabili: habere vires in promptu, & quasi ad manum: uno tempore plura non tentare: non diu cum aliquo belligerare, ne in armis exercitetur: non consumere tempus & pecunias in expeditionibus parvi momenti: non acquirere, quasi per saltum, sed pedetentim. Multum quoq; profuit, quòd Principes maximæ expeditionum parti præfuere. Aliis quoq; artibus usi sunt Turcæ, quibus trecentorum annorum spacio domus Ottomanica sibi maximorum regnorum dominium paravit, idq; ab anno 1500. ad hoc tempus usq; ferè duplicavit.

REGIMEN.

OTtomannorum regimẽ est planè Despoticum. Magnus enim Turca adeò absolutè Dominus rerum omnium, intra fines sui dominii contentarum est, ut incolæ se sua mancipia, non subditos nuncupent. Nec sui quisquam juris est, multoq; minus domus, quam inhabitat, aut terræ, quam colit, dominus est, exceptis aliquibus familiis, in Constantinopoli, quibus præmii loco, & privilegio, id concessum à Mahumete secundo fuit. Nec aliquis adeò magnus est, ut de vita, non dico de fortunis, aut statu, in quo est, securus sit, nisi quamdiu magno Domino id gratum est. In hoc adeò pleno dominio, conservat se Turca duobus mediis: auferendo nempe subditis arma: deinde ponendo omnia in manu apostatarum, quos in ipsorum pueritia, tanquam decimas accipit. Hac arte duo

duo bona consequitur: primum est, quòd Provincias flore nervoq; virorum spoliat: deliguntur enim juvenes robustiores, a misq; aptiores: alterum, quòd his seipsum armat, securumq; facit: Ianizari enim è gremio parentum in pueritia erepti, hujusque aut illius cura traditi, prius quàm id advertant, evadunt Mahumetani, nec amplius patrem aut matrem agnoscentes, dependent prorsus à magno Domino, qui eos pascit fovetq; : expectant itaq; ab eo omnia, illaq; acceptum illi ferunt.

VIRES.

TVrcæ robur consistit in equitatu, peditatu, classibus, commeatu, pecuniis. Quod ad pecunias attinet, communi opinione receptum est, ipsum plus minus octo milliones aureorum ordinarii reditus habere. Etsi autem regeri possit, ipsum ex adeò amplo Imperio multò ampliores reditus percipere posse, id tamen non fit, quòd Turcæ nihil aliud animo habeant, nec alterius rei curam gerant quàm armorum, quæ sua natura ad excindendum destruendumq;, quàm ad conservandum ditandumq; Provincias aptiora sunt. Turcæ quoque, ut exercitus conservent, suasq; expeditiones contineant, ita spoliant populos, ut vix ipsorum sustentationi necessaria eis relinquant: subditi itaque desperantes se commoditatibus, multò minus opibus (quas labore industriaq; sibi parare possent) fruituros, agriculturæ commercioq; ulterius non incumbunt, quàm eis opus est, imò quam ipsa necessitas flagitat. Quid enim prodesset sementem facere quam alius meteret? Metere, quod alius absumpturus esset? Itaque in ditionibus domus Ottomanica visuntur sylvæ immensæ, omnia ubiq; vasta, paucissimæ civitates populo frequentes, potissimaq; agrorum pars deserta jacet. In nostris regionibus ex populi frequentia oritur annonæ caritas, in Turcia autem ex hominum penuria. Maxima rusticorum pars moritur ducendo commeatum aliasq; res necessarias, in itineribus quoq;, per quæ tendunt exercitus: in classibus etiam, nam ex decem remigum millibus, qui de domo sua revelluntur, ut plurimùm non revertitur quarta pars. Pereunt incommodita-

ditatibus, mutationibus aëris, laboribus: idq; tantò plus accidit, quòd quum Turcæ classes hyeme semper exarment, itaque remiges epibatæq; nunquam mari ejusq; incommodis assuescunt. Mercatura deinde, omneq; ferè commercium est in manibus Iudæorum aut Christianorum Europæ, Epidauriorum, Venetorum, Francorum, Anglorum: in tanta ditione, quantam Turcæ in Europa habent, non est alia mercimoniis celebris civitas præter Constantinopolim, Capham, & Thessalonicam: in Asia, quàm Alepum, Damascus, Tripolis, Adena: in Africa, Alkayrum, Alexandria, Algerium. Reditus suppeditat agricultura, eadem artificiis materiam præbet. Artificia mercaturam instruunt: deficiente autem agricultura, deficiunt omnia. Etsi autem ordinarii Turcæ reditus eo, quod diximus, majores non sint, extraordinarii tamen magni faciendi sunt, præcipuè confiscationes & donativa. Bassæ enim aliiq; ministri Turcæ exsugunt tanquã harpyæ sanguinem subditorum, accumulantq; thesauros inæstimabiles, qui utplurimùm fisco magni Domini cedunt. Existimatur Abrahimum Bassam, Alkayro avexisse valorem sex millionum. Multò majorem summam habebat Mahumetes Visir. Occhiali, præter alias divitias tria mancipiorum millia possidebat. Sultana, soror Selimi II percipiebat quolibet die bis mille & quingentos Zecchinos, incepitq; ad peregrinorum commoditatem aquæductum ab Alkayro Mecam usq;: opus profectò immensum. Magno Domino facilè est occasionem arripere, ut cuivis pro libito vitam cum bonis auferat. Donaria ad magnam summam accedunt: nemo enim legatus coram ipso comparere potest absq; donis: nemo aliquod munus aut dignitatem momentosam speret, nisi pecunia adsit: nullus à provincia, cui præfuit, aut ab expeditione, quam confecit, vacuis manibus in conspectum tanti Principis venit, nec tam potenti Principi dantur Teruncii. Vaivodæ Moldaviæ, Walachiæ, Transsylvaniæ, conservant se in suis principatibus vi donativorum, mutanturq; quotidie Vaivodæ Walachiæ & Moldaviæ: dantur enim principatus plus offerentibus, qui, ut præstent quod obtulerunt, opprimunt populos, rediguntq; ad inopiam Provincias. Nihilominus

minus

minus vidimus bellum Persicum exhausisse Turcæ æraria, & ejus thesauros consumpsisse. Annis postremò elapsis tum Constantinopoli, tum per omne Imperium Turcicum crevit supra quàm credi potest, pretium auri, ita, ut aureus duplo plus quàm prius valuerit, materiaq; auri argentiq; adulterata adeò fuit, ut IaniZZaris occasionem dederit ignem civitati Constantinopolitanæ injiciendi, pavoremq; magno Domino, non solùm aliis, incutiendi præbuerit. In urbe Alepo mutuum 60. millium aureorum nomine magni Domini à mercatoribus petitum fuit. Quamvis autem Turcæ reditus non tam magni sunt, quàm amplitudo Imperii & regionum fertilitas exigere videri posset, habet tamen in sua ditione fructum majoris valoris, quàm sunt ipsi reditus, nempe multitudinem Timarrorum vel feudorum: vendicant enim sibi Principes Ottomani agros, quos bello hostibus auferunt, prioribusq; Dominis talem partem (exiguam aut nullam) prout ipsis visum est, relinquentes, reliquum in Timarra, quæ sunt tanquam Commendæ, repartiuntur, aut dant agros benè meritis militibus dum vivunt, ea lege atq; conditione, ut aliquot equos in belli usus paratos alant. In eo sita est omnis prudentia Turcarum, & cura, quam de conservando Imperio habent: nisi enim hac ratione militibus telluris colendæ, propter utilitatem, quam ex ea sperant, cura demandaretur, omnia vasta jacerent: ipsimet Turcæ solent dicere, quòd ubi magni Domini equus pedem ponit, ibidem amplius herba non crescat: his Timarris 150. millia equitum parata tenet, qui armis probè instructi, eò tendunt, quò Princeps jubet, nec ipse vel teruncium expendit: tam magnus equitatus, minoris 14. aureorum millionibus nutriri non posset. Mirandum itaq; quòd aliqui reditus Turcarum, cum Christianorum reditibus conferentes, tanti membri opum Ottomanicarum nullam faciant mentionem. Fertur Turcam, bello quod cum Persa gessit, tantum sibi terræ subjecisse, ut 40. Timarrorum millia in ea erexerit, instituerit q; novum Gazophylacium Taurisii, unde aureorum millio ad ipsum redit. Institutio Timarrorum, & delectus Azomoglanorum (ita vocant juvenes, qui educantur, ut fiant Ianizzari) sunt duo præcipua

Dd colu-

columna Imperii Turcici. Vtrumq; ad imitationem Romanorum institutum videtur: Romani enim Imperatores utebantur suis subditis ad bella, constabatq; ex iis exercitus Prætorianus, qui nunquam ab Imperatoris latere discedebat. Tacitus docet, selectionem juvenum, quæ ad hunc finem fiebat, Batavis rebellandi occasionem dedisse. In Imperio Romano dabantur Timarra militibus in usumfructum, & in compensationem benè & fortiter factorum, dicebanturq; Beneficia, & qui iis fruebantur, beneficiarii. Alexander Severus concessit hæredibus militum, ut iis beneficiis frui possent, ea tamen conditione, ut militarent, aliàs non. Constantinus Magnus dedit suis Capitaneis de se benè meritis, hæreditarios agros, qui hactenus vita tenus tantùm concedebantur. Feuda in Francia, ex temporariis perpetua facta sunt, regnantibus ultimis Regibus Carolovingiis. Dictus equitatus Turcicus, duos effectus valdè egregios in Imperio Turcico facit: unus est, quòd subditos tanquam freno ita coercet, ut non tam citò se movere possent, quin hos sicut tot Falcones in cervicibus haberent: sunt enim in hoc per totum imperium divisi: alius effectus est, quòd una eorum pars (dum altera ad continendos retinendosq; in officio populos domi manet) semper ad eas quæ occurrunt expeditiones parata est. Est igitur pro præsidio Imperii, ad coercendos tumultus, qui oriri possent, & pro præcipuo belli nervo. Præter eum equitatum habet Turca penes se bonum equitum numerum, quibus stipendia pendit, ii in Spachi, Vlufagi, Caripici dividuntur, suntq; tanquam seminaria ministrorum & Præfectorum Imperii. Inde enim ordinariè sumuntur Bassæ, Beglerbegi, Sangiaci. Præter hos sunt Alcanzi, & auxiliarii Tartari, Walachi, Moldavi: altera virium pars est peditatus, qui in Ianizzaris consistit: in iis duo considerantur, nempe natio, & specialis dexteritas in armis. Quod ad nationẽ attinet ordinariè non inscribuntur albo Ianizzarorum ex Asia oriundi, sed ex Europa. Habent enim illos pro mollioribus, sicut semper fuere, & magis pronos ad fugiendum, quàm ad strenuè pugnandum: Europæ populi autem semper pro bellatoribus pugnacibusq; habiti fuere. In Oriente Asiatici

tici

tici milites Turcæ, nomine nationis Turcæ vocantur. Europæ autem dicuntur Rumi, id est, Romani. Quod ad dexteritatem attinet, seliguntur pueri, in quibus majora indicia roboris, agilitatis & audaciæ apparent. Hæ enim tres qualitates in milite requiruntur. Delectus quoquo tertio anno fit, nisi necessitas eum citiùs fieri urgeat, sicut bello Persico accidit, quo bello non solùm frequentior delectus habitus est, sed etiam Azomoglianis Turcicis usi sunt, quod nunquam antea fieri solitum erat. Quum ii juvenes Constantinopolim adducti sunt, lustrantur ab Aga, qui nomen juvenis, quo patre, & ex qua patria sit, in tabulas refert. Eorum deinde pars in Asiam minorem (nunc Natolia dicitur) & in alias Provincias mittitur, ubi linguam & legem addiscendo, imbuuntur vitiis & moribus eorum, cum quibus degunt, evaduntq; id non animadvertentes Mahumetani. Alia pars distribuitur per Septa (quæ Turcæ Seraglia vocant) quæ magnus Dominus Constantinopoli & Peræ habet. Aspectu pulchriores meliusq; compositi destinantur Consepto magni Principis. Toto eo tempore, quo ii juvenes Azomogliani vocantur, non habent certum præfectum, nec occupantur præscriptis exercitiis, sed hic operam navat colendis hortis, ille fabricis, alius servitiis domesticis, similibusq; aliis rebus. Post certum tempus revocantur in Consepta Azomoglianorum (ita vocantur toto tempore, donec albo Ianizzarorum inscribantur) traduntürq; Præfectis, qui eos operis manuariis laboribusq; exercent, habenturq; satis malè, quo ad victum amictumq;: dormiunt in spaciosis ædificiis, dormitoriis religiosorum similibus, in quibus luminaria ardentia custodesq; sunt, sine quorum permissione se loco movere non debent. Arcu, sclopetoq; ferire discunt, cumq; in exercitio aliquem habent usum, adscribuntur numero Ianizzarorũm aut Spachorum: illi non minus quàm quinque, nec amplius quàm octo Asperos (monetæ genus est) percipiunt: hi decem. In album Ianizzarorum adscripti, in bella aut in præsidia eunt, aut manent ad portam: hi ultimi habent pro sua habitatione tria loca amplissima, sicut monasteria: vivunt ibidem sub suis Præfectis classis, minoresq; inserviunt

majoribus in expendendo, coquendo, similiaq; ministeria obeundo cum magna obedientia & silentio. Qui unius classis sunt, vivunt in communi ad unam mensam, dormiunt in atriis longissimis. Si aliquis per occasionem absq; venia foris pernoctasset, sequenti vespera egregiè vapulat, tanta cum disciplina, ut posteaquam vapulavit simiarum more manus sui Præfecti deosculentur. Gaudent Ianizzari multis privilegiis, honorantur quamvis sint insolentiores, timenturq; ab omnibus: in profectionibus aut itineribus deprædantur casas & domos Christianorum, nec vel verbo contra mutire licet: dum quid emunt, pretium pro libitu rebus dicunt: à nullo quàm ab Aga judicari possunt, nec plectuntur extremo supplicio citra periculum seditionis, ideoq; id rarò & valdè secretò fit: mille regalia habent: aliqui ex eorum numero adjunguntur legatis custodiendis: alii dantur peregrè proficiscentibus, maximè cùm sunt honestæ conditionis, ut securi sint in ditione Turcica, recipiuntq; Ianizzari bonas strenas: eorum est electio Principis, nisi enim ipsi magnum Dominum approbent aut proclament, creatus esse dici non potest. Vnusquisque Princeps adeptus Imperium, dat eis aliquod donativum, augetq; stipendium. In gravi bello egreditur eorum pars cum ipsorum Aga, aut suo legato, ultimiq; omnium confligunt: apud Turcas munus, cui plures invideant, non est quàm Agæ: ipse & Beglerbegus Græciæ soli non eligunt legatos, sed magnus Dominus nominat eos. Agæ Ianizzarorum nihil certiori exitio esse potest, quàm eximius Ianizzarorum favor. Numerus Ianizzarorum est à duodecim ad quatuor supra decem millia. Hæc militia nostro tempore multum eviluit, quia etiam Turcæ in Ianizzaros assumuntur, sicut & Asiatici, quum primùm non alii quàm Christiani Europæ admitterentur: deinde, quia uxores ducunt, præter antiquum morem, nec id ipsis vetitum est: 3. propter longam moram quam Constantinopoli (qua non alia urbs magis est delitiis dedita) multum viluerunt segniores insolentes, imò intolerabiles evaserunt. Dicitur communiter robur Turcicum consistere in hac militia Ianizzarorum, sed alibi ostensum est hoc esse falsissimum. Præter Ianizzaros habet magnus

Domi-

Dominus Azappos peditatum vilem, qui plus ligone quàm ense utitur, magisq; ad hostes multitudine delassandos, quàm ad eos virtute superandos conducit, solentq; Ianizzari Azapporum cadaveribus fossas implere, iisq; uti pro scalis, quibus hostium muros scandunt. Sicut autem Romani habebant milites legionarios & auxiliarios (quorum illi præcipui nervi suæ militiæ, hi autem velut additamentum vel auctarium erant) ita & Turca equitatum, quem stipendiarium habet, & Timariottas pro robore exercitus æstimat: Alcanzos pro accidentali: Ianizzaros tanquam legionem prætoriam, Azappos tanquam numerum ducit. Sed tempus est, ut duo verba de armatura navali dicamus: primò, non est Princeps, qui majorem opportunitatem habeat instruendi classes quàm Turca: sylvæ enim Epiri & Ciliciæ, sed plus aliis Nicomediæ & Trapezuntinæ tam magnæ ac densæ sunt, plenæq; altis arboribus fabricandis omnis generis navibus aptissimis, ut creditu difficile sit. Imò videntur Triremes quasi jam fabricatæ sponte de sylvis Nicomediæ in pontum Euxinum cadere. Nec desunt fabri ad copiam illam lignorum elaborandam: avaritia enim trahit in sua armentaria etiam fabros Christianos. Anno sequenti, post illam cladem, quam ad Echimadas acceperat, eduxit classem, quæ nostræ occurrere verita nō est. Nec unquam Turcæ bonus numerus hominum mari expertorum defuit. Ex Triremibus enim, quas pro custodia in Lesbo, Rhodo, Cypro, Alexandria habet: & quod suis portubus Tuneti, Bugiæ & Algieræ piratas recipit, potest ex iis dum opus est, Capitaneos & robur ministrorum nautarum & remigum suis classibus eligere. Quid præstare possit, visum est nostro tempore in classibus, quas habuit ad Meliten, ad Echinadas, & ad Guletam. Habet præterea apparatuum bellicorum maximam copiam: tormenta innumera sunt. Ex Hungaria abduxit quinq; tormentorum bellicorum millia: quingenta eorū acquisivit in Cypro: Guletæ paulò minus. Turcis sunt tormenta adeò immensæ magnitudinis, ut strepitus, non ictus tantùm muros demoliatur: tantum commeatus, pulveris pyrii & globorum habent, quantum ad Meliten ostenderunt, ubi explosa sunt plus

quàm 60. globorum millia: Famagustæ 118. millia: Guletæ 39. dierum spacio furore impetuq; tormentorum demoliti sunt fortificationes à nostris 40. annorum spacio factas. Vltimo bello Persico, ducebat Osmanus generalis Turcarum quingenta tormenta campestria. Quatiunt mœnia munitionum tot tormentis, continuantq; tanto tempore, tantaq; cum vehementia, ut omnia solo æquent. Vbi vim non faciunt tormenta, utuntur bipennibus, ubi hæ locum non habent, implent fossas ligone & battillo: si nec hoc sufficit, implent eas cadaveribus suorum militum. Tria habent Turcæ, quæ neminem non terrent: multitudinem hominum insuperabilem, disciplinam militarem imperturbabilem, turbari nesciam, commeatuum copiam infinitam. Multitudo sua natura parere confusionem solet, & ordinariè cessere magni exercitus parvis. Sed multitudo frequentiaq; virorum in exercitibus Turcicis tanto cum ordine graditur, ut & solo ordine minorem superet, qui tamen facilius in ordinem disponi potest, quàm exercitus immodicus, ita, ut & numero & arte vincant Turcæ. Eorum disciplina militaris adeò probè ordinata est, ut ea in re ne Romanis quidem, nedum aliis cedant. Consistit autem eorum disciplina militaris in pluribus rebus: in parsimonia; sustentant enim se modico panis sub cineribus cocti, & oryza cum pulvere carnis ad Solem desiccatæ. Prohibentur vino, sicut quondam Carthaginenses: decem Turcæ habent in castris unum Decurionem, cui sine refragatione obtemperant: in ipsorum castris nec unam fœminam videre est: est ibi silentium mirabile. Tot enim milites reguntur signis manuum & vultus, citra verba: Ne noctu strepitum faciant, patiuntur aliquando effugere captivos: inprimis puniunt rixas & furta. Quando progrediuntur exercitus, non auderent excurrere in vineas aut agros: contemnunt mortem, creduntq; eam fato inevitabili contingere. Strenuos præmia, ignavos certa pœna manet: nunquam disponuntur per urbes, nec iis conceditur in iis pernoctare: ut exercitati sint milites, solent Principes Ottomani ferè semper alicubi belligerari, ut disciplina militaris non intermittatur. Quum autem disciplina militaris armis apparatuq; bellico desti-

destituta nihil sit, gigas enim quantumvis ferox, sed inermis, à puero armato vinci posset. Turca in bella tendit tanta cum machinarum & instrumentorum bellicorum apparatu, eorumq; omnium, quæ eorum tractationi usuiq; necessaria sunt, ut nullius alterius rei curam habere videatur. Id cognoscet is, qui ruinas considerabit, quas eorum vires fecere, ubi eas explicuerunt.

PRINCIPES FINITIMI.

TVrcæ ad Ortum contermini sunt Persis, secundum lineã, quæ imaginarie duci debet à Taurisio ad Balsaram usq;: Lusitanis ad sinum Persicum: ad Meridiem eisdem Lusitanis: ad mare rubrum Presbytero Iohanni: ad Occasum Seriffo, & regno Neapolitano: ad Septentriones Polonis, & familiæ Austriacæ. Cum Persis belligerando absq; dubio Magnus Turca superior est: Mahumetes enim II. vicit Vssucassanum: Selimus I. & deinde Solimanus ejus filius in fugam egerunt Ismaëlem & Tamasum: Amurates III. per suos Capitaneos abstulit Persis totam Mediam, Armeniam majorem, & civitatem Regiam Taurisium. Quòd prævalet, consistit in peditatu, quo Persa caret: in tormentis bellicis & munitionibus, quorum Persa nec copiã, nec usum habet. Quamvis autem Persæ strenuitate equitatus aliquando in aperto campo Turcas superaverint: tamen semper terram perdiderunt: Solimanus abstulit eis Mesopotamiam: Amurathes Mediam. Nec Persæ solùm damnum passi sunt, amiseruntq; sua, sed & eorum socii. Selimus I. spoliavit Mamaluchos Ægypto & Syria: Amurathes III. destruxit propè in totum Georgianos confœderatos Sophy. Turca cum Lusitanis belligerando multò inferior est. Rationes enim cum ipsis decertandi consistunt in viribus navalibus, quibus Lusitani in tantum Turca superiores sunt, quantum Oceanus Indicus, sinu Persico, & mari rubro major est. Habent Lusitani in India loca & portus, addam ditiones & dominia, ligno, commeatu, omniq; apparatu nautico referta. Nec desunt eis potentes Principes auxiliares. E contrariò Turca nihil munitum habet in sinu

Persi-

Persico, præter Balseram. Ora Arabiæ, qua uti posset, nō habet plus quàm quatuor oppida, satis infirma, & parvæ æstimationis: itaq; hic, sicut & in mari rubro classem armare valdè difficile est, quòd regio prorsus ligno fabricandis navibus idoneo careat: unde illis paucis vicibus, quibus classes in mari rubro instruxit (quum hoc in sinu Persico minus facere possit) necesse habuit materiam fabricandis navibus ex portubus Bithyniæ & Ciliciæ per Nilum Alkayrum devehere, unde dorsis Camelorum Suez (quæ olim Heroum civitas dicta fuit) delata est, ubi armamentarium habet. Quoties Turca expeditiones adversus Lusitanos suscepit, nihil præter dedecus & damnum retulit, nimirum anno 1538. ad civitatem Dium: anno 1552. ad insulam Armuzium: anno 1550. ad Mombazam, ubi quatuor Triremes, & una Galeotta Turcica, quæ favore Regis Mombazæ eo in mari manere constituerant, captæ fuerunt. Lusitani in id summè incumbunt, caventq;, ne Turcæ eo in mari pedem figant, & quàm primum odorati sunt Turcas classem adornare, mox ipsos aggrediuntur, ideoq; sæpè in mare rubrum absq; resistentia nullo resistente penetrarunt. Presbytero Iohanni in bello prævalet Turca, ducibus, militibus, armis & munitionibus. Ille siquidem Princeps habet ditionem absq; munitionibus, & milites absq; armis. Barnagasso enim ejus vicarius ad mare rubrum, amisit universam oram maritimam, eoq; redactus est, ut tributum Turcæ pendere promiserit, ut cum eo pacem haberet, firmaret. In Africa habet quidem Turca plures regiones, quàm Seriffus: occupat enim id omne, quod inter mare rubrum, & Velez de la Gomera oppidum est: sed Seriffus partem meliorem, ditiorem, fortioremq;, magisq; unitam habet. Sed nemo ipsorum alteri bellum inferre audet, propter Regis Catholici vicinitatem. Residui sunt Principes Christiani, qui Turcis contermini sunt: primus est Poloniæ Rex, quid hi Principes contra se invicem possint, visum fuit in expeditionibus præteritis: ab una parte videtur Turca timere arma Polonica: diversis enim occasionibus provocatus, nempe regnante Henrico III. bello quod Ivonia, Vaivoda Valachiæ cum Turcis gessit, quo bello multi

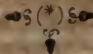
equi-

equites Poloni Ivoniæ militarunt, & regnante Sigismundo III. excursionibus Kosacorum, & in motu Iohannis Zamosci, Generalis regni Poloniæ, non vindicavit, nec solita superbia ulcisci injurias conatus est. Ab alia parte Poloni post expeditionem Regis Ladislai, non solum nullam expeditionem adversus Turcas susceperunt, sed nec Valachis (qui fœdere eis juncti erant) auxilium tulerunt, sibiq; quod ad mare Euxinum habebant, eripi passi sunt: sed Regum Poloniæ potiùs quàm nobiliũ ejus regni pusillanimitate id accidit. Sigismundus I. à Leone X ad bellum adversus Turcas invitatus. Quid multis opus est, dixit. Fac Principes Christiani concordes sint, ego pro mea parte non deero. Sigismundus II. mente à bello adeò aliena fuit, ut non solum Turcas aggressus non fuerit, sed nec à Moschis irritatus, vindictam sumere tentarit. Rex Stephanus potentiæ suorum vicinorum non iniquus æstimator, judicabat cum Turca manus conserere, rem esse periculosissimam: attamen cum familiaribus sermones habens, dicebat se cum 30. peditũ millibus, quos equitatui Polonico jungeret, facilè expeditionem in Turcam suscepturum fuisse, idq; meditari quodammodo videbatur. Principes Austriaci longiore terrarũ tractu, quàm ullus alius Princeps Turcæ contermini sunt, expenduntq; in præsidia arcium (in quibus cum equitum, tum peditum plus quàm viginti millia habent) majorem suorum redituum partem, auxilioq; Germanico suis viribus conjuncto, magis ad defendendũ sua, quàm amissa recuperandum, imperiumq; dilatandum attenti fuerunt. Ferdinandus Austriacus, majore robore quàm successu, expeditionem Budanam & Possegensem suscepit. Accidit id, non quòd ejus vires non satis firmæ validæq; essent, sed quòd agilitate dexteritateq; carerent: id volò, ejus Principis exercitus numerosos, omnibusq; rebus probè quidem instructos fuisse, sed constitisse ex Germanis & Bohemis, gentibus tardis, lentis, parumq; idoneis ad resistendum Turcis, qui in factionibus bellicis expediti, dextriq; sunt. Veneti sunt quoq; Turcis mari & terra, per multa centena milliaria finitimi: tuentur seipsos adversus Turcas magis pacis quàm belli artibus, egregiè muniendo sua loca, fugiendo pe-

ricula & expensas belli, commercio, donariis: denique nihil non faciendo, ne ad manus veniatur salvis libertate & statu. Dicam quod res est: Quamvis eis pecunia cum bellico apparatu sufficiente suppeteret, desunt tamen milites & commeatus tanto bello pares. Reliquus est Rex Catholicus, inter cujus & Ottomanicas vires, non est magnæ æstimationis differentia. Regis reditus (loquor de iis quos in Europa habet) excedunt reditus Turcæ. Accipit enim plus quàm quatuor auri milliones ex ditionibus quas in Italia & Sicilia habet: plus quàm duos ex Lusitania: ex terris novis plus minus quàm tres milliones, unum annum pro altero æstimando. Hæ accepti partes æquant reditus Turcæ. Est autem ille longè superior, si iis jungantur ordinarii reditus Castiliæ, Arragoniæ, Belgii. Sed quid reperies (dicet aliquis) quod Timarris opponi possit? Primùm, quòd reditus Turcicos longè excedunt, suntq́; eis multò majores: deinde subsidia, quæ Rex extraordinariè, imò magna ex parte ordinariè (ita enim dici potest) percipit à suis populis, nempe Cruciata (ut vocant) quæ ipsi, quantum unius regni reditus sunt, reddit: Subsidia Ecclesiæ, quibus ipse centum fortes Triremes sustinere potest: Cadiva officia, quæ in Hispania & regno Neapolitano multò plus reddunt, quàm quis credere posset: donaria ordinaria populorum, & extraordinaria. Regnum Neapolitanum dat quoquo tertio anno plus minus uno millione, & ducenta aureorum millia, quæ summa non est parvæ considerationis, Sicilia, Sardinia, ducatus Mediolanensis, Castilia, & aliæ suæ ditiones, etiam novus Orbis, mittunt suis temporibus magnifica donaria. Quid dicemus de Contributionibus? Castilia anno elapso Regi contributionem octo millionum aureorum quatuor annis persolvendam concessit, quæ summa totius Imperii Turcici censum unius anni æquat. Relinquo numerum Commendarum ordinum Montegiæ, Calatravæ, Alcantaræ, S. Iacobi, quæ ipsi, quamvis nihil amplius haberet, sufficere possent. Rex tanquam dictorum Ordinum magnus Magister, media habet ad suos ministros, famulos, & quos ipsi placet, remunerandos ditandosq́; ac si Rex Angliæ ac Poloniæ esset. Addo suprà dictis partibus

bus magnum equitatus numerum, quem ordinariè in suis ditionibus alit: in Hispania nempe tria millia. Tantundem cataphr.ctorum, & equitum levis armaturæ in Belgio: in ducatu Mediolanensi 400. cataphractos, & mille equites levioris armaturæ: in regno Neapolitano mille & quingentos equites cataphractos, quod majus robur militiæ Italicæ est. Militiæ numerus in Sicilia est 1500. equitum. Nec parvi fieri debet obligatio, qua feudatarii, necessitate urgente, suis expensis, defendendo personaliter servire tenentur: maximè si consideretur magnus feudatariorum numerus, & Titulosorum Hispaniæ, in qua numerantur 23. Duces, 32. Marchiones, 49. Vicecomites, 7. Archiepiscopi (contribuunt enim hi suam quotam, tanquam potentes domini) 33. Episcopi: in regno autem Neapolitano sunt 14. Principes, 25. Duces, 37. Marchiones, 54. Comites, 448. Barones, ut nihil dicatur de Lusitania, Sicilia, Belgio, Sardinia, Mediolano. Prætermitti non debet, quod equitatus, cui Turca Timarra concessit, non tam robore quàm numero præstat. Timarra enim & commoditates villarum & prædiorum ipsis concessorum, studiumq; seipsos ditandi locupletandiq; fructibus agrorum, ignaviores, viliores, pacisq; & otii plus quàm belli & turbarum cupidos eos reddit. Ægrè ab ædibus avelluntur, proficiscunturq; in expeditiones, majore cum desiderio domum redeundi, fruendiq; deliciis hortorum, & fructuum suarum possessionum copia, quàm confligendi cum hostibus, aut se ditandi ipsorum spoliis. Si aliquantulum prædæ armis partæ milites, quamvis feroces fortesq;, ignavos vecordesq; reddit, quid faciet magna possessio, amœna villa, dives prædium, uxor liberiq; domi relicti. Taceo quòd equitatus, quem Turca Timarris sustentat, potiùs populis subjugatis tanquam freno coërcendis institutus est, quàm hostibus infestandis. Subditi enim Turcæ, vi sub ejus imperio continẽtur, habent eum odio, detestanturq; eum ob religionem contrariam, & imperium, quod in ipsos habet: propter religionem Mauri & Arabes, qui sectis diversis addicti sunt: propter religionem & imperium simul Christiani, qui plus quàm duas tertias partes ejus subditorũ conficiunt. Ob id, illius

numerosi equitatus major pars domi maneat necesse est, nec sine status regni periculo domo abduci potest. Est deniq; is equitatus tanto regionum spacio hac illac divisus, ut magno numero, in magnam expeditionem educi non possit: nec diu in ea, longè à domo, perstare potest, quin in miseriam & calamitatem incidat, si aliud auxilium, quàm quod ab Timarris habet, non reciperet. Rerum præteritarum experientia quandam æqualitatem virium horum Principum esse docuit: jactura enim classis Catholicæ ad Zerbi insulam, opponitur fugæ classis Turcicæ à Melite insula: amissio Gulettæ, opponitur expugnationi Pegnoni Velez: Tunetũ semper cepit is, qui voluit. Rex Catholicus nullam notatu dignam expeditionem in Turcam suscepit, sed defendit se strenuè ad Meliten & Oranum. Nihil dicam de clade classis Turcicæ ad Echinades, quod ibi alii Principes partem habuerint. Tractatum fuit utrinq; de induciis pro aliquot annis inter Regem & Turcam. Vterq; adæquè fuit occupatus: unus in Persia, alter in Belgio, id in causa fuit, ut se invicem expeditis viribus non potuerint impetere. Bella (de quibus diximus) ambobus, propter regionum longinquitatem extremæ impensæ fuerunt, sed magis Regi quàm Turcæ. Quamvis enim Persia longè Constantinopoli (unde maxima virium pars mittebatur) distet, est tamen contermina Mesopotamiæ & aliis Turcæ ditionibus, unde suus exercitus commeatu & pecuniis instruebatur: sed Belgium ab aliis Regis ditionibus magno spacio distat. Turcæ, nisi cum Persa amicis destituto, res fuit, Regi autem uno eodemq; tempore, cum rebellibus Francis, Anglis & Germanis (quæ nationes Persis potentia inferiores non sunt) confligendum fuit: nec unquam Turcam aggressus est, quin aliud bellum, nunc in Belgio, nunc alia in parte continenter gesserit.

JUSTI

JUSTI REIFENBERG, JCti,
Ad Politiam Regiam JOHANNIS BOTERI Notæ & Recensiones novissimæ.

INTROITUS.

VApulo Lector ab annis aliquot multis, & verè vapulo, quòd inter leges & jura, historiarum, civilis doctrinæ, & eloquentiæ studia etiam tractem expediámve. An jure vel merito aliquo vapulem, non hîc quæsiverim, non disputaverim. Sed tu Curio noster vide, vide quæso mihi penitiùs hæc studia, quæ cottidiana & familiaria nimis literarum juriumq; Candidati sibi habent. Tu plura vides? Bonum nuncium. Obstruere luminibus Jurisprudentiæ illa gnaviter putas, & artem illam solam prædicas, quam veterani Pragmatici, litium Novatores unicè obtrudunt. O homo, etiam huic cothurno nos pedem aptavimus, & scholæ jam nunc etiam vacamus, quam tot Sulpitii, tot Ulpiani nobis aperuerunt. An operæ pretium factum, penes publica etiam monumenta fides sit. Tu hoc etiam (ne nescias) vide, atq; cognosce, ne, dum literas has altioris studii culpas, infra ingenium tamen abjicis, & in hujus, & in alterius stadii cursu impeditus hæreas, & totâ viâ vacilles. Ego illa metalla opulentissima scio, quorum in alto latet vena, assiduè responsura fodienti, & hanc telam nunc etiam pertexo. Fave magne ingenii Princeps, fave tu, qui è vulgo nomen exemisti, & annue.

DE CENSU THEORIA.

IN censu perquirendo dynastiarum & regnorum, solers & industrius est BOTERUS noster: itaq; penè necessarium arbitrarer, de illo generaliùs quærere, & è Politicis capita aliquot disceptare. Verùm cùm cognitam explicatamq; materiam sciam, stylum calamumq; suspendo, & te Lectorem ad duces Politicorum refero, *Tholos. lib. 3. c. 6. de Rep. Bornit. de ærario Principis, Hippolyt. à Collib. de incremento urbis. Bodin. de Rep. 1. cap. 6.* ubi Philippi Longi, Regis Francorum subtile inventum, ne domicilii mutandi libertas cuiquam eripiatur, néve fraus ulla fiat vectigalibus & tributis, memorat. Idem *lib. 6. c. 2.* refert Turcarum institutũ quoad vectigalia, & quid Timariotæ, Prætoriani pendant: quódve tributa subditorum Turca omnibus spectantibus explicet. Item institutum Caroli V. Imp. debellatis Peruanæ regionis gentibus. Ille ipse quoque Boterus in generali censuum theoriâ felix & facundus est, quem hîc citat *Ioh. Althus. in Polit. c. 12. & seq.* Circumferuntur etiam hodie chartæ quædam de censu leviter augendo, quæ multa & copiosa promittunt, lucem quoq; publicam adfectant, ut cœcutienti appareat:

Hic tanto quid det dignum promissor hiatu.

AD POLITIAM REGIAM BOTERI *Notæ novissimæ.*

I. ADDENDA HISTORIA DE REGNO Hungariæ.

REx Hungariæ regnum suum administrat 11. magistratuum auxilio, qui sunt: Sublimior, qui in tres magistratus dividitur, quorum primus Gubernans regnum Regis nomine, in quo sunt, *Palatinus regni.* Is à Rege proximus est, & Regis ipsius sicubi accusatus, judex ordinarius existit, quem regnicolæ communi voto eligunt, nec hæreditarium est officium.

cium. *Iudex Curiæ*, qui est unus ex judicibus regni ordinarius. *Cancellarius* perpetuus, qui est Metropolitanus Strigoniensis, qui & *Regni Primas*, & *Summus Secretarius* nominatur, ac prærogativam habet electum Regem inungendi, & sigillo majore privilegia munit. Arbitrio Regis assumptus, qui cæteras literas minores, & potissimùm mandata regia & in causarum distinctione datas munit, decretisq; Regis subscribit. *Magister Curiæ*, Regis comitatum sequi cogitur, & ejusdem intimus Consiliarius habetur. *Tavernicorum Regalium Magister*, aurifodinarum, salinarumq;, & breviter earum civitatum, pagorumq; ac castrorum causas distinguit, quæcunq; ad fiscum regium pertinent. II. judicia tractans, in quo officiarii tres majoris authoritatis, *vice-Palatinus regni*, *Iudex personalis præsentiæ*, qui & regiæ majestatis in judiciis locum tenet, & judiciis præest: *Vice-Iudex Curiæ:* Minores, qui ministeria magis judiciorum quàm magistratum exercent. *Protonotarii* duo judicis personalis præsentiæ. *Protonotarius* vice-Palatini. *Protonotarius* vice-Judicis Curiæ. Hi omnes Magistri appellantur, habentq; in laboris consortium adjunctos hos sequentes: *Secretarium Archiepiscopi Strigoniensis*, qui Fiscalis dicitur, duodecim Adsessores, Notarios aliquot juratos. III. Ministrans Regi, *Thesaurarius* Regis, *Magistri cubiculorum Regalium*, *Agazonum*, *Dapiferorum*, *Pincernarum*, *Ianitorum*, & alia minora officia. Atq; hi sublimiores. Minor est, qui in singulis locis juridicis est.

Administratio Ecclesiastica penes duos Archiepiscopos est, qui sunt *Gran*, vel *Strigoniensis*, legatus Apostolicus, & primas regni.

Tellus rerum omnium copia à natura donata, ubi aurum, argentum, sal, lapillos, colores effodere licet. Frumenti, pabuli, leguminis & pomorum abundantia præstat. Neq; deest amnicorum copia piscium & cupri confectura: in plerisq; flumini-

bus

bus auri optima ramenta inveniuntur: quin & in vitibus, in auriferо solo satis, aurum quandq; legunt.

II. DE POLITICO STATU REGNI Daniæ.

DAnia distincta est in præfecturas centum octoginta quatuor, quæ *Hæret* vocantur, & à totidem præfectis legum Danicarum peritis administrantur.

Rex Daniæ quomodo coronetur Hafniæ, in Ecclesia D. Mariæ, copiosè docet *Mercator in Atlante*, ubi etiam explicat Status sive Ordines totius Reipubl. Danicæ, qui quinque sunt: Primus est Regis Familiæ. Secundus Nobilitatis, è quo Senatores regni eliguntur. Eorum stipendia *ibid.* memorat, simulq; constitutionem, quâ Rex Daniæ bona immobilia prohibetur emere à Nobilibus, ob eam causam, ne aliqua dissensio inter Regem & proceres regni oriatur.

Ex hac Nobilitate eligitur *Præfectus sive Magister aulæ, Mareschallus, Cancellarius regni, Cancellarius Regis, ærarii Præfectus.*

Tertius est status Ecclesiasticus.

Quartus status est *civium, & mercatorum.*

Quintus status est *Rusticorum*, quorum duo sunt genera: primum vocant *Freibunden*, id est, liberi coloni: possident enim agros hæreditarios: alterum est eorum, qui à Rege, Nobilibus, aut Ecclesiasticis personis bona conducunt.

III. DE STATU BORUSSIÆ POLITICO.

DIviditur Borussia in Regiam & Ducalem. Regia, etsi Regi immediatè subjecta sit, & eodem cum Polonis regno contineatur, tamen peculiare consilium publicum, leges, judicia (à quibus tamen ad Regem provocatio est) ærarii & belli gerendi rationē habet. Consiliarios hujus Borussiæ *Mercator* quatuordecim numerat. Capitaneos seu præfectos arcium & redituum regiorum octodecim.

Duca-

Ducalis Borussia, olim fratrum Crucigerorum Teutonici Ordinis propria, anno 1425. concessit in clientelam Regis Poloniæ. Si lites inter Regem & Ducem oriantur, à Consiliariis Regis juramento novo ad justè judicandum obligatis Mariæburgi aut Elbingæ dirimuntur. Nobiles autem seu alii contra Ducem actionem habentes, coram Ducis vasallis à Duce ad judicium deputatis, eam instituunt, à quibus provocatio ad Consiliarios Regis & Ducis Mariæburgi constitutos libera permittitur. Judicium aulicum quinq; originarii Nobiles, & tres Jurisconsulti administrant. Judices in provinciis ita constituuntur, ut ex tribus à qualibet provinciâ nominatis, Princeps unum eligat: secundum jus Culmense, & constitutiones provinciæ judicet. Si contra privilegia, libertates, jura, aut consuetudines Princeps faciat, liberum est Ordinibus provinciæ absq; ullâ rebellionis culpâ ad Regiæ Majestatis Poloniæ patrocinium confugere, & vi pactorum inter Regem & Ducem initorum, defensionem suorum privilegiorum ab eo postulare.

IV. De Moscovia.

GUbernationem, & justitię administrationem magnus Dux per duodecim Consiliarios assiduè in aulâ præsentes obit. In hos, pręfecturę arcium & civitatum in toto Moschi imperio distributæ sunt, qui literas & libellos supplices Principi inscriptos accipiunt, ejusdemq; nomine respondent.

V. De Hispania.

QUamvis Regi Hispaniarū suprema sit in omnes & omnia potestas, nihil tamen ferè decernit, nisi ex duodecim virorum (qui totius regni primores *Senatum Regium* constituunt) consilio. Ibi graviora, quæq; magni momenti, plenè ventilata terminantur: quæ celanda, in *secretiore consessu* discutiuntur, quem faciunt ipse Rex, Dictator Legionensis, Præses, tertiaq; consilii Regii portio. Quæ ad Indias earumq; gu-

bernationem pertinent, tractantur in Senatu, quem *Iudicum* vocant, ab uno Preside, 12. verò Consiliariis. Bellica in *Senatu militari* peraguntur: quem statuunt 12. viri Senatus Regii, Dictatores item Legionensis & Castellanus cùm aliis. Præter hos etiam tres in Hispania sunt *Iuris præfecturæ*, quas *Audientias*, vel *Cancellarias* appellant, una quidem in Castilia, altera verò in Germania, tertia in Galæcia: unicuiq; Præses est, & 12. Senatores: ab his, si litigantes sibi minus satisfactum arbitrentur, controversiæ ad Senatum Regium deferuntur. Est deniq; *Thesaurarius Castellanus*, sub se quatuor habens *Quæstores*, quorũ omnium est pecunias regni tractare, earumq; habere reddereq; rationẽ.

Ducum numerum in Hispaniâ Mercator disertè memorat, quibus omnibus annuus census est à 40. ad 100. Ducatorum millia. Ducibus *Infantasgi* & *Medinæ-Sidoniæ* summum superantibus, quorum hic 130, ille 120 habet millia.

Potior pars Marchionum percipit reditum à 10. ad 60. millia Ducatorum.

Comites recensentur plus minus 80. quibus annuus est reditus à 10 ad 25. Ducatorum millia.

Archiepiscopus Toletanus Castellæ Cancellarius est, cui post Reges, Regiamq; prolem, nullus vel dignitate, vel fortunæ amplitudine præstat.

VI. DE FLANDRIA.

EX omnibus ejus Curiis & jurisdictionibus appellatur ad consilium Principis provinciale, quod est Gandavi, inde ad Parlamentum, quod est Mechliniæ. De statu Ecclesiastico & jurisdictione habet pauca, sed valdè egregia, *Mercator in Atlante*.

Idem de comitatu Namurcensi ubi agit, statum ejus Politicum subjicit.

VII.

VII. BRABANTIA.

ANtuerpiæ olim commercia excedebant duodecim milliones coronatorum. Proinde meritò cecinit Julius Cæsar:

Oppida quot spectant oculo te torva sinistro,
Tot nos invidiæ pallida tela petunt.
Lugdunum omnigenum est, operosa Lutetia, Roma
Ingeniis, res Venetum vasta, [illegible] potens.
Omnimoda merces [illegible]
Quarum [illegible] mihi.

Cæterùm de totâ Politiâ Belgii, quod Rex Hispaniarum adhuc obtinet, vide *Mercat.* per partes differentem *in Atlante*.

VIII. DE GERMANIA.

IMperii caput Imperator est.

Primum membrum Imperii sunt 7. Electores.

Secundum membrum est virorū Principum & Nobilium.

Tertium Imperii membrum est civitatum Imperialium.

Nomina præcisè signavit *Mercator in Atlante*, ubi etiam agit de circulis, in quos Imperiū divisum sit, & in quibus consilia particularia Imperii tractentur. Tu hîc ducem sequere *Tob. Paurmeisterum de jurisd. Rom. Imp.* Confer *Abrah. Ortelium in theatro orbis terrarum*, ubi regiones Germaniæ exponit. De statu Imperii Germanici hodierno differit *Arnis. Idem Mercator* exposuit pleniùs statum Germaniæ Ecclesiasticum.

IX. DE POLONIA.

STatus Politicus regni Poloniæ 2. habet membra: 1. complectitur Achiepiscopos, Episcopos. 2. Nobiles, in quibus sunt Castellanus Cracovię: Palatini, quos recenset *Mercat. in Atlante*.

X. DE ITALIA.

ITalorum gubernatio est duplex: *Politica & Ecclesiastica*. Politica continet varias dynastias. In Ecclesiastica Pontifex Maximus est Hierarcha.

Iure Italia utitur triplici: Pontificio, Cæsareo, Municipali.

Venetiæ urbs urbium clarissima censetur, & florentissima, mundi theatrū, commune totius orbis emporium, victrix dominatrixq; tot tantorumq; hostium: Hadriatici maris regina, Itali nominis gloria decusq;.

Dicitur Rex Hispaniarum ex statu Ducatus Mediolanensis proventū habere octingenta aureorum millia. Administratio causarum civilium & criminalium pendet Mediolani, à Senatu Mediolanensi, in quo sunt 16. Doctores, & nonnulli prælati, Patritiiq; Mediolanenses.

XI. DE SARDINIÆ REGIMINE.

MUlti sunt in Sardinia magistratus. Omnium supremus est *Prorex*, qui omnem ferè Regis tenet auctoritatem: & solus Hispanus hunc magistratum gerere potest, secundum antiquas constitutiones. Habet à Rege adsignatum Juris U. Doctorem, quem *Regentem* ibi appellant. Habet præterea & alios Consiliarios, quorum consilio omnia ferè disponit, appellaturq; ejus tribunal *Regia Audientia*. Olim hunc magistratum juxta privilegium regni nullus poterat gerere, nisi per triennium: deinde alius succedebat in locum ejus. Nunc autem in eo munere multis temporibus consistit, ut Regi placet.

XII. DE IMPERIO TURCARUM.

TUrca colligit annuos reditus vasa auri 68. & 58. millia ducatorum. Vas autē auri continet millia ducatorū centum.

XIII. DE REGNO FESSÆ.

IN urbe *Fez* est templum, cujus reditus in singulos dies feruntur esse ducentorum aureorum.

XIV. DE IMPERIO MAGNI CHAMI, seu Tartariæ.

HAbet Magnus Cham duodecim Barones aulicos, qui triginta quatuor præfecti sunt Provinciis: horum officium est, ut singulis Provinciis duos præficiant Rectores, ac regiis exerci-

ercitibus, in locis ubi morantur, res necessarias provideant, & quicquid decernunt, id Regi indicant. Is suâ auctoritate id confirmat, quod illi statuendum duxerint. In Hordas Tartari dividuntur, quæ vox illis cœtum conventumq́; plurium significat.

XV. DE REGNO CHINÆ.

REx Chinæ habet sub se Gubernatorem quasi Proregem, quem ipsi *Tutan* nominant. Hic causarum totius regni disceptator & judex.

XVI. DE INDIA ORIENTALI.

GEns in 7. ordines olim divisa fuit. Septimum conficiunt, qui publicis consiliis prǽsunt, numero paucissimi, maximè tamen insignes. Ex his ad Regum consilia, tum ad Rempublicam gerendam, tum ad res dubias judicandas asciscuntur. Duces insuper ex his deliguntur & Principes.

XVII. DE JAPONIA.

MEaci 3. viri (qui totius regni primores summum magistratum constituunt) degunt, penes quos est summa rerum constituendarum potestas: primus Pontificis instar præest sacris: secundus dignitatibus & honoribus: tertius paci & bello.

Ossaciæ magna est frequentia mercatorum, quorum qui mediocres facultates habent, minimum possident 30. aureorum millia.

XVIII. DE ABISSINORUM IMPERIO.

TItulum & insignia Presbyteri Johannis, cognosce è theatro orbis terrarum *Abrahami Ortelii, num. 68.*

De Indiis Politica quædam etiam contulit *Io. Isacius Pontanus, in historia rerum & urbis Amstelodamensium.*

§(*)§

EXEGESIS HISTORIÆ ET POLITIÆ REGIÆ e summis authoribus elaborata & innovata.

I.

ETATE nostrâ Solimanus Turcarum Imperator, Ariadenum, Ænobarbum, Dragutum, Ochialam, piratarum omnium peritissimos potentissimosq; , maximis propositis præmiis ad se pellexit, & classibus ac maris Imperio præfecit, ut & eorum opibus suum imperium confirmaret, & piratarum copias toto mari grassantes frangeret ac debilitaret.

II.

Apud Moschovitas & Tartaros, quos veteres Scythas Asiaticos vocabant, quater filiū vendere, etiámnum parenti licet.

III.

Philippus Augustus, Rex Francorum, Judæos publicatis bonis, regni finibus exegit, quòd contra leges Christianos circumciderēt, ac pro servientibus (hoc enim verbo historia Dionysiaca utitur) sibi manciparent.

IV.

In Moschovia, Tartaria, Æthiopia, etiam peregrini à Principibus exire prohibentur, eoq; magis, si peregrinus homo ingenio excellere videatur. *Francisc. Alvaresius in historia Æthiopica.*

V.

Insula patriciis Anglorum, Scotorum ac Danorum sine veniâ Principis exire non licet, eoque jure à majoribus accepto etiamnum utuntur Neapolitani, *Matth. de Afflict. decis. 265.*

VI.

Londinum nec tantis opibus, nec tantâ civium multitudine abundaret, nisi Richardus, Rex Angliæ, omnes immunitates civibus tributas peregrinis proposuisset, qui modò decem annos urbem incoluissent.

VII. Ve-

VII.

Venetias annos quatuordecim incolere necesse est iis, qui jura civium plebejorum adipisci velint, qui tamen ab omnibus imperiis, & omni suffragiorum jure summoventur.

VIII.

Veneti quondam, Genuensi bello attritis opibus, & civitate pecuniis ac civibus exhaustâ, trecentos cives, quos ipsi *Citadinos* appellant, acceptâ pecuniâ in Patriciorum albo conscripserunt, ut eadem qua Patricii prærogativâ fruerentur: ex quo magnam pecuniæ vim coëgerunt, & novorum civium incremento plebejorum potentiam infirmarunt.

IX.

Polonorum legibus jam inde à Casimiro Magno usq; ad Sigismundi Augusti principatum, peregrino ab omnibus sacerdotiis procul arcentur.

X.

Quibus in locis peregrini nihil proprii jure dominii habeant, & illorum morientium pecunia fisco vindicetur, vide *Bod. de Rep. c. 6. qui c. 10. seq.* Respublicas Helvetiorum justâ summaq; imperandi prohibendiq; potestate, quâ quæque civitas suos coercere potest, distinctas ubertim memorat. De iisdem agit *lib. 2. c. 6. & 7.* Item *in Methodo historica.* De administratione Rerumpubl. istarum agit *Mercator in Atlante.*

XI.

De regno Galliæ & Angliæ, itemq, Daniæ, *Bod. de Rep. c. 8.* disserit. Agit de eodem Angliæ regno *c. 9.* ubi de Scotiæ regno etiam disputat, & Ducibus Britanniæ Armoricæ, an Francorum vasalli sint, disquirit. Vide *ibid* fiduciæ formulam Regis Aragonum, quam Pontifici præstitit, & authorē differentem de regno Lusitaniæ, de Ducatu Mediolanensi, Ferrariensi, civitatibus quibusdam Italiæ, Insubriæ, Germaniæ, Duce Lotharingiæ,

giæ, Comite Asperi montis, Cumarum domino, qui Lotharingâ continentur, Duce Allobrogum, id est, Sabaudiæ, Duce Lituaniæ, Pontifice Romano, regno Hungariæ (de eodem agit *cap. 10. & lib. 5. c. 6. lib. 6. c. 5.*) Rege Æthiopiæ, qui *Presbyter Iohannes, Negus* suâ linguâ, id est, Rex, ineptè appellatur, *lochan bellul*, id est, gemma pretiosa, de Principibus Africæ, regno Bohemiæ, &c.

XII.

Apud Venetos magistratuum edicta singulos cives, & suæ quemq; jurisdictionis obligant: decemvirorum autem collegiũ magistratibus singulis potentius est: Senatus decemviris: consilium, id est, omnium Patritiorum coacta multitudo, jura majestatis, ut quidem *Bodin. c. 10.* putat, habet, ac Senatum cæterosq; magistratus imperio continet. Quòd si decemviri æquatis sententiis diffideant, coguntur sapientum collegia: quibus etiam inter se discrepantibus, res ad Senatum, ac postremò ad consilium Patritiorum defertur, si rei pondus & gravitas, aut Reipublicæ majestas agi videatur. Itaq; si quid decernitur pro collegio decemvirorum, hæc verba decreto subjiciuntur: *In consiglio di Dieci.* Cui si conjuncta fuerint collegia sapientum, addi solet, *Con la Giunta.* Si verò in Senatu decernatur, his verbis significatur: *In pregadi.* Si in comitio Patritiorum, hæc verba subjici consueverunt: *In consiglio magiore.* Est & *Septemvirorum* secretius consilium. Belli verò pacisq; summa à Senatu, non populo pendet, quemadmodum in regno Poloniæ, Daniæ, Sueciæ, Norwegiæ à nobilitate. Confer *Bod. lib. 2. de Rep. c. 7.* ubi agit de Venetorum comitiis, & quòd ab illis sacerdotes ob jusjurandum Romano Pontifici præstitum, procul arceant. Adde *lib. 3. c. 1. c. 2. c. 3. lib. 6. c. 1.* ubi refert Venetorum tres magistratus cum censoriâ potestate.

XIII.

In Galliâ, à quo magistratus creentur, vide *Bodin. d. cap. 10.*

Quod

Quod jus provocationis ad Regem sit *eund. loco relato*. Quomodo Curia literas ad Regem superscribat & subscribat, *eund. lib. 2. de Rep. c. 1.*

XIV.

Collationem Sultani Turcarum Principis & regis Hispaniarum instituit, *eod. lib. c. 2. Ibid.* dicit, quî Ducum liberi in Angliâ & Scotia agros & prædia absq; ullâ Ducis prærogativâ possideant.

XV.

In Peruanorum regionibus, quomodo incolæ possessionem bonorum, mortuis propinquis petere cogantur, tradit *loc. relat.* ubi etiam tractat, uno legis Mahumeticę capite contineri, ne quis ullius prædii dominum sese dicat.

XVI.

De Francisci I. Regis Galliarum opulentissimo ærario decies septies centena aureorum millia complexo, & Henrici II. ærario exhausto, differit *d. lib. 2. c. 4.* ubi etiam causam indigetat.

XVII.

Cosmus Medices quomodo Dux Florentinorum creatus sit, *ibid. c. 5.*

XVIII.

De Imperii Germanorũ formâ & statu dicere idem multa gestit, *cap. 6.* Sed ut Politicorum nostrorum Principes judicant, cœcus de coloribus sententiam fert, vide *Thuan. lib. 2. histor.* de Germaniæ administratione quædam edisserentem.

XIX.

Turcarum Princeps Senatui rarius interesse consuevit, sed interiore ac proximo Senatus habendi loco ferè semper consistit, aut consistere putatur, ut Senatores in officio contineantur, *Bod. lib. 3. c. 1.*

XX.

De consiliis regni Galliæ agit *Bodin. d. lib. 3. c. 1.* Agit *ibid.* de consiliis, quæ in Hispania sunt: *c. 2. & 3. 4. 6.* agit de Galliæ magistratibus: *c. 4. 6.* de Curia Parlamenti (de eadem agit *lib. 4. c. 4.*) *c. 7.* de jurisdictione Academię Parisiensis, & quî collegia *Templariis* in Galliâ concessa sublata fuerint. Item quibus artibus Judæi Galliâ & Hispaniâ pulsi legantur. Exponit *ibid.* Comitia Galliæ. *lib. 4. c. 1.* agit de provinciâ Narbonensi ac Septimaniâ, ut solutâ fiduciâ ad Regem Galliæ redire debuerint. Omnium verò doctissimè de Politico statu regni Gallię agit *Dominicus à Burmania in Atlante Mercatoris, Arnisæus in Polit.*

XXI.

A Rege Fessarum majorum ætate duæ Africæ urbes potentissimæ defecerunt, propterea quòd præfectus sponsam alienam Regis exemplo rapuisset.

Josephus Mauritaniæ ac Fessarum Princeps ex duobus oppidis intervallo à se invicem disjunctis, unam eamq; maximam Fessarum urbem continuatis ædificiis perfecit, & animos civium junxit concordiâ.

De Republ. Florentinorum multa contulit *Bod. d. l. c. 1.*

XXII.

De Censu Venetorum anno 1555.

Illo anno censa fuerunt civium quinquaginta novem millia, 349. supra annum vigesimum: fœminarum verò 67. millia, 557. Monachorum duo millia, 185. Vestalium duo millia, 82. Judæorū 1158. quæ summa conficit 132. millia, 330. civium, quibus si adjeceris tertiam partem totius summæ eorum qui juniores sunt annis 20. quoniam hominis vita sexaginta ferè annis terminetur: numerus civium fuit circiter 176. millia, 440. extra peregrinos. Patritiorum verò sive optimatū numerus eo censu

non

non fuit comprehensus, qui excurrit ad tria millia. Confer *Ianot. de Rep. Venet.* & *Arnis.* qui eundem allegat.

XXIII.

Legem Venetorum de dotibus latam explicat *Bod. li. 5. c. 2.*

XXIV.

Bodin. lib. 4. de Rep. c. 1. memorat, Austriacæ gentis Principes undecim rerum gestarum gloriâ clarissimos, Imperii Germanici majestatem quasi defendisse.

XXV.

Cur apud Indiæ Orientalis populos, Reges tantum numerum uxorum habeant, differit *Bodin. lib. 5. c. 1.* ex historia Perusina Indorum.

In Æthiopia homines litibus nō vacant, sacra majori cultu habent, quàm ulla gens.

XXVI.

De Norinbergensium Reipublicæ statu agit *Bodin. lib. 2. de Rep. c. 6.* & cum Republ. Venetâ in multis confert. Ego hoc cum multis dico.

1. Olim magnus nobilioribus, & longâ antiquitate venerandis familiis habebatur honos: nunc vetustissimæ familiæ premuntur, & vix ab interitu se vindicant. Respublicæ à populo ferè reguntur, ut patet in Republ. Genevatum, Helvetiorum, ubi populus jura suffragiorū Senatores eligendi obtinet, leges fert, bella suscipit, & pacem firmat, *Arnis. de Rep. c. 5. sect. 4. nu. 16.* Adeò ad populum omnia apud Helvetios prolapsa sunt, ut præter paucos Barones nobilesq;, qui per pacta conventa demum æquiore jure in potestatem Bernatum *au pais des veaux* cesserunt, universam nobilitatem Epidemico quodam furore trucidaverint. Basileâ qui supererant nobiles, ultrò in agros & prædia, sub Episcopi sita ditione, profugerunt, quòd opificum

& mercatorum imperia nescirent: quam fortunam etiam illi perpessi sunt, qui Argentinam domicilia ex agris transtulerant.

2. Nam cùm plebis furori cederent, & in solitudine pacata, quàm in seditiosâ civitate, suisq; capitibus imminente vivere mallent, occasionẽ aperuerunt civibus transferendæ ad se Reip. legemq; cõdendi, quâ nobilibus ad capessendos summos honores & magistratus via prorsus præcluditur. Sanciverunt enim, ne quem *Ammeisterum* (is est summus in civitate magistratus) creari fas esset, nisi qui opificio se aliquo deditum docere possit. Licet enim proximum ab hoc locum teneat *Stetmeisterus*, ex nobilitate residuâ sublectus, imperio tamen omni sine illius consensu destituitur. Et vidit *Arnis. de Republ. c. 5. sect. 1. n. 14.* illic, cùm incursus hostium timeretur, & ad arma cives, suo quisq; loco, prout divisæ sunt stationes, procurrerent, universæ nobilitati interdictum, extra ædium munimentum conspici, aut in platea deprehendi: quam eandem cautionẽ observant, quoties incendium oritur, ubiq; nobilitati ad recuperandum per vim civitatis regimen viam præclusuri. Exemplo Florentinorum, de quibus *Ioh. Mich. Brut. lib. 1. histor. Florent. Giachetto de Malespini hist. Florent. c. 214. Platina in vit. Clem.* Cæteræ civitates Germaniæ, quæ in Democratiam hanc prolapsæ sunt, ex paucorum imperio, amotas partim à gubernaculis, partim seditionibus oppressas vetustiores familias, ita in arctam coëgerunt, ut nullæ ferè, aut quàm paucissimæ compareant, Lubecæ, Bremæ, Coloniæ, Magdeburgi, & Brunswigæ, ubi interim Demagogi & assentatores populi dominantur, nec id exequi licet melioribus magistratibus, quod ex usu Reipubl. videtur, sed quod plebi placet, quæ audacter in quodvis facinus ruit, suâ se multitudine securam putans.

3. Hodie adhuc Reipubl. Norimbergensis ad viginti octo familias, perinde Genuensis redacta est, *Giphan. in lib. 2. Polit. c. 10.*

c.10. ex quibus colligitur conventus magnus trecentorum, aut præter propter Patriciorum. Nihilominus tamē & ipsi Norimbergenſes præter octo ſeniores, & viginti ſex ſenatores, in Senatum octo plebejos admiſerunt, ut ſuſpicionem oppreſſę plebis à ſe averterent, & gliſcentes ſubinde ſeditiones compeſcerent.

4. Omnium verò puriſſimam Ariſtocratiam retinent Patritii Lunæburgenſes, qui non tantùm ad arcana Reipubl. ex plebejis neminem admittunt, ſed etiam ne ſanguinem cum iis commiſceant, adeò ſuperſtitiosè cavent, ut Romani olim, ante rogationem Canulejam, non crediderint ſuperſtitioſiùs auſpicia hac commixtione turbari, & incerta reddi.

XXVII.

Reges Galliæ ſocietatē Helvetiorum tantâ mercede conduxerunt, quantā videmus, ne finitimi Principes illos ad ſe majori mercede pertraherent, ac peditum, quos optimos habet illa natio, legiones inde conſcriberent. Quem numerum conficiant penſiones Helvetiorum à Rege Galliç acceptæ, docet *Bod. lib.5.c.2.* ubi Quæſtoris Helvetiorum Apochas laudat.

De ſalis vectigali in Galliâ, vide *eund. loco relato*, ubi concludit, Galliam frumento, vino, oleo, ſale eſſe divitem, & ab Hiſpania in Galliam auri & argenti copiam ingentem advehi. Auri abundantiam in regno Peruano etiam deſcribit fide Auguſtini Zaratæ, qui Logiſtes Hiſpani Regis meruit. Sic itaq; exponit tributa & vectigalia Regis Galliæ, Caroli V. Imperatoris ex Inſubriâ, Principum Florentinorum, Turcarum Principis. Narrat, quadruplatorem quendam profeſſum eſſe amplius ſepties millies ſeſtertium, id eſt, libellarum Turonenſium ſummam 36625000. ſublatis cæteris omnbus tributis ac vectigalibus facilimè, ac ſine cujuſquam incommodo in ærarium Regis Galliæ cogi poſſe: eundemq; quadruplatorem ſexcenta millia op-

pidorum ac pagorũ in Galliâ constituisse, sed ipse ex rationibus publicis numerum exprimit.

XXVIII.

Montes pietatis Italorum *ibid.* Bodinus attingit, qui ad inopiam tenuium sublevandam instituuntur, ut cui filia nascitur, in ærarium pietatis pecuniam dotalem quam volet, eodem inferat momento, nec repetere possit: sed cùm puella annum 18. attigerit, decuplam pecuniam maritus dotis nomine ab ærarii Quæstoribus accipiat. Alterum pietatis ærarium est, unde tenuibus pecunia detur ad summum aureorum, eâ lege, ut trientibus usuris, quæ omnium levissimæ judicantur, & pignoribus ærario caveant, se creditam pecuniam stato die redditurôs: si solvendo non fuerint, pignus publicè venditur: quod soluta pecunia reliquum est, debitori restituitur.

XXIX.

Franciscus I. Rex Galliæ, pecunias moderato fœnore accepit, persuasus ita futurum, ut Italorum ac Germanorum opes brevi cogeret, hostibus eriperet. Henricus filius brevi exhausto patris ærario opulentissimo, usuras centesimas, pòst etiam sesquicentesimas, tandem anno 1554. ducentesimas pactus est. Verùm erroris opinione deceptus est: cùm enim graviores cæteris usuras creditoribus solveret, majorem vim pecuniarum se coacturum sperabat. Illum verò gravi fœnore obæratum fides defecit, & ærarii tanta inopia fuit, ut Henricus moriens plura deberet, quàm sui majores annis quadraginta à suis subditis exegissent: idq; æs alienum annis 12. quibus imperavit, ferè totum usuris contractum est: præterquàm quod quatercenties quadragies quinquies L L5. id est, 2312610. ll. Turonens. mutui nomine sine usuris debuit.

Quæ debita usurarum vitio Carolus V. ejusq; filius Philippus contraxerint, *Bodin. lib. 6. c. 2.* expedit.

30. Rex

XXX.

Rex Hiſpaniarum librum habet omnium literarum, quas ad Legatos & Præſides provinciarum ſcribit, compendioſiſſimè ſingula complectentem, cum volvit ac revolvit.

XXXI.

Franciſcus I. Rex Galliarum, perſonarum illuſtrium, quibus donaret, delectum habuit, & largitionibus modum imponere didicit. Neſcivit Henricus filius, *Bod. loco relato.*

XXXII.

Veneti ſumma quæque in Republicâ ſeptemviris aut ſapientibus deliberanda, ſæpiusq; decernenda committunt, ne arcana imperii in vulgus manare poſſint. Quibus artibus illi ipſi Rempubl. maximam maximè tueantur, dicentem vide *Bodin. lib. 6. c. 4 §. quamobrem Veneti.*

XXXIII.

Turcæ habent ſuum Muphthem, id eſt, Pontificem maximum, qui illam quæ inter jus ſcriptum & æquitatem intercedere dicitur, interpretationem ſolus habet. Alii Reges Perſarum, Africani ſuos quoq; habent Pontifices, de quibus vide *Bodin. d. l. c. 6.*

XXXIV.

Apud Tartaros & Moſchovitas leviſſima furta morte puniuntur, quia in tuguriolis aut caſis humilibus fortunæ cujuſque poſitæ ſunt. Quin etiam apud Indos, qui ſunt ad Occaſum, fures verubus ac varris transfigi mos erat, priuſquàm Hiſpani regiones illas ſubegiſſent.

XXXV.

Turcarum Imperator propterea nullam tolerat campanam in ſuâ ditione, atq; adeò nullum horologium, cùm exiſtimet campanas eſſe ſeditionum inſtrumenta.

36. Prin-

XXXVI.

Principes Austriæ non solùm filios, sed & filias suas curant institui in linguâ Latinâ.

XXXVII.

Sleid. *lib.19. circa medium,* eleganter describit inaugurationem Regum Galliæ. Adde *Bod.lib.6. Polit.*

Imperatores Romani pro insignibus habent aquilam bicipitem: Reges Galliæ habent lilia: Angliæ Reges habent rosam cum leone, *Nicol.Reusn.de insignibus.*

XXXVIII.

Philippus Bellus, Rex Galliarum, legem vestiariam tulit olim, *Bodin.lib.6.de Rep.* Nunc laudabile ac utile institutum Reipublicæ Venetæ, & inprimis Norimbergensis est, in quâ cuilibet civium ordini certa vestimentorum genera, & eorundem pretia constituuntur.

XXXIX.

Feudum Turcæ dicunt *Timar,* & vasallos Timariotas. Est autem *Timar* honorarius prædiorum fructus, à Græco, ut opinantur τιμᾶν, quod est honorare, quæ vocabuli notatio propriam feudi naturam exprimere videtur.

XL.

Regis Galliarum idcirco magna est & formidabilis potentia, quia partes Galliæ sunt continuatæ in circulum, ita, ut ab omnibus partibus extremis Galliæ subditi Lutetias, tanquā ad regiam facilè confluere possint necessitatis tempore, veluti lineæ à circumferentia ad centrum.

XLI.

Dominicus Sotus *de iust.& jure lib.1.quæst.5.art.3.* homo Hispanus, exprobrat Germanis crudelitatem suppliciorum.

XLII.

In historiis Indicis notatur, & à Lipsio quoq; *in not.polit.*

per-

perſcriptum de Rege Japoniæ, qui ſuis ſubditis jurare cogitur, ſe effecturum, ut juſto tempore pluat, & juſto iterum tempore ſit ſerenitas, néve imbres, grandines, & ejuſmodi alia noceant frugibus.

XLIII.

Valdè à Politicis laudatur magnus Hetruriæ Dux, qui cùm ſit potentiſſimus & opulentiſſimus, aulam tamen interim habet contractam & parcam.

XLIV.

Relationes legatorum à multis ſeculis conſignatas, Senatus Venetus in archivis ſuis pro quodam velut theſauro Politico conſervat. Et quæcunq; Boterus & alii Itali de exteris Rebuspublicis ſcripſerunt, ea præcipuè ex talibus legatorum relationibus contexta ſunt.

XLV.

De fœdere Anſatico, der Hänſen Stätt/ Politici & Hiſtorici teſtantur, quòd ſit inter maximè nobilia & terribilia, uſq; adeò, ut Ludovicus ab Arcila in hiſtoria belli Germanici non obſcurè profiteatur, potentiſſimum illum Carolum V. Imperatorem robur civitatum Anſaticarum valdè reformidaſſe. Quæ civitates ſint in ſocietate Hanſaticâ docet *Matth. Steph. de juriſd. Rom. Imp. part. 2. c. 3. Meteran. lib. 19. hiſt. Belg.*

XLVI.

Adhuc prudentes viri plus metuunt Tartaros quàm Turcas, quia Tartari ſunt Septentrionaliores. Et ſunt multi in hac opinione, Germaniam tandem à Tartaris vaſtatam iri, & illis prædam futuram.

XLVII.

Quæ Boterus de regimine Poloniæ ſcribit, ita ſunt intelligenda, ut Monarchia ibi ſecundùm quid prævaleat, & ſecundùm quid Ariſtocratia.

XLVIII.

Stipendia & reditus ſcholarum Turcicarum non conſtituuntur ex fiſco aut reditu Imperii, ſed ex nova acquiſitione vel additione facta imperii: ut, Turca ob eam cauſam invaſit Cyprum & Nicetiam, ſcholas ditat reditibus, quos percipit à *Zigets* in Hungaria, *Tholoſ. de Rep. lib. 18. c. 5.*

XLIX.

Galliæ populus, in quot ordines diſtributus ſit, idem *Thol. lib. 4. c. 1. ſect. 14.* refert, & *lib. 4. c. 5. ſ. 38.* addit, Galliæ Rege mortuo, quomodo magiſtratus exerceant poteſtatem.

L.

Inſignia dignitatis donata ſummo Pontifici & clericis ejus à Conſtantino Magno, quæ ſint, vide *Thol. lib. 25. c. 1. nu. 11.* ubi mira nobis prodit.

LI.

Princeps Moſchoviæ baculo nobilibus dato, eos officiis præponit, quem abeuntes magiſtratu reddunt. Intelligitur obſequium in Principem, *Alex. Guagin. de nece Roſtovienſis Ducis.*

LII.

Inſignia Regis Scotiæ, & Alphonſi I. Portugalliæ Regis, *Thol. lib. 6. c. 16. n. 14. lib. 12. c. 16. n. 6.* diſquirit, inſignia crucis albæ in campo rubeo, Siciliæ ab Archadio quare data.

LIII.

Poloniæ (quæ aliquando, cùm Ducatus eſſet, tributaria imperii fuit) inſignia ſunt aquila alba, *Thol. lib. 6. c. 16. n. 7.*

LIV.

Modus exquirendæ pecuniæ exquiſitus fuit, cùm Veneti patriatum promiſerunt claſſem juvantibus pecuniâ.

LV.

Statum Reipublicæ Venetæ, ejus primùm Tribunos, magiſtros militum, deinde Duces, magnos magiſtratus, concilium ma-

magnum, nobilitatem patritiorum, collegium, *il Collegio* peculiari nomine dictum, Decemviros, eorum potestatem circa jus belli, pacis, fœderum (hîc confer *Bodin. de Rep. 1. c. 10.*) Procuratores D. Marci, hæc omnia disertè explicat *Arnis. in Politic. de statu Reipubl. Venetæ.* Adde *Paul. Palczowski de Palczowice in lib. suo de statu Veneto, Phil. Camer. in obs. hist. c. 33.* laudabilem fert esse morem Venetiis inter Senatores, quando in Curiam ad consultandum de rebus publicis conveniunt, *c. 64. è Sabell. in hist. Venet. decad. 3. lib. 6.* thesaurum publicum Venetorum in æde D. Marci prodit. Confirmat hoc *Cominæus lib. 2. de bell. Neap.* Liber Italus, qui inscribitur de rebus memorabilibus Venetæ Reipul.

LVI.

Poloni licet Regi se subjectos fateantur, tamen ut de Gallis *Boter. lib. 2. Polit. illustr. c. 3.* dicit, tractari volunt ut fratres: alioquin statim audiet: *Apage, facesse hinc.* Juramentum Henrici Andegavensis, & Stephani Batori refert *Arnis. in Polit. de statu regni Poloniæ*, ubi alia confert, & de statu regni Poloniæ scita & docta disquirit. *Iohannes* quoq; *Ianusowski*, qui statuta regni concinnavit, in præfatione ad lectorem memorabilia de statu regni Poloniæ habet, & temperiem Monarchiæ, Aristocratiæ & Democratiæ ostendit.

LVII.

Judicium Regis Hispaniarum, de opibus Regum aliorum, & Belgio ipso, vide *Meter. in hist. Belg. lib. 19. de anno 1598.* ubi recitat Regis epistolam monitoriam ad filium.

LVIII.

Ioh. Boterus, Canonicus Romanus, in thesauro Politico scribit, quænam utilitas ex occupatione regni Daniæ ad religionem Catholicam redundare possit, scilicet auxilia hinc posse accipere res Catholicorum in Belgio. Mirus hîc nobis Politicus Boterus. *Cicarella* quoq; in vita Sixti V. Pontificis scribit, quinq; mil-

liones in castro S. Angeli reconditos, ad recuperationem alicujus regni ab inimicis Romanæ Ecclesiæ occupati.

LIX.

ANNUI REDITUS ET CENSUS REGNORUM & REGIONUM, de quibus Grasserus *in officina* Textoris.

ITALIA, teste *Viginario*, ex dominatibus solummodò Politicis Romano Pontifici quotannis exhibet millionem auri, qui efficit centena millia ducatorum. Hos autem reditus amplissimos dominia Ecclesiastica plurimis modis superant, quæ possidet in Italia, Hispania, Gallia, Germania, & alibi. *Lanovius* ponit quindecies centena millia coronatorum: *Hieræus* autem 900000. coronatorum.

Neapolitanum regnum pendit quotannis, secundum *Vigin.* duodecies centena millia ducatorum, secundum *Hieræum* verò 1646000. coronatorum.

Sicilia, teste *Vigin.* quinquies centena millia ducatorum.

Mediolanensis Ducatus, teste *Vigin.* duodecies centena millia.

Hetruriæ Ducatus, eodem *Viginar.* teste, Mediceo solvit quindecies centena millia. Teste verò *Hieræo* 110000. coronatorum.

Mantuanus Ducatus, & Montis Ferrati Marchionatus, pendit ter centena millia, secundum *Viginarium*, vel secundum *Hieræum* 849000.

Parmensis Ducatus, ex *Viginar.* octoginta millia. Urbinatus Ducatus, ex *Viginar.* quinquaginta millia, ex *Hieræo* 10000.

Lucensis Respublica triginta millia.

Genuensis Respublica centum millia.

Ferrariensis Ducatus 327000.

Venetorum Respublica ex universo dominio quindecies cente-

centena millia, *Vigin.* & sic Italia, secundùm *Vigin.* redderet 9. auri milliones: sed *Hieraus* singula exactiùs considerans, ex particularibus collegit quatuor milliones, centũ sexaginta quinq; millia ducatorum, ut ærarii Quæstores subductis rationibus invenerunt anno Christi 1583. Ex solo sale enim collecta sunt septingenta duo millia ducatorum, & sedecim.

Tributa omnium artium Mechanicarum effecerunt centum quinquaginta sex millia, sexcenta nonaginta octo.

Ex piscatione 5752. ducati.

Ex lignis ædificiorum 5754. ducati.

Ex pistrinis & molis 1997.

Ex naulis maris & fluminum 6591.

Ex venditione vinorum 2361.

Ex officinis monetariis 33081. & hæc ex sola urbe Veneta.

Subsidia verò ex Patavio, Trevisio, Verona, Cologna, Bergamo, Bassano, Civitalle, Feltre, Rovigo, Crema, Bressa, Vicentia, earumq; statu, æquarunt centum sexaginta millia ducatorum, septingentos & nonaginta.

Eædem urbes solvunt annuatim ad stipendia Centurionum, equitum & peditum 80000. cor.

Ex Ducatu, qui antiquitus continebat oppida lacunarum sinus Adriatici, qui circum Urbem, & dicuntur vulgò portæ urbis, ut sunt Muranum, Malomocum, Torcellum, Buranum, Mazorbum, Chiozza, & loca littoralia, quæ separant Adriam à Lacunis.

Ex Murano 862. Ex Torcello, Mazorbo, Burano, aliisque locis pertinentibus ad ditionem Torcelli 1187. Ex Malomoco 94. Ex Chiozza 3538.

Quod autem alias urbes & oppida status Veneti attinet, ex iis sequentia colliguntur tributa.

Ex Adria 1010. | Lorco 1460.

Gambarra 400.
Cavargere 1095.
Patavium 48504.
Preve di ſacro 920.
Novale 950.
Campo S. Piero 914.
Montagnana 2346.
Eſte 934.
Azolo 1782.
Caſtel Franco 1700.
Caſtel Citadella 1522.
Meſtre 2914.
Vincentia 47337.
Caſtella Vincentina 1064.
Longino 1628.
Verona 75170.
Caſtella Veronenſia 1106.
Cologna 6240.
Caſtelbaldo 248.
Mons Celiſi 932.
Baſſano 4976.
Trevigi 25265.
Caſtel Triviſana 932.
Valerzo 1261.
Porto Buffale 793.
Sacile 1490.
Caneva 718.
Conigliano 6421.
Saravalle 1136.
Cadore 2551.
Rovigo 8547.
Lendonara 1446.
Abbatia 7525.
Vtina 5726.
Civitalle 2838.
Porto Gruaro 1476
Lignago 5630.
Peſchiera 1190.
Sorve 1212.
Breſcia 89958.
Solo & Riviera 12427.
Romano 1168.
Martinengo 1466.
Lona 1471.
Azolo 2136.
Orzi 1336.
Bergamum 34697.
Crema 77610.
Monfalcon 1122.
Chiuſa 750.
Perdonove 4577.
Feltre 4620.
Civital di Belluno 5398.

Ex Iſtria colliguntur reditus.

Capo d' Iſtria 2612.
Piran 1021.
Rovigno 633.
Parenzo 1116.
Cita Nuova 881.
Pola 200.

Di-

Dignam 1384.	Pinguente 2756.
Albona & Fianona 1143.	Humago 590.
Valle 878.	Salvia 752.
Montona 1820.	Buie 342
Grittiguana 1584.	Portole.
S.Lorenzo 1456.	

Ex Dalmatia, ubi notandum, ejus confiſcationes, & mulctas omnes condemnationum peculiari privilegio communitati Dalmatarum attribui, non Venetorum fiſco adplicari.

Cherſo & Oſero 6101.	Limiſſa 8720.
Veglia 4735.	Spalato 15567.
Arbe 2780.	Curzola 3070.
Zara 2287.	Pago 600.
Nona 640.	Cataro 8507.
Sebenico 6246.	Piazza 6000.
Trau 4980.	Budua 1240.

Novegradi immunes ſunt ab omni tributo, ſed ſingulis militibus præſidiariis, qui arcem tuentur, quotidie numerant 25. ſolidos.

Ex Inſulis, quæ ad Græciam vergunt:

Corcyra 8059.	Zacynthos 17184.
Cephalenia 13877.	Canea 4107.
Cerigo 2340.	Scythia 2930.
Candia 16810.	Leve & Miceſi 2706.
Retimo 4510.	

Summa ſummarum omnium proventuum Reipublicæ Venetę, redit ad quatuor milliones, centum ſexaginta quinque millia ducatorum, & quadraginta octo ducatos.

Pedemontanus principatus, & Sabaudiæ Ducatus ſuperat millionem auri.

Gallia quamvis Italia duplo major ſit, tamē Regi ſuo quatuor

tuor tantùm auri milliones pendit. Communicantur enim plures proventus Principibus regni, & nobilibus, qui simul à suis subditis non minus quàm tres milliones colligunt: totidem etiam recipit ordo Ecclesiasticus, quia nonnulli testantur Gallicarum Ecclesiarum reditus accedere ad septem milliones coronatorum aureorum. Hæc *Viginarius*.

Lanovius autem asserit, in Gallia esse duodecim Archiepiscopatus, 96. Episcopatus, 600. Abbatias lautissimè dotatas, 2000. Prioratuum, & omnes hos ordines possidere in annuo reditu decies centena millia librarum: alii verò observarunt plura, quod est verisimilius: constat enim omnes Episcopatus, sacerdotia & cœnobia Italica, vix tantum recipere proventuum quotannis ex beneficiis Ecclesiasticis, quantum quarta pars Ecclesiæ Gallicanæ.

Bodinus refert, anno 1444. sub Carolo VI. totum regnum solvisse quotannis tantùm tredecies centena millia librarum. Sub Carolo IX. anno quo mortuus est 1574. reditus regni superarunt quatuordecim milliones librarum. Sub Henrico Magno exhibuit quinq; milliones auri, & quingenta millia coronatorum. Qui tamē reditus annuatim in maximas excrescentes gazas, quorundam avaritiæ non suffecerunt.

Auctor libelli, qui vocatur Conclave Regium, testatur, Politici ordinis reditus accedere ad triginta novem milliones, & quingenta milla librarum Turonensium, quæ superant tredecim milliones coronatorum. Ordinis autem Ecclesiastici reditus longè ampliores affirmat.

Ideò autem veteres Galliæ Reges in Ecclesiasticum ordinem tam liberales fuerunt, quia illum deprehenderunt erga pauperes, viduas, orphanos, peregrinos, & similes miserabiles beneficum, & paternè affectum, qui tantos reditus in afflictorum Christi membrorum pium usum collocarunt. Unde omes

illi

illi pii Episcopi & præsules, pauperum causa horum proventuum tam diligentem semper habuerunt rationem, quemadmodum inter plurimos alios in Ambrosio & Laurentio videmus, quorum hic Decio, ille verò Valentiniano Imperatori bona Ecclesiastica tradere jure noluit. Et Leo I. ad Episcopos per Siciliam scripsit: Bona hæc non nostra, sed nobis commendata esse.

Caveant sibi omnes Achabi, ne Nabothis vineam eripere præsumant: quæ enim felicitas in auro Tholosano sit, omnibus & seculis & gentibus plus satis innotuit.

HISPANIA, *Viginario* teste, duos tantùm auri milliones quotannis Philippo suo pendit. Ex India autem & America ingenti auri copiam colligit. *Ortelius* refert, ex novem Hispaniæ regnis quinq; milliones ducatorum comportari. Octo ejus Archiepiscopatus, & 48. Episcopatus in annuis habent reditibus centum & quadraginta millia ducatorum.

Belgium, ut observavit *Viginarius*, solvit sedecies centena millia coronatorum. *Bodinus* scribit Belgas Caroli V. tempore solvisse tantùm tredecies centena millia librarum.

Portugalliæ regnum, ut *Boterus* refert, pendit singulis annis duos ducatorum milliones.

ARRAGONIA ducenta millia. NAVARRA centum millia. SARDINIA centum millia.

GERMANICUM imperium, teste *Botero*, possidet septem milliones.

Austriaca domus duos milliones, & quinquaginta millia.

Polonia, ut observat *Boterus*, pendit centum millia coronatorum.

Lotharingiam sexies centena millia librarum solvere ait *Viginarius*, *Boterus* autem non ultra quàm quinquaginta millia.

De Helvetia nihil dico, agat illa Deo pro tanto libertatis

beneficio dignas gratias, & piis majorum insistat vestigiis. Vel binæ illæ de Carolo Burgundo victoriæ sufficiant loco maximorum redituum: sufficiat regio amœnissima, fertilissima, saluberrima, munitissima.

ANGLIA, secundum *Viginarium*, quindecies centena millia.

SCOTIA, ut *Boterus* scribit, solvit centum tantùm millia, quando ejus regni proventus magis in hominum, quàm pecuniarum numero consistit, ut observavit *Viginarius*.

TURCI Imperatoris proventus pro diversitate tyrannorum diversi sunt. Solymanni tempore totum Imperium solvit quotannis decem milliones, nongenta quadraginta octo millia ducatorum, & quingentos, ut refert *Theodorus Spanduginus, Patricius Constantinopolitanus*, qui particulatim hæc ita explicat:

Ex tributo Carazzi, quod à Christianis penditur quotannis, recipit millionem unum, & quingenta millia Seraphorum.

Ex minericiis, metallicis, salis, aluminis colorum, boli Armeni, terræ sigillatæ, & ejusmodi, 900. millia.

Ex Datiis & Gabellis, ut vulgò loquuntur, 700. millia.

Ex privilegiis & diplomatibus 100. millia.

Ex bonis caducis, quæ Galli Aubennas vocãt, 500. millia.

Ex salinis 500. millia.

Ex bonis defunctorũ sine hærede vel patrono 100. millia.

Ex naulis, quæ penduntur pro egressu regnorũ, 50. millia.

Ex monetariis officinis 100. millia.

Ex piscationibus 50. millia.

Ex reditibus mortuorum Bassarum, & aliorum, quibus stipendia quotannis ab Imperatoribus solvuntur, post quorum mortem redeunt ad ærariũ quotannis plus quàm 600. millia.

Cyprus hodie pendit 8. millia. Moldavia 6. millia.

Vala-

Valachia 12. millia. Ragusium 12. millia. 500. Chios 10. millia. Ægyptus decies centena millia Sultaniorum.

Ex decimis omnium urbium 4. milliones.

Ex decimis aliorum regnorum 7. milliones.

Boterus dicit Ægyptum olim solvisse 7. milliones.

Franciscus Sansortus ait, Turcā possidere quotannis quindecim milliones auri, ex illis autem quinq; tantùm referri in ærarium, ex reliquis decem per imperium ali milites.

Iovius in vita Solymanni scribit, connumeratis cum prioribus suis etiam Sultanici regni reditibus, sexagies centena millia aureorum singulis annis habet: ex quibus quinquies & quadragesies centena millia expendit.

Bernhardus Navagerius, serenissimæ Venetæ Reipub. apud Turcam Legatus scribit: Ego dico me animadvertisse, ex rationibus ærarii, quod Chasna dicitur, recipi annuatim octo milliones 272000. ducatorum, quæ summa ex his particularibus colligitur.

Tributum Asiæ minoris, quod à Christianis Græciæ & Anatoliæ extorquetur, superat decies centena millia ducatorū.

Ex Datiis, diplomatibus & privilegiis, colliguntur quotannis centum millia ducatorum.

Ex bonis defunctorum sine hærede, trecenta millia.

Incolæ Ducatus Arrago, qui à tributo Carazzi immunes sunt, solvunt annuatim per singulas domos Ducatum unum, quod efficit summam ducentorum millium.

Ægyptus, Memphis & Arabia, solvunt unum millionem, & octingenta Seraphorum aureorum millia, ex quibus in Turcæ ærarium redeunt trecenta millia: reliquum ad tuitionem provinciarum impenditur. Mesopotamia ducenta millia, ex quibus ad ærarium redeunt centum, & quinquaginta millia.

Ex Rhagusino tributo decem millia.

Ex tributo Moldaviæ ſedecim millia.
Ex Tranſilvania decem millia.
Ex Valachia duodecim millia.
Ex Inſulis Archipelagi ſex millia.
Ex Chio decem millia.
Ex Cypro octo millia, &c.

Viginarius Turcicum proventum æſtimat duodecim milliones auri, qui quotannis ingrediuntur ærarium Sultani. Accedunt autem & alii reditus, qui Thimar dicuntur, ex agris, ſylvis, fluviis, hortis & paſcuis totius Imperii Turcici, qui ad maximam ſummam redeunt. Ex iis ſuppeditantur impenſæ ad alenda trecenta millia equorum militarium, quos Turca ſuis equitibus diſtribuit, quoties expeditionem in hoſtem molitur. Ad bellum enim omnes coguntur, quotieſcunq; Principi libet, ſtipendiis, armis equisq; & annona ex ærario acceptis.

Ex his itaq;, humaniſſime lector, colliges, quantum olim fuerit Romani Imperii robur & potentia: quantis facultatibus & divitiis abundaverit. Nam quòd ex Syria & Meſopotamia colligantur hodie octies centena millia ducatorum, mirum videri non debet: teſtatur enim *Herodotus*, Darium, Hiſtaſpis filium, primis ſuæ monarchiæ annis, ex his duabus provinciis contraxiſſe quotannis quatuordecim talentorum millia, & quingenta, quæ efficiunt octo milliones, & ſepties centena millia aureorum.

Quòd ſi verò Turcicis reditibus annuis, qui efficiunt viginti milliones auri, addas alios viginti milliones, qui à Chriſtianis poſſidentur Principibus, totius ſumma erit quadraginta milliones, qui quotannis ex provinciis colliguntur, quæ Imperio Romano olim erant ſubjectæ, & ſic differentiam inter hodiernum & priſcum Romanum perpende Imperium.

LE-

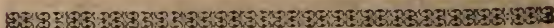
L E C T O R:

CEANUM enavigarem, si lecta aut intellecta etiam mihi singulatim hîc percenserem, atque ad Politiam hanc referrem. Ne tamen quicquam Regiæ huic Politiæ desit, placuit Elenchum castigatissimum AUTORUM Politicorum, qui hîc rem summamq; faciunt, edere, & cum iis, quos nec

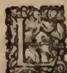
Falsus honos juvat, aut mendax infamia terret,

animo æquissimo communicare. Fruere, Lector, fruere.

INDEX AUTHORUM POLITICORUM.

A

EO *Afer de rebus Mauritaniæ & Americæ.*

Angliæ nobilitas, Londini edita, in fol. cum tersissimis Iconibus.

Argentræi historia Britanniæ.

Franciscus Alvaresius in historia Æthiopica.

Alexandri Andreæ libellus de bello inter Philippum Regem Hispaniarum, & Paulum III. Pontificem gesto, de regno Neapolitano multa exponit.

Henningus Arnisæus de statu Reipubl. Venet. & de statu Imperii Germanici.

Petrus de Andlo de Imperio Romano.

Æmyl. in histor. Franc.

Frider. Achilles, Dux Wirtembergic. de principatu provinciarum Europæ.

Aventini historia Bojica.

Arnodus Clapmarius de arcanis Rerumpublicarum, in quibus κρύφια

Ex tributo Moldaviæ ſedecim millia.
Ex Tranſilvania decem millia.
Ex Valachia duodecim millia.
Ex Inſulis Archipelagi ſex millia.
Ex Chio decem millia.
Ex Cypro octo millia, &c.

Viginarius Turcicum proventum æſtimat duodecim milliones auri, qui quotannis ingrediuntur ærarium Sultani. Accedunt autem & alii reditus, qui Thimar dicuntur, ex agris, ſylvis, fluviis, hortis & paſcuis totius Imperii Turcici, qui ad maximam ſummam redeunt. Ex iis ſuppeditantur impenſæ ad alenda trecenta millia equorum militarium, quos Turca ſuis equitibus diſtribuit, quoties expeditionem in hoſtem molitur. Ad bellum enim omnes coguntur, quotieſcunq; Principi libet, ſtipendiis, armis equisq́; & annona ex ærario acceptis.

Ex his itaq;, humaniſſime lector, colliges, quantum olim fuerit Romani Imperii robur & potentia: quantis facultatibus & divitiis abundaverit. Nam quòd ex Syria & Meſopotamia colligantur hodie octies centena millia ducatorum, mirum videri non debet: teſtatur enim *Herodotus*, Darium, Hiſtaſpis filium, primis ſuæ monarchiæ annis, ex his duabus provinciis contraxiſſe quotannis quatuordecim talentorum millia, & quingenta, quæ efficiunt octo milliones, & ſepties centena millia aureorum.

Quòd ſi verò Turcicis reditibus annuis, qui efficiunt viginti milliones auri, addas alios viginti milliones, qui à Chriſtianis poſſidentur Principibus, totius ſumma erit quadraginta milliones, qui quotannis ex provinciis colliguntur, quæ Imperio Romano olim erant ſubjectæ, & ſic differentiam inter hodiernum & priſcum Romanum perpende Imperium.

LE-

LECTOR:

CEANUM enavigarem, si lecta aut intellecta etiam mihi singulatim hîc percenserem, atque ad Politiam hanc referrem. Ne tamen quicquam Regiæ huic Politiæ desit, placuit Elenchum castigatissimum AUTORUM Politicorum, qui hîc rem summamq; faciunt, edere, & cum iis, quos nec

Falsus honos juvat, aut mendax infamia terret,

animo æquissimo communicare. Fruere, Lector, fruere.

INDEX AUTHORUM POLITICORUM.

A

EO *Afer de rebus Mauritaniæ & Americæ.*

Angliæ nobilitas, Londini edita, in fol. cum tersissimis Iconibus.

Argentræi historia Britanniæ.

Franciscus Alvaresius in historia Æthiopica.

Alexandri Andreæ libellus de bello inter Philippum Regem Hispaniarum, & Paulum III. Pontificem gesto, de regno Neapolitano multa exponit.

Henningus Arnisæus de statu Reipubl. Venet. & de statu Imperii Germanici.

Petrus de Andlo de Imperio Romano.

Æmyl. in histor. Franc.

Frider. Achilles, Dux W*irtembergic. de principatu provinciarum Europæ.*

Aventini historia Boiica.

Arnodus Clapmarius de arcanis Rerumpublicarum, in quibus κρύφια

beneficio dignas gratias, & piis majorum insistat vestigiis. Vel binæ illæ de Carolo Burgundo victoriæ sufficiant loco maximorum redituum: sufficiat regio amœnissima, fertilissima, saluberrima, munitissima.

ANGLIA, secundum *Viginarium*, quindecies centena millia.

SCOTIA, ut *Boterus* scribit, solvit centum tantùm millia, quando ejus regni proventus magis in hominum, quàm pecuniarum numero consistit, ut observavit *Viginarius*.

TURCI Imperatoris proventus pro diversitate tyrannorum diversi sunt. Solymanni tempore totum Imperium solvit quotannis decem milliones, nongenta quadraginta octo millia ducatorum, & quingentos, ut refert *Theodorus Spandugi-nus, Patricius Constantinopolitanus*, qui particulatim hæc ita explicat:

Ex tributo Carazzi, quod à Christianis penditur quotannis, recipit millionem unum, & quingenta millia Seraphorum.

Ex minericiis, metallicis, salis, aluminis colorum, boli Armeni, terræ sigillatæ, & ejusmodi, 900. millia.

Ex Datiis & Gabellis, ut vulgò loquuntur, 700. millia.

Ex privilegiis & diplomatibus 100. millia.

Ex bonis caducis, quæ Galli Aubennas vocāt, 500. millia.

Ex salinis 500. millia.

Ex bonis defunctorū sine hærede vel patrono 100. millia.

Ex naulis, quæ penduntur pro egressu regnorū, 50. millia.

Ex monetariis officinis 100. millia.

Ex piscationibus 50. millia.

Ex reditibus mortuorum Bassarum, & aliorum, quibus stipendia quotannis ab Imperatoribus solvuntur, post quorum mortem redeunt ad ærariū quotannis plus quàm 600. millia.

Cyprus hodie pendit 8. millia. Moldavia 6. millia.

Vala-

Valachia 12.millia.Ragusium 12.millia.500.Chios 10.millia.Ægyptus decies centena millia Sultaniorum.

Ex decimis omnium urbium 4.milliones.

Ex decimis aliorum regnorum 7.milliones.

Boterus dicit Ægyptum olim solvisse 7.milliones.

Franciscus Sansortus ait, Turcã possidere quotannis quindecim milliones auri,ex illis autem quinq; tantùm referri in ærarium,ex reliquis decem per imperium ali milites.

Iovius in vita Solymanni scribit,connumeratis cum prioribus suis etiam Sultanici regni reditibus,sexagies centena millia aureorum singulis annis habet: ex quibus quinquies & quadragesies centena millia expendit.

Bernhardus Navagerius,serenissimæ Venetæ Reipub.apud Turcam Legatus scribit: Ego dico me animadvertisse,ex rationibus ærarii, quod Chasna dicitur, recipi annuatim octo milliones 272000. ducatorum, quæ summa ex his particularibus colligitur.

Tributum Asiæ minoris,quod à Christianis Græciæ & Anatoliæ extorquetur,superat decies centena millia ducatorũ.

Ex Datiis, diplomatibus & privilegiis, colliguntur quotannis centum millia ducatorum.

Ex bonis defunctorum sine hærede,trecenta millia.

Incolæ Ducatus Arrago, qui à tributo Carazzi immunes sunt, solvunt annuatim per singulas domos Ducatum unum, quod efficit summam ducentorum millium.

Ægyptus,Memphis & Arabia,solvunt unum millionem, & octingenta Seraphorum aureorum millia, ex quibus in Turcæ ærarium redeunt trecenta millia: reliquum ad tuitionem provinciarum impenditur. Mesopotamia ducenta millia, ex quibus ad ærarium redeunt centum,& quinquaginta millia.

Ex Rhagusino tributo decem millia.

LECTOR:

OCEANUM enavigarem, si lecta aut intellecta etiam mihi singulatim hîc percenserem, atque ad Politiam hanc referrem. Ne tamen quicquam Regiæ huic Politiæ desit, placuit Elenchum castigatissimum AUTORUM Politicorum, qui hîc rem summamq; faciunt, edere, & cum iis, quos nec

Falsus honos juvat, aut mendax infamia terret,

animo æquissimo communicare. Fruere, Lector, fruere.

INDEX AUTHORUM POLITICORUM.

A

LEO *Afer de rebus Mauritaniæ & Americæ.*

Angliæ nobilitas, Londini edita, in fol. cum tersissimis Iconibus.

Argentræi historia Britanniæ.

Franciscus Alvaresius in historia Æthiopica.

Alexandri Andreæ libellus de bello inter Philippum Regem Hispaniarum, & Paulum III. Pontificem gesto, de regno Neapolitano multa exponit.

Henningus Arnisæus de statu Reipubl. Venet. & de statu Imperii Germanici.

Petrus de Andlo de Imperio Romano.

Æmyl. in histor. Franc.

Frider. Achilles, Dux Wirtembergic. de principatu provinciarum Europæ.

Aventini historia Bojica.

Arnodus Clapmarius de arcanis Rerumpublicarum, in quibus κρύφια

que

Ludo-

G

LVdovicus Guicciardinus in descriptione generali Belgii.

Damianus à Goes descripsit Vlyssibonam, primariam Portugalliæ urbem. Scripsit & res Æthiopicas.

Gianottus della Rep. di Vinet.

Philip. Glaserus edidit Catalogum historicorum selectissimorum è Possevino ferè: hic tamen plane utilem, quia orbem urbesq; hi tales edisserunt.

Politica Imperialia Melchioris Goldasti.

H

SIgismundus L. Baro ab Herbenstein de rebus Moschoviæ.

Philip. Honorius p. 2. apotelesm. Prud. Politicæ de Belgio disserit.

Ioh. Herbortus in Chron. Poloniæ.

Helmoldus in historia Sclavorum.

Hotomanni Franco-Gallia.

Haillan. de statu Franc.

Heiden de bello Moscovitico.

Caspar Hennibergerus de rebus Prutenicis.

Danielis Heinsii laudatio funebris Iani Dousæ, ubi de Batavis exacta dicit.

Andreæ Hoji oratio de novæ apud Europaeos Monarchiæ, & ad infringendam Turcicæ dominationis potentiam, & ad stabiliendum Christianæ statum utilitatem.

I

PAulus Iovius in Legatione Moschovitarum ad Clementem VII.

Ianottus de Rep. Venet.

Bernhardus Iustinian. in histor. Venet.

Iacobi nobilis Dani, Friderici II. Regis legati, Hodeporicon Ruthenicum, in quo de Moscovitarum regione, moribus, religione, gubernatione & aulâ Imperatoriâ exequitur.

pteru

ptern erhaben / sampt den zwölff Christlichen Königreichen / vnd Teutscher Nation Ertzstifften / ꝛc.

N

L*Evoldi à Northof origines Marcanæ.*

Sigismundus Neugebauer in historia rerum Polonicarum. Ejusdem Icones & vitæ Principum ac Regum Poloniæ.

Nohtwendige Erinnerung wegen Donawert. Relation / vnd gründlicher Vnderricht *de quæst.* Ob der Keys. Hoffraht *concurrentem jurisd. cum Camera.*

O

A*Brahamus Ortelius scripsit luculentissima theatra in Geographicis, & authores quà veteres, quà recentiores, qui copiose omnia persequuntur, fideliter citat & refert.*

P

I*S. Pontanus de urbe Amstelodamo.*

Platina de Pontif. Rom.

Onuph. Panvinius de iisdem Episcopatibus & titulis Cardinalium.

Procopius de rebus Vandal.

Paurmeister de jurisd. Imp. Romani.

Poggii historia Florentina.

Polydorus in historia Anglorum.

Pontanus de increm. urb. Venet.

Iul. Pflugius de Republ. German.

Antonius Possevinus (extra ordinem ferè dicendus) contulit nobis numerum innumerum historicorum, qui de pluribus orbis Imperiis, Regnis, Dynastiis variè scripserunt. Ille Bibliothecarius est, qui adyta ad amplissimam hanc Bibliothecam reserat. In hoc tamen ejus apparatu delectum habe, quem qui habebit, eum Solonem prædicabo hujus HISTORIÆ.

Conradi Peutingeri Chronicon Augustanum.

Ægidii Periandri nobilitas Moguntina.

Praxis sapientiæ Politicæ, hoc est, selectiores tractatus, monita, acta, relationes & discursus varii, plenam atq; exquisitam regiæ prudentiæ & Principum, Rerumpublicarum populorumq; notitiam suppeditantes, ex variis autoribus Italicis Latine redditi à Iulio Bello.

Paulus Palczowski de Palczowice de statu Veneto.

Politicarum dissertationum de statu Imperiorum, Regnorum, Principatuum & Rerumpublicarum tomi 4. studio Nicolai Belli editi.

Politischer Probierstein/darauff die vornembsten Monarchien vnd Freyen Ständ in der gantzen Welt Regierungen gestrichen/ vnd deren halt zu sehen ist.

Q

GVerinus Piso de Roman. & Venet. magistratuum comparatione.

R

MIchael Ritius de Regibus Siciliæ.

Ioh. Rassius in Geneal. Austriaca.

Gerardus de Roo Veter-Aquinas in Annalibus Domus Austriacæ.

Stephani Ritteri Cosmographia Prosometrica, opus novissimum.

Beatus Rhenanus de rebus Germaniæ.

Nicolaus Reusnerus de urbibus Germaniæ Imperialibus.

De Romani Imperii ruina liber Latine factus ex Italico per Turlerum.

Renati Choppini de civilibus Parisiorum moribus & institutis lib. 3.

S

JOhan. Sleidani historia, in quâ multa de particularibus regnis habet.

Io. Simlerus de Republ. Helvetiorum.

Tho-

De Turcicis rebus scripserunt

Laonicus Chalcondyla.
Theodorus Gaza.
Baptista Egnatius.
Ioannes Ramus.
Andreas à Lacuna.
Wolfgangus Dreschler.
P. Callimachus.
P. Perondinus.
Leonhardus Chiensis.
Isiodorus Ruthenus.
M. Antonius Coccius Sabellicus.
Bernhardus de Breidenbach.
Marinus Barletius.
Henricus Penia.
Iacob. Fontanus.
Michael Soiterus à Vinda.
Aloysius Armerius.
Ioannes Etrobius.
Ioh. Crispus Ægeus.
Nicolaus Villogagno.
Ioannes Martinus Stella.
Ioan. Christophorus Calvetus Stella.

V

Volat. 4. Geogr. cap. de Venet.
Marci Velseri historia rerum Augustanarum.

W

Jacob. Wimpheling. de rebus German.

Z

Theodori Zwingeri theatrum lib. 4. voluminis 28. in quo de specialibus Politiis memorabiliter tractat, ita tamen, ut historiæ limites non transiliat.

Atq; hos nunc castigatissimæ fidei authores confer cum Boteri nostri Politicis, & messis copi copia surget, vereq; existet MUNDUS IMPERIORUM celebratus & illustratus, imò exiges monimentum

——— ære perennius,
Regaliq; situ Pyramidum altius,
Quod non imber edax, non Aquilo impotens
Possit diruere, aut innumerabilis
Annorum series, & fuga temporum.

Non sum nescius, Lector, in aulis, in atriis magnatum, præcipuos aulicos & Palatinos multa scripto, quod lucem non spectat, comprehensa, & ad Boteri modulum methodumq; nimis exactè facientia sibi thesauri loco servare. Certè si eorum copia omnibus fieri posset, plurima scitu dignissima de arcanis omniũ Rerumpublicarum paterent. Sed id vel non tutum, vel non obvium est. Itaq; spicilegia hæc nostra tibi placeant, quæ digitum & nervum ad illa occulta & κρύφια quàm maximè intendunt, & observata tibi cum nostris æquissimè confer. Tantum.

F I N I S.

